ORİANA FALLACİ

BİR İNSAN

BİR İNSAN

BİR İNSAN

BİR İNSAN

BİR İNSA

3.80.29

altın kitaplar yayınevi

1. Baskı

Altın Kitaplar Matbaası — Mart / 1980

ORIANA FALLACI

Bir İnsan

(Un Uomo)

Türkçesi :

Reşit AŞÇIOĞLU

(C) Copyright : Rizzoli / Kesim Ajansı /
ALTIN KITAPLAR / 1980

GİRİŞ

Kentin üzerine bir keder ve öfke homurtusu tırmanıyor, büyük yalanın tüm boyutlarını aşa aşa, diğer gürültüleri bastırarak durmamacasına ve egemence gürlüyordu. «Zi, zi, zi! Yaşasın! Yaşasın! Yaşasın!» Bu homurtu iki kolu, iki ayağı ve kendi düşüncesi olan yaratıklardan yükselen bir ses değildi; düşünceden yoksun, devasa bir varlıktan geliyordu. Bir ahtapotu andıran kalabalıktan... Kabuğu, sıkılmış yumruklardan, dönmüş gözlerden, gergin ağızlardan oluşmuş bu ahtapot, öğle vakti, Ortodoks Kilisesi Caddesine yayılmıştı. Uzandığı her yeri «Yaşasın, Yaşasın, Yaşasın» sesleriyle uğuldatıyordu. Etkisinden kurtulmak olanaksızdı. Kurtulma girişiminde bulunanlar yok değildi. Bazıları evlerine, mağazalarına, dairelerine kapanıyorlar, sığınak olarak gördükleri her yere çekiliyorlardı. Hiç olmazsa homurtuyu duymamak için... Fakat, geçtiği her yeri etkisi altına alıyor, kulakları uğuldatıyordu. Karşı gelemeyince, sonuçta boyun eğiyorlardı. «Gidip bir bakalım,» diyerek ahtapotun kollarından birine doğru yaklaşıyorlar, fakat onlar da sıkılmış bir yumruk, gözleri dönmüş birer yüz ve gerilmiş birer ağız olup çıkıveriyorlardı. «Yaşasın, yaşasın, yaşasın!» Ve böylece, ahtapot büyüyor, her devinimle boyutu artıyor, bin kişi daha on bin kişi daha, on bin kişi, yüz bin kişi daha ekleniyordu. Öğleden sonra saat ikiye

doğru beş yüz bin kişiydi, saat üçte bir milyon, dörtte bir buçuk milyon, saat beşteyse sayı kavramına sığmayan bir kalabalıktı...

Gelenler yalnız kentten, Atina'dan değillerdi. Uzaktan, Attike ve Epir köylerinden, Ege Adalarından, Peloponez köylerinden, Makedonya'dan, Selanik bölgesinden akın ediyorlardı... Trenle, vapurla, otobüsle... Iki bacağı, iki kolu ve kendilerine ait düşünceleri olan kişilerdi bunlar yani ahtapot tarafından yenilip yutuldukları ana dek öylelerdi. Pazarlık elbiselerini giymiş köylüler, balıkçılar, işçiler, kucaklarında çocuk taşıyan kadınlar, öğrenciler... Halktı kısacası.

«Bağnaz düşünceler, üniformalar, doktrinler tarafından öğütülmeyin, size emredenlere, vaatlerde bulunanlara, size korku salanlara, bir efendiyi başka bir efendiyle değiştirmek isteyenlere kanmayın. Tanrı aşkına sürüleşmeyin, başkalarının suç şemsiyesi altında dolaşmayın, beyninizi düşünmek için kullanın, savaşım verin. Herkesin kendine özgü bir kişi olduğunu, değerli, sorumlu ve kendinin yaratıcısı bir kişiliği bulunduğunu, her özgürlüğün çekirdeği olan 'ben' kavramını savunun. Özgürlüğe sahip çıkmak bir görevdir. Hak olmaktan çok bir görevdir!» dediğin halde sana kulak vermeyen, yanına yanaşmayan ve seni tek başına bırakan halk...

Şimdi seni dinliyorlardı. Ölmüş olan seni. Ahtapota doğru giderlerken, senin resimlerini taşıyorlardı. Ellerinde tehdit dolu ve meydan okuyan dövizler, çelenkler ve A, P, Z harfi biçiminde hazırlanmış çiçekten taçlar vardı. A'yı Aekos, P'yi Panagulis, Z'yi de «Yaşasın!» anlamında kullanmışlardı. Yığınla gül. Yığınla karanfil. Bir o kadar da gardenya kaplamıştı ortalığı. Ve o 5 Mayıs Çarşamba günü boğucu bir sıcak ortalığı kavuruyordu. Sıcaktan kavrulan çiçeklerin çıkardığı pis koku da, bütün bunların bir günden çok dayanmayacağı, homurtu ve kükreyişin çabucak sö-

neceği, kederin kayıtsızlığa, öfkenin boyun eğişe ve şu andaki köpürmüş suların senin gemin battıktan sonra hemen durulacağı düşüncesi kadar soluğumu kesiyordu. Iktidar bir kez daha yenecekti. Hiçbir zaman ölmeyen ve külleri üzerinde yeniden canlanan Yönetim... Onu bir devrimle ya da adı devrim olan bir vur-kır, kes biç'le öldürdüğünü sanıyorsun, fakat işte, yalnızca rengini değiştirmiş olarak yine karşına çıkıveriyor. Renginin şurası kara veya kırmızı, burası sarı ya da yeşil veya mor. Bu arada, işte, onu yeniden kabullenen ya da boyun eğen halk... Bu nedenle miydi yüzündeki o anlaşılmaz, acı ve alaycı gülüşün?

Içindeki mermer heykeli sergileyen kristal kapaklı tabutun önünde taş kesilen ben, ahtapotun kiliseye dalıp gecikmiş sevgisini senin üstüne yığacağı anı bekliyordum. Bu bekleyişte, içimi kaplayan acıyla korku birbirine karışıp beni eritiyordu. Kapılar demirliydi. Demir parmaklıkların üst bölümleri ok biçimindeydi. Ne var ki, korkunç yaratığın kolları parmaklıkları vahşice sarsıyor ve görünmez gediklerden kollar içeriye sızıyordu. Kollar kilisenin kemerlerini ayakta tutan sütunlara sarılıyor, katafalkın üstüne doğru sarkıyordu. Katafalkın çevresinde bir krater oluşmuştu ve her geçen dakika daralıyordu. Yanımdan, sırtımdan gelen itişlere karşı koyabilmek için kristal kapağa dayanmak zorunda kalıyorum. Bu benim için korkunç bir andı. Çünkü kristal kapağın kırılmasından ve üstüne düşmekten korkuyordum. Bu korkunun asıl nedeni, morgda, parmaklarım parmaklarına değdiği zaman elimi ısıran o soğuğu tekrar duymaktı. Morgda bendeki yüzüğü çıkarıp senin parmağına, sendeki yüzüğü de çıkarıp parmağıma taktığım anda içime işleyen soğuğu tekrar duymak istemiyordum. Oysa, bu yüzükleri, üç yıl önce, kuralsız töresiz kendi aramızda birbirimize taktığımızda içimizi ne engin

bir sevinç kaplamıştı... Artık arada tutunacak bir şey kalmamıştı. Katafalkı ayıran kordon da bu komedide en ön sıralarda gözükmek isteyen akbabalar, meraklılar kitlesi ve gösteriş budalaları tarafından çiğnenmişti. Kapıların demir parmaklıkları zorlanıyor, bu sesler kırılan camların sesleriyle karışıyor, itiş kakış karşısında kapılar gıcırdıyordu. Dışarıda da ahtapotun homurtusu yoğunlaşmakta ve senin artık kiliseden çıkarılmanı talep etmekteydi.

Birdenbire korkunç bir gümbürtü oldu. Orta kapı kırıldı ve ahtapot köpükler, lavlar çıkararak içeriye daldı. Korku çığlıkları, yardım çığırışları duyuluyordu. Krater daraldı, daraldı. Bir darboğaz oluşturup beni karşı konmaz bir ağırlıkla, yalnızca mum gibi sarı yüzün, göğsüne çaprazlamasına koyduğun kolların ve yüzük parıltısının farkedildiği bir karanlığa gömdü. Altımda katafalk oynuyor, kristal çatırdıyordu. Az daha korktuğum başıma gelecek ve tabut paramparça olacaktı. «Geriye çekilin, hayvanlar, onu yiyecek misiniz?» diye birinin bağırdığı duyuldu. Ardından, «Cenaze arabasına, çabuk, arabaya!» dedi. Uzerimdeki garip ağırlık gitti, bir delikten ışık süzüldü ve orta yere altı gönüllü atılarak tabutu kurtarmak için havaya kaldırıp yan kapıya yöneldiler. Buradan da kalabalık arasında sıkışıp kalan cenaze arabasına ulaşacaklardı. Fakat canavar artık ele avuca sığacak gibi değildi. Saydam maddenin ötesindeki cesedi görünce çıldırdı sanki. Homurtu kükreyişe dönüştü. O da yetmiyormuş gibi yaylanarak kıskaçları arasında ne ileri ne geri gidemeyip, «Lütfen yol, yol verin lütfen,» diyen taşıyıcıların üstüne atladı. Omuzlar üzerindeki tabut, fırtınada parçalanan bir sal gibi kalabalığın dalgalarında yükselip alçalıyor, bazen devrilme tehlikesi de geçiriyordu. Bu yüzden altı taşıyıcı dengesini yitirip seni gözü dönmüş kalabalığın eline terkedebilir, diye dehşete kapıldığımdan kendimi tutamayarak, «Alekos, dikkat et. Alekos!» diye bağırdım. Bu arada arabaya gidiş yönünün ter-

sine bir dalgalanma oldu ve tabutun arabaya yanaşması yüzyıllar sürdü. Vakit kaybetmemek için cenaze arabasının arkasına tabutun fırlatılması, kapıların kapanması için geçen zaman sonsuzluk kadar uzundu. Kendimi güç belâ şoförün yanına attım. Şoför dehşet içindeydi. «Henüz işin başındayız,» diyordu. Şimdi bütün sorun mezarlığa varabilmekteydi.

Daha sonra, «Geldik!» dediklerini duydum. Çevremizde birazcık yer açıldı. Şoför durdu. Tabutu alıp omuzlar üzerinde, çıt çıkmayan ve buz gibi soğuk, sessiz bir koridordan geçtik. Birdenbire ahtapotun homurdanmadığını, itip kakmadığını farkettim. Oysa hemen oracıkta duruyordu. Kollarından bazıları ayrılıp otomobilin önüne geçerek daha erken gelmişlerdi. Mezar taşlarının önüne, ardına, mezarların arasındaki geçitlere doluşmuşlar, selvi ağaçlarına tırmanmışlardı. Ama hepsi de susmuşlu. Suskun koridordan biraz yürüdükten sonra önümüzde derin bir çukur belirdi. Dar, derin, pabuçlarımın altında ağzını açmış bir kuyu gibiydi. Sendeledim. Düşerken biri tuttu ve yanındaki mezar taşına dayandım. Uzerine ilk toprak yağmaya başlamıştı. Olgün seslerle iniyordu çukura toprak. Fakat canavar duydu. Elektrik akımı geçer gibi canavarda bir silkelenme oldu. Sessizlik dengesiz bir gürültüye yol vermişti. Kimi, «Alekos ölmedi!» diye bağırıyor, kimi o anda anlamadığım fakat sonradan anladığım sözler haykırıyordu. Bu seslerden biri benim adımı söylüyor, başka biriyse, «Yaz, bunları yaz, anlat!» diyordu. Bu arada toprağın üzerine dökülürken çıkardığı sesler kalbime vuran çekiç darbeleri gibiydi. Senin mermer vücudunu, acı ve alaylı gülüşünü yavaş yavaş örterken, gereksiz bir kırmızılıktaki bayraklar da yukarıda sallanıyordu. Homurtu yeniden başlamıştı. Ardı arkası kesilmeyen, uğultusu kulakları sağır eden ve tüm diğer gürültüleri bastıran homurtu, büyük yalanı, «Yaşıyor. yaşıyor, ölmedi!» yalanını tekrarlıyordu.

Ve işte bu, tek başına savaşım veren, hor görülen, anlaşılmayan bir kahramanın öyküsüdür. Kilise, korku, moda, ideoloji... nereden gelirse gelsin, ne renkten olursa olsun baskı karşısında direnmekten vazgeçmeyen ve özgürlüğe âşık bir insanın öyküsüdür. Boyun eğmeyen, başkalarına uymayan, kendi kafasıyla düşünen ve bu yüzden de herkes tarafından öldürülerek yaşamını yitiren bir insanın bilinen trajedesi... Saatın tik takı bana anıların yolunu gösterdiği şu anda sana söyleyeceklerim bu kadar.

BÖLÜM I

Geceleyin o rüyayı görmüştün. Güneş doğarken bir martı uçmuştu. «Gümüş renkli tüyleriyle çok güzeldi,» demiştin. Uyuyan kentin üzerinde tek başına ve kararlı uçuyordu; gök, yaşam kavramı gibi, ona ait bir şeymiş gibi gözüküyordu. Martı bir an için denize doğru süzülmüştü. Suya değdiğinde denizden bir ışık çeşmesi fışkırdı. Ve uzun süredir ışık görmeyen kent, büyük bir sevinçle uyanıverdi. Aynı anda tepelerde ateşler yanmıştı. Açılan pencerelerden halk iyi haberi bağırarak duyurmaya başlamış ve binlerce kişi meydanlara doluşarak yeniden kavuştukları özgürlük için şölen yapmışlardı. «Martı kazandı! Martı kazandı!» Oysa sen herkesin aldandığını biliyordun. Çünkü yenik düşen martıydı. Martı denize dalınca, akın eden balıklar onun gözlerini çıkarmaya, kanatlarını dişlemeye gelmişlerdi. Öyle bir çatışmaydı ki, bundan martının kurtulması olanağı yoktu. Yetenekli ve cesurdu. Fakat kendini boşuna savunuyordu. Kayalıklara vuracak kadar büyük dalgalar çıkaran dalışları, balıkları gagalayarak kovalama çabaları boşunaydı. Onlar kalabalık ve martı tek başınaydı. Kanatları kırılmış, vücudu yara bere içinde, bitkin bir durumda giderek daha çok kan kaybediyor, daha güçsüz düşüyordu. Acılı bir bağırışın ardından ışıkla birlikte karanlığa gömüldü. Tepelerde ateşler sönmüş, kent tekrar

uykuya, karanlığa dönmüştü. Sanki hiçbir şey olmamış gibi...

Gördüğün düşü aklına getirdikçe terliyordun. Rüyada balık görmeyi her zaman kötüye yorardın. Askeri darbe olduğu gece de rüyanda balıklar, köpekbalıkları görmüştün. Terliyor ve martının yenik düşmesinin kötü bir anlam taşıdığını biliyordun. Olayı bir hafta, belki bir gün için ertelemek, küçük köprünün altındaki mayınları gözden geçirmek, işin herhangi bir eksik ya da yalnış yanı kalmadığından emin olmak gerektiğini düşünüyordun. Fakat bir gece önce, geriye doğru sayım başlamıştı. Sabahın sekizinde parkta ve stadyumda iki bomba patlamalı, ormanlık tepelerde yangın çıkmalıydı. Görevlendirilmiş arkadaşlarsa ortalarda gözükmüyorlardı. Zaten gözükselerdi de sen onlara gördüğün düşten nasıl söz ederdin? Martının balıklar tarafından yenildiğini ve düşünde balık görmeyi kötüye yorduğunu nasıl açıklayacaktın onlara? Sana gülerler ve içini kötü duyguların kapladığını, paniğe kapıldığını söyleyebilirlerdi.

Mayonu ayağına geçirip gömlekle pantolonunu giydin. Aylardan ağustostu ve oraya vardığın zaman mayolu kalman gerekiyordu. Hemen oracıkta pantolonunu ve gömleğini çıkaracaktın. Seni gören olursa, sabahın erken saatlerinde denize girmeyi seven tuhaf bir insan görünümü vermekti amacın. Mayolu bir adamın gidip de bir diktatörü öldüreceği kimsenin aklına gelmezdi. Kayalıklar ayağını keser diye pabuçlarını da yanına almayı düşünmüştün. Ama sonra vazgeçtin. Sokakla kayalıklar arasındaki yolda pabuçlara gerek yoktu. Çünkü hemen sonra denize atlayıp motorlu kayığa ulaşacaktın. Cüzdanını ve sahte kimlik belgelerini alıp mayonun içine sokmuştun. Hemen sonra da fikir değiştirmiştin. Yanında belge diye bir şeye gerek yoktu: Ne sahtesine, ne gerçeğine. Eğer balıklar martıyı elle-

rine geçirirlerse, onun kimliğini bilmelerine gerek yoktu. Ya öldürürlerse? O zaman da gazeteler yalnızca Sunyo kıyılarında bulunmuş bir cesetten söz edeceklerdi: Yaşı otuzunda var yok. Boyu bir metre yetmiş dört. Yetmiş kiloyu zor bulur. Sağlam yapılı, teni oldukça beyaz. Özel işaretler: Yok. Bıyıkları dışında. Evet, ama Yunanistan'da bıyığı olan çok erkek var...

Saate bakmıştın: Neredeyse altı olacaktı. Az sonra Niko klakson çalarak sana haber verecekti. Klakson sesini beklerken son aylarda olup bitenler aklına gelince irkildin. Diktatörün hizmetinde görev yapmamak için ordudan kaçmıştın, ev ev dolaşarak seni konuk edecek birini aramıştın. Ama kimse yardım etmemişti. Polis çemberi de her geçen saatle çevrende daralıyor, onların soluğunu ensende duyuyordun. Sarsılan iraden sana şu soruları sorduruyordu: Acı çekmek, savaşım vermek, kim için, niçin? Başkasına boyun eğmenin, başkasına uymanın seni senlikten çıkaracağını, bu yüzden de ülkeyi terkederek başka yerlerde konuk olmak gerektiğini anladığın gün, sahte bir pasaportla Atina havaalanına gitmiş, oradan da Kıbrıs'a ulaşmıştın. Orada da polisler seni izlemişler. Yine solukların ensende hissettirmişlerdi. Arada da kendi kendine sormuştun: Acı çekmek, savaşım vermek, kim için, niçin?

Kıbrıs'ta da bir şey elde edemeyeceğini, İçişleri Bakanı Yorgacis'in seni Cunta'ya teslim etmek üzere aradığını öğrendiğin an anlamıştın. Nasıl kaçacağını düşünmeye başladın. Karnın açtı, geceleri terkedilmiş kulübelerde yatıyor, soğukta donuyordun, gündüzleri de sağda solda bahçelerden meyva çalarak besin sağlıyordun. Bu arada «Acı çekmek, savaşım vermek, kim için, niçin?» diye aklından geçiriyordun boyuna. Seni kurtarabilecek biri vardı: Makarios. Evet, seni o kurtarabilirdi. İtalya'ya kaçman için Makarios pasaport sağlamayı vaat etmiş, «Git

benim Bakanım Yorgacis'i gör. pasaportu imzalayacak,» demişti. Yine de sen, Yorgacis'in yanına gittiğinde kapana kıstırıldığın kuşkusuyla doluydun. Yorgacis sana, «Aylardır yakalamak için seni arıyordum, sana yardım etmekle hangi tehlikeleri göze aldığımı düşünebiliyor musun?» dedi. «Demek, bana yardım etmeyeceksin... Beni o heriflerin eline bırakacaksın.» «Ateş etmesini biliyor musun? Hedefini vurabilir misin?» «Hayır!» «Bomba yapmasını bilir misin?» «Hayır.» «Olmeye hazır mısın?» «Evet.» «Dur bakalım! Olmek yaşamaktan daha kolaydır, ama sana yardım edeceğim.» Sana gerçekten yardım etti. Yardım etmeseydi, şimdi o köprünün altında duran mayınları yapmasını bile bilemeyecektin. Beş kilo patlayıcı madde, bir buçuk kilo plastik ve iki kilo şeker. «Şeker mi?» «Evet, şeker daha çabuk bir yanma sağlar.» Yorgacis'in önerilerine uyarken bir oyun oynarmış gibi sevinç duymuştun. «Epey tatlı olacak, bir kaşık daha şeker koyalım.»

Oysa şimdi, işin şakası olmadığını, birinin öldürüleceğini düşününce, tüylerin diken diken oluyordu. Bir insan öldürebileceğine hiçbir zaman inanmazdın. Bir karınca bile öldüremezdin aslında. Örneğin şu karıncayı... O sırada kolunda bir karınca yürüyordu. Parmaklarınla karıncayı hafifçe alıp masanın üstüne koymuştun. O anda klakson sesi geldi.

Saate bakmıştın: Altıydı. Kararlı adımlarla merdivenlerden inip seni bekleyen taksiye gittin ve bir müşteri gibi görünmek için arka koltuklara geçtin. Taksi şoförü olan yeğenin Niko direksiyon başındaydı. Yeğenin olduğundan, ona güvendiğin için Niko'yu seçmiştin. Zaten taksi tutacak paran, hele otomobil alacak paran hiç yoktu. Bunları yapabilmek için bir siyasi partiye girmek, o partinin ideolojisine, onun yasalarına, durmadan değişen kurallarına uymalıydın. Bir partiye girmedikçe, ona bağlı kalmadıkça, sana kim mali destek sağlar? Kıbrıs'tan ayrılıp Roma'ya

sığındığında, politika esnafı para değil, öğüt vermişti sana.

Para değil sadaka sunmuşlardı. «Haydi şuraya gidelim arkadaş, haydi buraya, yaşasın enternasyonalizm ve özgürlük,» diyerek olsa olsa, yatacak bir oda ve bir lokma ekmek vermişlerdi. Hepsi bu kadardı. Bir ara bir sosyalist parti mensubu, politikacı olduğu yüzünden okunanlardan biri, hani şu en yakınına bile kazık atacak tiplerden olan ve senin de «Eğer bu ileride lider olmazsa kulağımın birini keserim,» dediğin kişi seni kabul buyurmuştu. Kalın miyop gözlüklerinin ardından gözlerini sana diken ve bir domuz gibi semirmiş o politikacı sana dağlar, okyanuslar vaat etmişti. «Yoldaş buraya, yoldaş şuraya, yaşasın enternasyonalizm ve özgürlük,» deyip durmuştu. Kıbrıs'tan meteliksiz ayrılmana karşın, sonradan sana tek bir drahmi gönderen olmamıştı. Oysa, sana yardım etmesi gereken Yunanlılar vardı. Örneğin, Yunan Sol'unun sürgündeki lideri kabul edilen biri vardı ki, onun sana yardım etmesi gerekirdi.

Bir diktatörü öldürmek için birkaç deliyle birleşmek çılgınlık olurdu. Kesinlikle yapamazdım bunu. Eğer suikast girişimi başarıyla sonuçlansaydı, o zaman buğday tarlalarına üşüsen çekirgeler gibi üstüne üşüşürler, seninle birlikte bu girişimi düzenlediklerini söyleyerek hamilik rollerini üstlenirlerdi. Şimdiyse sana bir kadeh konyaktan başka bir şey sunmuyorlardı: «Iç, oğlum ve iyi şanslar!...»

«Dün gece karnını doyurabildin mi?» diye sordu Niko. «Evet, dün gece, doydum.» «Nerede?» «Bir lokantada». «Bir lokantada mı göründün?!» Omuz silktin ve sessizce, Glifada'dan geçip portakal ve limon ağaçlarıyla dolu bahçeli evi tekrar görecek vaktin olup olmadığını düşündün. Çocukluğun ve ilk gençliğin bu evde geçmişti, anan ba-

ban burada yaşıyorlardı. Atina'ya döndüğün gün, onlara uğramamak için büyük çaba harcamıştın. «Bu tür romantik davranışlara izin yok,» diyordu Yorgacis. Romantiklik mi? Belki. Ama insan bu tür romantik davranışlara karşı koyamadığı için insandır belki de. Niko'ya emir vermiştin. «Glifada'dan geçelim!» «Glifada'dan mı? Evet, ama geç oldu!» «Dediğimi yap diyorum sana.» Niko evin önünden büyük hızla geçti, babanın uyumakta olduğu odayı ve siyah elbiseler giymiş yaşlı bir kadının bahçedeki gülleri sulayışını zar zor gördün. Annenin sabahları erken kalkıp bahçeyi sulama alışkanlığını sürdürmesi içini yumuşattı, babanın uykuda olması içine bir rahatlık verdi. Tekrar bakmak üzere döndün, fakat arabayı hızla süren Niko buna olanak vermemişti. Araba deniz kıyısındaki sokağa sapmıştı bile. Burası diktatörün, her sabah zırhlı Lincoln otomobiline binip Lagonissi'deki ikametgâhından Atina'ya gittiği yoldu.

Son haftalarda bu yoldan en az on kez geçmiş ve mayınları yerleştirecek en uygun yeri saptamıştın. Seçtiğin ilk yer kayalık bir kemerdi. Tepeden onu bombalamak, Zeus gibi üzerine yıldırımlar yağdırarak ilâhi bir ceza vermek düşüncesi hoşuna gitmişti. Ne var ki, bomba patlamayabilirdi. Çünkü infilâk maddesi aşağıdan yukarıya doğru ateş alır. Bu nedenle dönemeçten sonra küçük köprüyü en uygun yer olarak seçmiştin. Oraya yerleştirilecek mayınlar üç, dört metrelik çukurlar açacak ve tahrip gücü yüksek bir patlama yapacaktı. Tek sorun, bombalar patladıktan sonra, güpegündüz, nereye kaçılabileceği idi. Yorgacis, «Bütün suikastler karanlıkta yapılır,» diye boşuna söylememişti. Karanlık kadar insanı gizleyen hiçbir şey yoktur. Ya kaçarken görürlerse? Kadere razı oldun. Zaten karanlık hoşuna gitmezdi. Karanlıkta yarasalar, köstebekler, casuslar harekete geçerler. Özgürlük savaşımına girişmiş kişiler değil.

Yediye çeyrek kala köprünün oraya vardın. Niko çabucak bavulu açıp mayınlara bağlanacak fitili verdi. Vermesiyle birlikte ağzından bir küfür seli boşaldı. Fitil yumağı karmakarışık, düğümlerle doluydu. «Ne yaptın vicdansız? Nedir bu düğümlerin hali?» «Ben, hiç, hiçbir şey yapmadım...» Tartışacak zaman yoktu. Düğümleri açıp düzeltecek vakit de yoktu. Hemen soyundun, Niko'ya gömleğini, pantolonunu, pabuçlarını teslim ettin ve yalınayak, üzerinde tek bir mayoyla, kayalıklar arasındaki sığınağına, göğsüne sımsıkı dayamış olduğun fitil yumağını fırlatmıştın.

Şimdi de küçük köprü yerinde yok artık. Orayı toprakla doldurarak yolu genişletmiş ve dönemeci düzeltmişler. Oraya yeniden gelebilsen, köprünün bulunduğu yeri tanıyamazdın bile... Oysa ben anımsıyorum. O sabahla ilişkili olarak anlattıklarını da anımsıyorum... Senin öykünün, senin trajedinin, her şeyin başladığı yer ve zamandı bu. O sabah deniz çıldırmış gibiydi. Kıyı boyunca dolgalar vuruyordu. Hava da soğuktu. Ya da fitil uçlarının karışmasından ötürü sinirden üşüyordun. Huzursuzlaşmıştın, makaranın nasıl olup da böyle karıştığına akıl erdiremiyordun. Belki Niko makarayı bagaja sertçe atmıştı, belki bağlamadığından araba sallandıkça ipler birbirine karışmıştı. Ne olursa olsun, iki yüz metrelik fitil makarası iyice karışmış, düğümün birini çözsen bir yenisi karşına çıkıyordu... Can havliyle asılıp fitili koparmıştın. Düzgünce bölümünü ele alıp uzunluğunu ölçünce bir küfür daha savurmuştun. Yalnızca kırk metreydi, gerekenin beşte biri kadar! Ateşleyip kaçmak için seçtiğin kayalık yer, iki yüz metre ötedeydi. Şu anda her şeyi yeniden programlayabilir miydin? Nice hesap kitaptan sonra bu kayada karar kılmıştın. Siyah renkli Lincoln dönemeçle köprü arasındaki yerden geçerken, öyle bir an olurdu ki, arabanın kaputunu bir trafik levhası yarı yarıya örterdi. Ve işte tam o anda

ateşlemek gerekiyordu. Kaldı ki, denizin kenarındaki o kayalıktan denize hemencecik atlayabilirdin. Kırk metreden ateşlemek, ateşlemeden sonra yüz altmış metre yolu koşmak demekti. Hem sonra, yeniden hesap kitap gerekirdi. Kırk metreden görüş açısı ne olacaktı? Bir ileri, bir geri adımlar attın. Böylesine kısa bir telle yolun altına, köprünün on metre yakınına dek sokulmaktan başka çare kalmıyordu. Buysa intihar demekti. Fakat başka çare de yoktu, çünkü siyah Lincoln'un gelişi ancak o uzaklıktan farkedilebilirdi. Hangi anda geldiğini tam olarak görebilmek için asfaltın kenarından başını uzatman gerekecekti. Her şey bir an meselesiydi. Hedefin tam anında havaya uçurulabilmesi için işin en küçük bir yanlışlığa tahammülü yoktu. Artık işe girişme zamanı gelmişti. Lincoln genellikle saat sekizde geçerdi oradan. Şimdiyse saat sekize çeyrek vardı.

Beynin bir bilgisayar gibi çalışmaya başlamıştı. Hesapladın: O araba her zaman saatte yüz kilometre hızla geçerdi. Yüz kilometre yüz bin metre eder. Bir saat üç bin altı yüz saniyedir. Yüz bini üç bin altı yüze bölersen yirmi yedi yapar aşağı yukarı. Demek ki, Lincoln saniyede yirmi yedi metre ilerliyor, saniyenin onda birindeyse iki metre yetmiş santimlik yol alıyordu. Ama o saniyenin onda birini nasıl hesaplayacaksın? «Kendi sesinle hesaplayacaksın,» diyordu Yorgacis. «Bin bir, bin iki, bin üç diye...» Pekâlâ, öyle yapmalıydın. Bin bir ile bin iki arasındaki zaman bölümünü ölçmek için birkaç kez deneme yaptıktan sonra mayınlara da son bir kez göz atmış, kabloyu germiştin. Hazırdın artık. Saat sekize beş vardı. Gerginliğini gidermek, kendini dinlemek için beş dakika vardı. Beş dakikaya kadar öldüreceğin ve onunla birlikte belki havaya uçacağın adamın adı Yorgo Papodopulos'tu. Etten kemikten bir insan olarak ona yakından bakınca, kim bilir nasıl biri gibi görecektin onu?

Onu yakından, etten kemikten bir insan gözüyle incelememiştim hiç. Hep fotoğraftan görmüştüm. Fotoğraflarda bir kurbağayı andırıyordu. Gülünç bir tipti: Pis bıyıktı ve cin çarpmış gibi yuvalarında dönen gözleri vardı. Zaten diktatörler hep gülünçtür, hepsinin de gözleri cin çarpmış gibi oynar durur. Çocukları korkutmak istercesine gözlerini açarlar. «Yaramazlık edersen cezalandırırım ha!» der gibi bakarlar. Bir gün, onun fotoğrafına bakıp şöyle demiştin: «Yüz yüze gelmek isterdim.» Ama suikast hazırlamadan önceydi bu dediğin. Ondan sonra bir daha böyle bir söz çıkmadı ağzından.

Son iki hafta içinde, yol ve saat hesaplarını yaparken, arabanın Lagonissi'den ayrıldığı saatı, süratini, konvoyun kaç arabadan oluştuğunu hesaplarken onunla yüz yüze gelme olanağın vardı. Oysa ne zaman siyah Lincoln yaklaşsa, yüzünü çevirip sırtını dönüyordun. Evet, bunda tanınma korkusunun etkisi vardı. Fakat aslında yüzüne bakamıyordun. Bir düşmanın yüzüne bakınca, her şeye rağmen, bir insan olduğunu düşünüyorsun ve kim olduğunu, neyi temsil ettiğini unutuyorsun. Ve onu öldürmek zorlaşıyor. Bir otomobile suikast yapıyormuş aldatmacasına kapılmak daha iyiydi. Bombaları hazırlarken, zamanı ve mesafeleri düşünürken, yüz bini üç bin altı yüze bölerken hep karşında otomobili görüyordun. Arabanın içindeki adamdan çok otomobili düşünüyordun hedef olarak.

Ya şoför nasıl biriydi? Iyi biri miydi, yoksa kötü biri mi? Herhalde kötü olmalıydı. Yoksa bir diktatörün şoförlüğünü yapar mıydı? Ona hizmet etmesi olağan mıydı? Savaşta bazı sorular sorulmaz. Savaşta silâh çekilir ve kurşun kime isabet ederse eder. Savaşta düşman bir insan değildir. Nişangâh içine alınacak bir nesnedir. Hepsi o kadar. Eğer yanında masum biri, bir çocuk varsa, çaresiz.. Çaresiz mi? Haksızlıklara karşı haksızlıklarla savaşılır

mı, dökülen kana karşı kan dökülür mü? Hayır. Bu bir çare değildir. Zaten daha derin düşünülünce savaş örneğine başvurmanın da doğru olmadığı görülür. Savaş kavramından daha budalaca, daha gerici bir kavram yoktur. Hem zaten savaştan hiç hoşlandığın olmuş muydu ki? Askere gitmeyi bile istemiyordun. Askerliğini tecil ede ede üniformayı sırtına geçirdiğinde yirmi sekiz yaşına gelmiştin. Eline tüfeği almak bile mideni bulandırırdı. Şoförü aklına getirecek olsan, bir utanç duyar, kendini fena hissedirdin. Arkadaşlarına tekrarladığını kendine de yinelemek için çaba göstermeliydin. Tedhiş tedhişi doğurur, ezilenin ezene karşı nefreti meşrudur. Biri sana tokat atarsa öteki yanağını da uzatmaz, tokadı iade edersin. Bu adam özgürlüğü öldürdü. Eski Yunan'da zalim hükümdarı öldürenler için heykeller dikilir, başları defne dallarıyla süslenirdi. Ezberlediğin cümleyi de kendi kendine tekrarlamalıydın: Ben bir insan öldüremem. Fakat diktatör bir insan değildir, bir zorbadır. Birden bunların yalan olduğunu düşündün. Bu yüzden mi üşüyor, titriyordun? Ne saçmalıklar değil mi? Soynmuş ve hava çok soğuk olduğundan ötürü değil mi? Soyunmuş ve hava çok soğuk olduğundan ötürü

Kayaların dibine çömelip ısınmak için kollarınla bacaklarını sardın. Motorlu tekne geliyordu. Kararlaştırıldığı anda gözükmüştü ve koya doğru gidiyordu. Ama ne kadar uzaktaydı... Ona ulaşabilir miydin? Bu sabah da su soğuk gibi. Eğer otomobille birlikte sen de havaya fırlasaydın ya da kıyıya vaktinde varabilseydin, ancak o zaman söz konusu olabilirdi bu dediklerim. Yoksa böyle bir sorun olmazdı. Yaşam! Ne anlamsız bir şey yaşam? Bir fitili ateşliyorsun... Ve... Yaklaşmakta olan otomobil konvoyunun sesi kulağına gelmişti. Ayağa fırlayıp kendi kendine hüzünle, «Hadi, cesaret, vakit geldi,» dedin.

⁂

Beklenen otomobil konvoyuydu bu. Önde motosikletler vardı. Uç polis sağda, üç polis de solda motosikletle geliyorlardı. Ardından refakat otomobili. Ard arda iki cip. Cankurtaran arabası arkadan geliyordu. Daha sonra telsiz telefonlu araba. Onun peşinde dört motosikletli daha refakat ediyordu. Ve nihayet siyah Lincoln. Onun arkasından da bir cip daha ve epey sayıda motosikletli. Az sonra dönemecin ardında kaybolacak, orayı geçince tekrar görünecekti. Gürültü arttı. Daha iyi görmek için boynunu uzattın. Öndeki iki motosikletli birden önüne çıktılar. O kadar yaklaşmıştı ki, neredeyse onlara dokunabilirdin. Trafik levhasının önünde bir karaltıya dönüşmüşlerdi. Artık anlamıştın: O andan itibaren hiçbir şeyi birbirinden tam olarak ayırt edemeyecektin. Bu nedenle sezgiye dayanan ani kararla davranmalı, trafik levhasından ilk mayına dek seksen metrelik mesafe bulunduğu ve saatte yüz kilometre hızla giden bir aracın da seksen metrelik yolu kaç saniyede alacağı hesabına göre, hareket etmeliydin. Yaklaşık üç saniye! Aklın ancak aşırı zorlamalara özgü bir hızla yeniden çalışmaya başlamış, vücudun da kaskatı kesilmişti. Bütün sorun o «yaklaşık» sözcüğünde düğümleniyordu. Eğer yirmi yedi metrelik yol bir saniyede alınabilirse, üç saniyede seksen bir metre ederdi.

Seksen edemezdi; yoksa birinci mayın geç patlamış olurdu. Ikincisi de aynı biçimde zamansız patlardı. Sonuç olarak, ateşlemenin bir anlık süre için geciktirilmesi gereği doğuyordu. Ne kadar sürelik? Basit: Saniyenin onda biri, iki metre yetmiş santimetrelik yol demek oluyorsa, bir saniyenin onda birinin üçte biri kadar geciktirilmesi gerekirdi ateşlemenin. Yaklaşık! Yeniden karşına, o sözcük çıkmıştı!

Tabiî, Lincoln'in sürati aynı kalırsa... Tanrım! Saniyenin onda birinin üçte biri ne kadarlık bir süredir acaba?

Bir göz kırpımı kadar mı? Hayır, daha az. Saniyenin onda birinin üçte biri insanın zihninde kesinlikle ölçülebileceği bir zaman dilimi değildir. Bir saniyenin onda birinin üçte biri, alınyazısı demektir. Işin burasında kadere teslim olmak ve vakit kaybetmeden işe koyulmak gerekir. Kadere teslim olmaksa, kronometreye bakmamak ve daha yavaş saymak demektir. Bin bir, bin iki, bin üç. Daha mı yavaş olmalı? Evet, ama bu sayımda daha yavaş olmak ne demektir? Iki cip geçti. Cankurtaran geçti. Telsiz telefonlu otomobil de geçti. Motosikletliler geçti. Şimdi o geliyor. Işte! Siyah. Geliyor. Biraz daha yaklaştı, biraz daha siyahlaştı. Az sonra trafik levhasının oraya ulaşacak ve karmaşık bir yığına dönüşecek. En büyük dileğim ve umudum elimin titrememesi... Titremiyor.

Lincoln hızlanmasa ya da yavaşlamasaydı bari. Süratlenmedi, yavaşlamadı. Yaklaşıyor... Yaklaşıyor... Yaklaştı. Bin bir, bin iki, bin üç, ateş!

Bir an için, sonsuzluk kadar uzun bir an için hiçbir şey duyulmadı. Sonra kulaklar tok bir gürültüyle uğuldadı. Ardından da patlayan taşların gürültüsü geldi. Kurşuni renkli bir toz bulutu yükseldi. Tek bir bulut, tek bir gürültü. Tek bir mayın patlamıştı. Acaba neden? Üzerine bir taş bile sıçramamıştı. Bu nasıl olabilirdi? Olanlara inanmayarak üstünü başını yokladın. Kendine bir şey olmayışına sevinecek vakit olmadı. Çünkü, yıldırım hızıyla, anlamıştın ki, sana hiçbir şeyin olmaması, girişiminin de başarısızlığa uğraması demekti.

Bir zırhlı arabanın uçması çok daha büyük bir gürültü çıkarır, çok daha yoğun bir bulut tabakası oluştururdu; çevreye sıçrayanlar da yalnızca ufak tefek taşlar olmazdı. Peki, ters giden ne olmuştu? Ateşleme mi? Bin bir, bin iki diye sayma yöntemi mi, kader mi? Saniyenin onda birinin üçte biri hesaplanmamış mıydı? Ikinci mayın neden patla-

mamıştı? Fitili mi iyi bağlamamıştın, yoksa kapsül mü patlamamıştı? Ya da şekerin oyunu mu olmuştu? Hani, biraz daha tatlı olsun diye bir kaşık fazla koyduğun şekerin oyunu mu? Bir yandan koşuyor, bir yandan da bu soruları soruyordun kendine. Olanlara inanamayarak üstünü başını yokladıktan sonra, bilinçsizce kayalıktan aşağıya fırlamış ve koşmaya koyulmuştun. Şimdi koşuyor ve koşuyordun. Sana koşma hızını veren neden şuydu: Denize ulaşmak, dalmak, suda kaybolmak, yaşamak... Yaşamak! Birden denizi ayaklarının altında hissettin. Vücudunu çevreleyen, içine battığın buz gibi sulardı. Su gerçekten böylesine buz gibi mi, diye düşündün. Ve bir ara denizin soğukluğuna dayanamayarak başını suyun üstüne çıkardın. Böylece, olay yerinde olup bitenlere göz atma fırsatını da buldun. Polislerin, tabanca elde, sağa sola koştuklarını gördün ve bu sahne seni endişelendirdi. Ciğerlerine hava çekerek yeniden dibe battın, su altında yüzmeyi sürdürdün. İyi yüzüyordun. Yüzmede hep şampiyondun. Fakat deniz o sabah tahmininden daha dalgalıydı. Karaya doğru sert bir akıntı vardı. Bu da senin bir an önce kayığa ulaşacağına, karaya doğru itilmene neden oluyordu. Soluk alabilmek için bir kez daha su yüzüne çıktın. Polislerin olduğu yere bir kez daha baktın, sana doğru gelen var mı diye. Hayır, hepsi de patlamanın olduğu köprü altına yönelmişti. Seni görmemişlerdi. Rahat rahat yüzebilirdin. Ah, şu ters akıntı. O da olmasaydı! Ya bitkinlik? Ikide bir durup soluk alman gerekiyor, bu da senin için çok değerli olan vaktin kaybına yol açıyordu. Ya dalgalara ne demeli? Şu dalgalara bakın! Dalgalardan biri seni küt diye kayalara vurunca sersemlemiştin. Kayalığın bir çıkıntısına tutunmuş durumda kalışın ne kadar sürdü?

Bu vakit kaybının doğuracağı sonuçları, ancak motorlu tekneyi görmeye çalıştığın anda anlayabildin. Tam beş

dakika beklemesini söylemiş, beş dakikadan bir an daha geçe kalmamasını istemiştin. Onlara çok sert söylemiştin bunu, anlasınlar diye. «Bu bir emirdir!» Beş dakika geçince beklemeyip gideceklerdi. Şimdi ne yapmak gerekirdi? Bu yanlışlık nasıl düzeltilebilirdi? Yanlışlığı hemen düzeltmek için sudan çıkmak ve teknenin normal olarak dolaştığı yer olan koya, karadan gitmen gerekirdi. Seni bekledikleri için mutlaka görürlerdi. Yorgundun. Sudan kendini zor çektin ve ilk andaki gibi, iki bükülüm koşmaya başladın. Epey keskin olan kayalar üzerinde koştukça, ayağının bir yeri kesiliyor, her adım yeni bir acı, yeni bir yara getiriyordu. Buna karşılık epey hızla yaklaşıyordun koya. Elli metre daha yaklaşsan, otuz metre daha gitsen, onlara sesini duyurabilirdin. «İşte! Gelen benim! Bekleyin, geliyorum!» der ve denize dalardın. Birkaç kulaçtan sonra sana yaklaşıp tekneye alırlardı. Otuz metre. Yirmi. On... «İşte geliyorum! Bekleyin beni.» Motorlu kayık yerinden kımıldadı. Fakat açık denize doğru. Açıldı ve gitti.

Evet, gitti. Seni beklemeden giden o teknenin uzaklaşması ömrün boyunca unutamayacağın bir şeydi. «Bekleyin - geliyorum - bekleyin - derken,» o anda kendini zor kurtarabileceğin bir boşlukta kalmıştın. Ağlasam mı, bağırsam mı, namussuzlar diye... Düş kırıklığı! Şimdi ne yapmalı? Başını yola doğru çevirdiğinde, refakat polisinin yolun üzerinde hemen bir barikat kurduğunu ve adamların sağa sola koşarak bağırdıklarını gördün. «Kıyıdan gözlerinizi ayırmayın! Hareket eden her şeye dikkat!» Saklanmak gerekirdi ama nereye? Gözbebeklerin çevreyi kolaçan ederek başını sokacak bir yarık, bir delik aradılar. İşte! Şurada küçücük bir mağara var. Kayalıklar arasında ince bir yarık. Biraz sarp bir yerdeydi, ama başka çare yoktu. Oraya ulaşmak gerekirdi. Oraya doğru emeklemeye başladın. İçine, bir istiridyenin kabuğuna girer gibi sokuldun. Hatta ona

karnındaki çocuk gibi yumuldun; başını bacaklarının arasına alıp kollarınla da bacaklarını sarmıştın. Gece karanlığına dek orada kalabilseydin, belki paçayı kurtarabilirdin. Çünkü arama taramanın bir sonu gelecekti nasıl olsa. Biraz da talihin yardım ederse oradan uzaklaşır, yola çıkabilirdin. Söylemeye gerek yok, önünde epey önemli sorunların vardı. Her şeyden önce geceleyin çıplak, üzerinde yalnız bir mayoyla ve pabuçsuz dolaşmak bir sorundu. Gerçi kıyı boyunca edindiğin arkadaşlarla seni evlerinde konuk etmeleri konusunda konuşmaların olmuştu ve... Evet, ama onlara rastlayınca, ne anlatabilirdin? Yönelteceklerı sorulara ne tür yanıtlar verebilirdin? Seni azarlar gibi bakışları karşısında hangi açıklamalarda bulunabilirdin? Kablonun kısa oluşu, makaranın karışması, yanlış hesaplar, saniyenin onda birinin üçte biri kadar bir zaman nedeniyle ya da kader yüzünden mi başarısızlığa uğradığını söyleyecektin? Ateşlemeyi fazlaca geciktirmiştin. Şimdi anlamıştın hatanı. Bin bir, bin iki, bin üç diye biraz yavaşça saymışsın. Bu yüzden ilk mayını patlattığında, Lincoln köprüyü üç metre kadar geçmiş bulunuyordu. Ya ikinci mayın? Onun patlamayışını nasıl açıklayacaktın? Aman Tanrım! Bunca çaba, bunca acı, bunca özveri, aylarca verilen uğraş, bir hiç için... Hiç! Bunu düşünmemeliydin artık. Düşününce çıldırabilirdin. Zihnini başka düşüncelere yöneltsen daha iyi olurdu. Şaşırtmaca bombalara, tepelerdeki ateşlere... Sen suikast girişiminde bulunurken bir bomba stadyumda, bir başka bomba parkta patlayacak, ardından da tepelerdeki ormanlık bölgelerde ağaçlar yanacaktı. Martının başına gelenler! Verdiğin talimat kesindi. Fakat bu emirler uygulanmış mıydı? Sen nasıl başaramadınsa, talimat verdiğin kişiler de başaramamış olabilirlerdi. Belki statta, parkta bombalar patlamamış, ağaçlar tutuşmamıştı. Hiçe hiçler eklenmişti. Yorgacis ne diyecekti bu işe? Ya politika esnafı ne derdi? İlerisini gördük, di-

ye övüneceklerdi: O malûm çılgın... partilerin, parti disiplinin yerine, ideolojilerin, mantığı yerine geçeceğini sanan o kendini beğenmiş âsi... Biz anlamıştık zaten onun ciddiye alınmaması gereken biri olduğunu. Yeter artık. Şimdi düşünülecek tek şey şuydu: Bu vartayı atlatmak. Fakat böyle iki büklüm çömelmiş durabilmek, bir an için olsun ayağını ya da kolunu uzatamamak ne zor olmalı? Vücudunun uyuşan yerleri ne denli rahatsız ediyordur? Ya uykusuzluktan şişen gözlerin? Her şeye karşı kovuyor, gözlerini kapamamaya direniyordun. Bir tepede helikopter dolaşmaya başlamaz mı? Alçaktan uçuyordu. Üstünden sürekli gelip geçmesiyle pervanesinin kanatları sana bir ninni etkisi yapmış ve gözkapakların bir kurşun ağırlığıyla kapanmıştı.

⁂

Ne kadar uyumuştun? Saatin bu konuda bilgi veremiyordu: Suya batıp çıktıktan sonra çalışmaz olmuştu. Bir ya da iki saatten az uyumamıştın herhalde. Fakat güneş epey yükselmişti. İçinde bulunduğun istiridye kabuğu yarığından görebildiğin incecik gök dilimlerinden içeri güneş sızıyordu. Hava soğuk değildi artık. Terliyordun bile. Belki de yakınında duyduğun sesler yüzündendi terlemen. «Kayalıkları teker teker tarayın,» dedikleri geliyordu kulağına. Helikopter de yine tependeydi.

Bu kez çıkardığı ses de bet bir gürültüydü. Mitralyoz gibi çınlıyordu. Sanki tüm Yunan ordusu orada manevralara başlamıştı. «Şuraya bir manga gönderin!» «Çavuş raporunu hazırlasın!» «Tek sıra halinde gitmeyin! Dağınık düzende arayın!» Ardından da gürleyen bir ses, «Her yeri karış karış arayın. Tekrar ediyorum. Karış karış!» diye haykırıyordu. «Başüstüne yüzbaşım.» Ve göğün sana düşen

bölümünde, kayalığın tavanındaki yarıkta bir çift postacı göründü. Soluğun durmuştu. Neyse ki, «Aradık buraları, hiçbir ize rastlamadık yüzbaşım,» diye bir ses duydun. «Peki, şimdi de daha üst bölümlere bakın, sonra da öteki yana gideriz.» Derin bir nefesle ciğerlerin şişti. Yumruğunu sıkarak, «Atlattık galiba,» diyebildin. Fakat tam o anda yüzbaşının ayağı takılmaz mı? Kayalıktan aşağı yuvarlanan yüzbaşı istiridyenin önüne düştü.

*
**

«Sakın ateş etme! Ateş etme!» Titreyen eliyle tabancayı sana doğru tutarak böyle bağırıyordu. Sen de ne cevap vereceğini bir türlü akıl edemiyordun. Neyle ateş edebilirdin ki? Sonra yüzbaşı bağırdı. «Çık oradan! Çık diyorum sana!» Fakat boşunaydı uyarısı. Korku ve kızgınlıktan çok, şaşkınlıktan kımıldayamıyor, istiridyenin kabuğundan kendini söküp alamıyordun. Onlar çıkardılar seni. Düşteki martıya saldıran balıklar gibi üzerine hepsi birden atılırken, itişip kakışmadan birbirlerini çiğnediler. Seni ayaklarından çekip çıkardılar. Ayağa kaldırdılar, her yanının uyuşmuş olduğunun farkına varmadan. Ayakta duracak halin yoktu ama, martı gibi farkına varmadan. Ayakta duracak halin yoktu ama, martı gibi karşı koymanın çılgınca bir davranış olduğunu biliyordun. Onlar kalabalıktı. Sayıları sürekli artan bir sürü üniformalı... Ve hepsi de seni itip kakmaya, dövmeye bakıyordu. Biri şakaklarına ve gözlerine doğru iki tane indirdi. Biri her iki eliyle ağzını yırtarcasına açtı ve parmaklarını sokarak kimbilir hangi arayış içinde, «Tükür! Tükür onu diyorum sana!» diye bağırıyordu. Biri mayonu yırttı, içinde acaba bir şey saklıyor musun diye. Sonra ellerini başında kavuşturmanı emrederek kayalıkları tırmanmak üzere seni itip kakmaya başladılar.

Fakat zor yürüyordun. Kayalıklarda oradan oraya atlamaktan zaten yara bere içindeki ayakların her adımda bıçakla kesilmiş gibi oluyordu. Açıya dayanmak için biraz duraklayacak olsan, seni bir an önce götürmenin heyecanıyla tabancalarının kabzası ya da makinelilerin ucuyla dürtüklüyorlardı. Sokağa ulaştığında bir anlık sevincin hemen üzüntüye dönüştü. Baktın ki, mayın kocaman bir çukur açması gerekirken yalnızca iki metrelik bir delik açmış. Bu da, yalnızca saniyenin onda biri gibi hesaplar üzerinde yanılmamış olduğunu gösteriyordu. Patlayıcı madde miktarı üzerinde de yanılmıştın.

Geniş bir otomobilin içine ittiler seni. Strapontenliyai araba. Bunlara oturarak seni hemen sorguya çektiler. «Kimsin? Kimden para aldın? Ötekilerin adlarını söyle. Motorlu teknede kimler vardı?» Ve ardından sille tokat girişip tekme de sallıyorlardı. Aralarında en vahşice davranan sivil giyinmiş, maymun suratlı, derisinin üzerinde krater büyüklüğünde delikler bulunan, çiçekbozuğu şişman biriydi. Eli çok ağırdı. Yumrukları bir boksörünkine benziyordu. Sen hiç cevap vermeyip sessizlikle karşı koydukça, daha da kızıyor, hayvanlaşıyordu. «Konuş, katil, konuş! Konuşmazsan seni paramparça ederim!» «Cevap ver, cani, cevap! Tekmeyle gebertirim seni!» «Hiçbir şeyden haberin yokmuş gibi numara yapma. Nasıl olsa paçayı kurtaramazsın.» «Sen benim kim olduğumu biliyor musun?» Onun kim olduğunu bilmiyor, bilmek de istemiyordun. Senin düşündüğün tek şey susmayı becermek, kim olduğun konusunda hiçbir izlenim edinmemelerini sağlamaktı. Senin kimliğini öğrenirlerse, arkadaşların kaçacak vakit bulamazlardı. Karşıda bir polis belirdi birden. Sert görünmeyen yaşlı bir polisti. Ötekinin ceket kolunu çekerek, «Binbaşım, beni dinleyin, binbaşım,» dedi. «Kim olduğunu ben biliyorum. Tanıyorum onu, çünkü Glifada mıntıka-

sında görevliydim. Bu, oralıdır. Glifada'dan... Adı Panagulis'tir ve...» Birden irkilen binbaşı adamın sözünü bitirmesine meydan vermeden, fırın gibi açtığı ağzından üstüne tükürükler saçarak bağırdı. «Ha, demek sendin, yılan seni! Demek dışarıya kaçmamıştın. Teğmen Yorgo Panagulis! Buradaydın demek, seni namussuz, seni asker kaçağı, seni satılmış seni. Atina'daydın ha? Alçak, kaçabileceğini sanıyordun ha?» Ardından boynunda bir yanık sızısı duydun. Boynunda sigara söndürmüştü. Bir inilti çıkardın ve zihnine sis bulutları yayıldı.

Hayatının son yıllarında, tutuklanışını bana anlattığın zamanlar, boynunda sigara söndürülmesinden sonra olup bitenleri anımsayamıyordun. Zihninden bulup çıkarabildiğin dağınık görüntülerdi. Bölük pörçük şeylerdi. Yaşlı polis, çiçekbozuğu yüzlü adamın dikkatini çekmeye çalışarak senin Yorgo olmadığını, kardeşi Aleko Panagulis olduğunu anlatmak istiyordu. Binbaşı artık kimliğini bildiğinden emin olduğu için yaşlı polisi iterek, «Git, gitsene budala, beni rahat bırak, meşgul olduğumu görmüyor musun?» diyordu. Yaşlı polis meramını anlatamadan boynunu eğerek çıkıp gitti. Bunun dışında hiçbir şey anımsamıyordun...

O otomobilin içinde geçirdiğin iki saat ve bu zaman içinde yapılanları hatırlayamıyordun. Fakat tam olarak anımsayabildiğin bir şey vardı: Ladas'ın gelişi, o zamanlar Papadopulos'un sağ kolu olan İçişleri Bakanı Ladas. Onun öne geçebilmesi için üniformalıların oluşturduğu duvar yelpaze gibi açıldı. Yusyuvarlak ve yağlanmış gibi parıldayan yüzü, sana doğru eğilirken, etli elleri de omuzuna neredeyse okşayacak gibi dokunuyorlardı. Yıvış yıvış bir ses sırtından aşağı iniyordu. «Dinle teğmenim, ben, senin kardeşin Aleko'yu tanıyorum. Politeknik'te oğlumla birlikte okuduğu günleri bilirim. Yumuşak başlı biri değildi. Anar-

şist bir tipti. Karamanlis'i eleştirir. Kraliyet ailesinden nefret eder. Averoff'a çok kızardı, komünizmden hoşlanmazdı. hiçbir şeyden hoşlanmazdı. Fakat akıllı bir çocuktu ve iyi tarafını bulup konuşabildiğinde kafasının çalıştığını görürdün. Bunları sana neden anlatıyorum, biliyor musun, teğmen? Çünkü Aleko burada olsaydı sana, 'Ladas'a her şeyi anlat, Ladas'a güvenebilirsin,' derdi de ondan. Itiraf et Ladas'a, bu suikastin ardında bulunan kişileri. Başına sardığın dertlerin birazından kurtulmuş olursun.» Bütün bunları tüm ayrıntılarıyla anımsıyordun, çünkü Ladas yanına geldiğinde içini bir ağlama isteği kaplamıştı. Aslında ağlama isteğine kapılmamam gerekirdi. Seni Yorgo Panagulis sanmaları bir avantaj sağlıyordu, sana birkaç gün değilse bile birkaç saat kazandırabilirdi. Arkadaşların da bu sayede tehlikeyi atlatma fırsatı bulabilirlerdi. Ne var ki, bu çelişkili durumun senin için bir avantaj, bir şans olduğunu düşündükçe ağlama isteği gelip boğazında düğümleniyor ve gözlerin yaşarıyordu.

«Sen de askerliği terketmelisin, Yorgo,» demiştin ona. «Ama ben muvazzaf subayım, Aleko, bunu yapamam!» «Neden yapamayasın? Yapman gerekir. Onun için yapabilirsin.» «Elimde değil, Aleko, yapamıyorum!» «Başaracaksın.» Onu ikna etmiştin. Ve sonunda ordudan kaçtı.

Meriç nehrini geçerek Türkiye'ye kaçmıştı. Oradan da Lübnan'a. Sonra da Israil'e. Onu kabul eden, ona yardım eden hiçbir ülke bulamamıştı. Tam bir hicret! Sonra da Hayfa limanında, Italya'ya gitmek üzere bir gemiye bineceği sırada Israilliler yakalanmışlar ve Atina'ya götürüp Cunta'ya teslim etmesi için bir Yunan gemisi süvarisine teslim etmişlerdi. Süvari de onu bir kabineye kilitlemiş ve... sözde kaybolmuştu.

Çünkü gemi Pire limanına geldiğinde kabin boş bulunmuştu. Fakat sen Yorgo'nun kaybolmadığını, öldüğünü

biliyordun. Gördüğün bir rüyadan. Gemi Hayfa ile Pire arasında yolculuk yaptığı gece sen o rüyayı görmüştün. Yorgo ile birlikte dağda bir uçurum kenarında yürüyordunuz. Altınız denizdi. Bir ara dağ sallanmış, bir çığ Yorgo'yu alıp götürmüştü. «Yorgo!» diye bağırmıştın, onu sormaya çalışarak. «Yorgo!» Fakat tutamamıştın. Ve Yorgo aşağıya, denize, balıkların arasına düşmüştü.

⁂

Seni öğleye doğru götürdüler. Sağında çiçekbozuğu yüzlü adam vardı, solunda, onunla kavga eden bir albay, katlanabilir koltuklarda da mitralyözlü iki muhafız, şoförün yanında iki muhafız daha.. Arabada sekiz kişiydiniz. Tıkış tıkış oturduğunuzdan yanındakiler sana ağırlık veriyor, soluk almanı zorlaştırıyorlardı. Yara bere içindeki vücudun daha çok ağrıyordu. Beline dayalı tabanca da canını acıtıyordu ayrıca. Yüzü delik deşik olan adam bir yandan tabancasını sana dayıyor, bir yandan da «Anlayacaksın ne demek olduğunu! Anlayacaksın, teğmen!» ya da «Sağır ve dilsiz oyunu oynamayı bırakacaksın elbet, bırakacaksın,» deyip duruyordu. Her tehditin ardından da basıyordu tekmeyi. Sen suskunluğunu sürdürüyor ve her an beklenmedik bir şey olabilir umuduyla gözlerini yola dikmiş bakıyordun. Ne bileyim, kaçmanı sağlayacak beklenmedik bir şey... Ne yazık ki, hiçbir şey olduğu yoktu. Otomobil güven içinde, önünde ve ardında motosikletli muhafızlar olduğu halde, ilerliyordu. Kimsenin aldırdığı yoktu. Arabalar yanınızdan sıyırarak geçtiklerinde bir bakışla karşılaşabilir miyim, diye etrafı kolaçan ediyordun. Fakat boş gözlerle karşılaşıyordun. Kayıtsızca bakan gözler, «Acaba bir hırsız mı?» «Bir katil mi yakalandı acaba?» diye düşünüyor olabilirdi. Bir ara, kaldırımda bir gençle yürüyen bir kız ger-

çek durumu sezer gibi oldu ve gencin bileğini yakalayarak işaret parmağıyla seni gösterdi. Bu, senin içini öylesine rahatlattı ki, kız sanki tüm kenti temsil ediyormuş gibi geldi sana. Sanki tüm kentin sakinleri pencerelerine çıkıp, «Onu tutukladılar, tutukladılar! Savunalım onu!» diye bağırıyordular.

Gençse omuz silkip, «Boş ver, sen karışma bu işlere,» der gibi baktı. İçindeki ferahlama üzüntüye dönüştü. Müthiş bir yorgunluk hissettin. Başını eğmiştin ve yenilginin tüm acıları su yüzüne çıkmıştı. Giyimli insanlar arasında soyunmuş durumda olmandan ötürü kendini gülünç buluyor, başarısızlığından ötürü kendini küçük görüyordun. Yapayalnız hissediyordun, çünkü gerçekten yalnızdın ve sana yapılacaklardan korkuyordun. Iradende bir çatlak belirdi: Acaba dayanabilecek miydin? İçinden geçenleri, çiçekbozuğu yüzlü adam anlamıştı. Boşluğuna dayadığı tabancayı çekerek çene kemiğine doğru uzattı. «Az sonra varacağız, teğmen. Sana yemin ederim ki, o zaman konuşacaksın. Göreceksin bak, hem de nasıl konuşacaksın... Seni bülbül gibi konuşturacağım. Sen benim adımın neye çıktığını bilmezsin. Benim için, heykelleri bile konuşturan adam derler. Kim olduğumu anlamadın mı hâlâ? Ben Binbaşı Teofiloyannakos'um.»

Sen bu adı biliyordun. Söyledikleri de doğruydu. Hatta onunla ilgili acıklı şöyle bir fıkra da dolaşıyordu. Bir arkeolog günün birinde, bir heykel bulur, fakat hangi tarihsel döneme ait olduğunu çözümleyemez. Arkeolog heykele dönüp «Söylesene lütfen hangi dönemde yaşadın?» diye sorunca, arkeoloğun yardımcısı, «Hocam, heykeli Teofiloyannakos'a götürün o konuşturur» demiş. Onun kim olduğunu öğrenmek, her şeye rağmen, seni rahatlattı. Birden esen bir rüzgâr korkuyu, kuşkuyu ve yenilgiyi silip süpürdükten başka, çıplak olmaktan ötürü kendini gülünç bulma duygu-

su da kaybolup gitmişti. Yerine tek başına olmanın gururu, yenilgisizliğin direnci uyanmıştı. Ve çiçekten mi, yoksa nemenem bir hastalıktan mı delik deşik olmuş yüzün üzerindeki kraterlerde göz gezdirdikten sonra kahkahayı salıvermiştin. «Gül, gül,» dedi Teofiloyanakos. Otomobil bu arada Olimpiyat Stadının, Hilton Otelinin ve Amerikan Büyükelçiliğinin önünden geçiyordu. Elçilik binasını geçtikten sonra yüreğinde bir sızı duydun. Kaldırımı süsleyen akasya ağaçlarının ötesindeki askeri polisin Özel Soruşturma Bölümü ESA'nın yerini tanımıştın. Işkence merkeziydi burası.

Şimdi bu binanın da yerinde yeller esiyor. Bir gökdelen inşa etmek için yıktırıldı. Fakat sonradan yapımından vazgeçildi. Çoğu kimse, böylesine lanetlenmiş bir yerde yapılacak binada oturmanın uğursuzluk getireceği kanısındaydı. Şimdi, o akasya ağaçlarının altında birkaç molozla kaldırımdaki çöplükten başka birşey yok.. Bir de yarıda kalmış sütunlarla demir saçlar. Güney rüzgârları denizden estiğinde ve çöpler uçuşarak kızgın değirmenler gibi fır döndüğünde, binanın terkedilmiş sütunlarına demir saçlar kös kös vururken yıkıntılardan sanki iniltiler geliyor. Oysa kentin bu bölümü güzel bir sayfiye yeri. Sokaklar yeşillik içinde ve bol ışıklı. Eski stil beyaz renkli villalarda zengin kişiler oturuyor. Bunların aşçıları, uçakları, hizmetçileri ve şoförleri var. Aynı zamanda kordiplomatiğin de oturduğu bir semt. Bahçeler bakımlı ve binanın dış bölümünün pirinç aksamı pırıl pırıl.

Buranın, pencerelerinden insan çığlığı ve iniltilerinin çıktığı cehennem olduğuna inanmak zor. Uşaklı, aşçılı, hizmetçili, şoförlü zenginler bu sesleri duymazlar mıydı? Bahçeleri bakımlı ve binanın dış aksamı parlak pirinçli konsolosluklarda, elçiliklerde çalışanlar bu inlemeleri işitmezler miydi? Özellikle kaldırımın hemen karşısında bulunan Amerikan Büyükelçiliği mensupları duymazlar mıydı

acaba? Belki duyuyorlardı da bıkkınlık gösteren bir dudak büküşüyle geçiştiriyorlardı. «Hay Allah, yine başladılar, bu geceki partimizi de berbat edecekler,» diyorlardı belki. ESA merkezinin nasıl bir bina olduğunu düşünmek için de insanın aklını zorlaması gerek. Acaba Moskova'daki Lubianka binası gibi güzel bir bina mıydı? Yoksa Madrid'deki gizli polisin binası gibi miydi? Yoksa Akdeniz ülkelerindeki gibi herhangi bir kışla benzeri miydi? Köhnemiş duvarlar, soluk renkli bekleme odaları, derisi kalkmış koltuklar, kırık dökük kül tablaları, diktatörün portresiyle bezenmiş kirli bürolar ve masanın gerisinde devamlı terleyen bir memur... İçi simsiyah tırnaklar, küstah bıyıklar, anut çehreler, korku damgası yemiş askercikler tarafından «Evet kumandanım.» «Başüstüne teğmenim» diyerek getirilen kahveler, tutuklulara mahsus kantin ve özel sorgu odalar... Bu odalardan biri en üst kattaydı; çığlıklar ve iniltiler duyulmasın diye terasın yanında özel bir motör çalıştırıldı. Bunlar, ölmeden bir ay önce yazdığın ve o korkunç yirmi üçüncü sayfaya gelince yırttığın kâğıtlarda yazılıydı. Bana bu kâğıdı almamı yasaklamıştın. Fakat ben almıştım. Bu sayfaya orada geçirdiğin ilk yirmi dört saatte olup bitenler tüm ayrıntılarıyla yazılmıştı.

Ayrıntıları en ince noktasına kadar anımsayışına şaşıyorum. Aradan yıllar geçtikten sonra bile hiçbir şey unutmamış olman, ne bir isim, ne bir cümle, ne bir davranış, hiçbir şey unutmamış olman, bütün bunların belleğine kızgın demirle damgalanmış gibi geçtiğini gösteriyor.

O kâğıt parçalarında yazdığına göre, işkence merkezinin bulunduğu binanın giriş kapısını otomobiliniz aştığında ve Teofiloyannakos sana, «Hoşgeldin, teğmen,» dediği sırada, bina çevresinde alarm durumu vardı. Havaya dikilmiş makineli tüfekler, sinirli hareketlerle oradan oraya koşuşan askerler, sert emirle karışık fısıldayışlar ve sorular: «Kimdir bu yarı çıplak, yalınayak adam? Ne suç işlemiş?»

Merdivenlerden ite kaka çıkardılar seni, bir yazıhaneye aldılar, basına fotoğraflarını dağıtmak için resmini çektiler. Kolları aşağı doğru sarkmış, başı sol omuzuna eğik, bakışı hüzünlü bir yüzücüyü gösteren o fotoğraf insanın yüreğini parçalıyor.

Az sonra doktor çağırılarak suskunluğuna şokun mu neden olduğu soruldu. Gelen doktor garip biriydi. Yüzü sevimli ve canlıydı. Alaycı bir tavrı ve parlak gözleri vardı. Oraya rastlantı sonucu düşmüş birine benziyordu. Çok şaşırmış gibi sendeki sigara yanıklarını incelédi. «Kim yaptı bunu? Seni kül tablası mı sandılar?» Aşırı denecek bir incelikle tüm yara bereli yerlerini gözden geçirdi. «Buran acıyor mu? Ya buran? Şuran?» Sonra kızarmış şakağına ne olduğunu sordu ve sorularını yanıtlamıyorsun diye kızmış gibi davrandı. Belli ki sana kızgın değildi. Ve sana şu ya da bu biçimde yardım edebilmeyi istiyordu. Üniformalı olmasına karşın, o da senin hoşuna gidiyordu. Fakat bunu ona kanıtlamak için hiçbir davranışta bulunamazdın. Doktorun yanında daha çok kalmasını umut etmekten başka bir şey yapamazdın. Kalabilmişti de. Nitekim, az sonra Teofiloyannakos sinirlendi ve doktora, «Sonuç olarak, doktor, sözü edilen şok var mı, yok mu?» diye sordu. «Evet, geçirdiği korkudan ötürü bir şok söz konusu, fakat kesin bir şey söyleyebilmek için muayene odasına almam, sükûnet içinde bazı incelemeler yapmam gerek.» «Ne incelemesi, ne muayenesi doktor? Burası bir polis merkezi, ilk yardım merkezi değil!» «Ben de bir psikiyatri uzmanıyım, veteriner değil!» «Sen bir psikiyatristsen onun sağır dilsiz numarası yaptığını anlamasın. Belki seninle de alay ediyordur!» «Hayır, onu tedavi etmeliyim!» «Tedavisiyle biz meşgul oluruz, doktor. Onu bize bırak.»

Doktora kapıyı gösterdiler. Adamın boynu bükük kapıya gittiğini görünce, seni beklemeyerek açık denize vuran

teknenin gidişini görür gibi oldun. «Bekleyin geliyorum, bekleyeni.» Arkasından koşup kolundan çekmeyi, alıkoymayı istedin. «Götür beni. Beni buradan götürmek için bir vesile yarat!» Doktor bu isteğini anlamıştı. Durdu. Başını çevirdi, sana göz etti. Gözüyle anlatmak istediği şuydu: «Senin sağır dilsiz süsü verdiğini biliyorum. Onlar da pek emin değiller durumdan. Bu oyunu oynamaya devam et.» Ne var ki, öyle görünmek giderek işine daha az yarayacaktı. Onlarla değişik koşullar altında karşı karşıya kalma anı yaklaşıyordu. Ne sağır, ne dilsiz olmadığını açığa vurma anı gelip çatmıştı. Seni başka bir odaya götürdüler. Bu odada bir masa, iki sandalya vardı. Evet, ama bir de yatak bulunuyordu, döşeksiz ve demirden bir yatak... Yatağın bir kemeri, kemerin de sopaya benzeyen dilli bir kopçası vardı. Çavuşlar da iriyarı, yapılı adamlardı. Onlara baktın, yatağa baktın, bir an için döşeksiz, demirden yatağın ne işe yarayacağını anlayamadın. Fakat ikisi seni yakaladıkları gibi yatağın üstüne atınca anladın. Attıkları yatağın üzerindeki, kopuk ve dikenli tel gibi vücudu deien somyayla temas edince, ağzından kaçırdığın iniltiye hiç aldırmayıp bir şey olmamış gibi duruyorlardı. Heyecanını belli etmemek için dudaklarını ısırdın. Acaba işkenceye hemen mi başlayacaklardı, yoksa daha sonra mı? Hayır, hemen başlayacaklardı. Çekingen tavırlı bir yüzbaşı öksürerek ve kızarak içeri girdi. «Izninizle, günaydın, izninizle.» Yarı çıplak ve kanlar içinde bir insanın böyle bir yatağa yatırılmış olmasının yarattığı görünümden habersizmişçesine, yazıhanenin başına geçip oturdu. Bir dosya koydu önüne, kalemleri düzeltti. Yorgo Panagulis'e ilişkin olduğu belli bazı sorular yöneltti. «Adın ne? Doğum yılı? Hangi bölükteydin?» Sen konuşmadığın için, o senin adına yanıtları veriyordu: «Aa, affedersin burada yazılı. 1939'luymuşsun. 39'lulardan birçok kişiyi tanırım. İyi çocuklardı. Bunlardan biriyle 534 no'lu kampta birlikteydik.» Yüzbaşı-

nın rolü nedir, diye soruyordun içinden. Buraya bir boşluğu doldurmak için mi gönderilmişti? Yoksa başlayacak şenliğin açılışını yapmaya mı gelmişti? Psikoloji bölümünden gönderilerek nazik davranması, böylece senin güvenini kazanması ve ağzından bir şeyler alması amacı mı güdülüyordu?

Şurası kesindi, önemli bir görevi yoktu. Onu müthiş de korkutmuşlardı. Nitekim, kapı açıldığında, sanki bir şey sokmuş gibi havaya zıpladı. Girenler üst rütbeli subaylar değillerdi. Iki sivildi. Yüzbaşıyı bir yana itip başlarıyla gitmesi için ona işaret ettiler. Yatağın önünde durarak bir tomar kâğıt hışırdattılar ve harflerin üstüne basa basa konuştular: «Ben, emniyetin anti — komünizm şubesi komiser yardımcısı Malios.» «Ben de aynı şubede komiser muavini Babalis.»

Eskiden, küçükken korkunç bir film seyretmiştin. Bu bir kurgu bilim filmiydi ve başroldekiler birer robottu. Özel bir formül sonucu, bu kişiler çocuk olarak doğmuyorlardı da büyük ve giyimli olarak dünyaya geliyorlardı. Başlarında şapkaları ve ayaklarında pabuçları olduğu halde doğan bu kişilerin tümünün boyu ve yüzleri aynı, hareketleri ya da oturuşları birbirinin eşiydi. Işte, o iki kişi, filmdekileri anımsattı sana. Ilk bakışta hiçbir belirgin yanı olmayan zararsız insan tipleriydi: Özellik göstermeyen hatlar, gri elbiseler, kravatlı gömlekler... Fakat dikkatle bakınca üzerinizde korku yaratan kişilerdi. Bunun nedeni, birinin uzun boylu ötekinin kısa, birinin zayıf ötekinin tıknaz, birinin bıyıklı ötekinin bıyıksız olmasına karşın, birbirlerine canavarca görünüşte benzeşmeleriydi. Aynı insanın çift gölgesi gibiydiler.

Örneğin bacaklar açık, göbek dışarıda duruşları. Bir hastanedeymişsin gibi seni süzüşleri... Kullandıkları ses tonu da aynı. Birbirini tamamlayan cümleleri... Biri, bir

cümleyi bitirince, öteki ardından gelecek cümleyi tamamlıyordu. Fakat ardından gelen cümle ayrı bir şey anlatmıyor, ikinci cümle birincinin mantıksal devamı oluyordu. Yankı gibi: Tak—tak, tak—tak, tak—tak. «Teğmen, sana ait bilgiler var elimizde.» «Kardeşin Aleko'ya ait olanlar da elimizde.» Tak—tak! «Senin hakkında her şeyi biliyoruz. Sen de bizim hakkımızdakileri biliyorsundur.» «Zaten yabancı radyolar bu konuya çok ilgi gösteriyorlar.» «Hepsi yalan. Sistemimizin işkence yapmaya ne ihtiyacı var?» Tak, tak! «Biz sorguya çektiğimiz kişiyi olaylarla, sabrımızın biraraya getirdiği kanıtlarla ezeriz.» «Yani iyiliğimizle silâhsızlandırılmış bir duruma gelmiş olur.» Tak, tck! «Biri bize, 'Ben falancanın evinde gizlenmiştim, fakat, ona lütfen bir şey yapmayın, bir aile babasıdır,' demişti. Ve biz de bir şey yapmadık. Yalnızca gidip kendisine biraz öğüt verdik.» Tak, tak! «Dostluk iyi bir şeydir, fakat sonunda hapse düşebilirsin ahbap, dedik ona.» «Ayaklarımıza kapanarak bir daha böyle bir şey yapmayacağına yemin etti.» Tak, tak, «İşte, bu nedenle komünistler bizden nefret ediyorlar, profesyonel yeteneğimiz, ideolojik ikna gücümüz nedeniyle...» «Fakat biz, sizi bu konuşmalarla yormak istemiyoruz, teğmen.» «Yalnızca birkaç soru sormak amacındayız.» «Örneğin, saklandığın evin adresini sormak istiyoruz.» «Böylece öteberini alırız ve giyenebilirsin. Çıplak duramazsın herhalde.» «Nerede oturuyordun, teğmen?» Tak, tak! Tak, tak!

Gözbebeklerin birinden ötekine bir saatın sarkacı gibi gidip geliyordu. Onlardan hangisinin Malios, hangisinin Babalis olduğunu anımsayamadığından aynı kişinin çifte görüntüsü gibiydiler. Sesler de birbirinin yankısıydı. «Nerede oturuyordun, teğmen?» «Evet, nerede oturuyordun, teğmen?» Bunların bu benzeşen davranışlarını kırmak, birbirinden ayırmak gerekirdi. Bunlara yanıt vermek gerekirdi, yoksa çıldırırdı insan. «Anımsamıyorum.» «Anımsamıyor

musun?» «Hayır, anımsamıyorum.» «Teğmen, sen, sorguya çekilmek nedir bilir misin? Sorgu sayesinde anımsama olanağı doğar. Herkes için doğar. Inanın ki böyledir,» «Size anımsamıyorum, dedim. Anımsayacağım da yok.» «Belki biraz gerginlik içindesiniz, teğmen. Bir konyak ya da kahve ister misiniz?» «Hiçbir şey istemem.» «Orada rahat değilsiniz. Şu sandalyaya geçmek ister misiniz?» «Hayır. Böyle iyiyim.» «Hadi, teğmen hadi. Çocuk gibi davranıyorsun.» Hayır. Hiçbir işe yaramamıştı. Hakaret belki iyi sonuç verirdi. Denedin: «Kapa çeneni, Malios! Kapa çeneni, Babalis!» Bu yöntem işe yaradı. Birbirinden farklılaşmıştı davranışları sonunda. Ellerindeki kâğıt tomarlarını havaya fırlatarak birbirinden değişik sesle bağırmaya başladılar. «Bize çeneni kapa diyen sensin ha? Seni gidi katil seni! Neden 'evet—ben—öldürdüm—ve—övünüyorum, sorumluluğu—üzerime—alıyorum' demiyorsun? Neden erkek gibi davranmıyorsun?» «Ne erkeği, ne erkeği! görmüyor musun erkek olmadığını? Alçağın biri, titriyor korkudan!» «Sen hadımın tekisin, Malios. Sen de öylesin, Babalis!» «Seni piç seni!» Babalis senin üstüne atlarken, Malios koluna yapışarak zor durdurdu. «Yapma Babalis. Sükûnetini bozmak bir işe yaramaz. Teğmen nasıl olsa sağduyuyla davranacaktır, eminim.» «Sağduyu mu dedin? Biz ona nazik davranacağız, o ise, amacı yarıda kalmış bir katil olduğu halde bize hakaret edecek ha?» «Sakin ol, tekrar ediyorum. Birazdan bize hakaret edemez artık. Hakaret edecek gücü bile kalmayacak.» «Pekâlâ.» Fakat birden kapı açıldı ve Teofiloyannakos hışımla girdi. Bağırıyordu. «Ona çok iyi davrandınız. Onu bana bırakınız. Çok safsınız. Ona özel yöntemler uygulamak gerektiğini anlayamadınız ha?»

*
**

Sen bana şöyle bir şey anlatmıştın: Her baskı rejiminde, her diktatörlükte, bu ister sağ ister sol, ister Batı'-

da ister Doğu'da, ister düne ait ister bugüne, isterse yarına ait bir diktatörlükte olsun, sorguya çekme yöntemi tam anlamıyla birbirinden farksızdır. Birbirinden kopya edilen tiyatro sahneleri gibidir. Sorguyu yapmak için giren çıkan kişiler... Hep aynı senaryo ve senaryoyu uygulayan kişi. Bu da soruşturma görevini üzerine alan biridir. Bütün bu kişilerin ayrı rolleri bulunduğunu fakat amaçlarının tek olduğunu da anlatmıştın: Kurbanı itirafa zorlamak. O kişilerin başarılı olmaları için rejisör bekler, bu sırada davranışlarına karışmaz. Nasıl olsa, elinde müthiş bir silâh bulunduğunu bilir. Bu, zaman denilen silahtır. Sorgusu yapılan kişinin zamana yenik düşeceğini bilir. Yenik düşmemek için, kurbanın o silâhı etkisiz duruma getirmesi gerek. Komedinin olağan akışını engellemek için bir karşı—silahla davranmalıdır. Açlık grevi ve saldırganlık uygulamalı. Saldırganlık, şiddete karşı şiddet uygulamasıdır. Böyle yapınca onlar seni daha çok döverler. Bayıltıncaya dek döverler: İşte, bunlar karşı—saldırının bazı yollarıdır. Sarsıntı ve darbeler sonucunda bayılır ya da açlık grevi nedeniyle komaya girersen sorgu durdurulur. Bu, sana dinlenme ve yeniden yapılacak işkenceleri daha dirençli bir biçimde, senaryonun akışını öğrenmiş olarak karşılama avantajı verir. Sen, bana, bütün bunları bilmedeğini fakat Malios'la Babalis o ikili monoloğu başlatınca sezinlediğini söylemiştin. Ikisini dinleyip gözleyerek perde arkasında çok yetenekli bir rejisör tarafından sahneye konan kopya bir oyun oynadıklarını sezmiştin. Çekingen ve toy yüzbaşı tarafından zaten karıştırılan zihnini bunlar da yıpratmayı amaçlıyorlardı. Bunun üzerine yine sezgilerinle şuna karar vermiştin. Bir an önce kendini dövdürtecek biçimde davranmalıydın ki, yapılan işkence sonucu bayılınca yalnız vücudun değil zihnin de dinlenmiş olacaktı, böylece hata payını azaltmış olabilirdin. Önemli olan fırsatı yakalayabilmekti. Bu fırsat ânının geldiğini, Teofilayannakos, «Siz buna iyi dav-

randınız, onu bana bırakın. Saflar, ona karşı özel yöntemler uygulamak gerektiğini anlamadınız mı?» diye gürleyerek odadan girdiğinde anlamıştın. Sonra sana dönerek boğırdı. «Zaten senin kim olduğunu biliyoruz. Cani seni! Kolaylıkla anladık kim olduğunu. Sen Israil'den kaçan, gemiden firar eden hainsin! Seni hain seni!»

Zamanı gelmişti. Fırsatı kaçırmamak gerekirdi. Sırtlan çevikliğiyle yataktan fırlayıp onun elini pençe gibi kavradın, yüzüne bir tane indirdin ve kükreyerek, «Sen Teofiloyannakos'sun!» diye bağırdın. Ve ardından olanlar oldu. Olmasını istediğin şeyler oldu. Malios ve Babalis kopan birer yay gibi kontrollerini kaybettiler. Elleri coplu üç çavuş da çaklımış durdukları yerden sonunda kımıldayarak hepsi birden senin üstüne atladı ve Teofiloyannakos'u elinden aldılar. Senin saldırın, senden daha güçlü ve avantajlı altı kişiyle bir düelloya dönüşmüştü. Yumruklar önden, arkadan, yandan üzerine dolu gibi yağarken, cop, tekme darbeleriyle yere düşüp kalkarken, sağa sola kâh tekme, kâh dirsek darbeleri indiriyor kâh kafa atıyordun. Bütün bunları ağa düşmüş fakat ağı koparmaya kararlı bir vahşi sırtlan gibi yapıyordun. Masa ters döndüğü sırada, bir sandalye de Babalis'in yanıbaşından uçup gitmişti. Babalis korkudan kapıya koşarak takviye kuvvet istedi. Teofiloyannakos boşuna vazgeçirmeye çalışıyordu Babalis'i takviye kuvveti istemekten. Düştüğü duruma başkalarının da tanık olmasını istemeyen Teofiloyannakos, «Takviyeye ne gerek var?» diye bağırıp duruyordu. Ama o arada makineli tüfekli bir assubay yardıma geldi; buysa senin patlak vermesini istediğin fırtınadan da iyiydi. Ağı parçalamıştın ve makineli tüfeği ele geçirmek için saldırarak pençelerinin arasına geçirmiştin. Assubay tüfeği demirden parmaklarla tutuyormuş gibi sıkı sıkıya kavramış olduğu halde, sen öylesine can havliyle saldırıyordun ki, başına, omuzlarına, kollarına inen copları farketmiyordun bile.

Yalnızca onların bağırış, çağırışlarını duyuyordun. Bağırış çağırışa rasgele inen copların çıkardığı sesler de ekleniyordu. Coplar öylesine rasgele iniyordu ki, bazen, Malios da kızarak dönüp cop indirene bir tekme vurmaya kalkışıyordu. Bu tekme de yanlışlıkla Babalis'i buluyordu. Buna sinirlenen Babalis elinin tersiyle bir tane indirdiği gibi bu da Malios'un ağzını dağıtmıyor muydu? Böylece kavgada araları açılıyor ve, «Budala, bana vurduğunun farkında değil misin?» diye birbirine çıkışıyorlardı. Bu karambol öyle bir hal aldı ki, birbirlerine vurmamak için bu kez de ellerini kaldırmaya çekinir olmuşlardı. «Dur! Sen kımıldama! Yoksa sana inecek! Onun oyununa geldiğinizin farkında değil misiniz? Yalnızca onunla meşgul olunuz!» Bu arada sen, makineli tüfeği alabilmek için, assubayla tutuştuğun güreşi sürdürüyor ve assubayın parmaklarının sonunda yavaş yavaş gevşediğini hissediyordun. Çektikçe onun parmakları gevşiyordu. Makineli tüfeği elinden almak üzereydin, aldın da, eline geçmişti. Makineliyle hedefini bile seçmiştin. Ve birden gözün kararadı. Yerle gök yer değiştirmiş gibi oldu. Önün kararadı, gözlerine yıldızlar doluştu.

Hayır, bayılmamıştın. Cop yalnızca sersemletmişti. Gözkapaklarını kaldırıp nerede olduğunu, seni neyin hareketsiz duruma getirdiğini anlamak için etrafına bakındın. Tekrar yataktaydın. Bu kez ayak bileklerinden, kol bileklerinden bağlamışlardı seni. Göğsünün ortasına da bir çavuş oturmuştu, başka biri de bacaklarına. Sana doğru eğilen Teofiloyannakos hırıltılı bir sesle, «Seni külçe haline getireceğiz, namussuz,» dedi. Gözlerine baktın. Yüzüne tükürmek istedin. Ama tükürüğün kalmamıştı! Dilinde kalmış çok az ıslaklığı toparlayıp dudaklarının arasına getirirken, karşındaki durumu farkederek deli gibi bağırdı. «Sopayı verin!» Elinde bir sopayla Babalis ilerledi. «Şimdi görürsün, kiralık katil seni!» Ayak tabanlarına sopayı indirdi. Bir kez, iki

kez, on kez. «Falakaya,» diye bağırdı. Dayanılması zor bir acı. Yalnızca acı değil. Bir elektrik akımı gibi... Ayaklardan beyne çıkan, beyinden kulaklara inen, sonra mideye, karına, ve en büyük spazma merkezi olan diz kapaklarına dek ilerleyen bir elektrik akımı... Bu arada bir ses belirdi, aralıklarla tempo tutuyordu. «Al bakalım. Şunu da al. Bunu da. Bunu da.» Bu arada zihninden şöyle bir şeyler geçti: «Bayılmak en iyisi, Tanrım, bir bayılabilsem. Bağırmayıp bayılabilsem.» Bağırmamayı nasıl becermeli acaba?

Ve yeniden bağırmaya başladın. O zaman daha kötü bir şey oldu, çünkü Teofiloyannakos bağırmaman için ağzını tıkadı. Hem ağzını, hem burnunu. Baş parmakla işaret parmağını burnuna ve avucunu da ağzına götürdü. «Yapmayın. Boğulmak istemiyorum. İstediğiniz kadar dövün fakat havamı almayın. Biraz hava, n'olur biraz hava. Tanrım, bir ısırabilsem onu. Dişlerimi kımıldatabilsem de parmağını bir ısırabilsem. O zaman parmağını geri çeker, ben de bir an soluk alabilirim.» Sende kalmış ne denli enerji varsa, hepsini toparlamaya çalıştın, çene kemiklerinde odaklaştırdın. Yavaş ama çok yavaşça çene kemiğini oynatarak açtın ve sağ elinin serçe parmağını kuvvetlice dişledin. Bir gıcırdama oldu. Ardından Teofiloyannakos bir çığlık attı. Kanlar içindeki parmağı orta yerinden kırılmıştı. İşte, o anda linç olayı başlıyordu. «Satılmış, satılmış, satılmış! Kiralık katil! Orospu çocuğu! Satılmış!» Hepsi koro halinde çığlık atıyordu. Üniformalılar korosu çığlık çığlığaydı. Kimi sana tokat indiriyor, kimi başını yatağa sürtüyordu; kimi de vücudunun orasına burasına vurarak bedenini artık tepki göstermez duruma getirmekteydi. Kopuk somye parçaları da etine geçiyor, tüm bu acılar vücüt devinimini sıfıra indiriyordu. «Bir bayılabilsem, Tanrım. Ne olur Tanrım, beni bayılt, bir an için öldür, bir an için. Birazcık huzur ne olur!» Ve ardından karanlıklara dal-

dın. Derin bir karanlık. İçine kurtarıcı gibi daldığın bir uçurum. Sonra sessizlik...

Ağzına kan doluşunun, şakaklarda patlamaların ve duygularını yitirmenin verdiği rahatlığın beraberinde kulaklarına getirdiği arı vızıltısına benzer tekdüze ses ya da sessizlikti bu. Biraz ölmekti...

Gözlerini tekrar açtığında yalnızca el ve ayak bileklerinden bağlı değildin. Mide düzeyinden geçen bir kemer seni hareketsizleştirmişti. Bacakların, kolların, belin senin değildi sanki. Yalnızca yüzünün varlığını hissedebiliyordun. Öyle bir duyguydu ki, başını vücudundan ayırmışlardı da kafan yaşamayı ayrıca sürdürüyordu. Dilini dudaklarının üzerinde gezdirdin. Dudakların bir devin dudaklarıymış gibi geldi sana. Müthiş şişmiş, olmalı, diye düşündün. Gözkapaklarını kaldırmayı denedin. Kımıldatamadın. Sanki oldukları yere yapışmışlardı. Herhalde gözkapaklarım da müthiş şiş, diye düşündün. Yapışmış kirpik perdesinin ötesinde hayal meyal insan şekilleri görüyordun. Hızlı hızlı soluk alan şekillerdi bunlar. Biri gülüyordu. «Amma dayak yedi!» Önünde soluk soluğa kalmış bir gölge kıpırdandı ve Teofiloyannakos şöyle dedi. «İşte o.» Gölge sana doğru yaklaştı, üstünü bir bulut gibi kapladı. Çekingen bir ses sordu. «Beni tanıdın mı?» Senden çok cılız bir «Hayır» çıktı. «Yalancı! Harp Okulunda birlikte öğrenciydiniz ve onu tanımıyorsun ha?» diye araya girdi Teofiloyannakos. Gölge biraz daha eğildi. Senin Yorgo olmadığını belki anlamıştı da bunu açıklayacak cesareti göstermiyordu.

«Ne susuyorsun?» diye çıkıştı Teofiloyannakos. Gölgeden ter damlaları düşüyordu üstüne. «Söyle bakalım, o mu değil mi?» Teofiloyannakos ısrarla soruyordu. «Bilmem ki... O olmalı. Fakat değişmişe benziyor... Belki sizin yaptıklarınız değiştirdi onu.» «Peki, öyleyse, yarın yine gel.» Ertesi gün geldi. Daha sonraki gün de, bir sonraki

gün de. Fakat her geldiğinde aynı yanıtı veriyordu, çünkü her geçen gün tanınmaz hale geliyordun. Her geçen gün seni daha çok mahvediyorlardı. Subaylar, çavuşlar, erlerdi, yani halkın çocuklarıydı bunu yapanlar. O halk ki, uğruna ağlanır, acı çekilir, savaşım verilir ve suçu olmadığı gerekçesiyle her zaman hoşgörülür. Beş yıl sonra, soluk almanı engelleyen ağrıların nedenini anlayabilmek için, seni röntgenini aldırmaya götürdüğümde, doktor filmine şaşarak, «Bu adama ne yapmışlar böyle? Zedelenmemiş kaburga kemiği kalmamış!» demişti.

Evet, sağlam tek bir kaburgan bile kalmamıştı. Demir çubukla hepsini parçalamışlardı. Sol ayağını sopa darbeleriyle ufalamışlardı. Bu yüzden bir ayağın kısaymış gibi topallayarak yürüyordun. Bileklerinse uzun süre tavana asılı kalmaktan soyulmuştu. Omuzların ve kolların duyarlılıklarını kaybedinceye dek bir iple tavana asılı kaldığından bilek kemiklerin de pek tutmuyordu. Hele sağ bileğinde, saat takınca, nasıra benzeyen bir kabartı oluşuyor, kayışla temas sonucu nasır azıyordu. «Saat bile takamıyorum» diyordun. Göğsünde söndürülmüş nice sigara yanığının izi vardı. Sırtında ve göğüs kafesinin yan tarafında çelik kırbaçlardan kalma izler... Bacaklarında, hayalarında yaralar... Fakat en etkileyicisi, kaburga boşluğuna rastlayan. Teofiloyannakos'un kâğıt kesicisini sapladığı yerdeydi. Papadopulos'un kardeşi Konstantin Papadopulos tabancasını şakağına dayadığı sırada Teofiloyannakos, «Kalbine saplarım ha! Kalbine saplayacağım!» deyip duruyordu. Orada düzensiz büyüyen et parçacıkları beyaz gözyaşı damlacıkları kabartması gibiydi. Dokununca pirinç taneleri sertliğinde ele geliyorlardı. Röntgenin alındığı gün, doktor elini üzerinden geçirirken, «Inanılmaz şey, Tanrım!» diyordu. Bir de iz bırakmayan işkenceler vardı. Örneğin, uykuya tam dalacağın sırada sıçrayarak uyanmak, boğuluyormuşsun gibi içine işlemiş korkular... Boğulmaya en az

dayandığını görünce, bu işkenceye tercihan başvuruyorlardı. Fakat Teofiloyannakos'un parmağını dişinle kırdıktan sonra işkence sırasında yüzüne örtü koyuyorlardı artık. Bütün bunlara ek olarak tabii, seks organı işkencesi eksik değildi. Tam olarak neler yaptıklarını hiçbir zaman anlatmadın. Kesin sorular sorduğumda sararıyor ve içine kapanıyordun. Fakat bunlardan birini açıklamıştın: Seni soyuyorlar, yatağa bağlıyorlar, erkeklik organını kaldırmak için okşadıktan sonra bir iğneyi içine sokuyorlardı. Bir yorgan iğnesi büyüklüğündeydi bu. Sonra iğneyi yakıyorlardı. Etkisi bir elektroşoktan farksızdı. Olmemen için de, bütün bu işler, stetoskopla başında bulunan bir doktor gözetiminde yapılıyordu.

Kardeşin Yorgo'ya ilişkin konular olduğu için istesen de yanıtlayamayacağın sorularla dolu bir on beş gün böyle geçti. «Söyle, teğmen! Kim yardım etti sana? Patlayıcı maddeyi hangi kışladan aldın? Suikastten kimler yararlanmayı tasarlıyordu? Suç ortaklarının isimleri ne, nerede oturuyorlar? Kardeşin Aleko nerede yaşıyor şimdi? Son olarak ne zaman gördün onu? Gemiden kaçtıktan sonra hangi evde gizlendin? Kabini kim açtı?» Ve sen hep susuyordun. Yalnızca inlemek ya da bağırmak için ağzını açıyordun. Sonra, on beşinci gün, mavi elbise giymiş, beyaz gömlekli ve mavi kravatlı biri geldi. Elleri bakımlı bir erkekti. Tırnakları o kadar parlıyordu ki, oje sürmüş gibiydi. Ondan ilk gözlediğin özellik bu oldu, çünkü elinde 'Yorgo' adı yazılı ve üzerinde de 'çok gizli' damgalı bir dosya vardı. Adamın yüzüne bakmayı sonraya bıraktın. Gözünü o dosyadan ayıramıyordun. Yüzünün bakımlılığı da ellerine uygundu: Sinekkaydı tıraş ve masaj yapılmıştı. Yüz çizgileri keskin ve ciddi bakışlıydı. Geniş alnı uzun burnu, ince bir ağzı vardı. Gözkapakları düşük, gözleri derindeydi. Kalın gözlük takıyordu. Bir an için seni gözledi. Sana uzaktan, sanki sen bir insan değil de nesneymişsin gibi

baktı. Sessizlik içinde kâğıtları karıştırdı. Sonunda dudaklarını kıpırdattı ve donuk bir sesle şöyle dedi: «Ben Albay Nikola Hazizikis'im. ESA'dan. Birazcık görüşelim, Aleko. Şimdi kendini daha iyi hissediyor musun? Yoksa sana kısa adınla değil de Aleksandros diye mi hitap edeyim?»

⁂

«Asıl sorgucular adam dövmez hiç. Konuşur, korkutur, şaşkınlık yaratır. Gerçek uzman sorgucu iyi bir soruşturmanın fiziksel işkenceyle yürümeyeceğini ve fiziksel işkenceyi izleyen psikolojik işkencelerin asıl işe yaradığını bilir. Vücudu bir yara yığınına dönüşmüş birinin, yalnızca sözlü işkence yapan birinden hoşnut kalacağının, ona sığınmayı isteyeceğinin farkındadır. Bilir ki, bunca işkenceden sonra pes etmeyen birine yeni bir işkence yapılacağının duyurulması, onu fiziksel ve ruhsal açıdan pes ettiremez. Uzman sorgucu, adı sorgu olan komedide rol alan kişilerle bir arada gözükmez. Ortaya çıkmak için birinci bölümden sonra perdenin inmesini bekler. Ancak o zamandır ki, topluluğun çalışmasını düzenleyen biri olarak duruma müdahale eder. Soruları sabırla sıralar, yanıtları akıl yoluyla inceler, sorulara yanıt olarak yalnızca sessiz kalınmasını uygarca karşılar. Zaten ona olağanüstü ve çok acele açıklamalar gerekli değildir. Onu ilgilendiren, kurbanın zayıf yanlarını saptamaya yarayacak bilgileri toplamak, kararsızlık ve korku durumu yaratmak, sonunda kendini tümüyle bırakmasını sağlamaktır. Bundan ötürü de soru yönelttiğinde ona yalnızca yanıt vermemek yetmez. Sorguda her tür diyoloğa girişmekten kaçınmak gerektiği gibi, bu amaçla beynin tetikte olması da zorunludur. Bunu başarmak güçtür, çünkü bedene uygulanan işkence bey-

ni etkiler. Fakat soruşturmanın vardığı aşamayı ve o ana dek neyi öğrenebildiklerini ya da öğrenemediklerini toparlayabilmek için insanın kendini zorlamasından başka çare yoktur. Gözünüz açık, kulağınız delik olduktan başka, belleğinizi de harekete geçirmelisiniz. Ayrıca hayaliniz geniş olmalı, çünkü sorguyu yürütenlerin hayal gücü zayıftır. Onlar iktidara, statükoyu korumak için bir araya gelmiş araçlar olarak ve kendi dışında bir olgu gözüyle bakar ve iktidarın yapısını inceleme zahmetine katlanmazlar. Uzman sorgucunun bu görüşte olması, onun bir budala ya da ün düşkünü, kendini beğenmiş biri olmasından ötürü değildir. Çoğu kez, bu gibi kimselerde, hareket sağlayan kişisel hırs bile yoktur. İktidarın perde gerisinde olmayı yeğleyen bu tür kişiler, yetkili fakat az tanınmış olmayı tercih ederler. Bu tutumun dalavereye yatkınlıktan ileri geldiği de sanılmamalı. Çoğu kez, onu böyle düşünmeye yönelten etken, düzensizliğe karşı duyduğu içten nefretle 'düzen'e karşı duyduğu içten sevgidir. Totaliter, baskıcı iktidar onun tanrısı durumuna gelmiştir. Onun düzen konusundaki görüşü, mezardaki haçın simetriğidir. Bu simetrik alana hiç tartışmadan kendilerini tıkan böyle kişiler, hayal güçleri az olduğundan yeni ve değişik bir şey düşünemezler. Yeni ve değişik olan onları korkutur. Kabul edilmiş sistemlere bir rahip kadar bağlı olur, kuralları kutsallaştırır ve şıklık kurallarına olduğu gibi bu kurallara da taparlar: Mavi renk elbise, beyaz gömlek, mavi kravat... Uzman sorgucu can sıkıcı bir insandır. Felsefe açısından bu kişiler gerçek birer faşistirler. İnsanları mezarlıktaki haçlar gibi düzgün bir sıraya dizen tüm rejimlere, tüm totaliter sistemlere, tüm faşist sistemlere hizmet eden renksiz gerçek faşistler... Kişinin kendini bulabilmesini yasaklayan bir doktrinin, mutlak kuralların, bir ideolojinin olduğu her yerde sözünü ettiğimiz kişiler vardır. Yeryüzünün her kesiminde, her tarih kitabında bunların görevi olmuştur. Dün

Katolik Engizisyon Mahkemelerinde ve Hitler Almanyası'nda hizmet görüyorlardı; bugünse Doğu'daki ve Batı'daki sağ ya da sol baskı rejimlerinin hayalet avlayıcısı kişileri olarak görev yapmaktadırlar. Her yerde hazır nazır ve de ölümsüzdürler. Yok da olmazlar... Bu tip hiçbir zaman insancıl değildir. Gerçi âşık olur, yerine göre bizler gibi ağlar ve üzüntü duyar, belki bir ruhu da vardır. Fakat olsa bile, öylesine derin bir mezarda yatar ki, onu oralardan bulup çıkarabilmek için bir buldozer gereklidir. Eğer bu özelliği bilinmezse ona kafa tutulamaz ve ona karşı koymak da yalnızca kişisel bir gurur sorunu olur. Evet, kişisel gurur meşrudur, hatta bir görevdir. Fakat tek başına alındığında, politik bir hatadır. Sorguya çekilenin kafa tutması, yalnızca çok ünlü şehitlerin kahramanlığına eş bir davranış olmakla kalmaz, aynı zamanda, sorgucuyu mesleki ve zihinsel açıdan küçük düşürmek, kendinden ve temsil ettiği sistemden kuşkulanmasını sağlamak, onun sevimlilik arkasında gizlenmiş canavarlığının ezdiği tüm kişilerin öcünü almak da demek olur.»

Çok yıllar sonra kitabın için hazırladığın bir çalışmadan alınmış bir bölümdür bu. Ve senin Hazizikis'e karşı duyduğun nefretin mantıksal çerçeveye oturtulmuş biçimdir. Hazizikis hiçbir zaman bağışlamayacağın tek gardiyandı. Çok koyu, hüzün dolu ve inatçı bir nefretti bu. Kim olduğunu bildiğini göstermek için adınla hitap ettiği anda doğmuştu bu nefretin. «Şimdi daha mı iyi hissediyorsun kendini, Aleksandros? Yoksa sana Aleko diye mi hitap edeyim?» dediği anda. Evet ya da hayır yanıtı mı vereceğini bilemeden yüzüne bakakalmıştın. Evet ya da hayır, diye bir yanıt verebilmeyi ne çok isterdin... Fakat ağzını açamadın. Seni böyle şaşkın hale getiren, tanıması olmadı. Adını keşfetmiş olmanın ardında yatan olaylar dizisi de değildi seni suskun bırakan. Bu olaylar dizisinde, Niko ile arkadaşlarının tutuklanması. Yorgacis'in bu işle ilgili

olarak adının geçmesi, bundan çıkacak skandal vardı. Birkaç güne dek senin kimliğini tam olarak saptadıklarında, patlayıcı maddeyi sana kimlerin verdiği ve Atina'ya nasıl ulaştırdıklarını öğreneceklerdi. Fakat seni şaşkına çevirip suskunluğa boğan, Hazizikis'in güven içindeki saldırısı, horgören uysallığı, sana tepeden bakışıydı. Teofiloyannakos'la arkadaşlarının hayvanlıklarında insana yaraşan bir yan bulunuyordu. O kadar ki, senden korkup kızabiliyorlardı. Buysa kızmıyor ve senden korkmuyordu. Yazıhanenin arkasına geçmiş, kusursuz giyimiyle oturmaktaydı. Bakımlı elleriyle sakin bir biçimde gözlüklerini çıkarıyor, sana hiç bakmadan camları siliyor, hafif öksürerek gözlüğünü tekrar takıyordu. Kısaca müthiş bir güven ve huzur içinde davranıyordu. Nitekim seninle görüşmesi sırasında kimsenin gelip başında nöbet tutmasına gerek duymamıştı. Kelepçeleri ellerinden çıkarmalarını istemiş, sana bir sandalya uzatmıştı. Konuşmasındaki hava da ESA merkezinde yürütülen bir sorgu değildi de, Amerikan barda bir konuşmaydı sanki. «Ne o susuyor musun? Her neyse, sükût kabullenmek demektir. Demek, şimdi kendini iyi hissediyorsun... Ailenizde hiç olmazsa birinin kendini iyi hissetmesi beni sevindirdi. Çünkü baban durumu öğrenince enfarktüs geçirdi, anneninse çıldırmasına ramak kaldı. Evlerine arama taramaya gittiğimizde bize ne çıkışlar yaptı bir bilsen. Birkaç koltuğun içini deşmemize razı olmadı. Albümdeki fotoğraflara el koymamıza ve gelen bir para tomarının kaynağını sormamıza kızdı. Bağırdı, çağırdı, çığlıklar attı, hakaretler savurdu. Onu tutuklamak zorunda kaldık. Baban için de aynı şey oldu. Biliyor musun, iki yaşlı kimseyi tutuklamak her zaman tatsız bir iştir. Ama başka çare yoktu. Onları gözaltıda bulunduruyoruz. Birazcık daha kalacağa da benzerler. Herhalde birkaç ay kalırlar. Evet... Bir sürü insanın başına bir yığın dert açtın. Sınır diye bir kavram bulunmasa, diplomatik dokunulmazlıklar söz

konusu olmasa, hücrelerimizin hepsi dolardı. Fakat işin bu yanı seni fazla ilgilendirmiyor, değil mi?» Boğuk bir ses, «Hayır,» diye yanıtladı. «Her neyse... Hakkındır, doğal olarak. Yanılmıyorsam, devrimcimiz duygusuz ya da duygulardan arınmış... Babasını, anasını, arkadaşlarını, kim olursa olsun, herkesi feda etmeye hazır. Aldırmadığın için seni rahatsız da etmiyor. Sende kalp yok. Yoksa var mı?» «Hayır,» «Kuşkulandığım kadar varmış. Fakat dudakların kurumuş, sözcükler ağzından zorlukla çıkıyor. Bir bardak su versem makbule geçer mi?» «Evet.» «Pekâlâ.» Zili çaldı. Çok saygılı bir davranışla Babalis girdi içeriye. «Emredin.» «Dostumuz bir bardak su diliyor. Dudakları çok kuru.»

Sonra yine sana dönerek, «Nerede kalmıştık acaba?» dedi. «Ha, kalp sorununda. Evli değilsin galiba, değil mi? Konuştuğun belirli bir kız da yok... Arada sırada bir serüven, rasgele ilişkiler... vakit olduğu zaman, fakat sürekli bağlar yok, değil mi? Aşk diye bir şey de yok. Senin tek aşkın siyaset. Bahse girerim, hiç âşık olmamışsındır. Ama, ben bunu da anlıyorum: İyi bir devrimci bu tür hafifliklerle zihnini dağıtmaz. Yoksa elde ettiğim bilgiler beni yanıltıyor mu dersin? Yoksa bir kadın var mı hayatında?» Bir boğuk ses yine yanıtladı. «Ya senin, Hazizikis?» «Yok, benim de yok. Evli değilim. Senin gibi. Âşık da değilim, senin gibi. Bir bakıma ortak yanımız var. İkimiz sonunda anlaşabileceğiz. İşte, bir bardak su geldi.» Babalis elinde bardakla girdi ve her şey onların anlamasına vakit kalmadan oldu, çünkü ne o, ne öteki su bardağını dudaklarına götürmediğini farketmemişti. Şangırtıyı duymalarıyla üzerlerinin ıslandığını görmeleri bir oldu. Aynı anda Hazizikis'in boynunu kesmek için yazıhanenin ötesine sıçramıştım. Hazizikis tehlikeyi başını eğerek atlattı. Babalis ise atlatamadı. Seninle Babalis arasında engel bulunmadığından ona ulaşmak zor olmadı. Senin asıl hedefin Hazizikis'ti oysa.

Babalis hafif kesik ve sıyrıklarla atlattı saldırıyı. Bir bardak su ikramını Hazizikis'in hatırı için kabul etmiştin ve seni sorguya çekerken gösterdiği düzenli sükûnetten ötürü duyduğun kızgınlıkla hâlâ titreyerek elindeki bardak parçasıyla ona doğru seğirtiyordun. Fakat o gözünü kırpmadı bile. Yüzünün ifadesini de değiştirmedi.

Yardım için zil çalmakla yetindi ve bunu izleyen olayları izlemekten zevk aldı. Yardıma gelenler arasında, ilk gün yatağın yanıbaşında duran üç çavuş vardı. Havada sallandığın bardağı almak için eline saldırdılar ve Babalis, «Sıkı tutun, bırakmayın!» diye bağırırken, onlarla mücadeleye başladın. Bu uzun bir mücadele oldu, çünkü, seni hareketsizleştirmiş olsalar da elindeki bardağı bırakmıyor ve rugby oyuncularının topu göğüslerinde sıkıca tutmaları gibi sıkıyordun. Camın parmaklarını kesmesine aldırmıyordun ve camı bıraktırmayı başardıklarında sağ elinin serçe parmağının yarısı lif lif sallanıyordu. Bilinen donuk sesiyle, «Her neyse, bugün seninle görüşmek mümkün olmayacağa benziyor,» diyen Hazizikis seni Babalis'e terketti. Babalis kollarını arkana bağlatıp doktora anestezi yapmamasını söyleyerek parmağına dikiş attırdı. Fakat bir hafta sonra mavi elbiseli, beyaz gömlekli, mavi kravatlı olduğu halde yine o adam göründü karşıda. Elleri bakımlılığını koruyordu. «Parmağın nasıl oldu? Cesur olduğunu ve anestezi yapmalarını istemediğini söylediler. Kutlarım. Aklıma gelmişken sorayım: Teofiloyannakos'un serçe parmağını dişleyerek ikiye bölen sen miydin? Şimdi de parmaklarınız bandajlı olarak dolaşacaksınız. Yanılmıyorsam, her ikinizin de aynı serçe parmağı galiba. Dişe diş göze göz desene! Neyse biz görüşmemize devam edelim.»

*
**

Hep öyle derdi: «Neyse, şimdi görüşmemize devam edelim.» İki buçuk ay süreyle bunu tekrarladı durdu. Seni

fiziksel ve ruhsal olarak yıpratmaya iki buçuk ay boyunca durmamacasına devam ettiler. Bedeninle Teofiloyannakos, ruhsal durumunla Hazizikis ilgileniyordu. Ama sen hiç konuşmadın. Ya hakaret etmek, ya kızdırmak için ağzını açıyordun yalnızca. Ya da «Evet, bendim. Başarısız bir suikast girişimiydi, üzgünüm. Eğer ölmezsem aynı şeyi tekrar yaparım...» Ötekiler konuşmuşlardı. Teker teker hepsini tutukladılar. Senin de artık konuşman ve direnmenin bir yarar sağlamayacağına inanman için onlardan birini yanına getirmedikleri gün yoktu. Yüzleri darmadağın ve gözlerinde hiçbir istek kalmamış olan arkadaşların sana şöyle diyorlardı: «Yeter Aleko, artık yararı yok. Biz bu işi başaramadık ve her şeyi itiraf ettik.» Ve sen yatağa bağlanmış olduğun zaman da, tavanda asılı durumda da hep şu yanıtı veriyordun: «Kimdir bu? Ne istiyor? Onu tanımıyorum.» Eylül sonunda, Hazizikis ile Teofiloyannakos ötekilerin söylediklerinden yararlanarak hazırladıkları bir itiraf belgesini imzalamanı istiyorlardı. Bir imza, yalnızca bir imza. Ondan sonra işkenceler bitecekti. Sen reddediyordun. Seni falakaya yatırdılar. İşkence sırasında yeniden imzalamanı istediler. Yine reddettin. Metalden bir kamçıyla vurdular. Yine reddettin. Hep reddettin. Yapılan işkencelerden öleceğin sırada bir gece ESA örgütünün başı General Yoannidis geldi.

Soğuk bir geceydi. O yılın ekim ayı Atina'da soğuk geçiyordu. Sen, her zaman olduğu gibi, ayak ve el bileklerinden yatağa bağlanmış olarak yatıyordun. Ağzından iplik gibi kan sızıyordu. Çünkü attıkları yumruklarla bir dişini daha kırmışlardı. Yüzün de haftalardır uyumadığın ve yemediğin için, bir beyaz maske gibiydi. Zor soluk alıyordun, göğsünden hırıltı geliyordu. Buna karşın Teofiloyannakos bağırıyordu. «Sen konuşsan da konuşmasan da, biz konuştun diyeceğiz! İmzalasan da imzalamasan da, biz konuştun diyeceğiz!» Ardına kadar açılan kapıdan asker a-

dımlarla Yoannidis girdi. Göğsü dışarıda, elleri kalçasına dayalı, yatağın yanıbaşında durdu. Hemen tanıdın, kim olduğunu biliyordun: Yalnızca ESA'nın başı değil, aynı zamanda Yunanistan'ın en güçlü adamıydı. Papadopulos'un bile korkacağı kadar güçlüydü. Yüzünden düşen bin parça olan, ağzı merasimle açılan, kaşları çatık Yoannidis herkeste dehşet uyandırırdı. Farkedilmek için çaba harcamamasına, hatta gölgeden ışığa çıkmayı sevmemesine karşın, herkes onun sertliğini, inatçılığını ve yolsuzluğa teşne olmayışını bilirdi. Gerekli görünce anasını bile kurşuna dizebileceği ve evindeki gül bahçesini de (Kendine reva gördüğü tek sevgi) yakıp yıkabileceği söylenirdi. Papadopulos'tan hoşlanmadığını uluorta söylediği, istemeye istemeye ve bir prensip meselesi yüzünden askeri darbeyi yapmasına yardımcı olduğu biliniyordu. Yoannidis yardım etmeseydi, darbenin gerçekleşemeyeceği de yaygın bir görüştü. Sekiz yıl sonra, tarihin cilvesi ve hayat komedisi Yoannidis'i senin yerine demir parmaklıklar ardına geçirdiğinde, şaşarak şunu gördüm ki, onu bir düşman değil bir rakip gibi sayıyor ve bu nedenle de nefret edemiyordun. Ona karşı nefret duygusunun donması sende o gece mi olmuştu? Teofiloyannakos'un önündeki konuşması üzerine mi? Buz gibi soğuk gözlerini seninkilere dikerek, taşlaşmış bir yüzle, Yoannidis birkac saniye sessiz kaldı. Sonra bir el hareketiyle Teofiloyannakos'u yana iterek ona şunları söyledi: «Yeter. Dokunmayın artık. Israr etmemiz boşuna. Konuşmayacak. Milyonda bir rastlarsınız böyle konuşmayanına. Işte bu, onlardan biri.» Ardından sana doğru elini uzattı, heybetli duruşuyla öylece kalarak ve kötülük dolu yüzü hiç kıpırdamadan bir tutam bıyığından bir kılı yavaşça çekti. «Seni kurşuna dizeceğim, Panagulis.» On dokuz gün sonra kuzey rüzgârları estiği sırada duruşma başladı.

BÖLÜM II

Duruşma salonu küçüktü ve pis kokuyordu. Nedeni, yan koridordaki sıra sıra tuvaletlerin boşaldığı kanalizasyonun dolup taşmasıydı. Duvarda Meryem Ana ile Hz. İsa'yı temsil eden bir ikona vardı. Bu pis kokunun kurbanlarını takdis eder gibi duruyorlardı. Ikona'nın tam altında Askeri Mahkemeyi oluşturan yargıçların yerlerini aldığı uzun sıra bulunuyordu. Rejime bağlı subaylardan seçilen yargıçların üniformaları şişe yeşili renkteydi. Düğmeleri altın, sınıf işaretleri de kırmızı. Yargıçların sol yanında dazlak bir savcı oturuyordu. Yüzü dolgun ve yağlı olan bu savcı, asker olmadığı ve kamu adına katıldığı için, davayı meşrulaştırılabilir, diye düşünülmüştü. Savcı Liappis'ti bu. Sağdaki sanık kafesinde senden başka on dört kişi daha vardı. Kafese dikey olarak ve yargıçlar kurulunun karşısına düşen yerde, savunma avukatları oturuyorlardı. Bunlar son anda ve soruşturma tamamlanmadan tayin ediliveren savunma avukatlarıydı. Siyah cübbelerinin içine büzülmüş duruşlarıyla elektrik kabloları üzerinde dengelerini korumaya çalışan kuşlara benziyorlardı. Biri, «Tehir kararı alsak, erteleme kararı gerekli!» diye söylenip duruyordu. Arkalarında, lütfen ve binbir yasak tehdidiyle içeri alınmış gazeteciler vardı. Başkan özel bir izin vermedikçe radyo-televizyon için ses ve görüntü kayıtları yasaktı. Fotoğraf makinesine de

izin verilmemişti. Bir de dinleyiciler sorunu vardı. Dinleyiciler arasına girebilmek için özel sınavdan geçmeniz gerekirdi; sanıkların aileleri ve arkadaşları hazır bulunamazlardı. Herkes yerinde oturduğu bir sırada, ortalık taş sessizliği içindeyken sen içeri girdin. Başın kalkık yürüyordun. Elin kelepçeliydi ve dirseklerinden seni yakalamış iki polis arasında yürüyerek kafesin üst kesimi tam göğsüne değecek bir yere dek ilerledin. Oraya vardığında seni dirseklerinden çekiştirip duran iki polis kelepçeyi çıkardılar. Fakat dirseklerini mıncıklamayı sürdürdüler. Bir asker elbisesi vardı üzerinde. Sana göre çok boldu ve seni gülünç duruma sokmak için özellikle seçilmişti. Duruşmaya gelmeden iki saat kadar önce seni tokatlamışlardı da. Öteki sanıklar gibi duruşmaya sivil elbiseyle gitmek istiyordun. Kahkahalar atarak sırtına asker elbisesini giydirmişler ve, «Sana yakışıyor bu,» demişlerdi. Elbisenin özellikle yaka ve omuz bölümünün sana çok iyi uyduğunu söylüyorlardı. Boynun yaka içinde dönüyor, omuzlarınsa düpedüz kayboluyordu...

Üç ayda yirmi kilo vermiştin. Zaten solgun yüzünden de anlaşılıyordu. Avurtların çökmüştü. Mahkeme salonuna gizlice girmeyi başaran bir akraban boşu boşuna söyleniyordu. «Göremiyorum. Yok burada. Ne zaman gelecek?» Fakat içine çökmüş gözlerin iki yaşam kaynağıydı. Öylesine kıvançlı gülümsüyor, öylesine mutlu meydan okuyan bir halin vardı ki, dinleyiciler sende acınacak bir şey göremiyorlardı. Hem halk seni tanımıyordu da. Neler çektiğini ESA merkezinin duvarlarından ötede yankı yapmamıştı. Halkın, senin hakkındaki izlenimi, 'ne idüğü belirsiz bir kiralık katil' biçimindeydi. Bu portreyi aşağılık ve satılık basının kalemleri oluşturmuştu. Demokrasi rejimlerinde cesaret ve özgürlük hocaları olarak ortaya çıkıp da, bir diktatörlük rejimi işbaşına gelince, orospular gibi soluğu yatakta alan, diktatörlük rejimine hizmet etmek için daha

önce övdüklerini sonradan yeren, daha önce suçladıklarını övmeye başlayan kalemlerin çizdiği portre... Ardından demokrasi rejimi gelip korku geçince, sil yeni baştan yaparak yazmaya başlarlar. Ceza görmeden mesleklerini sürdüren bu tür basın mensuplarına, toplumda, en azından ayakkabıcılar ve cenaze levazımatçıları kadar gerek duyulmaktadır. Bu gibiler olmazsa yeni patronlar ne yaparlar sonra? Sekiz yıl sonra öldüğünde, seni yine öveceklerdi. Ve gazetelerinde, «Ölümsüz ölümsüz» diye yazacaklardı. Oysa şimdi, seni yeriyorlardı. Nasıl olsa, seni tutacak, koruyacak bir parti, örgütlenmiş bir ideoloji, kabullenilmiş bir din yoktu.

Iddianameyi okudular: Devleti yıkmaya, Devlet Başkanını öldürmeye teşebbüs, patlayıcı madde ve silah bulundurma, ordudan firar... Bütün bunları göz kırpmadan, gülümseyişini koruyarak dinledin. Hepsi de doğruydu ve reddetmeyi düşünmüyordun. Fakat biraz sonra imzalı bir belgede bütün suçları kabullendiğin, suç ortaklarını da açıkladığın okundu. Işte, o zaman, kör olanlar bile senin kim olduğunu gördüler. Seni tutan iki polisin kıskacından kurtulup ileriye atıldın ve yargıçlara işaret parmağını uzatarak, «Yalancılar! Bu belgelerde benim hiçbir imzam yoktur ve bunu sizler biliyorsunuz! Benim imzamı taşıyan herhangi bir belgeye Hazizikis'le Teofiloyannakos'un sahte imza attığını bilmelisiniz. Sizler bunu biliyorsunuz, diktatör uşakları!» diye bağırdın. «Sanık sussun!» «Kime sus diyorsunuz? Kim tarafından suçlanmış birine sus diyorsunuz? Sizler tarafından suçlanmış! Siz beni suçlamayı nasıl göze alabilirsiniz? Sizleri ben suçluyorum! Sizi yalanlarınızdan ötürü ihbar eden, suçlayan benim!» Hiç olmazsa göğsündeki yaraları, Teofiloyannakos'un boşluğuna soktuğu bıçak yaralarını gösterebilmek amacıyla gömleğinin önünü açmayı denedin.

«Sanık, mahkeme salonunda soyunulmaz!» «Kanıt sunmak için gerekirse soyunulur.» «Ne kanıtları?» «Soruşturma sırasında yapılan işkencelerin bıraktığı kanıtları bıçaklama, kırbaçlama, sopayla dövülme, metal kırbaçla dayak.» «Sessizlik isteriz!» «Seks organları üzerinde sigara yanıkları. Ayaklarımda falaka izleri!» «Susunuz!» «Erkeklik organa iğne sokulması, seks organlarıma işkence!» «Sanık sussun! Sus!»

«Boğma girişimleri, tekme tokat! Şu salona girmeden az önce de dövüldüm! Doksan gündür, tam doksan gündür de elimden kelepçeleri çıkarmıyorlar! Ne uykuda, ne de tuvalette tabii ihtiyaçlarımı giderebilmem için! Ben, bir doktorun beni bu salonda ve hemen muayene etmesini, söylediklerimin doğruluğunu onaylamasını istiyorum! Binbaşı Hazizikis'le Binbaşı Teofiloyannakos için de sahte belge tanziminden bir soruşturma açılmasını istiyorum. Öte yandan komiser yardımcıları Babalis ve Malios'la, Başkanınızın erkek kardeşi Kosta Papadopulos'a ve isimleri bende mahfuz ESA memurlarına karşı işkencelerden ötürü dava açılmasını istiyorum.» «Sanık! Bu söylediklerin duruşmamızı ilgilendirmez.» «Eğer söylediklerim bu duruşmayı ilgilendirmiyorsa, sayın mahkeme üyeleri, o takdirde size rejimin uşakları dememden ötürü beni bir kez daha haklı çıkarmış oluyorsunuz.» Seni mahkemeye hakaretten ötürü iki yıl hapis cezasına mahkûm ettiler.

Duruşma beş gün sürdü ve hukuki açıdan bir komediden farksızdı. Tanıklar senin hakkında soruşturma ya da sana işkence yapan aynı kişilerdi. Hızla peş peşe gelip belgelerdeki yazıları onaylıyorlar ve avukatlar bütün bunlara karşı tek bir söz söylemeyi göze almıyorlardı. Senin savunman için iki ya da üç kişinin adını vermişlerdi. Bunlar da önceden tehdit edildiklerinden kürsüye çıktıklarında Liappis'in isteğine uygun yanıtlar verdiler.

Liappis diktatörü memnun etmek için rolünü abartıyor

ve her müdahalesi seni gözden düşürmek, yabancıların, özellikle Yorgacis'in hizmetinde çalıştığın, eşkiya, maceraperest, herkes tarafından nefret edilen, kavgacı bir tip olduğun izlenimini verme amacı güdüyordu. Bunları kanıtlamak için de, senin sahte olduğunu belirttiğin itiraflara başvurmaktaydı. Savunmanı yapan avukatın bu konudaki ricaları da boşunaydı. Avukatın seninle temas edemiyordu. Oturum sırasında birkaç dakikalığına yanına gelmesine izin verdiklerinde bile, başında bekleyen polisler kulak kabartıyorlar, yorumlarda bulunuyorlar ve rahatsız ediyorlardı. Biraz sonra, bu iki polise bir üçüncüsü daha eklendi. Başına dikilen bu üçüncüsü de konuşmana engel oluyordu.

Bütün bunlara karşın, takınmayı kararlaştırdığın tavrını hiç değiştirmedin ve itiraz etmek, yalanlamak, maskelerini düşürmek için protestoya her zaman fırsat buluyordun. Bu konuda neredeyse yargıçların hayranlık duydukları bir durum yaratıyordun. Ölüm cezası tehlikesiyle karşı karşıya bulunan bir insanın bunca kararlılık ve berraklıkla suçlanan kişi durumundan çıkıp suçlayan kişi durumuna geçtiği görülmüş müdür? Deli mi bu, yoksa intihar etmeyi mi göze almış? Mahkûmiyeti ister gibi bir davranış içinde. Tabii, bu davranışla hayatınla oynadığını ve hayatını yargıçlar masasının üstüne rulet masasına fiş atar gibi attığını biliyordun. Ama körü körüne oynamıyordun, neredeyse bilimsel bir kumar oynuyordun: Her sözün, her davranışın sana neye malolacağını ve cesur sözle cesur davranışların tekrarındaki zamanlamayı, cesur bir davranışı nerede kesmek gerektiğini hesaplayarak oynuyordun. Küçük paralar kazanmak için oyun masasına gitme zahmetine katlanmayan büyük oyuncular gibiydin. Bunu bana yıllar sonra anlatmıştın. Evet, hayatını kurtarmak için çok ama çok ufak bir olasılık vardı. Bunu da bana anlatmıştın. Diyelim ki, yüzde birlik bir olasılık. Kurşuna dizilmek ola-

sılığıysa yüzde doksan dokuzdu. Işte, bu nedenledir ki, büyük kumar oynuyordun. Karşısındakilere, «Kendinden o denli emin ki... acaba haklı mı?» Kuşkusunun tohumlarını saçmayı amaçlayan bir şaşırtma yöntemi uyguluyordun. Böylece, her geçen gün, daha kararlı, daha saldırgan davranmaktaydın; her şeyi inkâr ederek veya kabullendikleri suçu birbirlerinin üzerine ya da sana atarak sürekli küçülen sanıklar arasında görüntün büyüyordu. Ve kazanman olasılığı artıyordu.

Fakat ardından, senin savunmanı yapacağın ve savcının da hakkındaki cezayı isteyeceği gün geldi ve senin tahmin etmediğin bir şey oldu: Ölüme âşık oldun. Oyuna devam etmek niye? Övünçle razı olabileceğin bir şeye boyun eğerek razı olmak, kurban görüntüsünü kabullenmek niye? Kurban rolü insanın her zaman reddetmesi gereken bir şeydir. Bu rolü yaparak bir şey elde edilemez. Ve işte, şimdi ölesiye arzuladığın büyük fırsat çıkmıştı: Kim olduğunu ve nelere inandığını dünyaya anlatmak... Zorbalık rejiminin basını senin söylediklerine aldırmayacaktı, ama yabancı basın, evet. Yabancı gazeteciler boyun eğmeden, korkmadan, dünyadaki tek iyiliğin, özgürlüğün savunucusu olarak insanca ölen bir kişi hakkındaki gerçeği anlatırlardı. Belki ülkende de bunu anlatan biri çıkardı. Bu bir yargıç, bir avukat, pişmanlık duymuş bir polis olabilirdi. Çok kişinin bu gerçeği öğrenmesi olasılığı vardı. Ve öldükten sonra seni sevebilirlerdi, belki sana öykünebilirlerdi de. Tek başına olmayacaktın o zaman. «Sanık, ayağa kalkın!» Kurallara göre sanık, savcıdan önce söz almalıydı. Üç polis kıskaçlarını gevşettiler. Ayağa kalkın. Yargıçların yüzlerine teker teker baktın. Ve sesin kararlı bir tonda yükseldi. Berraktı. Çınlayan, güzel bir sesti.

⁂

«Askerî Mahkemenin sayın üyeleri. Konuşmam uzun olmayacak. Sizi sıkmayacağım. Yüz kızartıcı soruşturmanın üzerinde bile durmayacağım, bu konuda söylediklerimin yeterli olduğu kanısındayım. Bana yönelen suçlamaları incelemeye geçmeden önce, utanç verici nitelikteki soruşturmanın başka bir yanı üzerinde ısrarla durmak istiyorum. Bu da iddianızın sahte kanıtlara, gerçek olmayan unsurlara, söylenmesi istenen şeylerin önceden öğretilmiş olduğu tanıklara dayandırılmış olmasıdır. Zaten savunma, kendimi savunma niteliğinde değildir. Bir iddianame niteliği taşımaktadır. Iddianamenin hareket noktası, bana ait olduğu söylenen sahte belgedir. Bu sahte belge bütün duruşmanın dayanağı oldu. Kanımca, bu önemli bir belgedir. Çünkü yasanın özgürlükle bir arada boğdurulduğu ülkelerde düzenlenen tipik sahte kanıtlardan biridir. Yüzkızartıcı bu davranışı gösteren yalnız sizler değilsiniz. Hayır. Konuştuğum şu anda mutlaka kanundan ve özgürlikten yoksun başka ülkelerdeki yurtseverler de, diktatörlük rejimine hizmet eden bir askeri mahkeme tarafından sahte kanıtlara, gerçeklere aykırı unsurlara, düzenlenmiş tanıklıklara ya da metni önceden öğretilen tanıklara ve hiçbir zaman imza atmadığım itiraf belgelerine benzer uydurma delillere dayanılarak yargılanmaktadırlar. Nitekim, benim olduğunu söylediğiniz imza, Hazizikis ve Teofiloyannakas adındaki iki zindancıya aittir. Üstelik yazılarında gramer bilgisi bile bulunmayan iki zindancıya. Dün gece o kâğıtları karıştırma fırsatını buldum sonunda. Okurken, içindeki yalanların mı, yoksa bağışlanmaz gramer yanlışlıklarının mı tüylerimi daha çok ürperttiğine kesin karar veremedim. O yanlışlıkları daha önce görmüş olsaydım, inanın bana, koma halinde bulunduğumda bile bunları eleştiren bir çift söz söylerdim. Aman Tanrım, bu rejim hangi cahillerin elinde kalmış? Cehaletin vahşetle kol kola gittiği söylenir, Evet. Askeri Mahkeme-

nin sayın üyeleri, sizler, sahte bir belgenin gerek ahlâki gerekse hukuki yönden kabul edilemeyeceğini bilirsiniz.

«Madem ki bu dava böyle bir belgeye dayanıyor, ben sizin yerinizde olsam, hükümsüz sayardım. Ancak bu davadan korktuğum için 'hükümsüz' saydığım sanılmasın. Suçlamayı kabul ettiğim açık. Hiçbir zaman reddetmedim. Ne soruşturma sırasında, ne de önünüzde. Ve şimdi övünçle tekrarlıyorum: Evet, patlayıcı maddeleri ben koydum. Iki mayını ben patlattım. Bunu da sizlerin Başkan dediğiniz kişiyi öldürmek için yaptım. Ve üzüldüğüm nokta, onu öldürememiş olmamdır. Üç aydan beri çektiğim üzüntü bana verilmiş en büyük cezadır. Üç aydan beri acı duyarak kendime şunu soruyorum: Acaba ne tür bir yanlışlık yaptım da başaramadım? Bu işi tekrarlamak ve başarmak için ruhumu teslim etmeye hazırım.

«Bu nedenle, bende kızgınlık yaratan suçlamanın kendisi değil; öteki sanıkların, bu salonda isimleri okunanların, bu işle ilgili olduklarını benim açıkladığım yolundaki karalama girişimleridir. Örneğin, Kıbrıs Içişleri Bakanı Polikarpos Yorgacis'in adı. Girişilen karalama yöntemi çok ilginçtir. Beni suçlayanlar, emniyetteki eski dosyamın kirli işlerle dolu olduğunu söyleyecek kadar işi ileriye götürdüler. Küçükken asi gençlerden, büyüyünce düzensiz yaşamış, sonradan da hırsız ve kiralık fedai olduğum öne sürüldü. Dosyam önünüzdedir, sayın Askeri Mahkeme üyeleri. Inceleyince söylenenlerin doğru olup olmadığını kendiniz görebilirsiniz. Ben daha iyi bir Yunanistan, daha iyi bir yarın için, kısacası **Insan**'a inanmış bir Yunanistan için savaşan biri oldum. Ben, burada, karşınızda bulunuyorsam **Insan**'a olan inancımdan ötürüdür. Ve **Insan**'a inanmak demek, onun özgürlüğüne inanmak demektir. Düşünce özgürlüğü, söz özgürlüğü, eleştiri, muhalefet özgürlüğü... Papadopulos'un faşist darbesinin bir yıl önce ortadan kaldırdığı şeyler bunlar. Böylece, bana karşı yö-

neltilen suçlamalardan ilkine gelmiş oluyoruz.

«Ilk suçlama, önem sırası açısından da ilk suçlama, devleti yıkmaya teşebbüstür. Ceza Kanununun 509'ncu maddesi gereğince, beni, bu girişimden ötürü suçlayanların kendilerinin 21 Nisan 1967 tarihinde aynı maddeye karşı gelmeleri ilginç bir çelişki değil midir? Bu sanık mahallinde aslında kimlerin bulunması gerektiğini anlatabiliyor muyum? Ben mi? Kafası birazcık çalışan ve biraz cesareti olan her yurttaş 'Onlar' yanıtını verirdi. Ustelik, şimdi size söyleyeceklerimi de eklerdi: Bir zorbanın otoritesine karşı gelmekle, kendimi yasadışı ilân etmekle ben, 509'ncu maddeyi çiğnemiş olmadım, bu maddeye saygılı davrandım. Fakat bu nokta üzerinde sizler tarafından anlaşılmış olduğum kanısında değilim, çünkü, askeri darbe başarısızlıkla sonuçlanmasaydı, siz de, sayın mahkeme üyeleri, bu kafesin ardında olacaktınız, yalnızca Cunta üyeleri değil...

Bu nedenle, bu nokta üzerinde başka bir şey eklemeyeceğim ve ikinci suçlamaya geçeceğim: Ordudan firar. Evet, doğrudur. Firar ettim. Darbeden birkaç gün sonra birliğimden ayrıldım ve sahte pasaportla dışarıya kaçtım. Darbe günü firar etmeliydim aslında. Gecikmemeliydim. Fakat bunda mazur sayılırım. Darbe günü Türkiye ile durum çok gergindi ve savaş patlasaydı bir Yunanlı olarak görevim savaşmak olurdu. Firar etmek değil. Savaş çıkmadığı içindir ki, öbür görevimi yerine getirdim: Ordudan firar görevini. Sayın mahkeme üyeleri, bir diktatörlüğün silahlı kuvvetlerinde görev yapmak ihanettir. Evet, asıl ihanet budur. Bunun üzerine firar etmeyi seçtim ve bu seçimimden ötürü de kıvanç duyuyorum. Bunu belirttikten sonra, yanıtını en çok beklediğiniz suçlamaya geldi sıra: Devlet Başkanını öldürme teşebbüsü. Bu nokta üzerinde dururken önce şunu söyleyeyim ki, benim zindan bekçilerimin

saçma sapan iddiaları ne olursa olsun, ben şiddeti seven biri değilim. Şiddetten nefret ederim. Siyasi cinayet için de aynı şeyi duyarım. Özgür parlamentonun bulunduğu ve yurttaşlara değişik biçimlerde düşünme, davranma, muhalefet etme hakkının tanındığı ülkelerde olunca, tiksinti ve kızgınlıkla suçlarım şiddeti.

«Fakat ne zaman, bir hükümet şiddet yoluyla kendini kabul ettirir ve yurttaşların söz, muhalefet etme, hata düşünme özgürlüklerini şiddet yoluyla engellerse, o takdirde şiddete başvurmak bir gereksinmedir. Dahası var: Zorunluluktur! Hz. İsa ve Gandi bunu benden iyi açıklayabilirlerdi. Bunun başka çıkar yolu yoktur. Benim başarı sağlayamayışım önemli değildir. Ardımdan bunu yapacaklar çıkacaktır. Başaracaklardır da. Hazırlanın ve titreyin. Hayır, sayın başkan, sözümü kesmeyin. Lütfen. Üçüncü suçlamayı yanıtlamama geliyor sıra. İşte, o zaman dünyanın dört yönünden esen rüzgârlara doğru üniformanızın titremediğini haykırabilirsiniz. Üçüncü suçlama patlayıcı madde bulundurmamdır. Bu konuda size söylemiş olduklarıma ne ekleyebilirim? Benimle birlikte suçlanan arkadaşlardan yalnız ikisinin bir suikast yapmaya hazırlandığımı bildiklerini ve bunun ne suikasti olacağını bilmediklerini söylemiştim sizlere. O sabah stadyumda ve parkta patlayan bombaların sorumluluğunu da üstleniyorum. Bu bombaların yalnızca dikkat çekmek için göstermelik patlamalar olduğunu ve insan ölümüne yol açmayacak biçimde patlatıldıklarını belirtmiştim. Eğer öteki sanıklar imzaladıkları soruşturma belgelerine başka kayıtlar geçirtmişlerse, bunun değeri yoktur. İşkenceyle elde edilmiş belgelerdir bunlar. Ben Hazizikis'le Teofiloyannakos'a işkence yapsam, onlar analarının birer oraspu, babalarının da o biçim olduklarını bile söylerler. Yorgacis'i karalamaları da aynı yöntemle yapılmıştır, sanırım. Biliyorum, Papadopulos sürülen lekerin gerçek olması için neler vermezdi! Yoannidis de öyle.

Böylece Kıbrıs'ı işgal bahanesi bulmuş olurlar, burada demokrasiyi biçtikleri gibi Kıbrıs'ın da bağımsızlığını biçerlerdi. Fakat her ikisi de şu gerçek karşısında boyun eğmelidirler: Benim giriştiğim savaşımın içinde yabancı hiçbir politikacı yoktur. Bu savaşım burada, yurtta oluyor, beyler. Dışarıda değil. Bu nedenledir ki, isteklerimi Yorgacis'e empoze edebilseydim bu, ilk kez, basit bir erin bir savunma bakanını silâh altına çağırması mantıksızlığını andırırdı. Peki, öyleyse, bu patlayıcı madde nereden bulunmuştur, diye itiraz edebilirsiniz? Askerî Mahkemenin sayın üyeleri, bunu size söylemeyeceğim. Bunu en korkunç işkenceler yapılırken bile söylemedim, burada özür niteliğinde bir konuşmayla söylememi beklemezsiniz herhalde. O sır benimle birlikte mezara gömülecek...

«Böylece konuşmamı bitirmiş oldum. Ancak kişisel bir şey eklemek istiyorum. Bunu kişide varolan gurur duygusunun bir gereği olarak söyleyeceğim. Sizin bulduğunuz tanıklar bencil olduğumu söylediler. Yanıtlayayım: Eğer bencil biri olsaydım rahatıma bakar, dışarılarda kalır, ülkeme dönmezdim. Oysa tehlikeyi göze alarak ve savaşımımı sürdürmek için ülkeme döndüm. Beni bekleyen tehlikeleri bilmiyor değildim. Bana vereceğiniz cezayı şu anda bildiğim gibi, o zaman da biliyordum. Biliyorum ki, bana ölüm cezası vereceksiniz. Fakat geriye adım atmıyorum, Askeri Mahkemenin sayın üyeleri. Hatta şu andan itibaren bu cezayı kabul ediyorum. Çünkü gerçek bir savaşçının türküsü, zorbalık düzeni mangasından yediği kurşun üzerine son nefesini verirken çıkardığı sestir.»

Salona herkes taş kesilmişçesine bir sessizlik çöktü. Put gibi duran yargıçlar hiçbir tepki göstermeden gözlerini sana diktiler. Başkanın sesine tekrar kavuşması ve Liappis'e iddianamesini okuması için söz vermeden birkaç dakika geçti. Liappis uzun uzun ve senin söylediklerini he-

saba katmadan konuştu. Seninle bir başka sanık için, Elefterios Verivakis için, ölüm cezası istedi.

Niko için ömür boyu hapis cezası, ötekilerin hepsi için çok uzun süreli hapis cezaları istemişti. Duruşma, bir yargıcın ateşi çıktığı bahanesiyle bir hafta ertelendi. Yargıçlar ne karar vereceklerini bilemiyorlardı. Senin savunmandan sonra Askeri Mahkeme üyelerinin kendi aralarında anlaşmazlığa düştükleri, Papadopulos'un da halkın tepkisine yol açabileceği endişesiyle seni kurşuna dizdirmekte tereddüt ettiği söyleniyordu. Bu durum karşısında Yoannidis'i ikna için oldukça hararetli toplantılar yapıldığı da ekleniyordu. Yoannidis senin hayatının bağışlanmasına karşıydı. Böylece kararın açıklanacağı 17 kasım 1968 tarihi geldi. Sen telaşsızdın. Arada geçen yedi gün ve yedi gece boyunca kararı hiç düşünmeden duruşmada neden daha fazla konuşmadın, diye kendine kızıyordun.

Salona yüzündeki her zamanki gülüşünle ve güvenle girdin. Başkan söylenenlere ekleyeceğin bir şeyin olup olmadığını sorduğunda, sesin hiç titremeden, kurtulma olasılığını tümüyle ortadan kaldıran konuşmanı yaptın. «Askeri Mahkemenin sayın üyeleri, Liappis, iddianamesinde Adalet Tanrıçası Temidés'ten söz etti. Mitolojiye başvurarak Liappis'in yaptığı gibi, ağzını her açışta yanlışlıklara düşmemeliyiz. Sizin savcınız bilgiden yana nasibini almamış. O kadar ki, mitolojide iki Temides bulunduğunu bile bilmiyor. Bunlardan biri sağ elinde terazi ve sol elinde kılıcı tutarak teraziye sakin biçimde bakanıdır. Ötekiyse sol elinde terazi sağ elinde de kılıç tutarak kılıca gözü bağlı bakanıdır. Sizlerin, kılıca, gözü bağlı olarak bakacağınızı biliyorum. Bu siyasi bir davacır. Sayın mahkeme üyeleri, yumuşak davranmayı göze alacak durumda değilsiniz. Her biriniz 21 Nisan 1977 günü kelleyi koltuğa

almış kişilersiniz. Beni mahkûm etmemeniz, kendinizi mahkûm etmek, suçlarınızı kabullenmek demektir. Bunu çok iyi anladığımdan, cezayı hafifletmeye ikna edebilecek yumuşatıcı bir söz söylemeye yanaşmıyorum. Hatta şunu tekrarlıyorum: Savcı tarafından talep edilen ölüm cezasını vermenizi istiyorum. Kurşuna dizilmemi istiyorum. Böylece savaşımımın ahlâki yönünün anlaşılmasına yardımcı olursunuz. Bugün Yunanistan'ın üstüne çöreklenmiş pis rejime karşı gelen herkesin savaşımıdır bu.»

Karar okundu: Devlet yıkmaya teşebbüsten ölüm cezası, ordudan firar nedeniyle ölüm cezası, Devlet Başkanını öldürmeye teşebbüsten on beş yıl hapis, patlayıcı madde ve silâh bulundurmaktan üç yıl. Mahkemeye karşı hakaretten verilen iki yıllık hapis cezası da bunların dışında. Toplam: İki kez idama mahkûmiyet ve yirmi yıl hapis. Verivakis'e ise ömür boyu hapis cezası verildi. Ötekilere de yirmi dört yılla dört yıl arasında değişen hapis cezaları, Atina bölgesi komutanı General Fedon Gizikis kararın yerine getirilmesi için gerekli belgeleri çarçabuk imzaladı.

Yüzünün tek bir kası kıpırdamadı, rengi de değişmedi. Ve ardından, dudaklarını alaylı biçimde büzerek avukatına sordun. «Bir insan iki kez nasıl kurşuna dizilir?» Hemen sonra da kelepçeyi geçirmeleri için polislere kollarını uzattın. İçinde anlatılamaz bir ferahlık hissettiğini bana yıllar sonra anlatmıştın. Memnundun, bile diyebiliriz. Yaşamaktan bıktığın için değil, çok çekmekten yorgun düştüğün için.

Ölüme giden birine karşı genellikle nazik davranılır. Temizce bir yatak sağlanır, güzel yemekler ikram edilir, bir konyak bile sunulur. İçini dökmesi için bir rahip gönderilir. Ailesine ve dostlarına mektup göndermesine izin verilir. Ve özellikle dayağın arkası kesilir. İşkence de yapılmaz artık. Fakat durumun böyle olmayacağını, seni

ESA'nın merkez binasındaki o penceresiz hücreye götürdüklerinde anladın. İçeride seni bekleyen eli coplu üç subay vardı. Teofiloyannakos da, Malios ve Babalis'le hemen birlikte damladılar. «Demek, bizim gramer bilgimiz yok ha? Demek cahiliz, demek budalayız ha? Şimdi sen görürsün biz cahil ve budala mıyız? Şimdiye dek hiç yapmadığımız biçimde seni öyle bir sorguya çekeceğiz ki, kimse senin bu hücrede mi, yoksa idam mangası önünde mi can verdiğini bilemeyecek.» Hemen ardından cop sırtına, kaburgalarına, bacaklarına indi. Papadopulos'u öldürmek için Angheisi diye birinin bu işin içinde olup olmadığını öğrenmek istiyorlardı.

Hemen oracıkta bayıldın ve kendine geldiğinde düş gördüğünü sandın: Hazizikis duruyordu önünde, mavi takımları içinde, güzelce bağlanmış kravatıyla ve sinekkaydı tıraşıyla. «Günaydın Sokrat. Yoksa Demosten mi diyeyim? Hayır, hayır, Sokrat'ı benzetmem daha doğru olur. O da bilge bir kişiydi... O da etkili bir savunma yapmıştı. Kutlarım. Konuşma sanatın neredeyse beni bile duygulandıracaktı. Senin yetenekli olmadığını kim iddia edebilir? Neyse, sonuçta sizin gibi büyük kişilerin yargılanıp ölüm şerbetini içmeye mahkûm edilmeleri iyi oluyor. Yoksa tarih varlıklarını saptayamazdı. Acaba ben de gelecek kuşaklara geçer miyim dersin, yeni Meletus?» İçini bir ağlama isteği sardı. «Git başımdan Hazizikis.» «Önce şunu söyleyeyim, sayın Atinalılar, bana yalan yere yöneltilen suçlamaları, Meletus'un beni bu mahkemeye sürüklediği iftiraları ele alacağım... Bak, gramer bilmiyorum ama belleğim iyi değil mi? Ruhun ölümsüzlüğü üzerine yaptığı konuşmayı da tekrarlayabilirim.» Ağlama isteğin daha da kabardı. «Git diyorum sana, Hazizikis.» «Eğer ölüm her şeyin sonu olsaydı, ölüm ve vücuttan kurtulmak, kötüler için üzerlerine konan talih kuşu olurdu. Çünkü vücutlarıyla birlikte kötülükleri yaratan ruh da kurtulur giderdi.» «Git diyo-

rum başımdan. Hazizikis.» «Hayır. Ey Sokrat, sana birkaç küçük soru sormadan gitmem. Beni tanıyor olmalısın, artık. Buraya eğlence için geldiğimi sanmıyorsun herhalde. Buraya sana felsefeden söz açmaya da gelmedim. Ne oluyor sana? Ağlıyorsun! Kim derdi, günün birinde sen ağlayacaktın! Ağlamayı biliyormuşsun. Eğer ağlarsan soracaklarımı yanıtlayamazsın. Oysa yanıtlamalısın, arkadaş, çünkü bilmek istediğim...» O anda Hazizikis'e dönüp baktığımda yüzünden yaşlar süzülüyordu. «Hazizikis! Ben ölmeyeceğim, Hazizikis! Ve bir gün seni ben ağlatacağım! Çünkü, günün birinde seni hapse atacaklar, Hazizikis! Ve sen hapisteyken ben karının yanına varıp orasına burasına tekrar tekrar saldırarak ona kan işeteceğim Hazizikis! Sen de gözyaşı dökmekten başka bir şey yapamayacaksın. Yemin ediyorum.» «Böyle bir şey olamaz, şekerim, çünkü evli değilim. Biliyorsun. Hem sen bana söylesene kuzum...» «Hazizikis! Ben seni öldürürüm Hazizikis!» «Peki, gidiyorum. Yanıtını almak istediğim sorunun sorulması işini, incelikten fazla anlamayan kişilere devredeceğim. Nasıl olsa öleceksin.» Seni üç subayın eline bırakıp gitti. Bunlar suikast olayının içinde Kostantopulos adında biri var mıydı, diye öğrenmek için seni kan revan içinde bırakarak dövdüler.

Bunu izleyen yirmi dört saat içindeyse hiçbir şey yapmadılar sana. Ertesi sabah da 20 Kasım günüydü. Kurşuna dizilmek üzere üç gece bekletildiğin bir adaya götürdüler.

Egine Adasında olağanüstü önlemler alınmıştı. Adadaki hapishanenin eski kanadında hiç kullanılmayan bir bölme seçmişlerdi. Herkesten habersiz, büyük bir sessizlik içinde, hapishanenin arka girişinden içeri sokmuşlardı seni. Küçücük avluya makineli tüfek taşıyan yirmi nöbetçi yerleştirmişlerdi. Sana ayrılan bölmenin kapısında beş

nöbetçi duruyordu. Koridorda dokuz tane daha. Hücrene üç nöbetçi vermişlerdi. Silâhlı otuz yedi kişiydiler, eli kelepçeli sana karşı. Gülümsedin ve kelepçeyi hiç olmazsa kısa bir süre için çıkarmalarını bir çavuştan istedin. Çavuş imkânsız olduğu yanıtını verdi. Kelepçe konusunda en kesin emirler verilmişti. «Bileklerinden kelepçe çıkarılıp serbest kalınca vahşi bir hayvan gibi saldırır. Çok tehlikeli bir canidir.» Verdikleri tek ödün, bölmenin kapısının açık kalmasıydı. Aslında bu bir ödün değil, bir güvenlik önlemiydi. Sen üç nöbetçiden birine saldırırsan, açık kapı sayesinde dışarıdaki nöbetçiler yardıma koşabileceklerdi. Ama nasıl saldırabilirdin ki? Neyle? Hücre, içi boş bir meyva kabuğundan daha boştu. Yatacak bir yatak, bir örtü, hiçbir şey vermemişlerdi. Dinlenebilmek için yere kıvrılmalıydın. Elinde bir kâğıtla bir subay girdi. «Kaybedecek vakit yok,» dedi. Askeri ceza yasası uyarınca ölüm cezası verildiği andan itibaren yetmiş iki saat içinde karar her an uygulanabilirdi. Devlet Başkanı affederse ederdi. O başka. Aradan kırk sekiz saat geçmişti. İşte, bağışlanmak için doldurulmuş bir dilekçe gönderilmişti. Bu kâğıdı imzalaman yeterdi. Kâğıdı alıp okudun, sakin biçimde iade ettin. «Hayır.» Subayın gözleri faltaşı gibi açılmıştı. «Hayır mı? Af dilekçesini imzalamıyor musun? Yalnış mı anladım acaba?» «Hayır, yalnış anlamadın Papadopulaki seni, küçük Papodopulos seni. İmzalamıyorum.» Subay ısrar etti. «Dinle beni, Panagulis. Sen belki yararı olmaz sanıyorsun, ama aldanıyorsun. Devlet Başkanının ölüm cezasını ömür boyu hapse çevirme niyetinde olduğunu sana söylemem için bana yetki verildi.» «İnanmıyorum dediğine. Bütün dünyaya, hayatımı bana hediye etmesi için dilekçe yazdım diye anlatacak. Beni kurşuna dizdirmemesi işine gelir.» «Ama senin daha çok işine gelir Panagulis. İmzala şunu.» «Hayır.» «Eğer imzalamazsan umutların biter.» Subay kâğıdı cebine koydu. İçtenlikle üzülmüşe benziyordu. Yanından

ayrılıp ayrılmamaya da karar veremiyordu. Seni ikna için söz bulmaya çalışan ve bulamayan bir hali vardı. «Birazcık... Birazcık düşünmek için vakit ister misin?» «Hayır» «Öyleyse yarın sabah beş buçukta» dedi başını sallayarak. Uzaklaşırken başını hâlâ sallıyordu.

Uç nöbetçiden biri yüzünü köşeye dönmüş, «Hayır! Olamaz!» diye iniltiler çıkarıyordu. Sakalı henüz yeni çıkmış bir çocuktu, giydiği üniforma da depodan yeni alınmış gibiydi. Olup bitenleri ağzı açık dinlemişti. Şimdi de ağlamaklı bir yüzle sana bakıyordu. Yanına giderek, «Papadopulaki, neyin var?» diye sormuştun. «Ben... Sen de mi imza etmemi istiyordun?» «Evet. İmzalamanı isterdim!» «Subaya verdiğim cevabı duymadın mı?» «Evet, ama...» «Hayır, Papadopulaki, ölmek gerekince ölünür.» «Evet ama, yine de üzülüyorum işte.» «Ben de üzülüyorum,» dedi ikinci nöbetçi. Üçüncüsü de aynı şeyi söyledi. Allak bullak olmuştun. Sana karşı iyi davranan bir insanla karşılaşmayalı yüzyıllar olmuştu. Yüzyıllardır yalnızca askeri hastanedeki o kadın, hani şu tuvaletleri silen kadın işkenceler yüzünden koma halindeyken, bir gün seni ellerin ve ayaklarını bağlanmış durumda görünce, yanına yaklaşmış, alnını hafifçe okşamıştı. «Zavallı Aleko! Zavallı! Bak, seni nasıl pataklamışlar. Sürekli yalnızsın, kimseyle konuşmuyorsun. Bu akşam yanına geleyim, bana olup bitenleri anlat biraz, olur mu?» Ne var ki, bir polis onu yaka paça yanından, elindeki çöp tenekesiyle götürmüştü. Bir daha da onu görmedin. Duygulandığın için boğazına bir şeyler düğümlenmişti. «Hepiniz şuraya gelin, Papadopulakiler sizi. Şu sorunu görüşelim.» Çepeçevre etrafında toplandılar. Onlara neden üzgün olmamaları gerektiğini ve senin ölümünün bir işlevi olmasını sağlamak için savaşımı neden sürdürmeleri gerektiğini anlatmaya başladın. Onlara özgürlük üzerine birkaç şiir bile okudun. Onlar da saygılı ve tedirgin bir duruşla dinliyorlardı. Şiiri beğenenler sigara

paketlerinin arkasına dizelerden bazılarını yazıyor, «Böylece unutmayız,» diyorlardı. Üçü de gençti. Askere yeni alınmışlardı. Uzak köylerden gelmişlerdi. Bildikleri, yalnızca diktatörü öldürme girişimiydi. Bilgisizlikleri öylesine masumdu ki, anlaşılmaz için söylemen gereken sözcükleri bulmakta zorluk çekiyordun. «Sonuçta başarısız bir girişimde bulunduğum için üzgün değilim. Önemli olan birinin denemiş olmasıdır ve onun ardından birinin daha denemesi ve başarmasıdır.

«Size şöyle anlatayım durumu: Siz yolda kimseyi rahatsız etmeden yürürken biri gelip size tokat indirse, ne yapardınız?» «Tokadını iade ederiz.» «Peki, yine söylediğim gibi, hiçbir neden yokken sizi iyice pataklasa ne yaparsınız?» «Biz de onu pataklardık.» «Peki. Eğer bu aynı kişi düşündüklerinizi söylemenize engel olursa ve ondan değişik biçimde düşündüğünüz için sizi hapse atarsa ve sizi koruyacak yasa yoksa, çünkü özgürlüğü yok etmek yasayı da yok etmek demektir, o zaman ne yaparsın?» «Ben, işte ben de...» «Sen de onu öldürürsün. Başka çaren yok. Öldürmek korkunç bir şey, biliyorum, fakat zorbalık yönetiminde öldürmek bir hak, hatta bir görev oluyor. Özgürlük hak olmaktan çok bir görevdir.» Sonunda koridordaki bir assubay rahatsız oldu ve susmanı istedi. «Sus artık, Panagulis, ölüme yaklaştığın anda seni dinleyecek taraftar arıyorsun.» Fakat biri senin tarafını tuttu ve, «Sen sus, pis suratlı domuz! Yoksa yüzünü dağıtırım,» dedi ve sana bir sigara ikram etti. Duygulandın. Nasıl olurdu da sana karşı böyle nazik olabilirlerdi? İnsan garip bir yaratık. Onlardan bir şey beklediğin anda hiçbir şey vermezler de, hiçbir şey beklemediğin anda her şeyi vermeye kalkarlar. Ne? Her şeyi mi? Yerine göre bir sigarayla seni savunan bir küfür bile her şey oluveriyor...

Öğleden sonra saat beşe doğru üç askerin nöbet değiştirme saati geldi. İçinde büyük bir boşluk hissetin. Kim

bilir şimdi nemenem insanlar gelip görevi devralacaklardı? Yeni gelen erler de ötekiler gibiydi. Gençtiler, masumdular, üzüntülü bir görünüşleri vardı. Duygulanıp kendini tutamadın. «İlerleyin Papadopulakiler. Ekmeğinizi kazanın! Kimbilir aranızda bir türkü tutturmuş giden?» Tombul, toy, elleri köylülerinkine benzeyen bir çocuk. «İşte, bu işte! Kilise korosunda söyler» «Gerçekten mi? Öyleyse bana ölüler için söylediğiniz ayinden bir parça oku.» «Hayır! Onu söyleyemem!» «Söyle dedim!»

Sözünü dinledi. «Keşke dinlemeseydi,» dedin sonradan. Çünkü onu dinleyince midene kramplar girmişti. «Ona huzur ver Tanrım! Toprağa geri verilen toprak! Hizmetkârını kabul buyur Tanrım!» Yarıda kestin. «Söylediklerin hoşuma gitmedi, Papadopulaki. Tanrının hizmetkârı sözleri hoşuma gitmiyor. Bunu benim için söylediğin zaman bana Tanrının hizmetkârı demeyeceksin. Çünkü kimse kimsenin hizmetkârı değildir. Tanrının bile hizmetkârı değildir. Anladın mı?» Çocuk şaşırdı, hak verir gibi oldu. Fakat mide krampın geçmedi. «Cesur ol, Papadopulaki, birlikte daha güzel bir şey söyleyelim. 'Gülümseyen Çocuk' parçasını kim biliyor?» «Ben! Ben! Ben!» «Öyleyse, birlikte söyleyelim: Güzel gülüşlü çocuğu kaybettim / Yüreğimi dağladılar / Şimdi bu yüreğin sızısını kim giderecek / Bir daha göremeyeceğim onu / Lanet olsun çocuğumu alıp götüren o âna / Onu bir daha göremeyeceğim / Lanet olsun o âna ve düşmanlara / Güzel gülüşlü çocuğumu bir daha göremeyeceğim.»

Onlarla birlikte söyledin. Midendeki kramp yine de geçmemişti. Bütün gece şarkılar söyledin, şakalar yaptın, birlikte söylediğimiz o dinsel parçayı düşünmemek için vaaz verdin, fakat o kramptan kurtulamadın. Giderek azıyordu sancı. Ağrının arttığı anlarda aklından en olmadık sorular ya da en anlamsız umutlar geçiyordu. Acaba ne-

rede olacaktı, nasıl olacaktı? Adanın karşı tarafında Deniz Kuvvetleri atış poligonunda olacağı söylentileri kulağına gelmişti. Poligon bir avlu mu, yoksa açık bir yer mi, diye düşündün. Açık olmasını ve yağmur yağmamasını diliyordun. Bir partizanın yağmur altında kurşuna dizilişini görmüştüm bir filmde. Çamura düşmesi seni etkilemişti. Yüzüne ateş etmemelerini istiyordun. Yüzüne değil de kalbine ateş etmelerini askerlerden nasıl isteyeceğini de aklından geçiriyordun. Kendi kendine sorduğun bir soru da acı duyup duymayacağındı.

Aklından bu düşünceyi geçirmenin aptalca bir şey olduğunu biliyordun. Işkence edilirken duyulan acıyla kurşuna dizilirken duyulan acı birbirine benzemezdi. Kurşunun insan etine girişinin verdiği acıyı duymak için elli saniye geçmesi gerekir. O elli saniye geçinceye dek insan zaten ölürdü. Bunu bir yerde okumuştun ya da savaşlara katılmış biri anlatmıştı. Ne var ki, merak ediyordun ve bu düşünceyi bir kenara itebilmek için çaba harcamalı, daha önemli şeyler düşünmeliydin. Örneğin, idam mangası ateş açmadan söyleyeceğin şeyi... «Yaşasın özgürlük» demek de yetmez, başka bir şey eklemek gerekirdi. Ya da özgürlüğü de içeren daha geniş kapsamlı bir söz söylemeliydin. Hani, şu İtalyan subayının Almanlar tarafından 1944 yılında Kefalonya'da idam edilişinde söylediği söze benzer bir söz: «Ben bir insanım!» «Ben bir insanım!» diye bağıracağını düşününce midenin krampı geçiyor, ama hemen ardından ağrılar yine beliriyordu. Çünkü o krampa neden olan senin söyleyeceğin ya da söylemeyeceğin cümle, duyacağın ya da duymayacağın acı, yağmurun yağması ya da yağmaması değildi. Falanca günün, filanca dakikasında öleceğin olgusuydu. Işkence sırasında ya da patlayan bir mayınla havaya fırlayıp ölmek başka şeydi, programı eline önceden verilmiş bir ölümle ölmek başka şeydi. Bir gece daha geçecekti ve ondan sonra sen yok

olacaktın. Güçlü, inançlı ve gururlu oluşuna karşın, varolmaktan yokolmaya geçiş düşüncesine razı olamıyordun. Bunun ne anlama geldiğini de kestiremiyordun. Böyle bir soruyu sormak, evren sonsuz mu değil mi? Zaman ve mekân nedir? Tanrı var mı yok mu? Zaman ve mekânın bir başlangıcı olmuş mudur olmamış mıdır? Başlangıçtan önce bir şey var mıydı yok muydu? sorularından daha beterterdi.

Karanlığın çökmesiyle yorgunluk duymaya başlamıştın. Bir yandan bu gizemli soruları düşünmek, bir yandan da gururlu aldırmazlık içinde olmak seni yiyip bitirmişti. Bacakların, kelepçe, gözkapakların iyice ağır geliyordu artık. Müthiş bir uyku çökmüştü üstüne. Uyku çöktükçe karşı koymaya çalışıyordun. Nöbetçiler, «Dinlen Aleko! Neden dinlenmiyorsun?» diyorlardı. Fakat her seferinde tersleniyordun. Sonsuza dek dinlenmeye geçecek bir insana, «Dinlensene! Neden dinlenmiyorsun?» demek ters düşebilirdi ama yaşamının pek az bir bölümü kalmış birinin uyuması çılgınlık sayılmazdı, Uykuya dalmamak için hücrende bir aşağı bir yukarı gidip geliyor, oturmaktan bile kaçınıyordun. Sonunda sabahın üçüne doğru yorgunluğa ve kapanan gözlerine karşı koyamayarak yenik düştün. Nöbetçilere on dakika sonra uyandırmalarını tembih ederek yere uzandın. «On dakikadan fazla değil,» diye tekrarlayarak birden uykuya geçtin. Sonra o düşü görmüştün. Kendini bir tohum tanesi olarak gördün. Ağır ağır tohum ikileşti, üç tane oldu, on tane oldu, çoğaldıkça çoğaldı ve kabuğu şişerek patladı. Gürleyen bir sesle patlayıp binbir tohumlu toprakları taşıyarak tohumlardan her biri bir çiçeğe, bir meyvaya, sonra bunlar tekrar tohuma dönüşüyorlardı. Bu tohumlar yeniden çoğalıyorlar, çoğalıyorlardı ve toprağın üstü tohumlar denizi oluyordu. Ve tam o sırada garip bir şey olmuştu.

Bir çiçekten kadın çıkıyordu, başka bir çiçekten bir kadın daha, bir tane daha. Sen hepsine sahip çıkmak istiyordun. Fakat yakında idam mangası gelecekti. Bu nedenle de acele etmen gerektiğini düşünüyordun. Büyük bir açlıkla teker teker hepsine sahip çıkmaya çalışırken seni uyandırmaya gelen biri omuzundan tutmuş sarsıyordu. Gözlerini kırpıştırarak baktın. Kilise korosunda söyleyen tombul askerdi. «Saat beş oldu, Aleko. İki saat uyudun.»

Hemen zıpladın. Nöbetçilere kızdın. On dakika sonra uyandırmalarını söylemiştin. Oysa iki saat uyumuştun! «Budalalar, hayatımdan iki saat çaldınız.» Yüzünü yıkamak ve doğal ihtiyaçlarını gidermek istediğini söyledin. Koridordaki ilkel bir helaya götürdüler seni. Herkesin gözü önünde, ellerinde kelepçeyle, ihtiyaçlarını giderdin. Yüzünü yıkadın. Saat beşi yirmi geçmişti. Hücreye döndün, bir kahve istedin, içtin. Saat beş yirmi beş olmuştu. Beş dakoka daha sürecek bir ömrün vardı önünde. Kurşuna dizilecek bir kişi, yaşamının son beş dakikasında neler düşünür? Üç yazar bu düşünceyı bildiğin kavramlarla anlatmışlardı: Dostoyevski Budala'da, Camus Yabancı'da, Kazancakis Hz. İsa'nın yaşamında. Dostoyevski siyasi bir suçtan ötürü idama mahkûm edilmiş ve kurşuna dizilmek üzere götürüldüğü yerde idamdan yirmi dakika önce kurtulmuştu. Dostoyevski'nin bu satırlarını çizmiştin. O dakikaların bitmek bilmeyen bir zaman, büyük bir hazine gibi gözüktüğünü yazmıştı. O sayılı dakikalarda nice yaşamlar sürülebileceği düşüncesine takılmıştı. Fakat şimdilik o son anı düşünmeye gerek olmadığı kanısındaydı. Bu nedenle birçok karar almıştı. Dostları elveda demek için ne kadar zaman gerektiğini hesapladı. Bunun için birkaç dakika yeterdi. Durumunu yeniden gözden geçirmek için de birkaç dakika ayırmıştı. Geri kalan zamanı da son bir kez etrafa bakmak için...

Sonra şu satırlar vardı: «Ona, hiçbir şey, ardı arkası

kesilmeyen şu düşünce kadar acı gelmişti: Bir ölmeyebilsem. Hayatı geriye doğru bir döndürebilsem! Her şey benim olurdu. Her dakikayı tüm bir yüzyıla çevirebilirdim, geçen her ânın hesabını bilerek hiçbir ânı boşa geçirmez, hiçbir kayıp vermemeye çalışırdım.» Bu düşünce onda öyle bir kızgınlık yaratmıştı ki, bir an önce kurşuna dizilip ölme isteğini duymuştu. Okuyup altını çizdiğin satırlar arasında Aleksandra Yepançin'in şu sorusu da vardı: «O zenginliği sonra nasıl kullanmıştı? Her dakikanın hesabını yaparak mı yaşamıştı?» Mişkin'in yanıtını da çizmiştin: «Yoo, hayır. Bu konuyu sorunca kendisi gerçeği söyledi bana. Hiç de öyle yaşamamış ve birçok dakika kaybetmişti.» Bununla birlikte, Prens Mişkin'in sözlerinin yanına bir işaret, koymuştun.

Sana ait son beş dakika üç saat sürdü, sonra otuz saat oldu. Saat beş buçukta hazırdın, fakat idam mangası gelmedi. Bir çavuşa sordun. «Gelirler, altıda gelirler,» yanıtını verdi. Yarım saati bir armağan gibi kabullendin. Altıda tekrar hazırdın. Fakat manga altıda da gelmedi. Çavuşa yeniden sordu, çavuşun yanıtı şu oldu. «Altı buçukta da gelirler.» Yarım saatlik bir armağan daha. Altı buçukda tekrar hazırdın. Manga yine gelmemişti. Saat yedide aynı şey oldu, yedi buçukta, sekizde aynı şey. Her yarım saatte bir ölüme hazır durumdaydın, fakat ölüm gelmiyordu. Bir kez, üç kez, dört kez, altı kez, her seferinde bir ferahlama ve ardından bir acı, bir umut ve düş kırıklığı... Bu arada ölüm heyecanı bir intihar sabırsızlığı doğuruyordu. Saat sekiz buçukta haykırdın artık. «Ne bekleniyor, Tanrı aşkına?» Avludan duymaya alışık olmadığın bir ayak sesi geldi. Kapıda yüzbaşı gözüktü. Beklemeyi kesen bir rahatlama duydun. «İşte geldim.» Şaşkınlıkla kızgınlık arası bir ifadeyle ağzında geveleğini anlayabilmek için bir hayli vakit geçti: Bugün dini bayramdı. Meryem Ana günü. İdam ertesi güne. 22 kasım gününe kalmıştı, sana söyle-

memişler miydi? «Hayır.» Ne haince bir yanlışlık? Acaba hainin biri benimle dalga mı geçmişti? Sessizce sırtını döndün. Sabah saatleri boyunca suskundun. Önünde yirmi dört saatlik bir yaşam keşfeden bir insanın neler duyduğunu bana anlatmayı başaramamıştın bir türlü. Yarım saat değil, yirmi dört saat. Tam bin dört yüz kırk dakika. Düşünmek, soluk almak, varolmak için bir gün ve bir gece. Bana bu konuda hep şunu söylerdin: «Yeniden şafak vaktini bekleyiş başladı ve her şey bir gün önceki gibi, bir gece önceki gibi oldu.» Oldürücü bekleyiş tekrar başlamıştı: Beş, beş buçuk, altı, altı buçuk; yedi, yedi buçuk; sekiz, sekiz buçuk; dokuz. Saat dokuzda elinde af dilekçesiyle gelen ve idamın ertesi sabaha ertelendiğini haber veren subay göründü. Aynı davranışlarla aynı kâğıdı havada sallayıp duruyordu. Aynı sesle yine iknaya çalışıyordu. «İmzala, hadi, imzala şunu.»

Elindeki kâğıdı çekip almış, avucunun içinde yuvarladıktan sonra yüzüne fırlatmıştın. Üzerine atılıp yakasına yapıştın. «Alçak, hain, namussuz, dün beni kurşuna dizmeyeceklerini biliyordun! Seni boğazlarım ulan alçak!» Elinden zor aldılar. Bağırarak kaçmıştı. Sen af dilekçesini imzalayasın diye kasten böyle yapmıştı. «Sen hiçbir şeye layik değilsin. Nankör, beni bir daha zor bulursun.» Hemen ardından kuru bir emir duyuldu. Nöbetçilerden biri sapsarı kesildi. Bunun üzerine sen, bu kez tamam artık, diye düşünmüştün. Oysa beklenen şey olmadı ve sen yeniden beklemeye koyuldun. Dokuz buçuk, on; on buçuk, on bir. Saat on bire geldiğinde, artık sabırsızlığın son haddine varmış, daha fazla gecikmemeleri bir gereksinme durumunu almıştı; vücudunun ateşi çıkıyormuş gibi hissediyordun. Dişlerini sıkarak durumu lanetliyor, zamanı izleyecek bir saat vermelerini, geçikmenin nedenini sana açıklamalarını istiyordun.

Kanun adına hazır bulunması gereken Liappis geleme-

diği için miydi acaba? Acaba deniz mi vardı? O yuzden mi gelemiyordu? Nöbetçiye deniz nasıl diye sordun. Havaiyiydi. Dudaklarını ısırarak, «Anlamıyorum. Hiç anlamıyorum,» demekten kendini alamıyordun. Papadopulos'un seni sağ bırakmaya karar vermiş olabileceği kuşkusunu hiç duymadın. Bu sırada bütün dünyada senin için gösteriler, yürüyüşler, polisle çatışmalar, büyükelçilikler önünde olaylar oluyordu. Devlet başkanları arasında telefon görüşmeleri yapılmaktaydı. Roma - Atina, Paris - Atina, Londra - Atina, Bonn - Atina, Stokolm - Atina, Belgrad - Atina, Washington - Atina diplomatik temasları sürüp gidiyor, bu arada Papa'dan da mesajlar geliyordu.

Oğleden sonra idam mangası geldi. «Hadi Panagulis,» dediler. Nöbetçilerle teker teker kucaklaştın. Bekçiler ağlıyorlardı. Dışarıda iki otomobil, bir kamyon, bir cip bekliyordu. Göğü uzun uzadıya seyrettikten sonra cipe bindin. Mavi bir gündü, gök de temizlenmiş bir cam saydamlığındaydı. Kafile hareket etti. Idam yerine götürmediklerini hemen anladın. Çünkü adayı karış karış biliyordun. «Beni nereye götürüyorsunuz?» «Atina'da kurşuna dizeceğiz.»

Seni ESA merkezine götürdüler. Bilmediğin bir komutan çıktı karşına. «Gazeteler idam edildiğini yazdılar. Şimdi artık seninle eğlence başlıyor demektir.» Öyle bitkindin ki, ne yapacakları ilgilendirmiyordu bile.

BÖLÜM III

Kahramanın öyküsü, onu dünyaya ilân eden çok önemli davranışıyla noktalanmış olmaz. Gerek efsanelerde gerek yaşamda, olağanüstü davranış, serüvenin ancak başlangıcı, büyük görevin ilk adımıdır. Bunu, büyük sınavlar dönemi izler. Ardından sessizlik içindeki köye ya da başka bir deyişle olağan yaşam günlerine dönüş başlar. Büyük sınavlar, en uzun, belki de en zorlu olan dönemdir. Şu bakımdan: Kahraman tam olarak kendi haline terkedilmiş, karşı koymama duygusuna kapılmış ve her şey aleyhine çalışmaya başlamıştır. Başkanlarınca unutulmak yarınsız bir yalnızlık, acılı günlerin tekdüze akıp gidişi... Bu ikinci sınavı atlatmaz da yenik düserse, kahramanı kahraman yapan olağanüstü davranış silinir gider.

Senin için büyük sınavın ikinci dönemi, götürüldüğün Boyatis kışlasında başladı. Yaşamının en güzel yıllarını gömdüğün bu cehennemde kahramanlığın onaylandı, öykün kök saldı. Ve sen, bunu biliyordun. Bu nedenle, sürekli olarak hastalığını anlatan ya da sürekli savaş anılarını nakleden bir gazi gibi sözü hep Boyatis'e getirirdin. Bomba olayı, duruşma, Egine Adasına ilişkin çok büyük cesaret isteyen davranışlarının anıları dururken, Boyatis'te geçen yıllar sende derin bir hastalığın izleri gibi kalmıştı. Oradaki yıllar, sanki geçtiğin işkencelerden ve idamı bekleyişten

daha çok içine işlemişti. Bu kışlada geçirdiğin dönem, katlanılması olanaksız olayara karşı koymanın gururunu veriyordu sana. Boyalis'ten herkese söz ediyordun. Anlattığın şeyleri tekrar tekrar anlatıyor, hatta anlamayacak kişilere bile söylüyordun. O cehennem yolculuğunu armağan dağıtır gibi anlatıyordun. Anlatmadığın tek şey, Boyatis'e gitmeden önce seni bir an önce idam etmeleri isteğinin yerine getirilmeyişi karşısında teslim olma zorunluğunun yarattığı düş kırıklığıydı. Bu durumda hiç kimse, nöbetçilere, «Gidin, Hazizikis'e haber verin, Sokrat gibi bana da tapınakta bir horoz kurban etsin!» demeyi aklından geçiremez.

Boyatis, Atina'dan otuz kilometre kadar uzaklıktadır. Oraya giden yol kolaylıkla bulunur, çünkü yol boyunca Boyatis diye gösteren levhalar vardır. Fakat sen levhaları görmüyor, sürekli asfalta bakıyordun. Birden yol bitti ve karşıda, kurşuni renkli tepeciklerin üzerine Egine'deki hapishaneye benzeyen bir yapı göründü. Kale gibiydi ve burçlarına mitralyozlar yerleştirilmişti. Kapısında da Boyatis Askeri Hapishanesi levhası yazılıydı. Hepsi de yeşil renge boyanmış altı kapıdan birini açıp seni içeriye öyleşine şiddetli ittiler ki, başın yere çarptı. Sersemledin.

Kendine gelip çevrene bakmak için birkaç dakika geçti. Neredeydin? Bir hücrede. Orası kesin. Her zaman olduğu gibi içi boş bir kabuk görünümünde bir hücre... Yatak, örtü, battaniye hak getire. O boşluktaki tek cisim, boş bir tenekeydi. Hücre çok küçük sayılmazdı. Uzunlamasına dokuz, enine yedi adım atabilecek kadar. Ya nöbetçiler? Nöbetçi yoktu. Hayret, idam mahkûmlarının başlarında nöbetçi bulunması gerekir. Seni hücreye ittiklerinde, ne demişti o siyah gözlüklü komutan? Bir şeyler mırıldanmıştı. «İşte evine geldin,» demişti. Ardından da, «Burayı beğenirsen geberinceye kadar kalırsın,» diye eklemişti. Ne

demeye geliyordu bu? Yoksa yine mi idam etmeyeceklerdi? Olamazdı böyle bir şey. Yoksa infaz kararı durdurulmuş muydu? Bir gün, bir hafta, bir ay için mi ertelenmişti? Sevinç veren bir varsayım değildi bu. Ölme fikrine bunca alıştıktan sonra yaşamak düşüncesine yeniden alışmak öyle zordu ki...

Yerde sürünerek duvar dibine yaklaşıp sırtını zar zor dayadın. Sırtını duvara vermiş, bacaklarını yere uzanmış durumda oturarak çevrene göz gezdirdin. Kapıda bir hamamböceği vardı. Sana doğru yavaşça ilerliyordu. Pabuçlarına yarım metre kala durdu. Dolgun, siyah böcek iğrençti. Ayaklarını oynatarak, «Git, defol!» dedin. Sonra pişman olup geri çağırdın. Böcek dediğini sanki duymuştu. Gerisin geri geldi ve sağ pabucunun ökçesi yakınında durdu. «Hadi, gayret. Gel,» dedin. Böcek bir ya da iki santimetre kadar kımıldadı, ökçeni es geçti, pantolonunun yanı sıra yürüdü ve dizkapağı yakınında yeniden durdu. Şaşkındı. Eğilip incelemeye koyuldun. Tüylü uzun ayakları ve bıyık gibi dimdik iki anteni vardı. Fakat en şaşırtıcı olanı kanatlarıydı. Parlak ve sert zırhının altında iki güzel kanadı vardı. Demek, bir hamamböceği bile uçabilirdi! Kolunu uzattın. «Hadi uç!» Hayır. Uçmuyordu. «Hiç olmazsa atla! Atla hadi!» Bir hayli tereddüt geçirdikten sonra kelepçenin zincirine tırmandı, derken kelepçeye atladı. Sonra sağ elinde gezindi, parmakların yol ayrımında hangisini yeğleyeceğini düşündü. Baş parmağın üzerine karar kıldı. Fakat beklenmedik biçimde dengesini yitirerek sırtüstü yere düştü. Ağzından bir gülücük kaçtı. Tekrar gülebileceğini kim tahmin edebilirdi? Hem de parmağından düşen bir hamamböceği için? Sırtını okşadın, yavaşça. Bir hamamböceği ne kadar süre yaşar, hemen idam edilmezsen dostluğunuz ne kadar sürer, diye düşündün. Yargılanmadan ya da engeller çıkarılmadan insanın yanında konuşabileceği bir varlık bulun-

ması ne güzel! Bir hamamböceğine sırlarını açabilir insan. Cesaretin korkudan geldiğini bile açıklayabilirdin ona. Son aylarda korku duygusunu sık sık attığını ve özellikle idam mangası geldiğinde korktuğunu ona söyleyebilirdin. Onlar farketmemişlerdi ama, kendini o sakin duruşa zorlaman çok güç olmuştu. Yolda artık dayanacak gücün kalmadığını anlatmıştın. Bir saat önce de dayanacak gibi değildin, yarım saat önce de. Hatta bir dakika önce bile. Yaşamak artık hoşuna gitmiyordu. Oysa bundan bir saniye önce, bir küçücük yaratık, başka zamanlarda yanına bile yaklaştırmayacağın bir yaratık sayesinde yaşamının hoşuna gideceğini böyle bir hücrede de yaşanabileceğini anlamıştın. Bir yatak, bir masa, bir sandalye, bir musluk ve bir hamamböceği yeterdi. Ve birkaç kitapla biraz kâğıt ve kalem! Eğer idam etmezlerse! Çalışabilir okuyabilir, şiirler yazabilirdin. Sonuçta hapse atılmış tek insan sen değildin bu dünyada. Bazı durumlarda hapiste kalmak da bir savaşım yöntemidir.

Diktatörlük rejimleri, hapislerde bulundurdukları tutuklu sayısıyla ölçülürler. Oyle değil mi, Dali? Bıyıklara benzeyen antenlerinden ötürü Salvador Dali adını takmıştın ona. Dali'yle konuştuğun sırada hücrenin kapısındaki anahtar deliğinde bir kıpırtı oldu ve açılan kapıdan altı nöbetçi girdi. Birinin elinde yemek kapı vardı. Antenlerini içine sokan Dali usluca duruyordu. Senin demeçlerinden belki usanmış, uyuyordu. «Dali'ye dikkat edin, Papadopulakiler sizi!» dedin. Elinde yemeği tutan nöbetçi, «Kime dikkat?» diye sordu. «Dostum Dali'ye.» «Ne dostu?» «Işte bak, şurada.» Ona hamamböceğini gösterdin. «Ha! Bu mu?» diyerek iğrenir gibi yapıp postalıyla basarak ezdi. Yerde beyazımsı bir leke belirdi.

Seni o beyaz lekeden çok hamamböceğinin gövde zırhının ezilişinden çıkan ses etkilemişti. Ezildiği anda kula-

ğına bir ses gelir gibi olmuştu: Hamamböceği ölürken bir inilti çıkarmıştı sanki. Kan beynine sıçradı. Çünkü onun ölümü sana yalnızlığını, odanın boşluğunu anımsatmıştı. Yapılanın sende hayvanca bir kızgınlık yaratarak enerji kazandırdığını söylemiştin. «Kaatil!» O haykırışla nöbetçinin üstüne atılarak kelepçeyle yüzüne vurdun. Asker yere düştü, elindeki yemek tası da duvara çarptı. Yaz sıcağında ormana atılmış bir kibrit gibi alevlenerek diğer beşine de tekmeyle, yumrukla, dirsek darbeleriyle saldırdın. Birkaç saniye içinde hepsi üzerindeydi ve yüzün kan kırmızısına boyanmış bir maskeye dönüşmüştü.

Hapishane müdürü de gelmişti. Ne diyeceğini bilemiyordu. «Çılgınlık bu,» diye söylenip duruyordu. Şimdiye dek çok tutuklu görmüş, ama böylesine rastlamamıştı. Yemek getiren nöbetçiye saldırmak! Neden? Hamamböceğini eziverdi diye! İyilik etti diye! Demek, haklıymışlar ESA merkezindekiler. Söyledikleri doğruymuş. Vahşi bir hayvan gibi saldırıyordun. Ona göre davranılmalıydı sana. Her çeşit cezayı vereceğini söylüyordu hapisane müdürü. Yatak vermeyecekti. Gelen mektupları, kitap falan da vermeyecekti. Gazete, kalem, kâğıt da vermeyecekti. Yirmi dört saat kelepçe bulunacaktı elinde. Birkaç dakika hava almaya da çıkarılmayacaktın dışarıya. Hapishane müdürünü dinlemiyormuş gibi yapıyordun. Oysa can kulağıyla dinlemiştin. Neler söylüyordu bu adam? Madem ki bana disiplin cezaları sıralayıp duruyordu, demek, beni idam etmeyeceklerdi. Şimdilik en önemli şey buydu. Yarın başka bir gündü.

*
**

Yarın başka bir gün değildir, eğer yaşamın insancıl bir yanı yoksa. Bir aydır orada, içeride kalıyordun ve ölü ya da diri olduğunu fark etmiyordun. Yalnızca soluk aldığın

için hayatta olduğunun farkındaydın. Her şeyden önce hücrenin durumu söz konusuydu. Rutubetli ve soğuktu. Soba diye bir şey yoktu ve o tenekeyi günde bir kez boşalttıklarından piskoku dayanılacak gibi değildi. İçeri giren nöbetçiler soluklarını tutuyorlar ve dönerken koşarak az ileride kusuyorlardı. Yerde yatıyordun. Nezle, öksürük sürekli bir hal almıştı. Hiç olmazsa sana bir yastık vermelerini istemiştin. Fakat hapishane müdürü Patsurakos, üst makamların yumuşak davranışına kızmalarından korkuyordu. Gece donmamak için uykunu yarıda kesip kalkıyor, hücrede geziniyordun. Bu kez bacaklarında sertleşme olduğundan tekrar yere oturup ayaklarını uzatıyordun.

Sırtını duvara dayayıp güneş doğuncaya dek dişlerin takırdayarak büzülü kalıyordun. Gerçi güneşi gördüğün yoktu, hücrenin penceresine bir karton komuşlardı. Ama ısıyı hissediyordun. Güneşin sıcaklığını yemekten daha büyük bir sabırsızlıkla bekliyordun. Yemek istemiyor, yanındaki o lâzımlık yüzünden yiyecekten iğreniyordun. Kelepçe yüzünden elini de oynatamıyordun. Patsurakis'e 13 ağustostan beri kelepçenin çıkarılmadığından yakınınca, «Ben bir şey yapamam, Panagulis, böyle yapmamı emrettiler,» yanıtını vermişti. Yirmi dört saatte ancak yirmi dakika kelepçeni çıkarıyorlardı ki, o arada tabii ihtiyaçlarını göresin diye. Kelepçeyi sürekli takmaktan bileklerinde kan hiç eksik değildi.

Aslında seni çıldırtan bunlar değildi. Yalnızlıktı. Tecrit edilişindi. Gözlerinin değdiği canlı varlıklar yalnızca nöbetçilerdi. Yemeğini getiren ya da lâzımlığını boşaltan nöbetçilere selâm da versen, küfür de etsen hiç yanıt vermezlerdi. Seninle konuşmaları yasaklanmıştı ve kendi sesinden değişik bir ses duyabilmen için ancak mırıldanacağın bir şarkının hücredeki yankısını dinlemen gerekiyordu.

Bu inatçı sessizlik sinirlerini bozuyor, zaman zaman Egine'deki sorguyu bile aratıyordu. İşkence çekilir, ölüm

kabul edilirdi. Fakat sessizliğe katlanılamıyordu. Önceleri sessizlikte daha iyi düşünebileceğini sanıyor insan, fakat, sonradan beyin yalnızca anılara dayanmak zorunda kalınca, hem daha az hem daha kötü çalışıyordu. Kimseyle konuşmazsan, kimse de seninle konuşmazsa yavaş yavaş suyu çekilen kör bir kuyuya dönüşüyordun. Hücrede zaman zaman duvardaki bir lekeyle konuştuğun bile oluyordu. Leke bazen bir insana arkadaşlık edebiiirdi. Çünkü sürekli bakınca, biçim değiştiriyor, bazen bir yüz, bazen bir vücut oluyor, bazen de bir arkadaşının yüzüne dönüşüyordu. Sürekli değişen ve sana yeni şeyler armağan eden bir şekildi. Bu arada Dali'ni de arıyordum. O kadar ki, bir hamamböceğinin ölümü için ağlamak isteyişin yüzünden ruhsal durumundan endişe etmeye başlamıştın. Hamamböcekleri tek olmazlar diye, bir yenisinin daha çıkagelmesini bekledin. Bir ara bir farenin gelmesini tercih ederim, diye düşünmüştün. Sonunda hücrede canlı bir varlığa rastlama umudunu yitirdin. Yalnızca sessizlikle karşı karşıyaydın. Sana bir gazete ya da bir kitap falan verselerdi, okumak beyinsel faaliyetini canlı tutabilirdi. Fakat verilen ceza sürüyordu ve bu durum da büyük sessizliğe, tekdüzeliğe, cansıkıntısına yol açıyordu. Bu hücrede bir dakika yüzyıl gibiydi.

Zaman kavramını da yitirmiştin. Saatini takmana izin vermemişlerdi. Bazen gündüz mü, gece mi, onu bile ayırt edemediğin oluyordu. «Saat kaç?» diye sorduğunda da sana yanıt vermiyorlardı. «Saat kaç?» Yanıt yoktu. «Günlerden ne?» Yanıt yok. «Aylardan ne?» Sessizlik. Boşuna sinirleniyordun. «Ne kaybedersiniz saati söyleseniz!» Cevap yoktu. Kafanda üç ay kadar geçtiği kavramı oluştuğu bir sırada, bir rastlantı sonucu, yalnızca bir ay geçmiş olduğunu keşfetmiştin. Seni dışarıya ilk çıkardıkları gün öğrenebildin bunu. «Çık! Dışarı çık, Panagulis!» «Ne var? Ne oluyor?» «Bir ziyaretçin var.» «Kim?» «Görürsün.» Gü-

neş ışığına kör gibi bakarak, zayıflıktan sendeleyerek ziyaretçiler bölmesine yürüdün. Gelen annen olmasın? İki yıldır görmemiştin anneni. Firar gününden bu yana... Gerçekten annendi. İşte pazar kıyafeti şapkası ve bayram için giyinmiş köylü havasıyla... İyi ama, neden selam vermiyordu sana? Neden başka tarafa bakıyordu? Yaklaştığın halde heyecandan boğazında bir şeyler düğümlendiği için konuşamıyor, ağzın kımıldayamıyordu. Oksürdün. Döndü, bir an için aldırmayan bir tavırla baktı. Biraz sonra nöbetçilere dönerek kızdı ve, «Nicedir bekletiyorsunuz. Gelecek mi? Gelmeyecek mi?» diye çıkıştı. «Geldi. Görmediniz mi?» Gözleri seni aradı. Orada olması gereken fakat olmayan birini aradı. Gözleri çökmüş iskeleti tanımadı. Çizgilerin kaybolmuştu. «Göremiyorum. Nerede?» İncecik bir sesle «Buradayım,» dedin. Seni yerinden oynatan bir hışımla haykırışı odayı çınlattı. «Katiller! Ne yaptınız oğluma, katiller!» Annen öyle kolay ağlayan bir kadın değildi. Ama şimdi nasıl ağladığını görmek gerekirdi.

Sonunda bir ses duymak nimetine birkaç dakikadan sonra kavuşabildin. Sana söyleyeceği çok şey vardı: Onlar da tutuklanmıştı. Babanla birlikte. 24 kasım günü babanı salıvermişlerdi. Kendini iyi hissetmiyordu. Yüz üç gün çektikleri onu bitirmişti. Fakat şimdi iyiydi. Kaygılanmana gerek yoktu. Zaten senin hapiste olduğundan haberi yoktu. Duruşmanı bile gizlemişlerdi ondan. İdam cezası durdurulmuştu. Evet, karar üç yıl süreyle geçerli kalacaktı ama yaygın kanı, Papadopulos'un Yoannidis'e inat, seni kurşuna dizdirmeyeceği yolundaydı. Avrupa'da senden çok söz edilmişti. Bir simgeye dönüşmüştün. Bu nedenle annenin seni ziyaret etmesine izin vermişlerdi. Patsurakos, bu sabah, annenin sana yemek getirmesine bile izin vermişti. Zaten yarından sonra... Sözünü keserek sordun. «Günlerden ne bugün?» «Bilmiyor musun?! 23 aralık! Yarından

sonra Noel!» «Noel mi?! Ben burada yalnızca bir ay mı kalmışım?» «Evet, bir ay.»

Bunu öğrendikten sonra kan beynine sıçradı. Hayır, bu böyle sürüp gidemezdi. Insan en azından zamanı bilmeden nasıl yaşayabilirdi? Ne fare, ne örümcek araştırmaya gerek yoktu. Kaçmalıydı ve bu arada insanca koşullar istemenin yollarını bulmalıydı. Bir battaniye, hiç olmazsa bir saat istiyordun. Normal tuvalet. Sabah gazeteleri de gelmeliydi. Bir de seninle konuşmaları gerekiyordu. Açlık grevi yapmalıydın. Durum Papadopulos'a bildirilince, Avrupa kamuoyundan çekinerek isteklerin kabul edilebilirdi. Fakat tam o anda açlık grevine girmek delilik olurdu. Annenin getirdiği yiyeceklere hayranlıkla baktın. Ne kadar da çok yiyecek getirmişti? Üç dört gün devamlı yesen bitmezdi. Iki gün süreyle yiyecekleri öylesine büyük bir istekle midene indirdin ki, Noel günü kahve içecek yer kalmamıştı midende. Hücrende keyiften dans bile etmiştin. Kendi kendine, «Yiyecekleri bir güzel bitireyim ondan sonra ölüm orucuna başlarım,» demiştin. Dons için birkaç adım ileri, birkaç adım geri atarken anahtar deliğinden ışık girmediğini farkettin birden. Ne olmuştu? Baktın. Biri seni gözetliyordu. Demek, senin kızarmış tavşanla konuşmalarını duymuştu. Birden delikten parmağını uzattın. Dışarıdan bir ses, «Ah anam kör oldum!» diye bağırdı. Bağırdığına pişman olmuş ama duyanlar yetişmişti. Yedi kişi birden üstüne çullandılar. Bir ayın sessizliği kırılmıştı. Bağırma çağırma ve ardından pataklama. «Iyi Noel'ler sana... İyi Nole'ler!»

Bu 'Iyi Noel'in sana bir yararı dokundu, açlık grevine başlamanı kolaylaştırdı. Açlık grevi için bir ruhsal direnç yarattı. Açlık grevinde zaten zor olan ilk günlerdir. Ilk üç gün... Bu üç gün geçince vücuda büyük bir bitkinlik geldiğinden yemek isteği kalmaz, midenin boşluğunu farketmezsin bile. Nöbetçilerin yanından ayrılmalarından itiba-

ren yetmiş iki saat süreyle ağzına hiçbir şey koymadın. Su bile istemedin. Uç gün geçtikten sonra bir fincan kahveyi kabul ettin ve ardından yine sürdürdüğün grev sonucu öyle bir bitkinlik dönemine girdin ki, baygınlık geçirdin.

İşte, ESA'nın doktoru seni muayeneye geldiğinde, bu durumdaydın. Ilk gün tutuklandığında sana yardım etmek isteyen doktordu. O gün yarı ölü gibiydin, çünkü iki hafta geçmişti ağzına bir lokma yiyecek koymayalı. Birden koluna bir iğne soktuklarını hissettin ve içini bir sıcak dalgası kapladı. Aynı anda kendini daha iyi hissettin. Gözkapakların kıpırdadı ve gözleri suç ortaklığı duygusuyla parıldayan o doktorun yüzünü gördün. «Selâm, Aleko. Ne haber?» «Kimsiniz?» «Tanırsın beni. Doktorum ben. Adım Danarukas.» «Ne istiyorsun?» «Yardım etmek istiyorum.» «İşkencelere yardımcı olan arkadaşın gibi mi?» «Ben işkencelere yardımcı olmam.» «Yalancı.» Ağzına bir parça çikolata sokuşturarak karşılık verdi. «Söylesene, yemekleri neden geri çeviriyorsun.» «Çünkü bir takvim, bir saat istiyorum. Bir de benimle konuşmalarını istiyorum.» «Olmayacak şeyler değil... Başka?» «Bir battaniye istiyorum.» «Olabilir. Başka?» «Temiz bir tuvalet» «Sonra?» «Gazete ve kitap. Kalem, kâğıt.» «Güzel. Tek bir şey istersen, vermezler. Birçok şey isteyince birkaçını verirler. İsteklerini bildireceğim. Al, şu çikolatayı da sakla. Gelecek defa işine yarar.» Elindeki istekler listesiyle gitti. Ertesi gün battaniye geldi. Iki gün sonra da sevimli ve yumuşak başlı bir asker geldi. «Günaydın, Aleko.»

Noel günü hücre kapısında nöbet tutan askerdi. Senin kim olduğunu anlatmamışlardı ona. Yalnızca tehlikeli bir cani olduğunu söylemişlerdi. O da merak edip seni anahtar deliğinden izlemişti. Parmağını anahtar deliğinden gözüne soktuğun nöbetçiydi. Ona düşmanca bakıp, «Kimsin?» diye sordun. «Parmağını gözüme soktuğun asker.»

«Böylece casusluk yapmamayı öğren.» «Ben casus değilim ki!» «Bütün casuslar casus olmadıklarını söylerler.» Asker gülümsedi ve lâzımlığını dökmeye gitti. Belki de söyledikleri doğrudur diye kuşkulandın. Anlamak için tahrik etmek istedin. «Bakıyorum, bok dökmekten hoşlanıyorsun, Papadopulaki.» Aldırmadı. Döndükten sonra, «Pantolonumu indir, işeyeceğim,» dedin. Yardım etti. «İşememe de yardım et.» «Yoo, bunu yapmam. Fakat kelepçeyi çıkarayım, kendin yap.» «Demek, kelepçeyi çıkarmana izin verdiler, Papadopulaki.» «Hayır, vermediler ama ben, kendim istedim.» «Inanmam.» «Inanma istersen.» Biraz yumuşadın. «Neden daha önce benimle konuşmamıştın? Korkuyor muydun?» «Kelepçeleri çıkarmamı istiyor musun, istemiyor musun?» «Çıkarırsan, kaçarım.» «Kaçarsan yakalarlar. Bu kez nöbetçi olarak başkası gelir.» Çıkardı. «Peki, ya şimdi silahını alırsam?» «Yapmazsın. Yapmazsın, çünkü aptallık olur. Işeyecek misin, işemeyecek misin?» Kelepçeni tekrar takarken sağ bileğindeki kelepçe yarasının kemiğe kadar işlediğini görünce, «Buna baktırmam gerek,» dedi. «Kelepçeyi tak ve bu oyuna da boşver.» «Gidip ilâçla sargı bezi getireyim. Böyle bir yaranın üzerine kelepçeyi değdiremem.» «Olmaz.» «Gidiyorum.» Gitti ve bir saat sonra döndü. «Amma da geç kaldın, yoksa, hakkımda rapor mu verdin?» «Hayır, bileklerin biraz serbest kalsın diye geç döndüm.» «Teşekkür ederim, Papadopulaki.» «Adım Papadopulaki değil. Morakis'tir. Onbaşı Morakis.

Yalan söylemediğini anlamak için bir ay geçti. Bir gerçeği öğrenmek amacıyla karşısındakine haince davranan biriydin. Bir insan ne denli hoşuna giderse, seni bırakıp gitmesi korkusundan ötürü o denli acı çektirme huyun vardı. Sonunda, iyiliği seni yendi. Sana öyle bağlıydı ki, zaman zaman o olmasaydı ne yapardım, diye düşündüğün bile oldu. Lâzımlığını bazen günde üç kez bile döktükten

başka, Patsurakos'un vermekten korktuğu gazeteleri, kalem, kâğıdı getiren oydu. Patsurakos da yumuşaktı. Hatta annenle salonda olmamak koşuluyla kışlanın manastırında konuşmana izin vermişti. Fakat bir gün annene bir kâğıt uzatırken görmüş ve Yoannidis'e haber ulaşmasın diye korkmuştu. Doktor Danarukas'ın sağladığı şeyleri battaniye dışında korkudan geri almıştı. Morakis zaman zaman kelepçeni çıkarıyordu. Bu iyi niyeti karşısında kaçmak istediğini ona açıkça söylemeyi düşündün. Şaşmadı. «Biliyorum. Fakat çok zor.» «Hayır bir üniforma yeter. Verir misin?» «Tatil günleri için ikinci bir üniforma var.» Ölçtün, biçtin. Sana uyuyordu. «Tamam. Ben bunu giyerim. Sen de üzerindeki üniformayla gelirsin.» «Ben de mi?» «Tabii, sen de benimle geleceksin.» «Ama, ben...» «Hadi, canım. Korkma öyle. Bu düşünceye yavaş yavaş alıştırırsın kendini. Zaten epey zaman geçer. Öylesine zayıfım ki... Kaçabilmek için güçlenmem gerek. Bunun için de zaman gerek.» «Peki, ne zaman kaçmayı düşünüyorsun?» «Henüz bilmiyorum. Acelesi yok. Şimdi bana bol bir yemek getir.» Getirdi. Iştahla yemiştin. Her gün düzenli biçimde yemek yiyordun artık. Oylesine sakinleşmiştin ki, Patsurakos masayla sandalyeyi tekrar hücrene gönderdikten başka gezinti için dışarıya çıkmana da izin veriyordu. Yalnızca kelepçeni çıkarmaya yanaşmıyordu. ESA yetkilileri buna kesinlikle hayır diyorlardı.

Kelepçeli ya da kelepçesiz, sağlık durumunda iyiye doğru bir gelişme vardı. Ilkbaharda bileklerindeki yaralar kapanmış, hemen hemen eski kilonu da bulmuştun. Bazen şarkı söylediğin bile oluyordu. Duruşmayı karar için ertelediklerinde yazdığın şiire bir de beste yapmıştın. Beyaz güvercinler uçup gittileeer! Kara kuşlar göğü doldurdulaaar! Davudi sesinle çevredekileri kızdırdığını bildiğin için şarkı söylemek hoşuna gidiyordu. «Kapa çeneni, Panagu-

lis,» diyorlardı. Sonra mayıs ayı geldi, güzel ve ılık günleriyle. Başına gelenler işte o günlerde oldu.

Bir sabah kelepçeni çıkardılar, bir kova sıcak su getirip banyo yapabileceğini söylediler. Saçın sakalın kesildi. Beyaz ve temiz bir gömlekle ütülenmiş bir pantolon verdiler. Avluya çıkıp bacaklarını istediğin kadar hareket ettirebileceğini söylediler. Senin için beklenmedik bir şeydi bu. Fakat içine herhangi bir şüphe düşmemişti. Hücreden çıktın. Avluda kimsecikler yoktu. Yüzünü güneşe vererek sırtını duvara dayadın. Yanıbaşında bir top sıçradı. Nereden geldiğini, kimin attığını görmek için baktın. Fakat gözün güneşten kamaştığından bir şey göremedin. Acaba Morakis miydi? Topa isteksiz vurdun. Top tekrar geldi. Evet. Morakis olmalıydı ...Kimbilir nereye saklanmıştı şaka yapmak için. Daha hızlı vurdun bu kez topa. Top karşı duvara vurarak sıçrayıp geri döndü. Üçüncü kez vurdun. Ve top yine ayakların arasındaydı. «Ah, Morakis! Beni top oynamaya tahrik etmek istiyorsun! Peki, öyleyse. Madem istiyorsun oynarım.» Sanki yüzyıldır top oynamamıştın. «Ama nefessizliğime karşı ona gösteririm,» diyordun. «Hop! Hop! Hop!» Bir kez, iki kez, üç kez vurdun. Fakat sonunda bıktın ve durdun. «Yorgunum Morakis.» Kimse yanıt vermiyordu. Avlu boştu. Bir ses, «Hadi, Aleko,» diyordu. Isteksizce hücrene döndün. Ertesi sabah Morakis gazeteleri getirdiğinden, nasıl bir oyuna geldiğini anlamıştın. Gazetelerde resmin yayınlanmıştı. Hapiste nasıl rahat bir yaşam sürdüğün sergilenmek isteniyordu kamuoyuna. Morakis üzgündü. «Ben olsaydım, sana haber verirdim.» Çok sinirlendin. Suskunluğun birkaç saniye sürdü. Ardından patladın ve kızgınlıktan Morakis'e hazır olmasını söyledin. Bir hafta içinde kaçmak istiyordun.

5 haziran 1969 cuma gecesi hapishane derin bir uykuduydı. Morakis çantanın içine üniformayı yerleştirmiş olarak yanına geldi. Üniformayı çabucak üzerine geçirip,

«Hareket!» işaretini verdin. Pikniğe giden bir halin vardı. Morakis ise sinirli görünüyordu. Bir firari olacağını düşünmek ve böylesine sert bir rejimde hapisten adam kaçırmanın sorumluluğunu taşımak korkutuyordu onu. «Sen kapa, ben kapatamıyorum» dedi hücrenin kapısını gösterip anahtarları vererek. Ellerin hiç titremeden kapıyı bir güzel kapattın. Karanlığa doğru yol aldınız. Bu sırada ilk zorluğu, yani avlu kapısını nasıl aşacağınızı henüz düşünmüş değildin. Ya nöbetçi sizi tanırsa? Ya kimlik belgesi sorarsa? Nöbetçi yarı uykuluydu. «Sen konuş,» dedi Morakis. «Uyansana, korkuluk!» diyerek anahtarları nöbetçiye attın. «Aç kapıyı bakalım, korkuluk!» «Başüstüne, onbaşım..» «Üstünle konuşurken hazırol vaziyeti al!» «Emredersiniz.» «Ya bu düğmesi açılmış ceket nesi?» «Özür dilerim, onbaşım.» «Etrafı bir gezeyim, bakalım her şey yolunda mı?» «Olur efendim.» «Yarın rapor isterim.» «Peki, onbaşım.» «Açıver şu kapıyı!» «Derhal, onbaşım.» «Döndüğümde sakın 'kimdir o' falan diye bağırayım deme» «Olur, komutan.» Kapıyı açtı. Hapishanenin bağlı bulunduğu kışlanın kapısından çıkabilmek de ikinci önemli engeldi. Öteki nöbetçiye de aynı oyunu oynamak düşünülemezdi. Duvara tırmanmak ve oradan atlamak da zor, çok tehlikeliydi. Kale burçlarındaki ışıldaklar her elli saniyede bir dönerek çevreyi tarıyorlardı. Ama başka seçenek yoktu. Zamanı ayarlayıp, «Hadi Morakis!» dedin. Morakis omuzlarına çıkıp duvara tırmandı. Sonra elini uzatarak seni yukarıya çekti. «Delikanlı tele dikkat!» «Atlıyoruz!» «Bir şey yırtıldı.» Her ikinizin pantolonu yırtılmıştı. Ceketleriniz de. Neyse, düzgün atlayabilmiştiniz. Kırık, çıkık, hatta ayak burkması falan yoktu. Asfalt yola çıkabilmeniz kolaylaşmıştı. Tek engel, sürüyü koruyan bir çobanla köpeğiydi. Geçeceğiniz alanın tam orta kesimindeydiler. «Köpek acaba farkeder mi?» «Şansımıza artık!» «Hadi cesaret!» Morakis koşmaya başladı. İki büklüm olmuş, tavşan gibi koşuyordu. Oysa

sen ikide bir soluk almak için duraklıyordun. Köpek seni gördü. Amma da havlıyordu ha... Soluk soluğa, üstün başın toprak içinde, yolun kenarına ulaştığında hâlâ havlıyordu. Şimdi sorun Atina'ya varabilmekti.

Genellikle kaçma olaylarında dışarıda bekleyen bir ya da birkaç suç ortağı vardır. Örneğin, dışarıda otomobille bekleyenler olur. Oysa senin meydan okuyan tutumun ve oynanması zor oyunları deneyişin böyle bir şeye gerek duyurmadı. Kaçacağınızı kimse bilmiyordu. Her şey talihe ve senin insiyatifine kalmıştı. Yolda kimseye rastlamadınız. «Şimdi ne yapacağız?» diye sordu Morakis. «Şimdi bir otobüse atlayacağız!» «Otobüse mi?» «Evet otobüse. Tıpkı iki onbaşının normal olarak gezmeye çıktıklarında otobüse binmeleri gibi.» Otobüs geliyordu. Morakis'le birlikte bindiniz. Fakat binmekle doğru yapmadığınızı anlamakta gecikmediniz. Çünkü üstünüzdeki yırtık pırtık üniformalar, normal bir izne çıktığınız izlenimini vermiyordu. Biletçi tuhaf baktı. «Ne o? Kavga mı çıktı?» «Sorma. Namussuzun biri orduya dil uzattı.» «Kente mi gidiyorsunuz?» «Hayır, ilk durakta ineceğiz.» Morakis giderek huzursuzluk belirtileri gösteriyordu. Otobüsten inince sordu. «Ya şimdi?» «Şimdi bir taksi tutarız.» Bir ağaç arkasına gizlenerek Morakis'in çantasına yerleştirdiğin elbiseleri giydin. Rahat bir nefes almıştın. «Ya şimdi?» «Taksi değiştire değiştire Atina'ya varırız.»

Atina'ya vardığınızda vakit gece yarısıydı. Kaçış hazırlıkları sırasında Morakis sana birkaç kez sormuştu. «Atina'da nerede kalacaksın? Ben sevgilimin evinde kalabilirim. Ailemin yanına gidebilirim. Ama sen?» Verdiğin yanıtlarda, «Merak etme, benim için bin evin kapısı açıktır,» diyordun. Kimlerdi bu kapısı açık olanlar? Tehlike geçtikten sonra uyananların, lâf ebelerinin ya da tehlike karşısında toz olanların evleri miydi? Bazıları sana kapılarını

açmadılar bile. «Kim o?» «Ben, Aleko. Hapisten kaçtım. Aç kapıyı.» «Hadi canım. Şaka mı ediyorsunuz?» Bazıları da, «Çok tehlikeli yapamam,» sözleriyle seni başlarından attılar. Seni sevdiğini söyleyen bir kız bile cüzamlı görmüş gibi, «Git! Çabuk defol! Senin yüzünden ESA beni de mi içeri tıksın?» diye kovdu. Sabahın üçü olduğu halde Atina sokaklarında o sokak benim bu sokak senin dolaşıyordunuz. Morakis'in huzursuzluğu iyice belli oluyordu artık. «Ne yapacağız? Seni nereye bırakayım?» Sen bitkin bir durumdaydın ve ayaklarını sürüyordun artık. İnşa halindeki bir binaya girip oracıkta uyuyakaldınız. Sabahleyin, «Serseriler sizi, elin günün yapısına gelip uyunmaz. Şimdi polisi çağırayım da görürsünüz,» bağırışlarıyla uyandınız. Kalkıp zor kaçtınız. Kızgın işçiler sizi kovalıyorlardı. Köşeyi döner dönmez sen, «Ayrılmamız gerek!» dedin. «Seni bu durumda yalnız bırakamam, Aleko!» «Bırakman gerek. Git dedim sana!» «Peki, sen nereye gidebilirsin?» «Bilemiyorum ama, sen kaç!» Kızgın işçiler yaklaşıyorlardı. «Polis! Yakalayın! Polis!» Morakis toz oldu.

Ve böylece, sabah yavaş yavaş uyanan kentte yapayalnızdın. Doğan güneş, altı ay önce fotoğrafı çekilen ve tüm gazetelere dağıtılan yüzünü aydınlamıştı. Bıyıklarını kesmeyi akıl etseydin, ne iyi olurdu! Saat yediye geldiği sıralarda kaçtığın artık öğrenilmiş ve haber yayılmış olmalıydı. Vakit kaybetmeden karar vermen gerekiyordu. Birden toparlandın. Hangi semtte olduğunu saptadın: Kipseli. Kipseli'de kim oturuyordu? Patitsas! Dimitri Patitsas! Dün gece neden aklına gelmemişti? Hayret! Dimitri uzaktan akraban olurdu. İkinci dereceden bir yeğen. Direniş Hareketiyle ilgisi olmuştu. Teofiloyannakos sorgu sırasında, bu konuda aydınlatıcı bilgi istemişti senden. İşkencele-

re karşın onun hakkında ağzından tek bir söz kaçırmamıştın. Hiç olmazsa, bunun karşılığında, Dimitri seni bir geceliğine alıkoyabilirdi. Adresini nasıl anımsayabilecektin? Ha, tamam: Patmos Sokak, 51. «Bir dakka, nasıl gidebilirim? Ha! Şuradan. Sağa döneceğim. Sonra sola. Oradan sağa. Bu evin numarası yüz kırk dokuz. Aman Tanrım elli bir numaraya varıncaya dek, ne uzun yolmuş? Yüz kırk yedi, yüz kırk beş... Doksan dokuz, doksan yedi doksan beş...» Başını da kaldıramıyordun fazla. Ya, biri tanırsa, «İşte Panagulis!» diye? Sonunda elli bire varmıştın. Zili çaldın. Yukarıdan bir ses, «Kim o?» diye sordu. «Benim!» «Sen, kimsin?» «Çabuk açın.» Zile bastılar. Apartımanın kapısı açıldı içeri daldın. Asansörle mi merdivenlerden mi çıkmalı? Merdivenlerden daha iyi! On bir aydır merdiven çıkmayan bacaklar için ne zor tırmanış bu? Dördüncü kata varmadan önce sekiz rampa çıkmak! Kapıyı açan, korkulu bakışlarını sana diktiği sırada kapıdan içeri daldın ve kapıyı arkadan kapadın. «Kaçtım, Dimitri! Hiç olmazsa bir gece için beni alıkoy.» «Kaçtın mı? Anlat...» «Sonra anlatırım. Bana acele bir jilet ver. Bıyıklarımı kesmeliyim hemen.»

Bıyıksız seni tanımaları zordu. Yüzünün yeni görünüşünden memnun bir durumda eve göz gezdirdin. Rastlantı sonucu güvenli bir yere sığınmıştın. Kentin kıyı köşesi sayılacak bir semtti Patmos. Dairenin de çift balkonu vardı. Sırasında, balkondan balkona atlayarak kaçmak olasıydı. Kimin aklına gelirdi burada gizlendiğin? Girdiğini gören olmamıştı. Dördüncü kattaki dairenin içinde de göremezlerdi. Öteki evler basıktı. Odaları saydın: Oturma odası, mutfak, banyo ve kapısı kapalı bir oda. «İçeride kim var?» «Bir arkadaşım.» «Yalnız oturmuyor musun?» «Hayır. Fakat telaşlanma, gerçek bir arkadaştır.» «Adı ne? Ne iş yapıyor?» «Adı Perdikaris, öğrenci.» «Konuşmak istiyorum onunla.» Dimitri odanın kapısını açtı. Kennedy kardeşlerin

posterleriyle Kremlin Sarayı önündeki Kızıl Alanı gösteren posterin altında bir genç uyuyordu. Gülmeni tutarak odaya girdin. Perdikaris'i uyandırıp kararlı biçimde konuştun. «Ben Panagulis'im. Boyatis'ten kaçtım. Yanlış adım atayım deme! Tamam mı?» Bir anlık şaşkınlıktan sonra yataktan fırlayıp seni öperek karşılık verdi ve boynuna sarılarak bağlılık yeminleri etti. «A—le—ko— seni ne denli sevdiğimi bilemezsin. Aleko, senin için ha—ya—tımı veririm.» Dimitri Kennedy kardeşlerle Kızıl Alanın posterlerine işaret ederek, «Sana demedim mi?» dedi. «Endişelenme! diye. Dostlar arasındasın! Neden buraya gelmeyi daha önce akıl etmedin? Şimdi dinlen, biraz yemek ye, sonra bize nasıl kaçtığını anlat. Seni şeytan seni!» Söyleşi yeminler, övgüler sürüp giderken, radyo haberi verdi. Radyo, kaçma olayının sabahleyin saat sekizde onbaşı Morakis'a verilen hücre anahtarının bulunamaması üzerine anlaşıldığını haber veriyordu. Panagulis'le birlikte Morakis de suç ortağı ve firari olarak aranıyordu.

Hemen bir tartışma patlak verdi. Senin ülkeyi terketmen gerekirdi. Bu kesindi ama nasıl? Karadan mı, deniz yoluyla mı? Dimitri deniz yoluyla diyordu. Perdikaris kara yoluyla. Sen, en iyisi uçakla kaçmaktır,» diyordun. Bıyıksız ve kara bir gözlükle seni kimse tanıyamazdı. Yeter ki bir pasaport olsun. Dimitri pasaport işini üstlendi. Ertesi gün pazardı. Onların da iki kızla randevuları vardı. Yemekte görüşmek üzere ayrıldınız.

Yemek saati gelmişti. Onlar ortalıkta yoktu. Geceyarısı oldu, gelmediler. Pazartesi sabahı oldu, öğleden sonra oldu, yine yoklar. Acaba neden? Acaba polis mi yakaladı? Öyle olsa şimdiye dek evi basardı. Tek başına ve sinirli olduğunu biliyorlardı. Yiyecek bir şey de yoktu, iki yumurtadan başka. Meğer ki... Hayır, Dimitri güvenilir bir kişiydi. Perdikaris de iyi bir çocuğa benziyordu. Mutlaka pasa-

port peşindeydiler. Kendi kendine böyle diyordun ama, kuşkulanmıyor da değildin. Gitmeli mi, kalmalı mı? Korku insana her şeyi yaptırırdı. Ikisini de ortadan ayrılmamış saçları, yüzleri sivilceli ve bluesinli halleriyle gözünün önüne getirdin. Şöyle konuşuyor olabilirlerdi: «Nereden gelip bize çattı bu belâ?» «Ben, onun için hapse giremem.» «Ben de.» «Polise haber mi versek?» «En iyisi eve dönmemek mi?» Evet, Patmos'a sığınmak yanlış bir karardı. Çok değerli bir vakit kaybı da olmuştu. Karanlığın basmasını bekledin. Tam evden çıkacağın anda, kapı açıldı. «İşte, geldik. Sokak karılarından kurtulamadık. Bu arada limana da gittik. Gidebileceğin bir gemi bulduk. Çarşamba günü Italya'ya hareket eden bir şilep.»

Birlikte yaşadığımız ve seni her gün daha iyi tanıdığım yıllarda, bana sözünü az ettiğin günler Patmos'da geçirdiklerindi. Öğrenmek istediğim zaman da, «Boş ver,» diyordun. Bir gün bu konudaki suskunluğunu bozdun ve şimdi aktaracağım şeyleri anlattın bana. Onların «Sokak karıları» sözü mideni bulandırmış, ayrıca, bakışları da hoşuna gitmemişti. Inandırıcı olmayan bir şey var onlarda. Çok neşelilerdi, çok konuşuyorlardı. Içten olmaya çaba harcıyorlardı ve söyledikleri çelişiyordu. Birden sertleşerek, «Çene yapmayı bırakın da açık-seçik bilgi verin bana,» diye çıkışmıştın. «Tabii, Aleko. Neden sinirleniyorsun? Önümüzde uzun bir gece var, bu arada bir güzel yiyip içelim. Acıkmadın mı yoksa? Bak, ne güzel şeyler getirdik!» «Önce haber, sonra yemek!» «Sen bize güvenmiyor musun? Fazlaca mı yalnız bıraktık seni? Sinirlenmişsin. Kimbilir neler geçirdin aklından? Ah o iki karı yok mu?» «Peki, gemi süvarisinin adı ne?» Öğrenci yanıt vermişti. «Şu anda anımsayamadım. Yabancı bir isim. Japon muydu, İsveçli mi ne?» «Isveçli galiba.» «Ya şilep? Isveç şilebi mi?» Boynundan yakalayarak, «Sakın deneyeyim demeyesin çocuk,» diye bağırdın. Dimitri farketmeseydi boynunu koparacak-

tın. «Sakin ol,» diyordu sana. «Sekin ol. Sinirlerin çok bozuk. Neden çocuğa bozuluyorsun. Bana hesap sorsana ona soracağına! Limana ben gönderdim onu. Bana güvenmiyor musun? Ben senin akrabanım. Arkadaşınım. Küçükken birlikte oynadık. Unuttun mu?» Onu iterek, «Ben gidiyorum,» dedin. «Sen çıldırdın mı? Dışarıda seni öldürürler.» Öteki de, «Gitme, Aleko. Sen bizi yanlış anladın,» diyordu. Ellerini tutup okşuyorlardı. «Peki, yemek yiyelim,» diye razı oldun. «Getirdiğiniz patlıcanları kızartalım!» Birlikte yiyip içtiniz. Bol şarap vardı. Bir yıldır ağzına şarap koymamıştın. Kızgınlık az sonra neşeye, neşe de uyuşukluğa dönüştü. «Çocuklar, şimdi o gemiden söz açalım.» «Sonra konuşuruz, Aleko, sonra. Biraz fazla kaçırdık içkiyi. Şöyle bir kestirelim, sonra konuşuruz.» «Evet, bir bardak daha içelim, sonra da uyuruz.» Yanlışlıkla Perdikaris'in odasına girdin ve Kennedy kardeşlerle Kremlin Sarayı posterinin altında 'biz - dostuz - dostuz' diyerek derin bir uykuya daldın. Balıklar eksik değildi düşünde. Morakis de vardı. Suikast yerindeydi. Deniz kıyısında Morakis yalınayaktı. Sen bir kayalıktaydın. Marokis bağırıyordu. «Dört göz, iki taneden daha iyi görür. Neden ayrıldık?» Ardından bir dalga... Kıyıya iki balık vurdu. Ikisini de yakalamak istiyordun. Fakat elinden kayıyorlardı. Birini tutmaya çalışırken öteki kayıyordu. Ötekini tutmaya çalışırken birincisi kayıyordu. Ikisini bir yakalamak istiyordun. «Morakis, yardıma gel, Morakis,» diye bağırmak istiyordun. Morakis seni duymuyor, sen kayalıktan düşüyordun. Boğulacağın sırada Morakis'in senden önce suya düştüğünü görmüştün. Patitsas seni sarsarak uyandırdı. «Ne oluyor? Kendini iyi hissetmiyor musun?» «Kötü bir düş görüyordum. Başımıza bir şey gelecek demektir.» «Merak etme hiçbir şey olmaz. Sen rahatına bak, uyu, Aleko.»

Ertesi gün salıydı. Dimitri erkenden, sen uyuklarken çıktı. «Öğleyin geleceğim. Dün gece çok içtik... görüşme-

dik gemi konusunu. Görüşürüz,» «Hemen görüşelim,» diye seslenecektin. Çıkıp gitti. Bu davranışı, şarap içince çözülüp yayılan üzüntünü artırdı. Fakat yenmeye çalıştın ve iki saat sonra keyifle bir kahve içtin. Islık çalarak, radyoyu açtın. Fakat keyfin hemen kaçtı. Spiker senin ve Morakis'in izine rastlanmadığını, hükümetin bulana yarım milyon drahmi ödül vaat ettiğini bildiriyordu. Yarım milyon drahmi fena para değildi. Şimdi, ikisi de senin yarım milyon drahmi ettiğini biliyorlardı. Yandaki odada sarhoş yatan Perdikaris'i uyandırdın. «Biliyor musun, ben yarım milyon drahmi ediyorum.» «Dünden beri söyleniyor bu.» Arkasını döndü ve uyumaya devam etti. Dünden beri mi? Neden sana söylememişlerdi bunu? Onlara kim söylemişti? Herhalde radyodan duymamışlardı. Radyo haberlerini sürekli dinliyordun. Gazeteler vermiş olamazdı. Çünkü pazartesi günü gazete yayınlanmıyor. Demek, haber pazar günü çıkmıştı. Perdikaris'e dönerek, «Sana kim söyledi bunu?» «Çok içmişim... hiçbir şeyi toparlayamıyorum.» Inandın ona. Kuşku duymaktan bıkmıştın artık, iyimserliğini yitirmiş miydin tümüyle? Sabır denen şeyi bilmiyor muydun artık? Yatağın üstüne uzanıp Dimitri'yi bekleyeyim, diye düşündün. «Öğlenleyin dönerim,» demişti. Tam öğlen üzeriyken, kapıda anahtar tıkırtısı duyuldu. Yana dönmüş, dirseğinin üzerinde doğrularak, «Dimitri, sen misin?» dedin. Demenle bir gürültünün kopması bir oldu. Devrilen bir iskemle sesi. Ve ardından sivil giyinmiş yirmi kadar polis. Elleri tabancalıydı. «Eller yukarı, yoksa vururuz!»

Seni kışlaya götürmeden önce gazetecilere gösterdikleri sırada çektikleri fotoğrafların yayınlanmıştı. Yere doğru bakıyordun. Ağzının biçimi kahredici bir acının mühürüydü. Ellerin de kelepçenin sıktığı bileklerden aşağı sarkıyordu. Yenildiğinin simgesi gibiydin.

Yenilgi duygusu, yakalanmandan çok İçişleri Bakanının açıklamasından ötürüydü: «Onu örgütteki arkadaşları

ele verdiler. Ödülü alabilmek için. Bunlar Dimitri Patitsas ve Perdikaris'tir.» Seninle konuşan komiser dahasını, şunu da fısıldamıştı. «Sana bağlı dostların var sanıyordun. Senin Patmos sokağı 51'de bulunduğunu biz pazar gününden beri biliyorduk. Daha önce girmedik, çünkü senin çıkmanı bekliyorduk. Yeğenine söz vermiştik. Evde yakalamamızı istememişti. Yeğenin bize gelerek, 'Nasıl olsa sinirli. Evden çıkacaktır. Yiyecek bir şey bırakmadık ona,' dedi. Iki gün süreyle bekledik. Evin içinde seni izleyip durduk. Sonunda usandık ve yeğeninle onun arkadaşına çıkıştık. 'Bu oyuna bir son vermeliyiz. Evin içinde aylarca kalabilir. Hapisten alışıktır.' O da, 'Ben çıkmasını sağlarım, limana götürürüm,' dedi. Sabrımız tükendi. Evin anahtarlarını aldık ondan. Yarım milyon drahmi yetmezmiş gibi Olimpik Havayollarında da bir iş istedi kendine. Işi de bulduk. Biz verdiğimiz sözü tutarız. Senin arkadaşların gibi değiliz.» Daha sonra sana, Morakis'i yakaladıklarını da bildirdiler. Onu büyük bir titizlikle sorguya çektiklerini ve her şeyi itiraf ettirdiklerini söylediler.

BÖLÜM IV

Idama mahkûm edilmiş bir insanın kaçıp yakalandıktan sonra, bu yıkımın altından nasıl kalktığını ve yeniden bir kaçış yolu tasarladığını anlayabilmek için ancak seni tanımak gerekir. Bu dediğim, oradan bir buçuk ay geçtikten sonra, Gudi'den Boyatis'e naklettiklerinde olmuştu. Patsurakos oranın müdürü değildi artık. Sen kaçtıktan sonra onu başka bir yere nakletmişlerdi. Hücrenin önünde bu kez seni bekleyen, kocaman kafası dazlak, yaşı elliyi bulmuş, gaga burunlu, şişman biriydi. Domuzunki gibi gözleri vardı. «Merhaba, Aleko, hoş geldin.» Hoş geldin! Kirpiklerinin altından süzdün onu. Kocaman, ağır ve titrek elleri vardı. Kolayca yalvarabilecek, aynı kolaylıkla da dövebilecek ellerdi. «Kimsin?» «Ben Nikola Zakarakis'im, Aleko. Yeni müdür.» «Ne istiyorsun?» «Seninle konuşmak istiyorum. Sana ne düşündüğümü söylemek istiyorum.» «Neymiş düşündüğün Zakarakis, söyle bakalım.» «Ben senin cesur, yürekli bir insan olduğun kanısındayım. Bu nedenledir ki, General Yoannidis'le hemen anlaşabildim. Ona şöyle dedim: 'Sayın generalim, olanlar oldu. Bu çocuğun işlediği hataları unutalım ve ona insancıl davranalım. Böylece, sonunda, pişman olsun.' General de bana ne önerdiğimi sordu. 'Ona hoşgörü armağan edelim, onunla konuşalım ve kelepçesini çıkaralım.' Peki, kelepçeyi çıkaralım.

Bir yıldır elinde. Bir iyi niyet belirtisi olsun. Yoannidis pek taraftar değildi, ama sonunda sorumluluğu bana verdi.» Hem budala hem açıkgöz, hem tehdit edici hem yumuşak... Sen bu tipin yabancısı değildin. Her tür otorite karşısında eğilen bir tip. Diktatörlükler bu gibiler yüzünden türüyor, tiranlıklar bu gibilerle güçleniyor. Kartları açık oynamak gerekirdi. Kimliğini ona açıklamalıydın. Onu itmek ve tahrik etmek gerekiyordu. «Bitirdin mi sözlerini, Zakarakis?» diye sordun. «Hayır Aleko, bir şey daha ekleyecektim...» «Senin ne amaçla geldiğini biliyorum. Benim iyi biri olduğumu, hoşuna gittiğimi söylüyorsun. Ne yapalım yani? Sana sulanalım mı? Sana bu iyiliği yapamam, Zakarakis. Pis, çirkin ve iğrençsin.» «Ne? Kime? Bana ha?» «Evet, sana! Sen, değil şeyine, yüzüne bile bakılacak biri değilsin.» «Vay, katil. Satılmış seni. Komünistlere satılmış, kiralık katil!» El kol işaretleri yaparak uzaklaştı.

Birkaç saat sonra yine çıkageldi. Kararlıydı. «Aramızda geçenler için üzgünüm. Benim kabahatim oldu. Şaka yaptığını anlamadım. Oysa şakacı olduğunu söylemişlerdi. Unutmuştum. Kendimi bağışlatmak için bak sana ne getirdim? Al.» Birden gözlerin parladı. Boş olduğun zamanlar elinde tespihle oynamayı severdin. Şimdi hücrede böyle bir armağan daha da çok sevindirirdi seni. Fakat bunu kabul etmek adamı kobullenmek. «Sen de haklısın, senin de bakmak zorunda olduğun bir ailen var,» diye anlayış göstermek olurdu. Sıkı durman, yumuşamaman gerekirdi. Birbirinize düşman olduğunuzu vurgulamalıydın. O çok değerli armağana doğru parmaklarını uzatmamak için kendini zor tuttun. «Istemiyorum.» «Hadi canım, al şunu. Içtenlikle veriyorum.» «Ben senden tek bir şey istiyorum, Zakarakis, çektin mi su gelen bir tuvalet.» «Fakat bütün hücrelerde lazımlık var.» «Ben istemiyorum. Tuvalet istiyorum.» «Anlayışlı davran. Bu armağanla yetin.» «Ben faşistlerden

armağan almam. Ben faşistlerden yalnızca tuvalet istiyorum. Çünkü hakkım.»

Zakarakis çok bozuldu. Er ya da geç fazism sözcüğünü kullanacağını biliyordu. Buna göre bir yanıt hazırlamış bulunuyordu. «Bak, sen gençsin, Aleko'cuğum. Sorunları anlamıyorsun. Senin yaşında ben de faşizmden söz ederdim!» «Faşizmden olumsuz biçimde söz ettim, demek istemiyorsun herhalde.» «Evet, olumsuz söz etmiştim. Çünkü kafam çalışmıyordu o zaman. Sonra da Mussolini ülkemizi işgal etti. Tutsak olarak Rimini'deyken İtalyanlarla tartışırdık. 1940'taydı. Rimini'deki tartışmada Mussolini'nin bir katil, insanlığın felâketi olduğunu söyledim.» «Bravo, Zakarakis! Bravo!» «Onlarsa Mussolini'nin bir devlet yarattığını, ülkeye düzen ve huzur getirdiğini söylüyorlardı,» «Ve, sen de inanıyordun, değil mi?» «Hayır. Sana söylemiştim ve haykırıyordum: 'Görmüyor musunuz onun yüzünden ne felâketlere sürüklendiniz?' Onlar da, 'Bizim felaketlerimizin nedeni İngilizler, Yahudiler ve komünistlerdir,' diyorlardı. Ama ben ne cevap verdim biliyor musun? Bak, dinle! Sen benim ne diplomat olduğumu bilmezsin. Aslında, ben, bir büyükelçi olabilirdim. Şöyle yanıtladım: 'Yahudileri ben de sevmiyorum. Peki, Yunanistan'a neden sarktınız? Ne işiniz vardı Yunanistan'da? Yahudileri mi aramaya geldiniz?'» «Yeter, Zakarakis, yeter!» «Nazik davranmalısın. Kesme ve dinle! Onlar bana ne cevap veriyorlardı, biliyor musun? 'Bizi Arnavutluk yardıma çağırdı, çünkü Kuzey Epir adını vererek Arnavutluğu iç etmek istiyormuşsunuz.'» «Bu, doğrudur, Zakarakis.» «Evet ama, sen dinlemek istemiyorsun. İşte, o anda ben de onlara şunu dedim. 'Evet, Arnavutluk bizimdir fakat faşizm suçtur... Ve onlar ne dediler biliyor musun? Faşizme karşı mücadele etmenin suç olduğunu söylediler. Çünkü faşizme karşı mücadele edilirken komünizme yardım edilmiş olur! Hakları vardı onların, evlat. Hem de çok haklılardı. Ben şunu bi-

lirim, şunu söylerim: Bilmeyerek de olsa sen aynı suçu işlemektesin.» «Gerçekten buna inanıyor musun Zakarakis?» «Inanmak mı? Öylesine eminim ki... Kesinlikle biliyorum. Kim 'ben anti - faşistim' diyorsa, bil ki, komünizm ve Sovyetler Birliği için çalışmaktadır.» «Hımm!» Şaşırmış gibi baktın ve anlamlı anlamlı güldün. «Ilginç. Çok ilginç. Sana bir şey sorabilir miyim, Zakarakis?» «Işte karşındayım, oğlum. Sor.» «Sen Italyanca biliyor musun, Zakarakis?» «Hayır, bilmiyorum.» Yalnızca Rumca biliyorum. Ne Ingilizce, ne Fransızca ne Almanca öğrenmek istedim. Ben bir milliyetçiyim.» «Peki, Rimini'de Italyanlar Rumca konuşuyorlar mıydı?» «Tek kelime bilmiyorlar.» «Peki, öyleyse, be budala, bunca fikir alışverişinde nasıl bulunabildin bu cahilliğinle.» Kendine ve Yoannidis'e verdiği sözü unutuvermişti. Seni bayıltıncaya kadar dövdü. Fakat sen pek üzülmedin. Istediğin olmuştu. Böylece açlık grevine başlama bahanesi çıkmış oluyor ve sen bir tuvaletle musluğa kavuşmak istiyordun. Çünkü kaçma planlarında tuvaletin rolü olacaktı.

Açlık grevi denen şeyi bilmeyen Zakarakis, ilk üç günlük dönemin dayanılması en zor günler olduğundan habersizdi. Ilk üç gün içinde insanın canı yiyecek istiyordu. Fakat o üç günü atlatınca, ardından gelen bitkinlik nedeniyle vücut artık hiçbir şey istemiyordu.

Seni görmeye geldiğinde açlık görevine başlayalı üç hafta geçmişti. O zaman artık yalnızca suyla yaşayabiliyordun. Yüzünde yanak diye bir şey kalmamıştı. Bacakların, el bileği kadar incelmişti. Ağzından çıkan soluğun pis kokusundan yanında duracak gibi değildi. Seni bu durumda görmek onu korkuttu. Hemen Adalet Bakanlığına haber verdi. «Ölmek üzere! Ölüyor!» «Eğer ölürse uluslararası çapta bir skandal yaratmış oluruz, senin durumun da kötü olur.» Vay canına! Ne yapıp yapıp birkaç lokma ye-

men için seni ikna etmeliydi. Zakarakis mutfağa giderek günün yemeğini öğrenmek istedi. Mercimek yemeği. Onun sevdiği bir yemekti. Bir tabağa koyup sana getirdi. «Merhaba! Bak sana ne getirdim! Benim için özel pişirmişler. Ben de sana getirdim.» «Git başımdan, Zakarakis» «Beğenmedin mi? Yoksa bir çorba ya da biftek mi isterdin?» Bir çorba içmek için neler verirdin. Gözünde tütüyordu. «Hayır. Ben içinde suyu akan bir tuvalet isterim.» «Sana söylemiştim.» «Ben de sana söylemiştim.» «Yapamam.» «Ben bir tuvaletle bir musluk istiyorum.» «Olmaz!» «Ben de ölmeyi göze alıyorum. Görürsün o zaman, sen de ihmalden adam öldürmekle, hatta cinayetle suçlanırsın. Bütün dünyadan gazeteciler gelecek, senin beni açlıktan ve dayaktan öldürdüğünü yazarak Yunanistan aleyhine kampanya açacaklar. Ortak Pazar'a girmemiz bile tehlikeye düşebilir.» «Neler söylüyorsun?» «Söylediklerimi duydun. Papadopulos'la Yoannidis sana ne yaparlar, artık orasını sen düşün. Şimdi beni rahat bırak. Huzur içinde ölmek istiyorum. Cennette bir tuvaletle musluğa kavuşurum.» Zakarakis neredeyse ağlayacaktı uzaklaşırken. O gece uyumadı. Daha sonraki günlerde de ikide bir gelip nabzına bakıyordu. Gözle görülür biçimde eriyor ve bunu gizlemek için çaba harcamıyordun. Zakarakis sana yaklaşırken dudaklarını kımıldatıyordun.» «Ölüyorum. Ölüyorum.» Sonunda boyun eğdi. «Aleko, beni duyuyor musun? Ben sana istediklerini versem, sen bir tabak çorba içer misin?» «Anlayamadım... Tekrar et...» «Ben sana tuvaletle musluğu sağlarsam sen de hatırım için bir çorba içer misin?» «Hayır. Önce tuvaletle musluk, sonra çorba.» «Peki, öyleyse! Tuvaletle musluk yaptıracağım!» «Çabucak olmalı.» «Tamam. Çabuk!» Yarım saat sonra hücren işçilerin işgaline uğramıştı. Ellerinde kazma kürekleriyle. Sen de çorba içmeyi kabul ederek yeniden yemeye başladın.

Tuvalet fikri, daha doğrusu tuvalet yoluyla kaçmak

fikri birkaç ay önce aklına gelmişti. Boyatis'e gönderileceğini anladığın Gudi kışlasındayken aklına gelmişti. Boyatis'deki bu hücren kaçmaya uygun bir yerdi. Zemin katta olması ve tenha bir yola uç vermesi bir yana, duvarları rutubetten çökmeye hazır bir durumdaydı. Kazmak için bir gereç yeterliydi. Bir de deliği genişletirken üstünü kapayacak bir cisim ve çıkan toprağı atabilecek bir yer gerekiyordu. Çıkan toprağı atmak için tuvaleti kullanacaktın. İşçiler geldikleri anda, planın yarısı başarıya ulaştı, diye düşündün. Artık Zakarakis'le şakalaşabilecek kadar keyifliydin: «Ey Papadopuloki, nerede o mercimek yemeği?» «Bugün merçimek yok, bir parça tavuk verebilirim.» «Olsun. Tavuk olsun!» Bu arada, toprağı neyle kazabileceğini düşündün. Yanında bir çatal bile yoktu. Yemek için bir kaşık veriyorlardı ama, kaşıkla toprak kazılır mı? Yemekte getirdikleri kaşığı sakladın. Nöbetçi sorduğu zaman omuz silkerek, "Bilmiyorum," dedin. Sonra duvarı tırmıkladın, deneme mahiyetinde. Açacağın delik için ufak bir parça bez gerekiyordu. Ama böyle bir şeyi hangi bahaneyle istiyecektin? Zakarakis geldiğinde isterim, diye düşündün. Zakarakis, «Memnun musun?» diye sorduğunda, «Bana bir perde gerek. Ayıp perdesi!» dedin. «Ne ayıp perdesi?» «E canım, ben tuvalete girdiğimde anahtar deliğinden izleyen olursa?» «Kim bakar ki?» «Sürekli izleniyorum. Herkes bakıyor. Senin bile baktığın olmuştur. Numara yapma, Zakarakis! Seni gördüm ben.» «Ulan namussuz, neler yumurtluyorsun?» «Bana hakaret edersen her şeyi açıklarım.» «Ne söyleyebilirsin ki? Şantajcı seni...» «Ben şantajcı falan değilim. Utanma duygusu olan biriyim. Ben yüzü kızaran bir insanım. Hem sonra bir masayla bir sandalyem bile yok. Bir perdem olmuş çok mu?» «Anlaşıldı, sen odanı döşemek istiyorsun. Masayla sandalyeyi vereceğim. «Ve bir perde.» «Ne perdesi? Nereden bulayım perdeyi?»

Ne yazık ki, şantaj işe yaramamıştı. Yalvarmak da fayda vermedi. «Zakarakis, lütfen, bir perde.» «Yok, perdem yok.» «Herhangi bir çaput parçası ve iki çivi yeter.» «Hayır.» «Neden hayırmış?» «Çünkü burada karar vermek yetkisi bendedir. Hapishaneyi sen mi yöneteceksin? Perdeyi vermeyeceğim!» «Eğer verirsen, sandalyeyle masayı istemem,» «Hayır. Bu bir prensip sorunudur. Sen çılgınsın be.» Çılgın mı? Tamam, çözüm bulunmuş sayılırdı. Sen çılgınsın be.» Çılgın mı? Tamam, çözüm bulunmuş sayılırdı. Deli numarası yapıp istediğini elde etme yolunu deneyecektin. Akşam Zakarakis'in uyumasını bekledin. Sonra pencerenin altına masayı çektin. Üstüne de sandalyeyi koydun. Demir parmaklıklara asılarak: «Uyu, uyu Zakarakis! Aslında hiç uyumamalısın. Uyumayıp benim perdemi dikmelisin. Mavi renk olmasını istiyorum. Süslemeli de olması gerek. Birkaç gece böyle yapınca öteki mahkûmlar rahatsız olup, «Verin Tanrı aşkına, şunun perdesini de kurtulalım,» dediler.

Altıncı gece Zakarakis nöbetçilerle birlikte geldi ve sana bir güzel sopa çekti. Fakat dayağın ardından da perdeni taktırdı. Mavi ve işlemeliydi. Kazıya başlamıştın. Kaşıkla kazamadığın yerleri elinle, tırnağınla kazıyordun. Parmakların çizik, çürük içindeydi. Fakat acı duymuyor, gece gündüz çalışıyordun. Keyifle, ıslık çalarak. Zakarakis bir gün gelip, «Sen ishal mi oldun?» dedi. «Niye ki?» «Sürekli tuvaletin suyunu çekiyorsun da!» «Hoşuma gidiyor, çekiyorum. Yasak mı?» «Hayır. Yasak değil.» Ne var ki, Zakarakis'in dcmuzunkine benzeyen gözlerinde bir zekâ parıltısı geçti.

*
**

Duvar kalınlığının yalnızca iki ya da üç santim inceliğe indiği gün geldi. Bir iki darbeyle devrilebilirdi. Geceyi

beklemek kalmıştı. Rahat bir nefes alarak yatağa uzandın ve düş kurmaya koyuldun. «Sokağa çıkınca sağa mı, sola mı yönelmeli? Şu yana gidersem tenhadır. Öbür yan kalabalık olabilir.» Neyse talihin yardım ediyordu. Zakarakis'in aslında Papadopulos ve Yoannidis gibi adamların emrinde bu hapishanelerde tutuklu hayatı yaşadığını düşünürken hücreye geldi. «Aleko, senden bir ricam var.» «Söyle, Zakarakis.» «Dediğimi yapacak mısın? Söz mü?» «Sen, aklını benimle bozmuşsun... Ama benim asıl kızdığım sen değilsin. Ben senin hizmet ettiğin kişilere kızgınım. Sen de bir tutukludan farksızsın, Zakarakis. Patsuraki gibi. Diktatörlüklerin zindancıbaşları hep böyledir. Siz bilgisizliğin kurbanlarısınız. Zalim olan sizler değilsiniz. Siz yalnızca budalasınız.» Zakarakis ishal olup olmadığını sorduğu günkü gibi gülümsemişti. Fakat daha fazla konuşacak vakit yoktu. Akşam olmak üzereydi.

Gece saat on bir. Kararlı iki yumruk, bir de dirsek atınca duvarın dış kabuğu göçtü. Gürültü çıkacak mı diye kulak verdin. Hiç ses çıkmadı. Çıkış serbestti! Soluğunu tutarak başını delikten içeri soktun. Sonra kolunu, omzunu. Kendini dışarı kaydırdın. İkinci omuzunu da çekerken zorladın. Deliğin genişliğini yanlış mı hesaplamıştın? Hayır. Giysiler yüzündendi: Deri ceket, yün kazak, yün gömlek... Soyununca geçebilirdin. Soyundun. Elbiseleri bohça gibi dürüp öteki yana attın. Yarım metrelik bir sıçrayışla çıkabilecektin. Tamam! Başını, omuzunu, kolunu çıkarıp mideni de içeri çekerek yukarıya doğru kaydırdın kendini. Bir kahkaha sesi duydun ve ardından alaylı bir ses, «Hava soğuk Aleko,» dedi. «Orada yarı çıplak ne yapıyorsun? Utanma duygusu mu kaybettin?» Zakarakis'ti konuşan. Sokak boyunca yaklaşık yirmi asker de nöbet tutuyordu. Zakarakis gülüyor da gülüyordu. Askerler de gülüyorlardı. O kadar ki, gülmekten ellerindeki tüfekler rüzgârda oyna-

yan ağaç dalları gibi havada sallanıyordu.

⁂

«Sen benim budala olduğumu sanıyordun ha? 'Sen budalasın, Zakarakis!' Budala, kör ve sağır ha? Tuvalet suyu çekmeler, duvarı tırmalayışlar, perde arkasına gizlenişler? Saf! Neden bıraktım yapasın diye biliyor musun? Seni kendi elimle geldiğin yere sokmak istiyordum. Eğlenmek istiyordum!» Ardından dayak geldi. Yüzüne, göğsüne, hayalcına. Seni yıkan dayak değildi. O alaylı bakışlar altında sokağa çıkışında ne yapıyorsun bakiyim?» deyişiydi. Utancından kıpkırmızı kesilmiştin. Ölmeyi istiyordun. Aman Tanrım! Dövülmek, işkence edilmek bir şey değil! Fakat gülünç duruma düşmek... İşte bu olmaz. Bu insancıl bir şey değil. «Bunu bana ödeyeceksin, Zakarakis. Nasıl ödeyeceğini bilmiyorum, ama ödeteceğim sana bunu. Seni şimdiden tımarhaneye yollayacağım.» Zakarakis son bir tekmeyle karşılık verdi ve dövmekten yorgun düşmüş, terli bir durumda seni ESA'cılara teslim etti. Onlar da seni bir battaniyeye sararak Gudi kışlasına götürdüler. Burada tekrar sorgular, aynı işkenceler... Kişiler de aynı kişilerdi: Malios, Babalis, Teofiloyannakos, Yoannidis.

Kızgınlıktan kabına sığamayan yine Teofiloyannakos'tu. «Söyle bakim, neyle kazdın toprağı?» «Kaşıkla,» «Olamaz. Inanmıyorum. Kim yardım etti? Söyle. Kim?» «Hiç kimse.» «Yalancı. Yakında itiraf edersin.» «Düzenlediğin sahte belgelerinle itiraf etmiş olurum, Teofiloyannakos. Sen o belgelerle kıçını sil. Hem gramer öğren de öyle yaz bu kez belgelerini.» «Ben seni öldürürüüüm!» En az şaşıran Yoannidis olmuştu. Ağzını hiç açmadan gözlerini sana dikmiş bakıyordu. Donuk yüzünde alaylı bir acımayla şöyle dedi. «Panagulis, Panagulis! Seni kurşuna dizmek gerek-

tiğini söylemiştim, Panagulis! Kabahat Papadopulos'un. Seni öteki dünyaya gönderecek cesareti bulamadı kendinde. Atina bölgesi komutanı Fedon Gizikis de oradaydı. Ceketinin sol kolunda siyah matem şeriti vardı. İdam emrini imzalayan generaldi. Ciddi fakat üzgündü. Birkaç gün önce eşi ölmüştü.»

Ellerin kelepçeli, yerde yatıyordun. Yattığın yerin yakınında bir sefertası vardı. General Gizikis eğilerek, «Bir lokma bir şey yiyiniz. Lütfen yiyiniz,» dedi. On dört aydan beri ilk kez sana «Siz» diye hitap eden biri çıkmıştı. Sen de ona «Sayın General» diye hitap ettin. «Özür dilerim. Sayın General ama ben bir köpek değilim ki böyle yiyeyim.» «Biliyorum, fakat, siz de onların kızgınlığını anlayışla karşılayınız. Elinize bir kaşık verdiler miydi bununla duvar deliyorsunuz!» Zihninde bir şimşek çaktı. Tam fırsat çıkmıştı. Zakarakis'ten ve seni küçük düşürenlerden öç almak için dürüst biri çıkmıştı karşına. Eğer bu yetkili ve nazik kişiyi ikna etmeyi başarırsan kapandan kurtulabilirdin. Safça bir bakış ve şaşkınlık ifade eden bir yüz mimiğiyle, «Sayın General! Kaşık hikâyesine inanacak değilsiniz herhalde! Bir duvar muhallebi gibi yumuşak olamaz!» «Ne diyorsunuz siz? Bay Panagulis?» «Demek istiyorum ki, benim kaçmama Zakarakis ve nöbetçiler yardımcı oldular. Hatta fikri bana Zakarakis verdi. Ben kaçtıktan sonra Boyatis'ten kurtulmak istiyordu. Patsurakos gibi nakledilmekti amacı. İkili oynadığını düşünebilir miydim, Sayın General? Bana içten davranıyor gibi gelmişti. Sonradan, nöbetçilerden biri açıklar diye fikir değiştirmiş olabilir.» «Bay Panagulis, duyduklarıma inanamıyorum!» «Ben de aynı kanıdayım. Size bunu anlatıyorum, çünkü siz uygar, dürüst bir insansınız. Gerçek bir askersiniz. Karşımda başkası olsa ağzımı açmam. Fakat siz bana hiç kötü davranmadınız.

Ben işkence edilirken bile konuşmadım.» «Biliyorum, Bay Panagulis. Biliyorum. Siz şerefli bir insansınız. Fakat anlattığınız şey büyük bir skandal, inanılmaz bir şey!» «Biliyorum fakat gerçeği söylüyorum. Düşünebiliyor musunuz, deliği açarken Zakarakis gelmişti. Bende yorgunluk belirtisi görünce şöyle dedi: 'Deliği de ben açıverecek değilim!' Sonra siz subaylar hakkında neler söylüyor? Benim de hor gördüğüm Cunta uşağı subaylar hakkında değil de, sizin gibi subaylar hakkında söylediklerini duymalısınız.» «Teşekkür ederim, Bay Panagulis, siz dürüst bir düşmansınız. Fakat, takdir edersiniz ki, verdiğiniz bu bilgileri saklayamam. Ilgili yerlere bildireceğim.» «Anlıyorum, Sayın General. Belki pahalı ödeyeceğim ama zararı yok.» «Peki, hoşçakalın. Size bir kaşık gönderirim.» «Sağolun Sayın General.»

İçini yakan bir kızgınlıkla ayrıldı. Birkaç dakika sonra her şeyi Yoannidis'e aktarmıştı. O da aynı kızgınlıkla Teofiloyannakos'u çağırttı. «Demek, o delik, bir kaşıkla açılmış! Normal bir çorba kaşığıyla?» «Evet, generalim. Durum kesin.» «Ve hiç kimse yardım etmiş ya da yeşil ışık yakmış değil!» «Hayır, generalim. O bir şeytan. Biliyorsunuz.» «Ve sen de bir budala beceriksiz bir eblehsin.» «Generalim, neler söylüyorsunuz?» «Kaçıl önümden yoksa çizmelerimin altına alırım!» Delikten senin çıkışını izleyen nöbetçiler Gudi kışlasına getirilmişlerdi bile. Pataklandıkları odalardan kulağına ulaşan çığlıkları, sana müzik sesi gibi hoş geliyordu. «Yapmayın... Ne olur! Yapmayın! Ben masumum. Yemin ederim ki!» Yoannidis, Zakarakis'i de çağırmıştı, «Demek emekliye ayrılmak niyetindesin.» «Ne demek istediğinizi anlamıyorum, generalim.» «Anlıyorsun, Zakarakis, anlıyorsun. Konuşmayan adam bu kez artık konuştu. Her şeyi biliyorum. Boşuna nefes tüketme.» «Sayın Generalim, yorgun olmasına yorgunum. Beş aydır ele a-

vuca sığmayan o şeytanla uğraşmanın ne demek olduğunu bilmezsiniz. Oradan nakledilmek isterim. Sırf o canavarı görmemek için. Fakat emekliye sevkedilmek istemiyorum.» «Nakil mi dedin? Yanlış duymadım değil mi?» «Evet Generalim. Mümkünse eğer. Artık onunla başedemeyeceğim. Şeytan mıdır, cin midir, bilemiyorum.»

Yoannidis'in sesi her zamankinden daha soğuk çıktı. «Onu sizden daha iyi tanıyorum. O bir şeytandır, fakat dürüsttür. Sizin gibi budala ve kaypak değil. Seni vatan haini olarak Askeri Mahkemeye sevketmeliyim. Fakat senin için armağan olur bu.» Askeri Mahkeme mi dediniz? Vatana ihanet mi dediniz? Generalim o herifi kaçarken yakalayan benim.» «Sözümü kesme, Zakarakis. Sana önceden söyledim, nefesini tüketme. Sana ne ceza verileceğini ben bilirim. Hakkettiğin ceza Boyatis hapishanesinde kalmaktır! Onunla birlikte! O hayatta kaldığı sürece sen de onunla birlikte o hapishanede bulunacaksın.» «Yapmayın, generalim. Bunu yapmayın!» «Şimdi sana özel bir görev vereceğim. Ona öyle bir hücre yapacaksın ki, sen kapısını açsan bile kaçamamalıdır. Şimdi defol! Şunu da unutma: Eğer bunda başarılı olmazsan, onunla birlikte oynı hücreye tıkarım seni!»

Iki hafta süreyle Zakarakis pelte gibiydi. Yoannidis'le karşılaşması onu öylesine etkilemişti ki, zayıf bir anında, sana, karısıyla cinsel ilişki kuramadığını bile söyleyebilirdi. Ancak seni sağlam bir hücreye yerleştirmiş olarak düşlediği zaman Yoannidis'i unutabiliyordu. Ama bu nasıl bir hücre olmalıydı? Işte bu soruydu, onun uykusunu, iştahını, seks gücünü kaçıran. Hücre seçimi işini bile Zakarakis'e bırakmıştı Yoannidis. «Bu senin sorunundur, Zakarakis. Sana üç aylık bir zaman veriyorum. Noel geçtikten sonra hazır olmalı.» Zakarakis derin bir düşünceye daldı. Broşürleri, dergileri inceledi. Hücrenin çok sağlam olması için

her yanı betondan yapılmalıydı. Duvarlar havalı pompalarla bile delinemeyecek kalınlıkta olmalı, damdan insanı çarpan ceryanlı teller geçirilmeli, pencereler çok küçük olmalıydı. Kısacası yalnız seni değil, hayal gücünü de hapsedebilecek bir yapı düşünüyordu. O küçücük kafasında planladığı senin düşünme gücünü yok etmekti. Öyle ki, bir daha şeytanlık düşünmeyecektin. Bu kez başarırsan, Yoannidis acımasız davranırdı Zakarakis'e karşı.

Sonra, kasım ayı sonlarına doğru bir gün, mezarlığı dolaşırken gördüğü bir mezar, zihninde çağrışım yaptı. O şeytan için hücreyi bir mezar biçiminde yaptırmalıydı! Mezar biçiminde ve ölçüsünde bir hücre! Yanıbaşına belki bir selvi dikmeyi de ihmal etmezdi.

Esin kaynağını kaybetmekten korkan bir sanatçı gibi Boyatis hapishanesindeki odasına kapanıp müstakbel hücrenin biçimini çizdi, ölçülerini saptadı. Iki ay sonra hücre hazırlanmıştı. Bir şubat sabahından itibaren dört yıl süreyle içinde kalacağın hücre hazırdı.

O korkunç şubat sabahı! Gudi'deki kışladaydın ve Zakarakis'in Partenon gibi bir yapıt diktiğinin farkında değildin. Onun yetki alanından çıktığını sanıyordun. Gudi hapishanesinde fena sayılmazdı durumun. Hapishane müdürünün kelepçe takmadığı bile oluyordu. Nöbetçiler seninle sohbet ederlerdi. Aralarında bir Morakis daha bulmuştun, seni kaçırmaya gönüllü. Bu gönüllü sana haber verdi: «Biliyor musun, seni buraya ilk getirdiklerinde dövme görevini bana vermişlerdi. Kendi kendime şöyle demiştim. Eğer ölmezse bu Panagulis, onu kaçırmak için elimden geleni yapacağım.»

Sana özgü yöntemlerle onu iyice tarttın ve sonunda içtenlikle konuştuğu kanısına vardın. Bunun üzerine, birlikte bir plan yaptınız. Bu kez hafifliklere paydos demek, dikkatli olmak gerekti. Sana üniforma sağladıktan başka

Gudi'den çıkabilmek için gerekli belgeleri, bir sahte pasaport, yüzünün çizgilerini etkileyecek bir çift siyah gözlük sağlayacaktı. Çıkışta seni bir de otomobil bekleyecekti. Vulucgmeni açıklarında bir yat bulunacaktı. Yata ulaşınca hemen karasuları dışına çıkmaya çalışılacaktı. Tek zorluk, hücrenin kilit anahtarlarıydı. Anahtarlar bir yüzbaşıdaydı. «Anahtaları yürütemem, Aleko.» «Gerek yok. Bir anahtarcıya git ve benzer tüm anahtarları al gel.» Elli anahtar satın alıp gelmişti. Bir tanesi, iki kilitten birine uymuştu. Ikincisineyse hiçbiri uymamıştı. Istedin diye gidip yüzlerce anahtar daha aldı geldi. Deneye deneye, sonunda, öteki kilide anahtar uydurdun. Şimdi sorun çözümlenmiş, ertesi gece için kaçış planı kararlaştırılmıştı. «Otomobille yat hazır mı?» «Evet, günlerdir hazır.» «Yarın geceyarısı.» «Tamam.» Geceyarısı hapishane derin uykuya daldı.

O sabah keyifle şarkı söylüyordun. Boyatis'de hücrene tuvalet yaptırdığın günkü gibi. Fakat keyfin uzun sürmedi. Çünkü saat dokuza doğru bir manga asker geldi hücrene. «Hadi, yürü Panagulis. Hareket ediyoruz.» «Nereye gidiyoruz?» «Boyatis'e gidiyoruz. Panagulis, Boyatis'e döneceksin.» Sinirinden ağlayacaktın. Bitmeyen nakiller! Ve karşıda Boyatis'in kurşuni renkli duvarları, kale burçları gözüktü. Zakarakis kışla girişinde bekliyor, elleri cebinde, muzaffer bir edayla duruyordu. «Bak. Hele bak kim gelmiş? Sen Gudi'de tatil geçirirken senin için neler hazırladım!» Seni kötü bir haberin beklediğini sezmiştin. Şimdiye dek karşına çıkan olayların en kahredicisiydi bu. «İşte, dostum, geldik. Nasıl, hoşuna gitti mi? Senin için yaptırdım.» Oracıkta duran mezarla selvi yüzüne inen müthiş bir şamar gibiydi, Zakarakis, «Selvi küçük ama, büyür,» dedi.

*
**

Sen, «Bu hücreyi görmeyenler, nasıl bir şey olduğunu bilemezler,» derdin hep. Bu nedenle, Cunta düşer düşmez,

Savunma Bakanı Evangelis Averof'tan fotağrafını çekme izni istemiştin. Fakat o vermemişti. Sonradan, milletvekili seçildiğinde tekrar söyledin Averof'a. Kapris için değil, mahkûmlara nasıl davranıldığını dünyaya göstermek için istediğini belirtmiştin. Averof yine izin vermedi. Üç yıl süreyle isteklerini geri çevirdi. Oraya gidip bir göz atmana, kendi kendine, «Beni bu duvarlar arasında tuttular, buraya attılar ama yine de hayatta kalabildim, yenik çıkmadım,» demene izin vermediler. Sana cranın fotoğrafını bile çektirmediler. Fakat sen öldükten sonra, dibe çökmüş bir geçmişin izlerini bulmak için oralara gittiğimde, senin yerine ben baktım, ben gördüm, ben fotoğrafını çektim. Averof'un buldozerleri mezarı yıkıyordu. Yıkılan duvarlar, kuleler arasında sana top oynattıkları avluyu gördüm. Tuvalet yaptırmak için nice uğraştığın ve Morakis'le birlikte kaçtığın hücreyi gördüm. Delik açtığın duvarı tanıdım. Yarı çıplak durumda yakalandığın küçücük sokağı. Sonra da Zakarakis'in Partenon'unu gördüm. Birden tanıdım seni hücre diye tıktıkları mezarı ve kalbim durur gibi oldu. Gerçekten bir mezardı. Söylediklerinde hiç abartma yokmuş. Rengi, ölçüleri, görünüşü tıpkı bir mezardı. Yalnızca otuz santime otuz boyunda küçücük bir pencere, betonun bütünlüğünü bozuyordu. Bir de hücreye giriş kapısı. İçi desen, berbattı. Çünkü, dışarıdan göründüğünden daha küçüktü. Hücrenin antresi hücrenin üçte iki büyüklüğündeydi. Asıl hücre dipteydi. Insanın çenesine kadar olan bölümü çelikten-di. Ust bölümü de demir parmaklıktı. Büyüklüğü iki metreye üç metreydi. Iki kişilik bir yatağın kapladığı yer kadar. Ancak bu karşılaştırma yanıltabilir insanı. Burada uzanmak, mezarda yatmak gibiydi.

Pencere parmaklıklarından güneş ışınları çok az giriyordu. Içine kışın soğuk, yazın sıcak işliyor, yağmur kolaylıkla giriyordu. Gidip mezarın içine girdim. Gezinmek

için ayrılmış bir metre seksene doksan santimlik inecik şeritte yürümeye çalıştım senin şiirini anımsayarak: Üç adım ileri, üç adım geri yeniden / bin kez aynı yoldan geçmek / bugünkü gezinti beni yordu yine... üç adım mı? En çok iki adım atılabiliyor ve insanın hemen başı dönüyordu. Ranzaya uzanmayı denedim. Üstüme düşecek gibi basık tavanla daracık duvarlar, soluğumu boğar gibi oldu. Nefes almak için demir parmaklığa doğru atıldım. Parmaklığı açıp çıkma içgüdüsünü zor yendim. İçeride saatler geçirdiğimi sandığım halde, yalnızca on dakika geçmişti. Tekrar denemek istedim. Bütün irademi kullandım. Fakat zaman ağır bir damla gibi zor aktığından yaşama kavramı yok oluyor, insanın zihni bir ölüm sessizliğine dalıyordu. Tek bir şey istiyordu insan: Kaçmak!

Bütün bunlara karşın Zakarakis'in karşısında hiç bozulmamış göründün ve, «Bravo, Zakarakis, sen mi yaptırdın?» dedin. «Evet, bütünüyle bana ait bir eserdir bu.» «Sanmam, Zakarakis. Sende bunu yaptıracak kafa yok.» «Evet, ben yaptırdım! Yemin ederim ki tümüyle bana ait. Çizimi bile.» «Kutlarım.» «Başka bir şey demeyecek misin?» «Söyleyeyim: Kaçacağım, Zakarakis. Kaçacağım.» «Hayır, buradan kaçamazsın.» «Bahse girer misin?» «Girerim. Nesine?» «Bu albay üniformasına.» «Tamam.» Demir parmaklığı kapadı. Giriş bölümünün kapısını da kapadı ve seni uzun uzun düşünmeye bıraktı.

Ah, vah etmektense kafayı çalıştırmak gerektiğini düşündün. Kilidi açacak anahtarı yirmi dört saat önce bulsaydın, belki şimdiye kadar kaçmış olacaktın. Artık bu boş şeylerle kafa yormanın zamanı değildi. Buradan nasıl kaçabilirdin? Yemeği bile dört nöbetçi birarada getiriyordu. Acaba nöbetçileri tavlayabilir miydin? Asıl engel hücre değil, kışlayı saran dikenli tellerdi. Acaba normal dikenli tel miydi, yoksa elektrik akımı geçiyor muydu? Bunu nasıl öğrenebilirdin? Kime soracaktın? Tele yapışıp kalırsan,

elektrikli olacaktı. Bir şey olmazsa, normal dikenli tel olduğunu anlayacaktın. Denemeye değerdi, özellikle hücreden kaçmak için tasarladığın oyunun güzelliği uğruna. Şimdiye dek hayal gücünün bulduğu en güzel, en eğlendirici oyundu. Ve altıncı gün kararını verdin. Akşam oluyordu. Yemeği getiren dört asker içeri girdiler. Ikisi giriş yerinde durdu. Biri kapıyı açtı, biri de yemek tasıyla içeri girdi. Ve birden sefertası yere düştü. Aman Tanrım! Hücre boştu ve ranzanın üzerinde şu not vardı: «Sevgili Zakarakis, albay üniformasını almaya geleceğim. Teofiloyannakos'la, Hazizikis'i görürsen, onlara kan işeteceğimi söyle. Yoannidis'i görürsen söyle seni emekliye sevketsin. Sevgili dostun Aleko.»

Girişteki iki nöbetçi de farkettiler. «Nerede?» «Yok!» «Hadi yahu!» «Olamaz deme... Bak!» «Bu sabah kahvaltıyı kim getirmişti?» «Sen getirdin, sen.» «Yalancı!» «Bana mı yalancı dedin?» «Evet, sana.» «Sakin olun, çocuklar. Sakin kafayla düşünelim. Çıkarken iyice kapamış mıydın?» «Tabii!» «Peki, anahtarları kime verdin sonra?» «Sana verdim, sana!» «Bana mı? Yalancı!» «Çocuklar, aramızda kavga edeceğimize onu aramaya koyulalım!» Bu arada gözleriyle tavanı, duvarları tarıyorlardı. Sanki sinek olmuş da uçmuştun! Oysa yatağın altında, kıvrılmış soluğunu ve gülmemek için kendini zor tutuyordun. Tasarladığını aynen uygulamıştın. Saklanabileceğin tek yer olan yatağın altına bakmayı akıl edemiyorlardı. Acaba ikinci bir budalalık yaparak kapıyı kapamayı akıl etmeden seni aramaya dışarı çıkabilirler miydi? Evet, ranzanın üstüne oturmuşlar, yahu—na—sıl—kaç-tı, an—la——ya—mı—yo—rum alarm verelim mi, diye konuştuktan sonra kapıyı açık bırakıp gitmişlerdi. «Alarm! Alarm!» Kampta tek bir ses duyuluyordu. «Alarm! Alarm!» Birkaç saniye bekledin. Ardından sen de dışarı çıkmış ötekilerle birlikte «Alarm! Alarm,» diye bağırıyor-

dun. Bir ağacın yanına vardın. Oradan mutfağa. Önünden bir gölge geçti. «Gördün mü?» diye sordu. «Evet, şurada!» Ters yönde koşan birini göstermiştin. «Orada! Orada!» diye koşuyordu herkes. Seni boşta bırakmışlardı. Kimse duvarlara doğru projektörleri yakmayı akıl etmiyordu. Duvara vardın, tırmandın, tepeye çıktın, dikenli tele dokundun. Hayır, elektrik geçmiyordu tellerden. Fakat Morakis'le kaçtığın gecekine oranla daha keskindi teller. Acaba bu kez paçayı sıyırmak için ne kadar zaman gerekecekti? Karanlık yardımcı oluyordu ama alarmın bitmesi gerekirdi. Ellerini ağzına götürüp megafon gibi ses çıkararak, «Alarm sona erdi! Alarm sona erdi!» diye bağırdın. Bir ses tekrarladı. «Alarm sona erdi! Alarm sona erdi!»

Derken, kızgın bir çavuşun sesi duyuldu. «Ne bitmesi be?» «Yahu, sivil biri gidiyordu!» «Sivil mi? Budalalar! Arayın onu!» Ayağın tele takıldı. Kolun sıyrıldı. Bileğin kan içinde kaldı. Damarın yırtılmıştı. Sızısı seni bir an için hareketsiz bıraktı. «Gördüm!» «Nerede?» Duvarın üzerinde! Yakalayın! Bir projektör yandı, ışık dalgaları içinde kaldın. Atlamak üzereydin ki yakalandın. «Çavuşum, yakaladım!»

Yabancı ülkelerde sana karşı ilgi sürüyordu. Zakarakis de ölmenden korkuyordu. «Yemek ye lütfen!» «Yemem.» «Ne istiyorsun?» «Söylemiştim sana: Bir albay üniforması. Hakkımdır. Kaçmayı başardım, öyle değil mi?» «Hayır, çünkü yakaladım seni.» «Sayılmaz. Hücreden kaçtım ve senin budala biri olduğunu kanıtladım.» «Budala sensin.» «Hayır, değilim. O nedenle de albay üniforması isterim.» «Ne yapacaksın albay üniformasını?» «Karnavallarda herkes maskeli kıyafet giyer ya... Ben de patronunuz Albay Papadopulos gibi tebdil kıyafet dolaşacağım.» Sonunda dayanamadı ve, «Bir albay üniforması getirin şu deliye!» dedi. Uniformayı giydirdiklerinde yemeye razı oldum. Ardından Zakarakis geldi. «Artık iade et.» «Ne münase-

bet?» «Yemek yiyesin diye verdim.» Beş kişi birden üstüne atlayarak eski formayı zorla çıkardılar. Zakarakis'le olan ilişkilerinizde kimin altta, kimin üstte kaldığı artık belirsizleşmişti.

⁂

Bir gece, aranızdaki savaş yeniden patlak verdi. Demir parmaklıklara tırmanarak tüm nöbetçi ve mahkûmlara seslendin: «Dikkat! Dikkat! Burası Boyatis Haberler Merkezi! Haber bültenini okuyorum! Nikola Zakarakis, bu bok yerin yöneticisi, karaciğerinden rahatsızlanmıştır. Mahkûmlardan biriyle ilişki kurmak isteyen eşcinselliğe düşkün Zakarakis'in bu isteğini yerine getirebilecek bir gönüllü aranmaktadır.» Ertesi akşamki bülten de şuydu: «Zakarakis isteğine kavuşamayınca sinirlenerek karaciğerinden rahatsızlanmıştır. Adalet Bakanlığıyla yaptığı konuşmadan sonra kıçına yediği tekmelerden tatmin olup isteğinden vazgeçmiştir.»

Bu yayınlar öyle ilgi çekiyordu ki, akşamları çıkış izni alanlar azalmıştı. Kalıp seni dinlemeyi tercih ediyorlardı. Sonunda Zakarakis geldi. Demir parmaklıklara bitkin durumda dayanarak, «Seninle konuşmalıyım,» dedi. «Buyur içeri, Zakarakis. Oturacak o kadar yer var ki! Lütfen beni okşama. Sakın dokunma bana.» «Aleko, biliyorum, şaka yapıyorsun. Benim temiz ve normal bir erkek olduğumu biliyorsun. Evliyim ve iki oğlum var.» «Zakarakis, karını bahane olsun diye bulunduruyorsun. Nice eşcinselin karısı var. Çocukların da kimbilir kimlerdendir?» «Namussuz seni.» «Bana hakaret etme! Dokunma bana. Yoksa, günlük bültende okurum.» «Dinle, Aleko. Bir psikoloji kitabında okumuştum. Gençsin. Cinsel gereksinimlerin olduğu için huzursuzsun. Ben de Rimini'ye götürüldüğümde kadın ihtiyacını gideremediğim için aşırı heyecanlar geçirirdim. E-

ğer istiyorsan, sana buraya kadın getirtirim.» «Hayır, ben seni anlıyorum. Sen bana kendini teklif ediyorsun.» «Namussuz! Alçak!» Zakarakis'e saldırıp pantolonunu indirmeye başladın. Adamın bağırması üzerine yetişen nöbetçiler elinden aldılar. Birkaç gün sonra, 9 nisan günü ikâmetgâhın ateşe verildi.

Zakarakis karısı ve çocukları üstüne yemin ederek senin ateşe verdiğini iddia ediyordu. Konuşmalarımızda, orayı onların ateşe verdiğini ısrarla söylüyordun. «Yemin ederim ki, onlar ateşe verdiler. Bazı konularda, gerektiği için yalan söylediğim olmuştur ama, bu defaki doğru.» Orayı kim ateşe vermişse vermiş, kesin olan bir şey varsa, Zakarakis'in seni oracıkta ölüme terketmek için hiçbir çabayı esirgemediğiydi. Demir parmaklıklara asılmış durumda, «Yanıyorum, çıkarın buradan beni! Boğuluyorum!» diye bağırdığın halde kimse kılını kıpırdatmıyordu. Nöbetçiler durmadan boğulduğunu görüyorlar da kımıldamıyorlardı. Sanki Zakarakis emir vermişti. Aralarından biri, «Müdür Bey, müdahale etmek gerek, boğuluyor,» dediği halde Zakarakis'in yanıtı şu oluyordu: «Sakin ol, üzülme. Giriştiği oyunlardan biridir bu da.»

Karar verilmesi için epey zaman geçti. Hücre fırın gibi olmuştu artık. Yükselen dumanlardan boğulacak gibi oldun ve bayılıp yere düştün. Doktor geldiği zaman hemen hastaneye kaldırılman gerektiğini yoksa öleceğini söyledi. Zakarakis açık havaya bile taşımalarına izin vermedi. «Antreye çıkarmanız yeterlidir.» Iki gün öylece, antrede bir örtü üzerinde yattın. Zakarakis'in gitmene izin vermesi için Savunma Bakanlığına telefon etmek, sonra da Papadopulos'a sormak gerekti. Bu arada sen acınacak bir durumdaydın. Bıyıkların, kaşların, kirpiklerin yanmış, yüzün ve vücudun kabarcık içindeydi. Etrafı göremiyor ve konuşamıyordun. Götürüldüğün Gudi revirinde, kanında, yüzde doksan iki karbon anidrid olduğu saptandı. Yetmiş iki saat

komada kaldın. Boyatis'e döndüğünde Zakarakis seni şu sözlerle karşıladı: «Bak bak. Sana iyi bir haberim var. Dostun öteki dünyaya göçmüş.» Sonra eline bir gazete uzattı. Haberde, «Kıbrıs'ın eski İçişleri ve Savunma Bakanı Yorgacis dün öldü,» deniyordu.

Gazete, otomobilinde makineli tüfek kurşunlarıyla öldürülmüş bulunduğunu yazıyordu. Katiller kaçmışlardı. Kimlikleri öğrenilmemişti. Bir gece önce, Yorgacis bir köyde meçhul kimselerle buluşmaya gitmişti. Ayrılırken karısını kucaklamış ve şöyle demişti: «Eğer gecikirsem beni arat.» Hıçkırarak ağlamaya başladın. Evet, sorgu sırasında onun adını suikast olayına karıştırmamak için kendisini tanımadığını söylemiştin. «Yorgacis'i tanımıyorum, bir asker bir Savunma Bakanını silâh altına alabilir mi?» gibi sözler etmiştin ama, Hazizikis, Yorgacis'in suikastteki rolünü bulup ortaya çıkarmıştı. Bu konudaki kanıtlar öylesine kesindi ki, duruşmadan sonra, Atina hükümetiyle Kıbrıs hükümeti arasındaki ilişkiler bozuldu. Yoannidis Kıbrıs'taki asker sayısını bir misli arttırmıştı. Ve birkaç hafta içinde Yorgacis, Makarios'un dostluğunu ve yetkilerini yitirmişti. Öteki politikacılar da Yorgacis'i her türlü hafifliği yapabilecek bir maceraperest olarak görmeye başlamışlardı. Bu arada, Papadopulos'un öylesine nefretini çekmişti ki, bunu Yorgacis'e ödeteceğini açık açık söylemişti. Köydeki randevuyu kim düzenlemişti Papadopulos'un adamları mı, yoksa CIA mi? Belki her iki taraf işbirliği yapmıştı. Sana güvenen dost ölmüştü artık. Senin davan uğruna kardeşin Yorgo'dan sonra ölen bir Yorgo daha. Bir ay hasta yattın. Henüz iyileşmiştin ki, Zakarakis bir yeni haber daha getirdi: «Hadi, hazırlan. Devlet Başkanımız buradan bir süre çıkarılmana izin verdi. Çünkü baban ölüm döşeğinde. Başkanımız gidip babanı görmeni istiyor.»

Baban bir askerdi. Onun dünyası orduydu. Bayrak da tanrısı. Yorgo gibi subay olmayıp matematik öğrenimini

seçtiğine ve Politeknik'te okuduğuna ne kadar üzülmüştü! Ordudan firar ettiğin zaman da çok üzülmüştü! Ya hapse atıldığını duyduğunda? Sonra yüz üç gün süreyle o da hapis yattı. Altmış altı yaşına rağmen, hapiste onu sille tokat dövmüşler, madalyalarını ve albaylık rütbesini sökmüşlerdi. Son günlerinde senin hapiste yattığını bilmeyecek kadar kendinden geçmişti. «Oğlum nerede? Onu görmek istiyorum!» diye sayıklıyordu. «Ne yapıyor, oğlum?» «Okulda!». «Neden gelmiyor beni görmeye?». «Gelecek.» «Ölmeden önce onu kucaklamak istiyorum.» Çok sevdiğin babanı sen de kucaklamak istiyordun. Babanı annenden de çok severdin. Annenin sertliğine karşın baban daha yumuşak huyluydu. Ona daha çok yakınlık duyardın.

Zakarakis sabırsızlanıyordu. «Babanı gidip görecek misin, görmeyecek misin?», «Hayır,» «Hayır mı dedin?», «Zakarakis, git başımdan!» «Kalpsiz bir hayvansın sen!», «Git, yoksa boğarım seni.» Zakarakis gitti. Ertesi gün geldi. «Öldü. Alçak! Seni kucaklayamadan öldü!»

Söylediklerini duymamış gibi sessiz durdun. Fakat Zakarakis yere tükürdü, «Tuuu» diye. Sözümona ilgisizliğe kızmıştı. Kendini tutamayarak kükrer gibi, «Zakarakiiis!» diye bağırdın. Boynuna öyle bir sarılış sarıldın ki, dili dışarıya çıkmaya başlamıştı. Nöbetçiler gelip elinden kurtardıklarında onu hemen hemen boğmuş sayılırdın.

BÖLÜM V

Bir borudan tekdüze akan ve aralarında hiçbir ton farkı bulunmayan su damlacıklarının gecenin boşluğuna tokmak gibi inmesi, insana nasıl değişik sesler aratır ve çıldırtan bu sessizlikte bir si'âh sesi bile kulağa hoş gelirse, babanın öldüğünü öğrendiğin günden beri böyle bir dünyada yaşadın. O andan itibaren yıllar boyunca hücrenden hiç çıkmadın. Az ötede gündüzle güneşin, güneşle yıldızların yer değiştirdiği sınırdan ileriye bir adım atmadın. Annen ziyaretine geldiği zaman bile bu adımı atmadın. Eskiden öteki hükümlülerin ziyaretçileriyle buluştukları salonda buluşurdun annenle. Böylece yüz yirmi altı adım ileriye yüz yirmi altı adım geriye atardın. Yürürken de, gökyüzünü görürdün. Bu yıllar boyunca epey şeyler olmuştu. Her şeyden önce kitaplarım ve gazetelerde yayınlanan yazılarımdan beni tanıdın. Ardından, ana dilim olan İtalyancayı öğrendin. Günde yirmi sözcük ve iki fiil çekimi öğrenerek. Bunları, bir gün buluştuğumuzda konuşabilmemiz için yapmıştın. Yalnızlıkta insanın zihnini kaplayan sisi dağıtıp düşünmeye olan gereksinimini böylece karşılayabiliyordun. Yalnızlık, düşünce yeteneğini zedeleyerek, bir anıyı bile izleyememeye, bir düş bile kuramamaya neden olabilir. Sonra da, bu yıllar içinde, en güzel şiirlerini yazabildin. Asıl önemlisi bu yıllar boyunca, kahraman-

fık rolünü hiç unutmadın ve bu rolünden hiç vazgeçmedin. İlâç şişelerini plastik kapaklarını açmaya yarayan küçücük eğelerle demir parmaklıkları eğelemekten ötürü on yedi kez yakalandın. Yine bu yıllar boyunca, on sekiz kez, seni bayıltıncaya dek dövdüler. «Deliyim,» diye zorla bağırtarak deli gömleği giydirdiler.

Açlık grevleri sayısına gelince, o kadar çok açlık grevi yapmıştın ki, sayısını bile unutmuştun. Vücudun artık dayanamadığı zamanlar burnundan midene hortumu indiriyorlar ve o yolla gıda veriyorlardı. O hortumun burnundan boğazına inmesi, Teofiliyannakos'un seni boğacak gibi avucunu ağzına dayamasını anımsatınca, bir daha açlık grevine girişmeyeceğine söz veriyordun kendi kendine. Fakat sonradan yine açlık grevine başlıyordun.

Birbirinden farksız günler yığınının tekdüzeliğini Zakarakis bozsa diye umut beslediğin olurdu. Zakarakis seni cezalandırmak için pabuçlarını çıkartıp aldığında az eğlence olmamıştı. Üşümene karşın yine de eğlenmiştin. Sana deli gömleğini giydirmesi olayını bile değişiklik saymıştın. Asıl eğlenceyi o küçücük eğelerle demir parmaklıkları kesmeye kalkışmakta buluyordun. Annenin getirdiği yemekler arasında o küçücük eğeler çıkınca seviniyordun. Demir parmaklıkları eğelemeye başlayınca Zakarakis, «Vay alçak seni,» diye koşturarak gelirdi. «Nerede o eğe?» «Ne eğesi?» «Ver diyorum!» Nöbetçiler her tarafı ararlardı. Fakat akıllarına hiç gelmeyen yerlerde saklardın onları. Saçlarının arasında. Ağzında. Ya da kitap sayfalarında, «Duydum, alçak, parmaklıkları kesiyordun.» «Hayır Zakarakis. Müzik yapıyordum.» Ve gülerek bir bardak alır, altını tükürükle ıslatır ve demir gıcırdatır gibi bir ses çıkarmak için parmağını sürtüverirdin.

Alaycı davranmak da seni eğlendiriyor, canısıkıntısına karşı koyma gücünü artırıyordu. Ekmek ve sabun kararak

yaptığın tabanca olayı da epey eğlendirmişti seni. Ekmek içi ve sabun döküntülerini üşenmeden karmış, yanmış kibritlerle siyaha boyanmıştın. Kâğıttan huniyle de namlusunu yapmıştın. Sonunda bir gece, nöbetçiler geldiğinde, «Eller yukarı!» demiştin. «Eller yukarı! Anahtarlar teslim!» Nöbetçiler silâhsızdı ve yalnızca iki kişiydiler. Karaltıda farketmediklerinden oyuncak tabancaya karşı koyamamışlardı. Anahtarları onlara iade etmekten başka çaren yoktu. Çünkü dışarda on altı nöbetçiyle başa çıkamazdın.

Okumanın ve çalışmanın gideremediği hüzün ve cansıkıntısını tabanca olayı gidermişti. Zaten bana sonradan söylediğine göre, hapishanede zihinsel gücün azaldığını ezberleme deneylerinden anlayabiliyormuşsun. Örneğin, öğrendiğini sandığın İtalyanca bir fiili yarım saat sonra unutuveriyordun. Sonra tekrar çekmeye başlıyordun: Ben - gidi - yorum, sen gidi - yorsun, o gidi - yor... derken gözkapakların ağırlaşıyor, kendinden geçiveriyordun. Bir de bakıyordun ki, bütün bir öğleden sonra uyumuşsun. Uyandığında zihnin öyle bulanık oluyordu ki, bitkisel bir hayat sürüyormuş gibi hissediyordun kendini.

Kaçmak fikrinden vazgeçmiş değildin. Ne var ki, önüne geçilemeyen, acımasız alışkanlık seni etkisi altına alarak mezarı kabul ettiriyor ve direncini, ozanlık damarlarında eriterek kaçma eylemini bir serap gibi düşündürmeyi başarıyordu. Kaçmak düşüncesi, giderek inanç olmaktan çıkıyor, inanç dozun azalıyordu.

Kaçma düşüncesinin bilinçaltında gücünü yitirdiği, aktör olmaya hevesli o nöbetçiyle tasarladığın girişimde belli olmuştu. Aktör olmak için deli olan bu nöbetçiyi ikna etmek senin için zor olmamıştı. «Demek aktör olmak istiyorsun. Doğrusu ya, böyle bir yüze sahip olan birinin aktör olmak istemesi normaldir. Bir de profiline çeki düzen ver. Tamam! Hah şöyle! Seni büyük bir istikbal bekliyor. Fo-

tojenik misin?» «Evet. Neden sordunuz?» «Fotoğraflarda iyi çıkanlar, filmde de güzel görünürler. Diksiyonun nasıldır?» «Neden sordunuz?» «Aktör olmak için şarttır bu. Sana yardımcı olabilirim.» «Evet ama, bu delikte tıkılı kalarak değil herhalde!» «Buradan olmaz tabii. Yarın göşürüz yine. Bu arada sen Zakarakis'e ağzını açma sakın. Aktörlerden nefret eder, tiyatrodan, sinemadan da nefret ediyor. Çok kıskanç biri.» «Merak etmeyin, Bay Panagulis.» «Sen diye hitap edebilirsin.» «Peki, Panagulis.» «Yarın, bana fotoğraflarını getir.» Ertesi gün fotoğraflarını getirdi. «Çok iyi! Sen, Roma'ya gittin mi hiç?» «Çok güzel bir kent. Dostlarım var orada. Bana Sofia hep derdi ki...» «Hangi Sofia?» «Dur, sözümü bitireyim. Sofia Loren'den söz ediyorum tabii. Roma'da onun villâsı yakınlarında oturuyordum. Zaten suikastı orada planladım. Kimseye söyleme ha! Kocası da bana yardım etmişti. Karşılığında, benden bir senaryo yazmanı istedi.» «Senaryo mu? Sofia için senaryo mu yazdın?» «Hayır, Sofia için değil, Carlo Ponti için. Ponti sana rol verebilir.» «Sahi mi?» «Şu fotoğraflarını bir kez daha göreyim. Iyi değil. Hayret! Lawrence Oliver de böyle.»

Böylece o kendini beğenmişliğin verdiği coşkuyla konuşmalarını sürdürdükçe, sen kaçma plânın için son darbeyi indirmeye çalışıyordun. Carlo ile Sofia'ya mektup yazmanı istediği anda fırsat çıkmıştı. «Mektup yazamam. Mektuplarım okunuyor, biliyorsun. Adamın başı belâya girer. Benim onunla konuşmam gerekir. Roma'ya gitmem gerektiğini anladığını sanmıştım.» «Iyi ama, kaçmak zor bir iş.» «Kaçmama yardım etmezsen, işini yapamam.» «Kaçmak çok tehlikeli!» «Seninle boşuna vakit kaybetmişim. Git ve benimle artık konuşma!» «Hayır, Aleko. Dinle beni.» «Git dedim!» İki hafta kırgınmış gibi yaptın. Sonun-

da kaçmak için gerekli halatı getirdi sana. «Bu akşam nöbetçi benim. Merak etme.»

Halatı sakladın. Fakat eski heyecanın kalmamıştı. Bunu bana sonradan anlatmıştın. Akşam karanlığı çökerken seni bir uyku almıştı; düşünde bir kadınla beraberdin.

Düşünde kadın görüyordun ama, ona sahip çıkabildiğin bir düş göremiyordun pek. Egina'daki o geceden sonra üç ya da dört kez düşünde kadın görmüştün. Fakat seni idama götürecekler diye vaktin kalmadığı için her defasında da kadınla ilişkin yarıda kalıyordu. Sende kadınla sevişmeni tamamlayamama korkusu yeretmişti.

O akşamüstü gördüğün düş uzun sürmüştü. Önünde sonsuz zaman varmış gibi çok rahat seviştin. Kıyıları sakin sakin yalayan deniz dalgaları gibi rahattın. Bu dalgalardan biri deviniminin doruk noktasına varıp kıyıda parçalanacağı sırada, «Hadi, uyan, Aleko!» diye bir ses duydun kulağının dibinde. Aktör adayı seni iki eliyle sarsıyor ve birlikte nöbet tuttuğu askeri hangi anda alaşağı etmen gerekeceğini anlatıyordu. Müthiş kızarak, «Aptal! Niye uyandırdın beni, düşümün en güzel yerinde,» diye çıkıştın. Hıçkıra hıçkıra ağlayarak ayrıldı yanından. «Deli,» diyordu senin için. «Ona boşuna giydirmemişler deli gömleğini,» diyerek gidiyordu. Zakarakis'e gidip hücrede artık nöbet tutmak istemediğini söyledi. Sen de pek üzülmemiştin. Artık bakıyordun da, ranzan pek o kadar küçük gelmiyordu sana. Hücren de fazla küçük sayılmazdı: mezara alışmıştın artık.

*
**

Alışkanlık, hastalıkların en sinsisidir. En sinsisidir, çünkü her mutsuzluğu, her acıyı, her tür ölümü farkına vardırmadan bize kabul ettirir. Alışkanlık sonucudur ki, nefret ettiğimiz insanların yanında yaşar, zincirler taşımaya alışılır, haksızlıklara katlanır, acıya, yalnızlığa, her şeye

boyun eğeriz. Alışkanlık, zehirlerin en korkuncudur. Çünkü içimize yavaş yavaş, sessizce girer ve farkettiğimiz anda her dokumuz buna uyum sağlamış, her davranışımız şartlanmış, bunu iyileştirecek bir ilâç artık bulunamaz olur. Kaçmaktan vazgeçtiğin gece, işte bu değişim olmuştu sende. Sende olabileceğine hiç inanmadığın bir şeyler olmuştu. Göğün mavisi, boş alanların yeşili ve insanlar senin için bir gereksinim olmaktan çıkmıştı.

Yazın, girişteki tavandan sızan güneş ışını, yerde gözü alan bir ışık birikintisi oluşturunca, bunun yansıması seni rahatsız ediyor, gözlerini kırpıştırarak hücrenin en karanlık bir köşesine çekiliyordun. Eğer şimdi Zakarakis gündüzleri güneşi, geceleyin yıldızları görebileceğin bir pencere yaptırsaydı, bir gazete kâğıdıyla örterdin. Bütün bunlara karşın, karanlığa ve tekdüzeliğe alışkanlığın sende öldüremediği bir şey vardı: Hayal kurmak, acıyı, kızgınlığı, düşünceleri şiire dönüştürmek yeteneği.

Vücudun alışkanlığın kurbanı olur ve tembellikten hareketsizleşirken, zihnin buna karşı koyuyor ve hayâl gücün şiir yaratıyordu. Gerçi çocukluk günlerinden bu yana şiir yazardın ama, en güzel şiirlerini bu dönemde yazdın.

Yazdıklarına el koymak için Zakarakis'in hücrene girdiği olurdu. Sen hemen kâğıtları ortadan kaldırarak, «Onları depoda saklıyorum,» derdin. «Nerede depon?» diye sorunca da kafanı göstererek, «İşte burada saklıyorum,» yanıtını verirdin.

Bir defasında bir kâğıt parçasına Xn+yn=zn diye bir şey yazmıştın. Matematik öğrenimin sırasında öğrendiğin bu formülü, Zakarakis şifredir diye yakaladı. Y'nin Yoannidis anlamına gelebileceğini düşündü. Z'nin, kaçmak isteyebileceğin Zürih kentinin Z'si olabileceği, X'le de meçhul bir kişiyi kastedebileceğin kanısına vardı. «Peki, z harfi Zakarakis'in z'si olamaz mı?» «Gerçekten!» diyerek afalladı.

Sonunda bu formülü inceletmek için yetkililere gönderdi. Formül çözülürse Yoannidis'ten ödül alabilirdi.

Sonunda, ranzaya uzanıp hüzünlü bir gerçekle oynaşmaya başladın: Zakarakis'ten nefret etmek sana zahmetli bir iş gibi geliyordu.

19 ağustos 1973, günlerden pazardı... Gece, sıcaktan uyuyamıyordun. Hücren bir fırın gibi yanıyordu. Bir delikten birazcık serinlik eser mi acaba, diye ayağa kalktın, fakat hemen kendini ranzaya attın. Bitkindin. Yerde bir alay karınca, inanılmaz düzgünlükte bir sıra yapmış ilerliyordu. Antreden gelip hücrenin parmaklıklı kapısı altından geçerek tuvaletin arka tarafına gidiyorlardı. Bir haftadır böyle gidip geliyorlardı. Neredeyse öldürecektin onları. Ama hamamböceği olayını anımsadın. Ezilen böceği. Dikkatli davranıyordun ve tuvalete gidip geldiğinde basmamaya çalışıyordun. Zaten saygılı hayvancıklardı. Bir ara saymaya koyuldun: Yüz otuz altı taneydiler ve yüz otuz altıncısının ağzında kuru bir selvi yaprağı vardı. Acaba geçen yıllar boyunca hemen yanıbaşındaki selvi büyümüş müydü? Yangında gudi revirine gidip geldikten sonra selvi ağacını görememiştin. Insanın yanıbaşından yürüyen ağacı görememesi ne demek? Bir ağaç insan için karıncalardan da, hamamböceğinden de ilginç. Sahi, o hamamböceği hangi tarihte ölmüştü? 23 Kasım 1968! Beş yıl olmuştu. Aman Tanrım! Beş yıl! Kimbilir, geçen bu yıllardan sonra yaşlanmış mıydın? Zakarakis yanında bir ayna bulundurmana izin vermiyordu. Silâh olarak kullanabilirsin diye. Aynaya bakmak için berberin gelmesi gerekiyordu. Son olarak Paskalya'da geldiğinde bakmıştın aynaya. Solmuş, yeşilimtrak bir renk almış, kırış kırış olmuş yüzünü tanıyamamıştım. Yukarıdan aşağı doğru sarkan kırışıklıklar bıyıklarının arasında kayboluyordu. Elli yaşında gösteriyordun. Oysa otuz dördünü yeni bitirmiştin. Berbere, «Hep bugünkü gibi mi görünüyorum ben?»

diye sormuştun. Berber de, «Hayır, hayır,» diye yanıtlamıştı. Esnedin. Ardından İtalyanca gramer kitabını eline alarak fiil çekimine başladın: «Sevilsem, sevilsen, sevilse, sevilmek, sevilseniz, sevilseler...» «Anlaşılsam, anlaşılsan, anlaşılsa, anlaşılsanız, anlaşılsalar...» Matematik formülleri yüzünden başın belâya girmişti.

Şiirden de bıkmaya başlamıştın. 1971 yılı verimli olmuştu. Yazdığın «Yolculuk» seni tatmin etmişti. Yorgo için, Morakis için ve Yorgacis için yazdığın dizelerden ötürü kıvanç duyuyordun. 1972'de Güz Dörtlükleri'ni yazmıştın. Başka güzel şeyler de yazmıştın ama soluğu kesik çalışmalardı bunlar. Bu yılsa yalnızca otuz dize yazabilmiştin. Çok azdı. Ne var ki, zihin çalışmasına bedenin eşlik edemediği günler, haftalar oluyor, o zamanlar bir kalem tutmak bile zor geliyordu.

İtalyanca gramer kitabını bir yana ittin ve yerdeki gazeteyi aldın. Gerçi ezberlemiştin o gazeteyi ama, tekrar tekrar okumaktan bıkmıyordun. Deniz Kuvvetlerinin başarısız ayaklanmasından ve eski Bakan Evangelos Averof'un kısa bir süre için tutuklandığından söz ediyordu. O Averof pek hoşuna gitmiyordu senin. Darbeden önce monarşi yanlısı ve tutucu olduğu için sevmezdin. Şimdiyse tutuklanıp çarçabuk serbest bırakılışı hoşuna gitmemişti. Olacak şey değil. Biri, cuntayı devirmek için yapılan darbe girişimine katıldığını itiraf ediyor ve kılına dokunulmadan serbest bırakılıyor?

«Buyurun. Buyurun, Sayın Averof. Çıkış kapısı şurası. Şöyle buyurun.» Yoksa... Köprü politikasının temelini atmak fikri ona ait değil miydi? «Cunta ile muhalefet arasında bir köprü kurmak.» Muhalefet! Ne muhalefeti? Onun muhalefeti! Evet, onun hapisten salıverilmesinde bir oyun vardı. Bir kapan kuruluyordu. O mezarın içinde bile kurulan kapanları seziyordun. Averof'un dolaysız ya da dolaylı bir yardımıyla Papadopulos'un Cunta'sı sahte bir

demokrasi rejimiyle yasal kılınsaydı, buna şaşmazdım. «Bunun kanıtları yoksa kafamı keserim,» deyip duruyordun. Ah bu kanıtları, belgeleri ele geçirebilmek ne iyi olurdu! Günün birinde gerçeği açıklayabilmek, gerçek suçluların saygınlık paravanının ardında gizlediklerini, hangi rejim gelse hangi rejim gitse her zaman parsayı toplayan saygın beyefendileri sergileyebilmek... Averof'lar. Bitmeyen iktidar. Her renge bürünen, her tür yalanla beslenen iktidar. Müthiş bir kızgınlık sardı içini. Tükenmiş enerjini bulmuş gibiydin. Ranzanda ayağa dikildin ve Zakarakis'in kırmızı renkli tükenmez kalemiyle *duvara şunu* yazdın: «Belgeleyeceğim.»

Aynı anda dışarıda sevinçli sesler duyuldu. «Yaşasın! Yaşasın!» Bağıran hükümlülerdi. Birden anladın. Hapistekileri «Yaşasın!» diye bağırtan bir tek neden vardır: Af. Korktuğun olmuş, köprü politikası, meyvalarını vermeye başlamıştı. İktidar dizginleri biraz gevşetmek gerektiğini farketmiş ve normalleşme, demokratikleşme süreci için biraz çene yapılabilmesini sağlamak üzere Papadopulos'u bir af çıkarmaya ikna etmişti. Bir olasılık da, diktatörlük rejiminin düşürülmüş olmasıydı ama böyle bir şey ancak mucize olabilirdi. Nöbetçilere sordun, «Ne var? Ne oluyor? Kimi alkışlıyorlar?» «Yarın serbest bırakılacaklar. Evlerine dönüyorlar diye seviniyorlar.» Ya seni de serbest bırakırlarsa? İşte, bu, felaket olurdu! O zaman gerçek bir tiranlık rejiminden kim söz edebilirdi? «Papadopulos o kadar da kötü değilmiş. Akıllı bir adammış. Suikast yapanı kurşuna dizdirmemiş,» denilecek. Af dilemeyince onu bağışlamanın başka bir yolunu bulmuştu. Ya beş yıllık savaşımın, çektiklerin ne olacaktı? Hapisten kaçarak özgürlüğe kavuşmak başka şeydi, düşmanın tarafından sevilmiş bir armağan gibi özgürlüğe kavuşmak başka şeydi. Bunu düşünürken bir aşağı bir yukarı yürüyordun. Yürürken de daldığın için karıncaları eziyordun.

Bütün gece düşündün. Habere kâh inandın, kâh inanmadın. Inanmadığın zaman huzur buluyor, inandığın zaman huzursuz oluyordun. Evet, insan insandır. Insanda bencillik olduğu gibi bağışlama duygusu da vardır. Cesaretten ve zaaflardan oluşmuştur. Tutarlılığı olduğu gibi, tutarsızlığı da olur; hem istiyordun, hem istemiyordun. Gençtin, henüz hayattaydın, o mezarda kalmaya artık katlanamıyordun! Hiç güneş görmemek, gökyüzünü görmemek, bir kadına dokunmamak, seni seviyorum diyememek, hep yapayalnız kalmamak, bir metre seksen santime doksan santimlik bir alanda dolaşmak, ölmeden gömülmek! Oysa yaşam dışarıda! Işık ve hayat, insanlar ve yaşam. Geniş alanlar ve hayat. Yarın ve daha uzak gelecek... Ne kadar zor bir kahraman olmak. Ne denli gaddarca ve insanlık dışı... sonuçta gereksiz ve budalaca bir şey kahraman olmak. Kahramanlık yaptığın için, acaba biri çıkıp da sana teşekkür mü ederdi? Senin heykelini mi dikerler, yoksa caddelere, alanlara adını mı verirlerdi? Böyle olsa bile, bundan sana neydi? Bir heykel, bir cadde, bir alan adı, yitirdiğin gençliği, yaşanmamış hayatı geri verir miydi? Yeter. Küfür ediyordun artık. Insan görevini biri teşekkür etsin diye yapmaz. Kendi ilkeleri, kendine karşı duyduğu saygı için yapar. O anda kimbilir, sağda ya da solda, Doğu'da ya da Batı'da nice insan kendine karşı duyduğu saygı uğruna ve hiç bir teşekkür beklemeden hapiste ya da ölmeden mezara girmiş bulunuyor? Adları bilinmeyen ve belki de bilinmeyecek kahramanlar... Bu isimsiz kahramanların da yanıbaşlarında ceza vermek için pabuçlarını çıkaran, sigarasını, kitabını, gazetesini, kalemini, şiirlerini elinden alan, ona deli gömlekleri giydiren Zakarakis'ler var. «Deli bu. Deli!»

Dünya bu tür delilerle doluydu. Insanların en iyileri, deliler çoğunlukla hapse düşerler. Uzlaşanlar, susanlar, emir kulu olanlar, koşullara ayak uyduranlar, ihanet edenler, kö-

le olmayı kabul edenlerdir, hiçbir zaman hapse düşmezler. Ne o? Yoksa yan çizmek üzere miydin? Geniş ve yemşeyil alanlarda ya da kumsallar boyunca koşmak, sana kim olduğunu, kim olmaya çabaladığını unutturacak bir kadınla birlikte olmak, yanında uzanmak isteği yetebilirdi yolundan sapmak için. Işkencelere, duruşmaya, idam mangası bekleyişine, beş yılda bir hamamböceğiyle yüz otuz altı karıncadan başka bir şeye rastlamadığın karanlıkların öldürücü sessizliğine karşı koyabilmiştin. Affa karşı da durabilirdin herhalde. O kapı açılıp Zakarakis içeri girerek, «Serbestsin, Aleko,» deseydi, sen ona vereceğin yanıtta... Tanrım, nasıl yanıtlayacaktın? Gözlerini kapadın, bitkin... Uykuya daldın. Zakarakis uyandırdığında gün epey ilerlemişti. «Kalk, Aleko. Affa uğradın.»

Söylenmesinden çok korkulan ya da söylenmesi çok arzulanan bir cümle, gelip kanınızı dondurunca, yalnızca kalbin çarpışını duyacak bir hareketsizlik içinde kalır insan. Ardından nedenini ve kaynağını bilemediğin bir isteğin dürtüsü dehlizlerden boşalıp gelince, kolda bir kıpırtı, ayakta bir kımıldama olur. Bu canlanmayla birlikte dil de dönmeye başlar. Zihin tekrar çalışmaya koyulur. Ayağa kalktın. «Ne affı? Ben kimseden af dilemedim, Zakarakis.» «Sen istemedin ama Başkan affetti.» «Ne Başkanı? Külâhıma anlat sen o Başkanı!» «Yahu sen ne budala adamsın? Yarın, elini kolunu sallaya sallaya buradan çıkıp gidebileceğini söylüyorum. Anlamıyor musun? Yarın gidiyorsun. Ayaklarım arasında dolaşmayacaksın artık» «Peki, ya ben istemezsem, Zakarakis» «Biz seni zorla atarız.» «Evet, zorla atacaksınız, Zakarakis.» «Sen kendiliğinden çıkarsın, Aleko, çıkarsın. Laf olsun diye bunları söylüyorsun. Dışarı çıkınca fikrini değiştirirsin. Yaşamın dışarıda güzel olduğunu farkedersin ve...» «Ve siz de farkedeceksiniz ki, beni dışarıya çıkarmak içeri atmaktan daha zordur.» Bu kez yanıt vermeyen Zakarakis omuz silkerek uzaklaştı. Hücre-

nin kapısını açık bırakmıştı. Kasten mi, raslantı sonucu mu? Arkasından bağırdın: «Zakarakis, kapıyı açık bıraktın kapıyı!» Zakarakis hiç cevap vermeden ilerledi. O anda aklına parlak bir fikir geldi ve bir anlık tereddütten sonra hücrenin giriş yeri kapısını da ardına dek açık bırakarak gitti. Yine seslendin. «Zakarakis, kapıyı kapamayı unuttun.» Kapıdan çıkıp bahçeye gitmeyi denemedin. Oysa içinde büyük bir istek duyduğunu bana sonradan anlatmıştın. O anda dünyada en çok istediğin şey buydu. Fakat hareketsiz kaldın. Bir saat sonra Zakarakis yanına geldiğinde, öylece duruyordun. Omuzlarını duvara dayamış, ellerin pantolon cebinde, ayaklar çapraz. Seni orada gören Zakarakis'in iyi bir fikir gelmiş olmasından ötürü gözlerinde daha önce belirlenen parlaklık kaybolmuştu. Bunun üzerine bağırıp çağırmaya başladı sana deli, nankör, aptal diye. Tüm kapıları kilitledi. Boyatis'deki son geceni işte böyle geçirdin.

Af yoluyla hapisten çıkarılma işlemi oldukça formalite gerektirir. Kararnameyi yüzüne karşı okuyacak savcısıyla, hazırol durumda izleyen hapishane yöneticileriyle, elinde bayrak tutan askeriyle ve selama duran bir manga askeriyle bir sürü törensel geleneği vardır. Sen bunları biliyordun ve 21 Ağustos günü olup bitenlerin hiçbiri rastlantı sonucu değildi. Sandalya olayı dışında her şeyi, her davranışın ve her sözün daha önce provası yapılmıştı. Zakarakis seni çağırmaya geldiği anda donla bekleyişini ele alalım önce. «Ne oluyor böyle? Giyinmemişsin bile!» «Giyinmedim. Neden giyinecekmişim?» «Tören var da...» «Ne töreni?» «Hapisten çıkarılış töreni.» «Ben seni hapisten çıkarmaya karar vermedim ki, Zakarakis. Sen benim daimi tutuklumsun,» «Benim çıkarılışım değil, senin çıkarılışın! Giyinecek misin giyinmeyecek misin?» «Hayır, donla katılmayı yeğliyorum.» Zakarakis yalvardı. «Adları Zakarakis bile olsa yalvaran insan hoşuma gitmez.» Az sonra pantolonunu giydin.

Bir kazak geçirdin. Ardından, «Haa, Zakarakis tıraş olmam gerek,» dedin. «Çabuk tıraş edin.» «Neden çabukmuş? Acelem yok benim.» «Benim var! Savcı bekliyor! Komutan bekliyor! Yetkililer var.» «Bana ne yetkililerden? Tıraş olarak vakit geçirmek istiyorum.» Berber geldi. Sakal tıraşı oldun. Yetinmedin, saç tıraşı da istedin. Bu da yetmemiş gibi bıyıklarının düzeltilmesini istedin. Zakarakis sinirden zangır zangır titriyordu. «Şimdi hazır mısın?» «Hayır. Kolonya gerek.» «Kolonyanın sırası mı!» «Ben senin gibi pis biri değilim. Mis gibi kokmalıyım.» «Panagulis, tahrik etme insanı!» «Tahrik edersem ne yaparsın, Zakarakis? Bana deli gömleği mi giydirirsin? Pataklar mısın?» «Getirin! Kolonya da getirin!» Sonunda öğlene doğru hazır oldun. Fakat üç yıl ve beş ayдır hücreden dışarı adımını atmamıştın. Ikinci adımda başın döndü. Kendini öyle fena hissettin ki, seni tekrar hücrene götürüp yatağa yatırdılar. Yirmi dakika sonra ancak gidebildin komutanın bulunduğu yere. Koluna bir çavuş girmişti. Zor yürüyordun. Gözlerin de yarı kapalıydı. Güneş ışığı gözbebeklerini yakıyordu.

Komutanın odasında üniformalılardan oluşmuş küçük bir kalabalık sabırsızlıkla bekliyordu. Girişte bir sandalyaya göz diktin ve Zakarakis'in itirazlarına aldırmayarak gidip o sandalyaya oturdun. «Orası savcı beyin sandalyası.» «Niçin? Satın mı almış?» «Iade et diyorum!» «Hayır. Etmeyeceğim.» Savcı müdahale etti. «Panagulis, ayağa kalk!» «Niçin? Nasıl olsa sandalyayı vermem.» «Devlet Başkanının kararnamesini okumalıyım.» «Bu kararname sana, Cunta'nın hizmetkârı olan sana hitap ediyor olmalı. Benim için bir şarlatan parçası. Senin Papadopulos'unun kâğıtlarıyla ben kıçımı silerim.» «Panagulis, fazla ileri gidiyorsun.» «Istersen tutukla beni. Tekrar hücreme gönder.» «Yapamam, çünkü affa uğradın.» «Bu senin düşüncen. Ben hiçbir af kabul etmiyorum.»

Bu düşünceni vurgulamak istercesine kollarını ve ba-

caklarını iskemleye sarmıştın. Öyle ki seni sandalyeyle birlikte, Papa gibi taşıyıp avluya çıkardılar. Karşılamaya gelenleri önce gölge gibi gördün, ama gözlerin ışığa biraz alışınca aralarında anneni seçebildin. Annene sarılmış durur ve dostların etrafını sararlarken, ilk kez hücrede olmamaktan ötürü anlatılmaz bir mutluluk duyuyordun. O anda ağlamak değil, tarihsel önemi olan bir şeyler söylemek isterdin. Ama özgürlüğün yeni bir acı kaynağı olacağı duygusu boğazına düğümlenmişti...

BÖLÜM VI

Birbirimizi Saygon'da, Hanoi'de, Meksiko City'de, Sao Paolo'da, La Paz'da, Cochabamba'da, Dakka'da, Kalküta'da gördüğümüz için tanışmamız kolay oldu. Bütün bu yerler, beni sana getiren kader arabasının geçtiği uğraklardı. Büyük, sağlam ve tutarlı bir aşkın durakları...

O yıllarda birçok adın ve yüzün vardı. Vietnam'da Huyn Thi An'dı. Huyn Thi An'ın yüzünde, evde hazırlarken patladığı el bombasının bıraktığı izler vardı. Bu bombayla, zorba Van Theiu'yü öldürmek istemiştin. Kaynar sularla sana işkence yapmışlar, havlularla boğmaya çalışmışlardı. Saygon'un ESA'sı olan merkezde Malios'la Babalis'in aynıları vardı. Bir başka Teofiloyannakos seni konuşturamadı. Saygon'daki Hazizikis'in benzeri, Huyn Thi An'a, «Konuşursan, seni şerefinle kurşuna dizeceğim. Konuşmazsan bir kamyon altında ezdireceğim ve onursuz bir ölüm olacak sonun,» demişti. Senden ayrılırken iyi bir ölüm dilemiştim. Düşlediğin onurlu bir ölümden başka bir şey değildi artık. Bolivya'da adın Chato Peredo'ydu. Direnişi örgütlemek için Illimani ormanlarına kaçmıştın. Seninle röportaj yapmaya gelmeden önce, General Miranda'nın askerleri çevreni sarıp yakalamışlardı.

Başka bir adın da Peter Tito de Alencar'dı. 17 Şubat 1970 tarihinde Yüzbaşı Mauricio'nun askerleri, seni Sao

Paolo'daki ESA merkezine götürüp, «Şimdi sana cehennemin şubesini göstereceğiz,» demişlerdi. Sao Paolo'daki ESA merkezinin Adı Operazioni Bainderantes'di. Burada seni çırılçıplak soyup, adı «Pan de arara» olan ve papağan kazığı anlamına gelen bir kazığa vücudun daire biçimini alacak şekilde ayak ve el bileklerinden bağladılar. Vücut bu biçimde kalınca, kan dolaşımı bir süre sonra duruyor ve soluğun kesiliyordu. Sonra seni bu kazıktan alıp telefon işkencesine, kulaklarına elleriyle bastırmalarına sıra geliyordu. Sonra, Boyatis'dekine benzer bir hücreye atılıyorlar ve, «Yarın konuşursun, peder, konuşursun,» diyorlardı. Sonra Yüzbaşı Omero geldi. Bu yüzbaşı falakaya yatırma ve hayalara vurma uzmanıydı. Bu işkence de sökmedi. Ardından Yüzbaşı Albernaz geldi. «Konuşacak mısın konuşmayacak mısın?» «Hayır.» Alınan her «Hayır» yanıtına iki yüz voltluk cereyan veriyorlardı. Yine bir sonuç elde edemeyince, bu kez, makattan cereyan verdiler. Makata soktukları elektrik teliyle öylesine yoğun bir akım geçirdiler ki, vücudun bin parça oldu sandın. Döşemenin üstü barsaklardan kopup gelen dışkı parçalarıyla oldu. Albernaz bunların üzerine basmamaya özen göstererek yanına gelip, «Son kez, peder, sana söylüyorum. Konuşacak mısın, konuşmayacak mısın?» «Hayır.» «Öyleyse ölmeye hazırlan.» Sonra, «Aç ağzını,» dedi. Öleceğini bile bile ve mutluluk duyarak ağzını açtın. Albernaz elektrik telini dilinin üstüne dayayarak iki yüz elli voltluk cereyan verdi. Kırk sekiz saat sonra intiharı denedin. Oysa, Katolik bir rahip için intihar günahların en büyüğüydü. Gelip sakalını kesmek istemişler ve seni kızdırmak için sakalının yarısını tıraş etmişlerdi. Bir asker çağırıp yüzünün öbür yarısını tıraş etmek için jilet istedin. Jileti alır almaz da sol kolunun dirsek içine götürerek koluna batırdın. Jilet damarı bulmuştu. Kan fışkırıp duvarları boyadı. Kendine geldiğinde bir revirdeydin. Altı nöbetçi vardı başında: Yüzbaşı Mauricio.

Zakarakis gibi, «Doktor, ölmemeli, yoksa hapı yutarız,» diyordu. Ölmemiştin. Başına gelenleri Sao Paolo'daki bir psikoposa gönderdiğin mektuplardan öğrendim.

Onemli olan nokta şu: Kader arabasının tekerlekleri beni sana doğru büyük bir tutarlılıkla sürüklerken, bir kez olsun, sana adınla seslenmemiştim. Bir kez olsun yüzünü görmemiştim. Senin adını taşıyan hiçbir protesto belgesine imza bile atmamış, hiçbir protesto gösterisine katılmamıştım. Boyatis'ten kaçırılan ve Italya'da çevrilen şiirlerini de okumamıştım. Hakkında yüzeysel olarak duyduğum şeyleri derinlemesine bilmiyordum. Giriştiğin suikastten çok sonradan haberim oldu. Vietnam'dayken elime geçen bir ajans haberinden öğrendim. Diktatörü öldürmek isteyen bir Yunan subayına ilişkin birkaç satır... Bu satırları okurken, iyi demek orada da kıpırdanmalar var, diye düşünmüştüm. Sonradan unuttum. Çünkü Vietnam'da bir toplum tümden gümlüyordu. Bunca büyük trajedide sana yer ayıramamıştım. Duruşma ve ölüm cezasına çarptırılışına ilişkin haberi, Meksiko City'deki kıyımdan sonra öğrendim. O kıyım sırasında ben de yaralanmıştım. Sağ bacağıma ve sırtıma birer kurşun girmişti. Sırtımdaki yara tümöre dönüşünce yarmışlardı. Gazete, «Papadopulos'a suikast yapan, idam edilecek,» diye yazıyor ve kurşuna dizilmeyi senin istediğini belirtiyordu. Uzülmüştüm. Fakat Meksiko City'deki büyük alanda, gözlerimin önünde yüzlerce kişinin öldürülmesi seninle ilgili üzüntüyü unutturmuştu. Cesetler merdivenlerden yuvarlanıyorlardı. Beyni makineli tüfek ateşiyle dağılmış o çocuğu unutamıyordum. Sana-ne-oldu - Uberto, diye eğilen çocuğu da kurşun yağmuru ikiye ayırmıştı. Beni de aralarına kattıkları ve saatlerce yanlarında kaldığım cesetleri unutmak olanaksızdı. Gömülmek ya da yakılmak üzere hapisten gizlice alınıp getirilen ölüler vardı yanıbaşımda. Bu kahramanlardan kimse söz etmeyecekti.

Kurşuna dizilmeyi kendi istemiş diye kimse hayranlıkla söz etmeyecekti onlardan.

Idam cezasının uygulama aşamasına gelmediğini daha sonra öğrenmiştim. Kısa ve soyut bir sevinçle karşılamıştım bunu. Hapiste insanlıkla ilgisi olmayan koşullar altında acı çektiğini birkaç satırlık bir haberde okumuştum. Bunu da kısa ve soyut bir kızgınlıkla öğrenip geçtim. Kısacası, kader diye bir şey olmasa, senin kaderinin bir oyuncağı olmasaydım, o zaman şu soru çıkıyor ortaya: Neden o ağustos günü sana telgraf çekip uzun süredir gizemli bir çağrı bekleyen biri gibi Atina'ya uçtum? Ve neden, senin yaşadığın kente iner inmez üstüme, üstümüze önüne geçilemeyecek bir şeyin çökmek üzere olduğu duygusuna kapıldım?

Atina'da hava çok sıcaktı o gün. Öğlden sonraları güney bölgelerini fırın gibi yakan bir sıcak vardı. Sıcaktan ökçelerimin asfalta girdiğini hissediyordum. Yaprak kıpırdamıyordu. Havaalanına inip bir taksiye bindikten sonra şoföre adresini verdim. Aynı anda da tıpkı Vietnam'da cepheye giden bir birliği izleyişim sırasında duyduğum garip bir heyecana kapıldım. Hemen o an geri dönmek istemiştim. Içime öyle bir duygu doğdu. «Sizin savaşlarınız, eylemleriniz beni ilgilendirmez, hepinizin canı cehenneme,» diyerek geri dönmek istemiştim. Sonra da tıpkı Sao Paulo'da Peter Tito de Alencar'ın yanına giderken duyduğum korku kapladı içimi. Şoför adresini bulamayınca, özür dilerken, okuldayken Yunancasından okuduğum İlyada ve Odissea'daki sözcükleri andıran sözler kullanıyor gibiydi. Bir ara üzerinde Texaco yazılı bir levha bulunan bir garajın önüne geldik. Şoför birden elindeki adres kâğıdını havada sallayarak bulduğunu müjdelemek istedi. Garajın arkasındaki zeytin ağaçlarının sıralandığı bir geçitin öte-

sinde, portakal ve limon ağaçları arasında yeşil perdeli sarı, küçük bir villa göründü.

Yüzünün nasıl olduğunu bile bilmiyordum. Fotoğraftan da görmemiştim. Senin genç mi yaşlı mı, güzel mi çirkin mi, uzun boylu mu kısa mı, sarışın mı esmer mi olduğunu da hiç aklımdan geçirmemiştim. Birden tipini merak ettim. Eve girdiğimde, odada erkekler bir yana, kadınlar da bir yana oturmuşlardı. Arap Ülkelerinde olduğu gibi. Erkeklerin hepsi birbirine benziyordu. Bunlardan herhangi biri sen olabilirdin. Seni tanıyamayacağımı bile bile hepsini gözlerimle taradım. Oysa seni hemen tanıyıverdim. Birden gözbebeklerimiz birbirine değmişti. O ufak tefek, çirkince, yıldız yıldız yanan küçücük gözlü ve hasta gibi sararmış yüzünü kaplayan kocaman bıyıklı adam, Tito de Alencar, Chato Peredo, Huyn Thi An'dan başkası olamazdı. Onları düşünürken kulağıma gelen senin sesindi. Bana İtalyanca olarak, «Çiao... Demek geldin...» dedin. Öyle bir sesti ki, duyunca insanda huzur bırakmayacağını belli ediyordu.

⁂

«Seni bekliyordum. Gel.» Beni elimden tuttun ve kalabalıktan uzaklaştırarak bir koridordan götürdün. Girdiğimiz odadaki camlı dolap, bir kilise köşesi gibiydi. Meryem Ana, Hz. İsa ikonoları, yanmış mumlar, buhurdanlıklar... Odanın karşı köşesinde, üstü Yunanca kitaplarla dolu bir yatak vardı. Kitapların üzerinde de bir demet gül. Sevinçle gül demetini alıp bana verdin. «Senin için.» «Benim için mi bunlar?» «Evet, senin için.» Sonra kendine güven duyan bir sesle, «Andrea,» diye seslendin. Andrea dediğin genç odaya geldi. Şık giyinmiş bir gençti. Neredeyse hazırol durumuna geçti ve senin Yunanca olarak söylediklerini oldu-

ğu yerde dinleyerek Ingilizceye çevirdi. Senin Italyancayı hapisteyken çalışıp öğrendiğini fakat o yıllar boyunca kimseyle konuşma olanağı bulamadığından yalnızca gramerini bildiğini söyledi. Onun çevirmenimiz olmasını istediğini ekledi. Her şeyden önce beni bir yatak odasında kabul ettiğin için özür diliyordun. Burası annenin odasıydı. Kimse tarafından rahatsız edilmeden konuşabileceğimiz tek oda olduğunu ekliyordun. Ayrıca yatak üzerindeki Yunanca kitapların benim Yunancaya çevrilmiş kitaplarım olduğunu ve bu kitaplarımdan birini hapse sokabilmek için açlık grevine giriştiğini de anlattın. Bu kitapların, hücredeki yalnızlığında sana dostluk ettiklerini ve güllerin bu dostluğa karşılık olduklarını söyledin. Bu gülleri iki arkadaşınla havaalanına göndermiştin, fakat hangi uçakla geleceğimi belirtmediğim için beni bulamamışlardı. Işte, bu güller o güllerdi. Şaşkın şaşkın söylediklerini dinliyor, bir cümle bulup da cevap veremiyordum. Neden acaba, hapisten yeni çıkmış biri beni böyle karşılıyor, güller veriyordu? Bütün bu davranışlar ve sözler beni hoşnut edeceğine neden huzursuzluğumu artırıyor ve sesini duyduğumda beni beklediğine inandığım anlatılmaz bir tehlikenin, varlığını vurguluyordu? Onun bu etkisinden kurtulmak, buluşmamızın gerçek boyutlarını saptamak ve buraya bir iş için, bir görüşme yapmak üzere geldiğimi anlatmak gerekiyordu. Seni kırıp kırmadığıma dikkat etmeyerek donuk bir davranış ve soğuk bir sesle Ingilizce olarak, «Çok naziksiniz, teşekkürler,» dedim. Gülleri bir paketin ve ses kayıt makinesini de sehpanın üstüne koyarak oturdum. Senin de karşıma otururak söyleşiye başlamamıza olanak vermeni istedim. Fakat bu arada seni incelemekten kendimi alamıyordum. Sendeki gizilgücü, güçlü etkileyişi çözmeye çalışıyordum. Kafama takılmıştı. Sende insanı çeken ama aynı zamanda

da iten, korkutan bir şey vardı, diye düşünüyordum. Bir gökdelenin en üst katından bakınca insanın hem uçmak gibi güzel, hem de boşluğa düşmek gibi korkutucu bir duyguya kapılmasına benzer, karışık bir duyguydu bu.

Acaba nedendi? Yoksa yüzün müydü? Hayır. Yüzünde olağanüstü bir çekicilik yoktu. Güzel denebilecek yalnızca alnındı, yüksek, geniş ve erdemli bir yalınlığı vardı. Ilginç denebilecek, gözlerindi. O da, birinin küçük, öbürünün büyük oluşundandı. Biri açık, öteki yarı kapalıydı. Büyük ve açık olanı kötü diyebileceğim bir sertlikle bakıyordu. Küçük ve yarı kapalı olanıysa çocuksu bir yumuşaklıkla. Fakat ikisi birden geceleyin yanan ormandaki ışığı andırır gibi parlıyordu. Yüzde güzel ya da ilginç denebilecek başka bir yan yoktu. Burnun kemiksiz ve eğriceydi. Burun delikleri üstünlük belirten bir görünüşe sahipti denebilir. Çenen kısa ve yumuktu. Yanakların da tombulca. Bu yüze önem kazandırmak için mürekkeple boyanmış gibi kirpiklere, ormansı bir yoğunluğa sahip bıyıklara gerek vardı. Yani seninkiler gibi... Vücuduna gelince. Sağlam yapılıydı. Geniş omuzlu, atletik... Ayakların da yere sağlam basıyordu. Zayıflıktan kurtulunca yine çekici bir erkek vücuduna dönüşebilirdi. Fakat halk tipi bu vücut özellikleriyle ilgi çekemezdin. Uzun boylu da sayılmazdın. Hayır, vücut olarak beni hayran bırakabileceğin ya da harekete geçirebileceğin bir şey göremiyordum. Yoksa etkileyici gücün sesinde miydi? «Çiao, demek geldin,» diye birkaç sözcükle duyduğum ve içime işleyen o sesten mi kaynaklanıyordu bu güç? Genzinden derinden gelen ve anlatılamaz bir cinsel çekicilik taşıyan sesinden mi?» Yoksa çevrendekilere davranışındaki otoriter tutumundan mı ileri geliyordu? «Andrea,» Kendinden çok emin olan ve söylediklerine güvendiği için sözlerini tekrarlamayacağı bilinen kişiler gibi davranışında mıydı özellik? En iyisi bunları düşünmemek

ve yüzünde Huyn Thi An'ları, Chato'ları, Tito de Alencar'ları görmekti. «Bana Brezilyalı bir rahibi anımsatıyorsun, Aleko.» «Peder Tito de Alencar'ı.» «Nasıl bildin?» «Tahmin ettim. Onun mektubunu biliyorum. Yayınladığın mektubunu. Benim için de aynı şeyi yapmanı istiyordum.» «Senin için hiçbir şey yapamadım.» «Zararı yok. Şimdi buradasın ya...» Piponu bırakarak iki elimi birden tuttun ve sıkarken gözbebeklerin gözbebeklerime değmişti sanki. «Buradasın. Buluştuk işte.»

Bu, müthiş bir olaydı. Çünkü birden her şey açığa çıktı. Atina'ya iner inmez içimi kaplayan o garip duygu yavaş yavaş gerçekler dünyasında ifadesini buluyordu. O odada Hz. Isa ve Meryem Ana ikonaları altında yalnızca ahlaki görevlerimin ve benimsediğim ideallerin, senin simgeldiğin ya da simgeleştirmek istediğin kişiyle hesaplaşması cereyan etmiyordu. Bir kadınla bir erkeğin en tehlikeli aşkla bir araya gelmesi olgusu cereyan ediyordu .Bu, ahlâki görevler ve benimsediğim ideallerle çekiciliğin ve duyguların oluşturduğu bir aşktı. Ellerimi çektim ve sehpanın altına aldım. Bazen bakışlarından kaçarak, bazen sorularımın perdesi arkasına gizlenerek bazen de sana bakacağım yerde Andrea ile oyalanarak kabuğumun içine çekildim. Fakat söylediğin, anlattığın şeyler, işkenceler, duruşma, ölüm cezasına çarptırılışın, inancını yitirmeden yıllarca katlandığın cehennem, beni önüne her şeyi hatta irademi bile katan rüzgâr gibi sürükleyip sana getiriyordu. O rüzgârdan başka bir de sesin vardı. Gözlerin de vardı ve beni inatla arayan parmakların... sonunda direncim kayboldu. Gözlerimi gözlerinden kaçırmaktan vazgeçtim, bakışlarımın bakışlarında eriyip gitmesine karşı koyamadım, istediğin an bulabilesin diye ellerimi yeniden sehpanın üzerine götürdüm. Ve söyleşi böylece sürüp gitti. Andrea'nın yanımızda bulunuşu gereksizleşmiş, saatler farkında olma-

dan geçip gitmişti. Konuşmaya başladığımız zaman güneş yükselmiş, gümüş ikonolar güneş ışığıyla parlar olmuştu. Sonra ışık karaltı oldu. Karaltı karanlığa dönüştü. Siyah elbise giymiş yaşlı bir kadın odaya girmiş, lambaları yakmıştı. Fakat onun girişi bizi hiç etkliemedi. İçimdeki korku eriyip gitmişti. Birden geri geldi. Senin için siyasetin ne demek olduğunu sorduğumda geri gelmişti. Ancak siyaset derken, kulis arkalarında yapılanı değil, açık açık güdülen siyaseti kastetmiştim. Şimdiye dek siyaset yapmadığını, siyasetle flört ettiğini söylemiştin. «İtalya'nın Garibaldi'si gibiydin. Cavour'u gibi değil,» dedin. Sonra hiç de beklemediğim bir sessizliğe daldın. Ve o sessizlikte yavaş yavaş parmaklarını parmaklarıma yanaştırdın. Yavaş yavaş birbirine doladın parmaklarımızı. Yavaşça bana İtalyanca, «Flört hoşuma gidiyor ama, aşk daha da hoşuma gider. Aşkı aşkla dolamak,» dedin.

Arı sokmuş gibi ayağa kalktım. Senden ayrılıp bir otel aramaya koyulmam gerektiğini söylemeye çalışıyordum. Kesin bir yanıtla, «Hiçbir yere gitmeyeceksin. Burada kalacaksın,» dedin. Sonra Teofiloyannakos'un sopa darbeleri sonucu zedelenmiş ayağınla topallayarak mutfakta iş yapan siyah elbiseli kadının yanına gittin. Gece olmuştu artık. Seni beklemekten bıkan ziyaretçiler yavaş yavaş dağılmışlardı.

Kaldırımda dört polis vardı. Neyse balkonda hava biraz serindi. Ortalığa yasemin kokusu yayılıyor, hurma dalına asılı sarmısak demetini hafif bir rüzgâr sallıyordu. Andrea'ya sordum. «Nedir bu?» «Kem gözleri uzaklaştırmaya yarar. Nazar değmesin diye. Polis gelmesin diye... Gerçekten kalacak mısınız?» «Hayır, kalmayacağım. Lütfen, anlatın kendisine.» «Siz kendiniz anlatın. Allah kolaylık versin. Kolay olmayacak. O bir şey isteyince karşı gelmek hemen hemen olanaksızdır.» «Ben buraya itaat etmek için gelmedim. «Aman Tanrım! Herkes önce böyle diyor, sonra hiç-

biri sözünden çıkmıyor. Onun sözünden çıkamadıkları için tam on dört kişi hapse girdi. Ama yine de uçağa atlayıp gidebilirsiniz. Roma'ya gece uçak vardır sanırım. Isterseniz, sizi havaalanına götürebilirim.» «Niçin? Benim için mi endişelisin? Dışarıda dolaşan polislerin beni tutuklamalarından mı korkuyorsun?» Yine gülümsedi. «Hayır. Polisler tutuklamaz.» «Anlamıyorum, ne demek istediğini...» «Demek istiyorum ki, o yaptığınız bir görüşme değildi, ruhun boşalımıydı. Oysa sükûnete gereksinimi var. Dinlenmeli birazcık. Aşk bir dinlenme değildir ve ruhun boşalımından kaynaklanınca trajediye dönüşebilir.» «Abartma,» dedim sertçe bir sesle. Onun bu tutumu ve tanık olmasını istediğinden daha çoğunu görmesi beni sinirlendiriyordu. Evet ama, bir yandan susmasını isterken, bir yandan da söylediklerini duymak istiyordum. Bu nedenle de konuşmasını engellemiyordum. «Lütfen abartma.» «Abartmıyorum. Biraz abartıyor muyum dersiniz? Biz Yunanlılar trajediyi severiz. Trajediyi biz icat ettik. Her şeyde trajedi görebiliriz. «Hangi trajediden söz ediyorsun?» «Tek bir trajedi türü vardır ve değişmeyen üç unsura dayanır: Aşk, acı, ölüm.» Andrea bunları söylerken, hafif aksayan yürüyüşünle içeri girdin. «Her şey tamam! Planladım. Sen salonda uyuyacaksın. Lüks bir otel odasına benzemez ama Boyatis hapishanesindeki ranzadan iyidir.» «Dinle beni, Aleko...» «Patlıcan salatasından hoşlanır mısın?» «Aleko...» «Aaa... Ispanaklı böreğin bile ne olduğunu bilmiyorsun. Hepsi de de Zakarakis'in mercimek yemeğinden iyidir. Anımsıyorsun değil mi, Zakarakis'in mercimek yemeğini?» Sürekli konuşuyor, bana ağız açtırmıyordun. Sonunda omuzlarımdan tutarak balkona dayandın ve içine hava çekmeyi çok özlemişçesine burun deliklerini açarak, «Beş yıl ve on gündür ilk kez yasemin kokusu duyuyordun. Dün gece duymamıştım,» dedin. «Nasıl duymadın?» dedi Andrea. «Dün kokmuyordu işte.» «Peki, peki... Dün yaseminler kokmu-

yordu.»

Yemek fazla neşeli geçmedi. Davetli olan Andrea da düşünceli görünüyordu. Sen neşe yaratmaya çalışıyor ve Boyatis'i lüks bir otel odasıymış gibi anlatıyordun. «Sıcak suyu, yüzme havuzu, her türlü konforu olan bir otel gibiydi,» diyordun Boyatis hapishanesi hakkında. Bakışlarında bir süzüş, samimiyet dileyen bir davranışın olmadı. Kısacası, balkonda duyduğum endişelerin tekrarını gerektiren bir şey olmadı. O kadar ki, bir ara, o el oyunlarının, derin bakışların yalın bir dostluk belirtisi olduğu ve aşka ilişkin konuşmalarının da siyasal anlam taşıdığı kanısına vardım. O gece evinde kalma teklifini kabul edebilir, ertesi sabah yola çıkabilirdim. Geceleyin ev yavaş yavaş seni görmeye gelenlerle doldu. Seni kucaklamak, için gelmişlerdi. Olup bitenlere karşı merak da duyuyordum. Uzun ve önemli bir geziden ülkesine dönen bir önder gibi onlara karşı pervasızca davranışını görmek istiyordum. Gelenlerle konuşma, onları eğitme, uyarma yöntemin ilgimi çekiyordu. Evet, yeniden böyle buluşmak güzel bir şeydi ama zevkten sarhoşa dönmemek gerekirdi. Af bir oyundu. Sağın, yani Evangelos Averof'ların desteğiyle diktatörlüğü güçlendirme oyunuydu. Evet, insanın kendi yatağında uyuması hoşa giden bir konfordu, fakat insan hapisten kendi yatağında yatmak için değil, savaşımını sürdürmek için çıkar. Averof adı ağzından düşmüyordu. Andrea'nın çevirisinden alıyordum ki, sen Averof'tan en az bir zorbadan olduğu kadar nefret ediyordun, «Ne diyor?» «Averof'un işbirlikçi olduğunu söylüyor.» «Ne söylüyor?» «Papadopulos'lar geçer, Averof'lar kalır diyor.» Dilinde yine çok sık dolaşan ve sertçe yargıladığın başka bir isim de Andrea Papandreu idi. Sürgündeki solun resmi temsilcisi. «Ne diyor?» «Bir operet lideridir diyor. Onun gibi kişilerin, diktatörlükleri yeni diktatörlüklerle değiştirdiklerini ve en iyi olasılıkla otoriter rejimlere ortam hazırladıklarını söylü-

yor. «Bu sözler senin yüzünden bile belli olan özgürlükçü yapını, ideolojik bağımsızlığını ortaya koyuyordu. Neredeyse, insanların ideal kardeşliğine götürüyordu seni bu inançlar. Evet, bu evde kalabilirim, diye karar verdim. Siyah elbiseli kadına, annene mutfakta yardım etmeye gittim. Odaya döndüğümde, «Seni sakin görüyorum,» dedi Andrea. «Evet, sakinim.» «Demek, gerçekten kalacaksın burada.» «Kalacağımı sanıyorum.» «Öyleyse iyi geceler.» «İyi geceler.» Selam verdim ve yorgunluğa yenilmiş durumda odanın kapısını kapadım. Koyu renkli camdan yapılmış bir kapıydı. Dışarıdaki elektriğin ışığı rahatsız ediciydi. Ama divanın üzerine uzanınca daha fazla dayanamayarak birden gözlerim kapanmış...

İki saat sonra, ayak sesleriyle üzerime çökeceğini sandığım bir tehlikenin belli belirsiz korkusu uyandırdı beni. Ev bir sessizlik kundağına sarılmıştı. Bahçede yaprak hışırtısı bile yoktu. Oysa yanlış duymuş olamazdım. Adımların sesi uyku perdesinden çok net geçmişti kulağıma. Adımların ritmini bile anımsıyorum: Israrlı, ağır ve ayağının kırık tabanını yerde sürümekten çekinen adımlar... Cam kapıya göz attım. Kimsecik yoktu. Hayret. Belki de gece kalkıp yanıma geleceğin korkusu bilinçaltına yerleşmişti. Tekrar uyumak için gözlerimi kapadım, fakat o ayak sesleri tekrar yankılandı gecenin sessizliğinde. Cam kapının ötesinde vücudunun gölgesi belirdi. Kapkara ve hareketsiz. Soluğumu tutarak ayağa fırladım. Vücut yapısını bana yıl gibi uzun gelen bir süre içinde inceledim. Gölge kaydı gitti, sonra aynı yürüyüş temposuyla uzaklaştı. Bir ara duraladı, geri dönmek için. Bunun üzerine gölge yeniden belirdi. Bu kez daha yakın ve daha belirgindi. Bir kol kalktı, kapının mandalını yakaladı. Kapı, sanki koluna saldırmıştı, hemen geri çekti. Ve yeniden o kahredici bekleyiş başladı. Her an bizi karanlıkta karşı karşıya getirecek,

duymak istemediğim cümleyi söyletecek tehlikenin heyecanını yaşadım. Kol yeniden yükseliyordu. Parmaklar mandalı yakaladı ve bu kez üzerinde kaldı. Mandal aşağı inerken gıcırdadı. Fakat girişimini birden yarıda kestin. Geri gittin ve kapını çarparak odana girdin. Küt! Ev darbenin etkisiyle gürültüye boğuldu.

O çılgınca girişimleri biliyordum. Savaşta yanımdan ıslık çala çala beni vurmadan geçen kurşunlar gibiydi.

⁂

Savaşın en acımasız yanı kurtulduğunu sandığın anda vurulmandır. Boş bulunduğun ya da kendini güven içinde hissettiğin an kurşunu yersin. O gün de öyle olmuştu. Ilk kurşunun gelmesini bekliyordum. Sabahleyin yeniden karşılaşacağımız an gelip çatmıştı. Bunu kolaylıkla atlattım. Çünkü koridorda karşılaştığımızda birbirine saldıracak iki kedi gibi ikimiz de kaskatı kesildik. «Kalimera, günaydın.» Sonrada yanımdaki patlamalardan da hafif, yara bereyle kurtuldum. Öldürücü darbe değildi bunlar: Omzun omzuma, kolun koluma değmişti. Öldürücü darbe bana söylemek isteyip benim de duymak istemediğim cümledeydi. Bunu söylemeni engellemek için yanımızdaki kişilerle konuşuyor, onlara sığınıyordum. Bazen ikimiz yalnız kalsak bile düşünceni dağıtacak biçimde seni ilgilendiren şeyler soruyordum: Proudhon'u okudun mu, Bakunin'i okudun mu, hiç Marksist oldun mu?... Bu tür kaçamaklar yapacağıma neden çekip gitmiyordum sanki? Bunu sormaya gerek yok. Uçağım saat yedide kalkıyordu. Yediden önce senden ayrılmak aklımdan geçmediği gibi, saat yedinin yaklaşmakta olduğunu düşünmek de içime hüzün veriyordu. Uçak iniş kalkışı duyduğun her sefer yüreğim çarpıyor ve sana yaklaşmamak için kendimi zor tutuyordum. Sonu kötü bitecek bir aşkın grafiği miydi bu acaba? Saat

bire doğru Andrea geldi. Sonra yemeye alıkoyduğun birkaç arkadaşın. Onlarla çok ateşli bir tartışmaya daldığın için aramızdaki gerilim hafifledi. Kendi kendime şöyle diyordum: Yıllarca hapiste kalmış birinin onu takdir eden ve anlayan bir kadına ilgi duyması, uzun süren açlığını gidermek istemesi olağandır. Bütün bunlarda aşka, acıya, tehlikeli ve derin bir bağın getireceği tehdite neden yer olsun? Olağan bazı şeyleri çok duyarlı biçimde yorumlamıştım. Yarın başlayacak olan yirmi dört saat bana daha aydınlık bir ışık getirecek ve Andrea benim kötü habercim olmayacaktı. Bu nedenle yarın sabah kalktığımda yeniden bulduğum huzur için kendimi kutlayacaktım. Öğleden sonranın saat üç buçuğuydu. Kaldırımdaki ağaçlarda ağustosböcekleri çığrışıyor, esen bir rüzgâr soluk almayı kolaylaştırıyordu. Palmiyeye dayandım, bir sigara yakıp sarımsak demetine bakarken neşelendim. Sonra gözkapaklarımı kaldırdım ve seni gördüm.

Güneşteydin. Öyle soluktu ki rengin, çenendeki yara olgun bir çilekten daha kırmızı görünüyordu. Bakışlarını üzerimde yoğunlaştırarak bir gece önceki yürüyüşünle gelip önümde durdun, hiçbir şey söylemeden beni eve soktun, yine hiçbir şey söylemeden, odanın içine ittin ve Andrea'nın korkulu bakışları arasında kapıyı kapadığını farkettim. «Konuşalım. Şöyle buyur.» Bana bir sandalya gösterdin. Sen de yatağın üstüne otururak kollarını kavuşturdun. «Sen gitmeyeceksin.» «Gitmeyecek miyim?» «Evet, Gitmeyeceksin.» «Peki, neden gitmeyecek mişim, Aleko?» «Cünkü gitmeni istemiyorum. Ve ben istemiyorum dedim mi, istemiyorum demektir.» «Dinle, Aleko, ben, yapmayı istediğim şeyi yaptım. Bitti. Kalmam için bir neden yok.» «Neyi bitirdin?» «Görüşmeyi bitirdim. Işimi. Ben buraya bir iş için gelmiştim. Seninle söyleşi yapmak için. Anımsıyorsun değil mi? Ve yaptım, bitti.» «Sen burada bir görüşme için bulunmuyordun. Benim için gel-

miştin. Sen benim için buradasın. «Bolivya'da, Vietnam'da, Brezilya'da başkaları için ne yaptımsa senin için de yaptım.» «Yalan söyleme.» «Dinle, Aleko... Bak, Aleko. Dinle. Ben serüven peşinde koşmuyorum ve...» «Ben de.» «Barikatın beri yanında ortak fikirler ve duygular beslemek, arkadaş ve dosttan başka bir şey olmaya yetmez...» «Biliyorum.» «Ben senin dilini bile bilmiyorum.» «Fark etmez.» «Başka bir ülkede yaşıyorum.» «Zararı yok.» «Yaşamımı değiştiremem.» «Ne farkeder?» «Fark etmez olur mu? Bütün bunlar önemli noktalar. Eğer dün gece odama girmiş olsaydın sana bunları söyleyecektim.» Birden irkildin. Vücudunda bir yer sanki iğneyle delinmişti. «Dün gece gördüm seni, Aleko. Girmemen için dua ettim.» «Çünkü cesaretin yok!» Ayağa fırladım, hakaret kabul ederek. «Belki cesaretim yok,» dedim. «Fakat sana ihtiyacım da yok, çünkü sendeki hüzne de ihtiyacım yok. Ben batıl inançları olan biri değilim. Ben açık fikirli bir kadınım. Fakat seninle birlikte yaşamanın bana acı vereceğini seziyorum... Evet, senden korkuyordum. Senden. Yoksa seninle yatmaktan değil.» Ve o anda kartımı açık oynadım. «Gel. Benimle yatmak istiyorsan gel. Eğer istediğin buysa çabuk yatağa gidelim. Çünkü bu gece gidiyorum.» «Ne dedin sen?» «Dedim ki, eğer benimle yatmak istiyorsan, acele etmeliyiz. Çünkü bu gece gidiyorum.» Şaşkınlık birden kızgınlığa dönüştü. Göğsün genişledi. «Fakat ben seni seviyorum!»

Yaralanmış bir hayvan kükreyişiydi bu. Kolların beni sarstı sarstı, sonunda bir kıskaç gibi sıktı. O sıcak soluğun, açlar gibi saldıran ağzın... Ya o gözler? İçinde yanan bir ormanın alevini gördüğüm o inanılmaz gözler... Bir an senden özür dilemek, benim de seni sevdiğimi söylemek istedim. Fakat sonra, o gözlerinle karşılaşınca, içimi bir dehşet kapladı, çünkü o gözlerin içinde ölüm dolaşıyordu. Ne kadar gerçeküstü bir yargı gibi görünse de, ben sana

diyorum ki, o gözlerde ölüm dolaşıyordu. Alnına yazılmış kaderinin oyuncağı olarak ben araya girince, gerçekleşecek şeyler apaçık belli oluyordu. Senin yazgında yenilgi vardı, bir mayıs gecesine dek senin peşinden gelecek, Vuliagmeni Sokağında, üzerinde Texaco yazılı garajın karanlık deliğinde seni çalacak bir kötü yazgı yer almıştı benliğinde. Sonra bana yükleyeceğin üzüntüler, yaşamından, benliğimden özveride bulunmama yol açıp beni Sançe - Panço gibi peşinden sürükleyişlerin izleyecekti. Vay senin aşkını kabul edene! Vay seni sevene! Bu gerçeği bir anda ve kesinlikle anlamıştım. Ve hemen kollarının, dudaklarının arasından kurtulup yan odaya daldım, alelâcele ve rasgele eşyayla bavulumu doldurarak Andrea'yı çağırdım, beni havaalanına götürüp götürmeyeceğini sordum. Saat beşe doğru bir uçak olmalıydı. Şansım yaver giderse yetişebilirdim. «On dakikada varırız olana değli mi?» «Evet,» diye yanıtladı Andrea. Hazırol duruma geçer gibi. Sırtını duvara yaslamış, eller cepte ve bıyıklarının altında gizlenmiş bir gülücükle olup bitenleri ve konuşmaları sessizlik içinde izliyor, beni durdurmak ya da sakinleştirmek için hiçbir davranışta bulunmuyordun. Ancak annenle vedalaştıktan sonra, «Ben de geliyorum,» dedin. Beni otomobile kadar götürüp yanıma oturduktan sonra tok bir sesle, «Gidelim,» dedin. Yol boyunca tek bir sözcük çıkmadı ağzından. Ben de hiç konuşmadım. Söylenecek hiçbir şey kalmamış gibiydi. Havaalanına vardığımızda taksiden indim, Andrea ile vedalaştım, elini sıktım, elimi sıktın ve, «Çiao, yassu,» dedin. Fakat ancak bir iki adım atmıştım ki, sesin bir emir gibi gürledi. «Sevgilim!» Döndüm. Arabadan sağ yanın görülüyordu. İki parmağınla zafer işareti 'V' yapmıştın. Yüzünde de sevgini ele veren bir kızgınlık belirmişti. «Döneceksin! Yenik düşeceksin! Döneceksin!»

Gerçekten çabuk döndüm. İlk telgraf, varışımın ertesi

günü geldi. «Seni bekliyorum,» diyordu. Ikinci telgraf da iki gün sonra geldi: «Daha ne bekliyorsun?» Üçüncü telgraf dört gün sonra: «Içimde büyük bir hüzün var. Neden cesaretini toplayıp gelmiyorsun?» Bir hafta sonra, Bonn'da olduğum bir sırada poliklinikte tedavi gördüğünü ve tedavinin iyi gittiğini bildiriyordun. Bu bilginin yanında kısacık bir de şiir vardı: «Unutulmuş aşk düşünceleri / yeniden filizleniyor / ve beni yeniden yaşama sürüyorlar.» Altında da bir not: «Senin için.» Bonn'dan New York'a gitmem gerekiyordu. Ama yolculuğu iptal edip Atina'ya direkt bir uçak soruşturdum. Frankfurt'tan kalkan vardı Atina'ya. Fakat Bonn'dan Frankfurt'a otomobille gidip orada yakalamalıydım uçağı. Öyle yaptım ve birkaç saat sonra, artık kendimi kurtaramayacağım kaderin anaforuna girmek üzere ülkene iniyordum. Kader bazen yaşam içgüdüsünün direnişini ve mutluluğun binbir tartışmaya açık duraksamalarını aşıyor...

*
**

Mutluluk bazen bir taksinin, gecenin saat dokuzunda hastane önünde durması ve hastaneden gölge gibi birinin çıkıp arabaya atlayarak üstüme sıçramasıyla boşalan bir kahkahadır. Polikliniğe geldiğimde seni çevrelemiş doktorlar ve ilâçlar arasında tam bir hasta gibi yatıyordun. İncecik bir sesle gece saat dokuzda gelmemi fısıldamıştın. «Hastayım, iyi değilim...» demiştin. Şimdiyse kendine gelmiş durumda, kanlı canlı beni bir takside kucaklıyordun. «Çabuk! Çok çabuk!» «Ne yapıyorsun? Ne oluyor sana?» «Kaçtım!» «Kaçtım demekle neyi kastediyorsun?» «Şunu: Kalktım, giyindim, nöbetçiye bir tane indirdim ve buraya seninle buluşmaya geldim.» «Hemşireye bir tane indirdin ha?» «Evet, beni bırakmak istemiyordu. Çıkamazsın, diyordu. Çıkıp çıkamayacağımı ona anlatmış oldum böylece.»

«Nasıl anlattın?» «Yatağıma bağlayarak. Yarın sabah saat beşe dek yatağımda yatacak. Bağırmaması için ağzını da bir güzelce flasterledim.» «İnanmıyorum.» «İnanmamakla iyi ediyorsun. Zaten ben de kuvvet kullanmadım. Zekâyla çözümledim. Nöbet saatlarını sordum. Gece dokuz - sabah beş, dedi. Rahat yatağında yatmayı isteyip istemediğini sordum. İsterim, dedi. Ona pijamalarımı giydirdim, ben de onun ayakkabılarını giymek üzere alıp kaçtım. Kafası fazla çalışan biri değil. Sabaha dek odamdan çıkmaz.» Bir güldüm, bir güldüm. Korkudan kendimi tümüyle kurtarmış ve sende hiç görmediğim bir yanını, neşeli yanını görmüş olarak güldüm de güldüm. Sen de bu gülüşe katıldın. Beni aldattığını da itiraf ettin. Bugün o kadar kötü değildi sağlık durumun. Polikliniğe seni birkaç tahlil için almışlardı. Ertesi gün taburcu edeceklerdi. Taksi şoförü olup bitenleri bilmediği halde, dikiz aynasından bakarak gülüyordu. Araba ışıklı kentten geçerek Vuliagmeni Sokağına girdi. Üzerinde Texaco yazılı garajın önünden geçti. Üç yıl sonra, ölümle karşılaşmazdan az önce son yemeğini yiyeceğin lokantanın önünde bıraktı bizi. Eğer tanrılar bize kaderimizi önceden bildirecek olsalar, senin alınyazın şudur deseler, inanmazdık ve ben alay ederek, kader diye bir şey olmadığını söylerdim. «Nereye gidiyoruz?» «Tsaropulos'a.» «Nasıl bir yer?» «Deniz kenarında, açıklık bir yer. Balık yeriz. Sever misin?» «Evet.» «Ben sevmem. Suikast öncesi yemeğini burada yemiştim ve balıktı yediğim. «Peki, neden gidiyoruz?» «Çünkü bu akşam balığa bile meydan okuyabilirim.»

Mutluluk bazen, lokantaya girdiğimizde, sana bir kahraman gözüyle değil de suikasti başaramamış, düzene karşı gelmiş, en azından olduğu yerde, yani hapiste kalması gereken bir hayalperest gözüyle bakıldığında her yanının gururla titreyişidir. Masalardan korkmuş insanların fısıltı-

sıyla hakaret edası taşıyan öksürükler geliyordu. «Bu şey değil mi?!» Elçiliklerden birinde çalışan bir züppe de İngilizce olarak «Bak kim geldi? Nerelerdeydi?» diyordu. Söylemek istediklerini anladın ve bir an için ayakta duramayacak gibi olup bana yaslandın. İlerlemek mi yoksa geriye mi dönmek gerektiğini kestiremiyorsun. Sonra her şeyin sana vız geldiğini gösteren bir davranışla meraklı bakışları arasında beni çekip bir masaya götürdün. Fısıltılar sürüp gidiyordu. Sözlerin her biri sana bıçak gibi saplanıyordu. Arada sırada acısı içine işliyormuş da bundan kurtulmak istiyormuş gibi başını sallıyordun. Özgürlük ne büyük hayal, ne yorgunluk! Fakat parmaklarım seninkileri arayıp yalnız olmadığını anlatmak için parmaklarını sıkınca gözlerinde parıltılar dolaştı. «Biliyorum.» Birlikte meydan okuyarak yaşamak güzel şey. Birinin gizliden de olsa, başının belaya gireceğinden çekine çekine de olsa, gülümsemesi güzel şey. Az sonra, bir şişe şarapla çıkagelen bir garson cesaretle, «Bu şişeyi size ben ikram ediyorum. Senin burada bulunman bizim için bir onurdur, Aleko,» dedi. Gökyüzü yıldızlar serpilmiş lacivert bir perde gibi yayılmıştı. Yanımızda çiçekleri mis gibi açmış portakal ağacı duruyordu. Yavaştan kendimizden geçerek gizemli bir köşeye çekiliyoruz. Yoksa bilincin ötesinde bir yere mi? Elinde güllerle bir çiçekçi kız giriyor. Bir demet alıp kucağıma attın. Piyango satan bir adamdan bir deste bilet alıp tabağımın üstüne dizdin. Her davranışın temiz bir aşk iletişimi ve sevilmek için bir dua gibiydi. Çatalı düşürüyorsun, kaşığı düşürüyorsun. Ve bunları düşürünce bir çocuk gibi kızarıp bozarıyorsun. Geldiğim zaman vermek için hazırladığın armağanı veriyorsun. Katlanmış ve üstü küçücük harflerle bezenmiş bir kâğıt parçası. «Aleko, nedir bu?» «Çok beğendiğim şiirim. 'Yolculuk.' Bunu sana adadım. Bak, başında, senin adın var. Sonra, insanın ruhunu altüst eden sesinle çevirisini yaptın bana. 'Yolculuk' şiirindeki

yolculuk sözcüğüyle yaşamı kastediyordun. Gemi de sendin. «Hiçbir zaman demir atmayacak bir gemi. Sevgilerin, isteklerin, hakedilmiş bir dinlenmenin atılmamış demiri. Çünkü sen düşleri izlemekten hiç vazgeçmeyecek bir insandın. Ne düşü olduğunu sorsam belki bilemeyeceksin. Bugün adı özgürlük olan bir düştür, yarın adı gerçek olan bir düş olacaktır. Gerçek hedefler olması ya da olmaması önemli değildi. Önemli olan ışığını, serabını izlemekti.

Mutluluk bazen, portakal ve limon ağaçlarıyla çevrelenmiş bir eve giden yolda insanın gece yarısı kendini bırakmasıdır. Ayaklarımızın ucuna basa basa ve senin her hareketini kontrol eden polislere aldırmadan eve girdik.

Mutluluk bazen balkona dek yükselmiş yasemin ağacından bir dal koparıp çekingenliğinle birlikte sunmandır. Mutluluk bazen renginin solmuşluğunu, eğri büğrü koltuk bacaklarını, delik deşik döşemelerini artık görmediğim bir odadır; çünkü sen varsın. Mutluluk bazen rüzgâr zeytin dalları arasından hışırdayarak denizin sesini getirirken, senin alnıma utanarak kondurduğun bir öpücüktür. Bazen de, «Öylesine yalnız kaldım ki artık hiç yalnız kalmak istemiyorum. Benden hiç ayrılmayacağına yemin et,» diye fısıldarken yanağının kenarından inen bir damla gözyaşıdır. Mutluluk bazen senin ciddileşmiş yüzünün benim ciddileşmiş yüzüme yaklaşması, duygu dolu gözlerinin benim duygu dolu gözlerimde dalıp kaybolması, yaşamlarında ilk kez kucaklaşan çocuk yaştaki âşıklar gibi ya da bir kutsal töreni yerine getiriyormuşcasına sarılmalarıdır. Mutluluk bazen uzun ve büyüleyici bir sessizliktir. Dudaklarımızın tereddütle birbirine değmesi, kararlılıkla birleşmesi, vücutlarımızın birbirine yapışması, aramızda akan ılık bir nehrin tatlılığında kaybolması ve sonsuğluk gibi sürüp giden karşılıklı hareketlerin tekrarlanmasından doğan uzun ve büyüleyici bir sessizlik... Benim zamanım senin sahip oldu-

ğun şeyler arasına katılmıştı artık. Seni idam poligonuna götürmek için ilerleyen manga falan yok karşında artık. Sonra ikimiz de bitkin durumda yanaklarımızı aynı yastığa dayadık. Sen birden, «Seni şimdi de seviyorum, sonra da seveceğim,» diye haykırdın. «Şimdi sen tekrarla bakalım.» Hafif bir sesle tekrarladım. Sonra da ekledim. «Ya böyle olmazsa?» «Hep böyle olacak.» Son bir kez daha savunmamı yapmakla meşgulüm: «Hiçbir şey sürekli değildir, Aleko. Sen yaşlandığın zaman ve...» «Ben yaşlanmayacağım. Hiçbir zaman yaşlanmayacağım.» «Yaşlanmaz olur musun? Unlü bir yaşlı olacaksın. Beyaz bıyıklı. «Benim hiçbir zaman beyaz bıyıklarım olmayacak. Hatta hafiften ağarmış bıyıklarım bile olmayacak.» «Boyayacak mısın?» «Hayır. Ağarmadan öleceğim.» «Bak, işte o zaman, beni nasıl hep seveceksin?» «Sen ciddi mi konuşuyorsun yoksa şaka mı ediyorsun? Şaka yaptığına inanmak zorundayım. Gözbebeğindeki alaycı bir ışıkla nice yarınları içinde saklayan neşen, vücudunu bana saldırtıyor. Doymamacasına.» Bu arada balkonda geçen bir konuşmayı anımsamamak iyi olur: «Biz Yunanlılar trajediye düşkünüz. Belki de bunu kendimizin, yaratmış oluşundandır.» «Ne tür trajediden söz ediyorsun?» «Tek tip trajedi vardır. Ve üç unsura dayanır her zaman: Aşk, acı, ölüm.»

Boyatis hapishanesinden ayrılıp mekân unsurunu tekrar kavradıktan sonra, yalnızca hostaneye gitmek ve beni Tsaropulos lokantasına götürmek için dışarı çıkıyordun. Denize de gidelim! Ve işte Glifada plajındayız. Çekingen yürüyorsun, başını eğerek. Bir şey söylemek istediğin zaman dudaklarını ancak kıpırdatıyorsun. Anlamıyorum, neyin var? Korkudan mı sevinçten mi? Birden ileri fırladın ve denize doğru koştun. Kısrak gibi adımlar atarak pervasızca koşuyor ve haykırıyordun. «Yaşamak! Yaşamak! Yaşamak!» Bugün seni bu kıyıda izleyenler yok artık. Anımsa-

mak istemediğin bir ağustos sabahı gibi kötü bakmıyor deniz sana. Denizin tam kıyısında birden durdun. Geri dönüp beni çağırdın, kollarını açtın. Koşup geldim ve ikimiz birden sıcak kumların üstüne düşüp yuvarlanmaya başladık. «Yaşamak! Yaşamak! Yaşamak!» Gerçekten Papadopulos adında bir tiran var mı? Yoannidis diye birini tanıyan var mı? Ya Teofiloyannakos, Hazizikis ve Zakarakis diye birilerini? Yüzlerini hiç görmedim. Bir hafta süreyle ağzımıza o adları hiç almayacağız. Mutluluk bazen düşüncelere bir haftalığına perde germektir.

O soyut ya da gerçeküstü haftayı şaşkınlık ve inançsızlık içinde anımsamamak olanaksız. Herkesten uzak, kendi kendimize tümüyle yeterli, olaylar çemberinin dışında rastladığımız büyüleyici bir ortamda gerçeküstü bir yaşam sürdük. Eve döndüğümüzde senin daracık yatağında yatıyorduk. Yatak öylesine dardı ki, birbirimize sarılmadan yatınca düşebilirdik. Glifada'daki tavernalardan birinde mavi gözleri suya batıkmış gibi parıldayan yaşlı gitarcı bize «İki Kişiye Bir Yatak» şarkısını söylerdi. Her şey Egina Adasına gittiğimiz gün birden sona erdi.

BÖLÜM VII

Egina'ya gideceğimizi söylememiştin. «Bir adaya gideceğiz,» demiştin yalnızca. Ben de sana hangi adaya, diye sormamıştım. Mutluluk beni rüzgârın önüne kattığı yaprak gibi sürüklüyordu. Gemi kıyıdan açılalı az olmuştu. Kaptan köprüsündeydik. Geminin başı denizi ikiye yara yara köpükler çıkardıkça hayran hayran seyrediyordum. Yunus balıkları ne güzeldi. Sana tutunarak, «Yunus balıkları! Yunus balıkları,» diye bağırdım. Heyecansız bir sesle, «Ben hiçbir şey görmüyordum. Geminin ambarına tıkmışlardı beni,» dedin. «Ne ambarından söz ediyorsun? Anlamıyorum!» «Kurşuna dizmek için Egina Adasına götürdükleri günden söz ediyorum.» Bu sözleri söyledikten sonra, aralanması olanaksız bir suskunluğa daldın. Sana yaklaşmayı, arkadaşlık etmeyi olanaksız kılan bir suskunluktu bu. Ancak gemiden inerken ağzını açtın ve beni taksiye iteleyip şoföre bir adres verdin. «Nereye gidiyoruz, Aleko?» «Şuraya,» «Şurası neresi?» «Şuraya, aşağıya.» İçine kapandığın suskunluk barikatını aşmak olanaksızdı. Gergin yüzünle, her taşın altı senin için bir tuzak saklıyormuş gibi süzüyordun çevreyi. Düşündüm, düşündüm acaba idam edilmek için üç gece üst üste bekletildiği yeri mi bana göstermek istiyor, dedim. Evet, bu olasıydı. Fakat hapishane

limana oldukça yakındı. Taksiyse ters yöne gidiyordu. «Aleko!» «Sus» «Dinle...» «Sus.» «Neden dinlemeyecekmişsin?» «Sus!» Böylece yarım saat kadar dolaştık. Tel örgülü yerde Askeri bölge. Girilmez» yazılıydı. Birlikte indik. Eski tatlılığınla, «Geldik. Hadi elini ver,» dedin.

Senin peşinden geliyordum. Etrafa bakınıyor ama nereye gittiğimizi bilmiyordum. Her yanımız öyle güzeldi ki, insanın hayatta olduğuna şükretmek için diz çöküp Tanrıya dua edesi geliyordu. Bunun için mi beni buraya getirmiştin? Bu nedenle mi suskunlaşmıştın? Bunu söylemek için sana döndüm, fakat dikkat ettiğin yoktu bana. Sapsarı kesilmişti yüzün. Elinde bana bir yeri göstererek, «Orası, orası,» diyordu. «Orası neresi, Aleko?» «Bak orada betondan bir dikdörtgen var. Duvarla çevrilmiş. «Evet, gördüm.» «İşte orada beni kurşuna dizeceklerdi. Sırtımı duvara vererek.» Büyük bir sessizlik. «Beş yıldır tam olarak acaba neresiydi, diye sorup duruyordum kendi kendime.» Ortalığı kaplayan sessizlik sürüyordu. «Ölmek için ideal bir yer sayılır.» Bak, Papadopulos'un villası, orada az aşağıda suikasti düzenlediğim köprü, ötede Vuliyagmeni, daha ötede Glifada. Glifada'daki evim. Sol da, uç tarafta Pire. Pire'nin üstünde Akropol. Düşün! Beni idam etmiş olsalardı, Akropol'e, evime ve suikast yerine bakarak can verecektim. Güzel bir ölüm olacaktı, çok güzel bir ölüm. Çok güzel bir ölümü kaçırdım.»

Ölümü, sevişmeye başlamak üzere olup da elden kaçırdığın bir kadınmış gibi görüyordun. «Buradan gidelim lütfen,» diye yalvarıyordum. «Hücrem de şuralarda olacak. Dört metre uzunluğunda, üç metre genişliğindeydi. Parıldayan gözlerle, «Hücreme girip tekrar göz gezdirmek istedim. Birkaç dakikalığına,» dedin. «Aleko, lütfen, buradan gidelim!» Dönüşte gemiye bindiğimiz zaman itiraf etmiş-

tin. Seni orada ölüm özlemi tutmuştu. «Çünkü idam cezasına çarptırılmış ve ölümü bekleyerek üç gün üç gece geçirmiş biri hiçbir zaman eskisi gibi olamaz. Ölümü her zaman özleyecek. Sürekli onun peşinden gidecek, düşünecek ve bütün bunları da soylu amaçlar ve görevler bahanesiyle yapacak... Bunu ulaşıncaya dek huzura kavuşamayacaktır.

Eve dönerken bütün bunları kanıtlamış da oldun. Taksi bizi Glifada'ya götürürken Selanik Sokağında trafik durduruldu. Bazı resmî arabalar geçiyormuş. Motosikletli dört polis geçti, bir de içinde polisler bulunan bir kamyonet. Sonra motosikletli iki polis daha. Arkadan geçen de Papadopulos'un arabasıydı. Arabada yuvarlak yüzlü, pis bıyıklı bir yüz görür gibi olmuştum ki, sen ellerini taksiden dışarı çıkararak bağırdın. «Soytarı, pis köpek.» «Yapma, Aleko, yapma!» «Bırakın beni! İnmek istiyorum arabadan!» Kollarında korkunç bir güç vardı. Kapı kolunu tutmana engel olamıyordum. Papadopulos'un arabası da yaklaşıyordu. Bir an daha gecikseydim fırlayacaktın. Neyse ki şoföre yardım etmesini söyleyince seni itmesiyle arka koltuğu boyladın: «Sen deli misin arkadaş?» Üzerimde müthiş bir ağırlık hissettim. Mutluluğun sona erdiğini anlamıştım. Mutluluğu yitirmek çoğu kez düşüncelerimizi daha açık seçik okumaya ve zekâmızı saran sis bulutunun dağılmasına yol açtığından, seni sevmenin bana mahvedici bir yorgunluk vereceğini o andan itibaren farketmiştim.

⁂

«Birileri görmüş olabilir mi?» diye sordu Andrea. Soluğum tıkanacak gibi oldu. «Sanmam. Öylesine çabuk oldu ki her şey... Hem sonra herkes resmi arabalar konvoyuna bakmakla meşguldü.» «Peki, ya şoför?» «İyi bir a-

dama benziyordu. Başını sallayarak işi geçiştirdi.» Andrea da başını salladı. «Bu, yalnızca bir başlangıçtır. Anlayabiliyor musunuz?» «Ne yazık ki anlıyorum,» diye yanıtladım. Bizimle neden geldiğini sordum. «Hayırlı olmayan haberler vermeye mi?» Tekrar başını salladı. «Hayır. Aleko çağırdı da onun için. Atina'da ünlü bir şarkıcı var. Cunta'nın da iyi gözle bakmadığı bir şarkıcı. Plakas'da bir gazinoda çalışıyor. Geçtiğimiz günlerde sizi birkaç kezdir davet ediyor. Bu sabah Aleko bana şöyle dedi: Git ona söyle, bu gece geleceğiz ama bize Cunta tarafından yasaklanmış Teodorakis'in şarkılarını söylerse.» «Peki, bu durumda ne olur sence?» «Herhalde polis müdahale eder. O da kendini tutuklatmak için elinden geleni yapacaktır. Hiçbir şeyin değişmediğini, diktatörlük rejiminin aynen sürdüğünü kanıtlamak için.» Biz bunları konuşurken pat diye sen girdin ve, «Bana karşı komplo mu hazırlıyorsunuz? Karışmam ha!» diye şakadan kızarak ekledin. «Çabuk olun. Bu gece eğlenmeye gidiyoruz. Güzel müzik dinleyeceğiz. Bu gece senin çok şık olmanı istiyorum.»

*
**

Gittik. Birbirimize sarılarak daldığın ağır uykuda soluk alıp verişini dinliyor, bu arada olup bitenlere de bir anlam vermeye çalışıyordum. Fakat bir düğümü çözdükten sonra, yeni ve çözülmesi zor bir düğümle karşılaşmak gibi bir şeydi giriştiğim iş. Bir değerlendirme yapalım: Gazinoya girerken, şarkıcı, Teodorakis'ten bir parça söylemişti. Gazinonun açık bölümünde hoparlörler vardı. Polisin duymaması olanaksızdı. Fakat polis müdahale etmedi. Bir ara senin «Ölüler, bayrakları siz taşıyın» şiirinden bestelenmiş şarkıyı çalmalarını istedin. Ama polis yine ortalıkta görünmedi. Kendini tutuklatma plânın gerçekleşmeyince, sokağa

fırlamış ve Papadopulos aleyhine bağırıp çağırmaya başlamıştın. Yoannidis için de ileri geri konuşuyordun. Sonra eve döndüğümüzde ESA merkezine telefon açıp, «Ben Panagulis'im. Yoannidis'i istiyorum. Ona bir mesajım var,» diyerek hakaret dolu sözler söylemiş, küfür etmiştin. Sonra telefonu kapayıp, «Bakalım, gelip tutuklayacaklar mı beni?» demiştin. Fakat ertesi sabah ne gelen oldu, ne giden. Acaba neden? Nedenini anlamadığım bir şey de, sonunda kavuştuğun özgürlüğünü akıllı biçimde kullanmayışın ve böyle anlamsız hırçınlıklarla harcamandı. Bu davranışının ne anlamı vardı? Neye yarardı? Gerçekte Egina Adasında senden esirgedikleri ölüm cezasını aramakla mı meşgüldün? Kollarının arasından sıyrıldım. «Aleko!...» «Ne var - Beni tutuklamaya mı geldiler?» diye sordun gülümseyerek. «Hayır, gelmediler.» «Biliyordum zaten. ESA'ya telefon açıp başkanına küfür eden bir deliyi hiç tutuklarlar mı? Gelmeyeceklerini biliyordum.» «Kasten yaptığını mı söylemek istiyorsun?» «Bak göreceksin, bu davranışım sayesinde, bugün bizi kimse rahatsız etmeyecek ve Sunyo'ya gezintimizi rahatça yapacağız.» «Neresi bu Sunyo?» «Çok güzel bir tapınak. Poseidon tapınağı.»

Çok güzel bir öğle sonrasıydı. Deniz suları inci gibi parlıyordu. Göğe doğru yükselen tapınağın önünde turistler «Ne güzel! Ne güzel!» diye hayranlıklarını dile getirmeye çalışıyorlardı. Yanında yürürken yerden birkaç taş parçası alıp bir anı olsun diye çantama koydum. Sen itiraz ediyordun. «Herkes gelip buradan bir iki taş alsa ne kalır bu harabelerden geriye? Buradan bir şey alıp götürmek suçtur.»

Güneş neredeyse batacaktı; ayrılmadan önce alevlerinin uçlarını gösteriyor, rengi yavaş yavaş kırmızıdan mor renge dönüşüyordu. Kırmızı ve mor alevler arasında

martılar uçuşuyordu. Aralarından bir tanesi kendini boşluğa bırakıp bırakıp suya dalıyordu. Senin düşündeki martı gibi. Bana birden, «Aşk nedir?» diye sordun. «Belki de, az önce alınması suçtur dediğin iki taş parçasını alıp çantama sokuşturuvermektir...» yanıtını verdim. «Aferin sana. Once suç deyip sonra çantana benim iki küçük mermer parçası koymamın nedeni, aşkın bir arkadaşlık ve suç ortaklığı olduğunu göstermektir. Aşk, birlikte yalnızca yatağın paylaşılmadığı, bir hayalin de paylaşıldığı bir dostluktur. Ben birlikte mutlu olacağım bir kadın istemiyorum. Dünya birlikte mutlu olunulan kadınlarla doludur, eğer, istediğimiz mutluluksa... Nitekim beş yıl hapishanede kalışım sayesinde, bu tür kadınlardan kurtulduğumu düşündüğüm olmuştur. Fakat hiçbir zaman bir arkadaşım olmadı. Arkadaş, dost, kardeş, suç ortağım olacak birini arıyorum. Ben savaşım veren bir insanım. Hep de öyle olacağım. Her yerde ve her zaman böyle kalacağım. Cennette de öyle olacağım. Yaşamak ve ölmek için başka tür bir dünya düşünemiyorum. Kaç kişi var şu dünyada? Üç buçuk milyar mı? Peki. Üç milyar dört yüz doksan dokuz milyon ve dokuz yüz doksan dokuz bin dokuz yüz doksan dokuz kişi savaşıma katılamamayı yeğlese, ki bir üç buçuk milyar aksi bir kişi demektir, ben yine de savaşırım.» Çantama koyduğun taş parçalarına bakabilir miyim? Ne biçim taştı onlar?» «Şimdi olmaz. Sakın elini sokma çantaya.» «Göster lütfen.» «Bak üzerinde Virginia Tobacco yazıyor. Tütün.» «Bakiim... Demek, taş diye bunu yutturdun. Ben bunun ne olduğunu çok iyi bilirim. Dinamit lokumu malzemesi. Nereden buldun?» «Seninle konuşurken orada dolaşan biri vardı ya? İşte o verdi. Suikastçılar arkeoloji harabelerini pek severler.» «Ne yapacaksın bunlarla?» «Bak, ben tedhişten hoşlanan biri değilim. Örneğin, vatan ya da bilmem ne idolojisi uğruna içi çocuk dolu

otobüsü havaya uçuramam. Ben savaşa inanmam. Kanla yapılan devrime de inanmıyorum. Bunların yalnızca baştakilerden birini eleyip yenisini getirmeye yaradıkları kanısındayım. Idamlar, kurşuna dizmeler sevdiğim şeyler değil. Fakat işin içinde özgürlük varsa başka... Çünkü, tek önemli şey özgürlüktür.» «Peki, ne yapmak istiyorsun çantadakilerle, Aleko?» «Aslında yarım kiloluk dinamit lokumuyla hiçbir şey yapılamaz. Fakat insan hayal gücünü çalıştırırsa ve yardım edecek bir dostu olursa çok şeyler yapabilir. Sana ihtiyacım var. Sakın, hayır deme bana.» «Senin için gidip birkaç kutu daha Virginia tütünü mü getirmemi istiyorsun?» «Hayır, daha önemli, yardımların dokunabilir. Eğer yardım edersen, eğer beni yalnız bırakmazsan, ne yapmak istediğimi sana söylerim.» Yine o ses. Yine o alev gibi parlayan gözler. O seste, o gözlerde bir şeytan geziniyordu. Bu şeytan her tür anlamsızlığı yaptırabilir, insanı kendi hayatını ve başkalarınınkini mahvetmeye sürükleyebilir, kendi duygularını ve zekâsını feda ettirebilir. Bir yatakta bin kucaklaşmaya değerdi bir gece önce aşkı ezip geçen adam. Bin yasemin ağacına, bin büyülü geceye, bin seni-seviyorum-ve-seveceğim sözüne değerdi bu adam. Tek başına kalmış bu insana her şey değerdi. «Bana dost gerek, bir arkadaş, suç ortağı, kardeş olacak biri... Bana yardım edecek misin?» «Tabii edeceğim,» yanıtı verdim. «Peki. Bak, Akropol tanıktır.»

*
* *

Akropol Planı görkemli bir çılgınlıktı. Burası ziyaretçilere kapalı olduğu bir sırada, bu tarihsel yapıtı işgal etmek, Partenon üzerine kızıl renk bir bayrak çekmek ve Partenon'u havaya uçurmak tehdidiyle Partenon'u rehine almayı içeren bir plandı. Kızıl bayrak çekmenin nedeni, bu

bayrak renginden hoşlanman değil, Cunta'nın bundan nefret etmesinden ve beyaz mermerler arasında göze batan bir renk oluşundandı. Bir ara, oraya gelmiş turistleri, birkaç Amerikalı turisti de rehine almayı düşünmüştün. Fakat sonra ortaya çıkacak zorlukları hesaplayarak vazgeçmiştin. Yiyecek isteyecekler, ilâç isteyecekler vb... Oysa tarihsel yapıtın bu tür gereksinmeleri yoktu. Hem sonra hangi turist, rehine Partenon'dan daha değerli olabilirdi? Partenon'un kırk altı sütunu için tüm dünya harekete geçer, yabancı elçilikler bu yapıtın havaya uçurulmaması ve isteklerinin kabul etmesi için Cunta nezdinde girişimde bulunurlardı. «Isteklerini kabul eder mi Cunta?» «Edecektir. Düşünebiliyor musun sen, üç gün süreyle Partenon'da kızıl bir bayrağın dalgalanışını? Yerli, yabancı televizyonlar gelip dünya kamuoyunu harekete geçirirler. Cunta küçük düşürüldüğünü farkedince onu vermeye razı olur.» «Kimmiş o?» «Yoannidis. Çünkü Papadopulos önemli değil. Ben Yoannidis'i istiyorum.» «Bakalım gelir mi Yoannidis?» «Ben tanırım onu. Huyunu bilirim. Cesur bir adamdır. Böyle bir durumla karşılaşınca kalkıp gelir.»

Bu noktada hiç bir kuşkun yoktu. Planın gerçekleşeceğinden öylesine emindin ki, yapacaklarını akıl terazisinde tartma girişimleri boşlukta kalıyordu. Evet, Yoannidis Akropol'a tırmanacak ve sen onu Partenon'da kabul edecektin. Senin sırtında da birkaç parça dinamit lokumu olacaktı. Şöyle demeyi tasarlıyordun: «Seni kutlarım, Yoannidis. Beni mahçup etmedin. Beş yıl önce benim gibi konuşan birine yüz binde bir rastlandığını söyleyen sendin. Bugün de ben sana, böyle bir çağrı üzerine gelen bir generale yüz binde bir rastlanacağını söylüyorum. O gün elinde kelepçeler bulunan bendim. Bugünse senin elin kelepçeli. Daha doğrusu her ikimizin eli kelepçeli bugün.»

«Bunu söyledikten hemen sonra senin sol bileğine onun sağ bileğini kelepçeleyerek şunu ekleyecektin: «Sırtımdaki dinamit lokumlarını görüyor musun? Eğer yanlış bir davranışta bulunursan ikimiz birden havaya uçarız.» «Daha sonra ne demeyi tasarlıyordun?» «Sonra taleplerimi öne sürüp birlikte Cezayir'e gideceğiz.» «Cezayir'e mi?» «Evet.» «Doğrudan Akropol'den mi?» «Evet.» «Yoannidis'le birlikte mi?» «Evet. Onu rehine olarak ve sol bileğime kelepçelenmiş durumda götüreceğim. Bizim için bir uçak tahsis etmelerini isteyeceğim ve...» «Ya buna engel olmak için Yoannidis ölmeyi göze alırsa?» «O kabul eder, fakat çevresindekiler kabul etmezler. Rejimin kuvvetli adamıdır o. Ordunun büyük bir bölümü onu tutuyor. Ve gerekirse Hitler'le birlikte havaya uçmayı göze alan o Alman generali gibi ben de Yoannidis'le öleceğim.» «Sen deli misin?» «Belki, ne var ki tarihi yapan mantık değildir. Delilerdir. Neyin yapılabileceğini, neyin yapılamayacağını, neyin sağduyuya uygun olduğunu ve neyin olmadığını hesapiamaya kalksak dünyayı döndüren güç yok olurdu. Yaşam da amacından yoksun kalırdı.»

Çılgınlıklarında bana ne gibi bir rol tanıdığın belli değildi. Bazen yalnızca moral destek sağlamaya yarıyordum. Bazen de çok önemli stratejik bir rolüm oluyordu. «Partenon'un kuzeye bakan yüzüne üç adam, güneye bakan yüzüne üç tane daha, iki tane doğu kapısına, dört tane de giriş kapısına yerleştirirsem, Partenon'un üzerinde dururken beni kimse arkadan vuramaz. Sen makineli tüfek kullanabilir misin?» Acaba bir itirazım olabilir mi, diye bir düşünce geçmezdi aklından. Sunyo Burnunda geçirdiğimiz öğleden sonraki konuşmalarımızda senin Sançe Panço'n olmuştum artık. Sançe Panço'nun görevi Don Kişot'a çılgınlıklarında eşlik etmek değil midir zaten? Planını bana anlatırken en önemli sorunun on iki yandaş gerilla bulmak

olduğunu belirtmiştin. Arkanda bir parti bulunmadıkça, klişeleşmiş bir ideolojiden yana değilsen nasıl bulabilirdin onları? Kimlerle iş görebileceğini gözden geçirdin. Akropol planından vazgeçmek üzereydin ki, Şili'de Allende'nin öldürülüşü isteklerine yeni bir esin kaynağı oluşturdu. Suyun dibine batırmak istedikçe su yüzüne fırlayan sünger gibi Allende'nin ölümü seni tekrar kabuğundan çıkardı ve görkemli çılgınlığının alevlenmesine yol açtı. «Kızıl bayrakla birlikte Şili bayrağını da Partenon'da dalgalandıracağız. Özgürlüğün vatanı yoktur.»

İşbirliği yapmayı düşündüğün arkadaşların çoğunu gözün tutmamıştı. Sana yardım edecek gibi olan iki kişiden biri, Partenon'u yıkmak için 10 ton dinamite gerek olduğunu, bu kadar dinamiti Akropol'e getirememiş olacağınızın Cunta yetkililerince bilineceğini söyleyerek öğütler verdi. Caydırma öğütleri tabii... Öbür arkadaşsa kişisel cesaret örneği girişimleri halkın desteklemediğini belirtti. Halk kişisel kahramanlığı kahramanlara ait bencillik olarak niteliyordu. Şamar yemiş gibi olmuştun. «Demek ben hiçbir işe yaramıyorum?» diye sordun. «Ben öyle demiyorum, Aleko. Ama bir diktatör gider, başka bir diktatör gelir. Diktatörlükler, toplumların kollektif biçimde karşı koymak için eğitilmesiyle yok edilebilirler ancak.» Arkadaşının kravatına yapıştın ve boynuna dolayarak sıkmaya başladın. «Ne demek yani? Ben hapishanede işkence çekerken sen 2333 yılının yığınlarını eğitmek üzere kitaplar mı yazıyordun?» Sonra bir köşeye çekilip hüngür hüngür ağladın.

Bu uyarının, üzerinde olumlu etki yapmasını isterdim. Oysa öyle olmadı. Ve Papadopulos'un otomobilinin altına kendini atmaya çabaladığın gece duyduğum kendimle ilgili yitiklik korkusunu tekrar duymaya başladım: Ne biçim bir kapana girmiş, hangi dehlize itilmiştim?

*
**

Bu iki arkadaşının konuşmaları beni etkilemişti. Demek sen başkalarına benzemeyen yaratılışta biriydin. Peki ama, senin Huyn Thi An, Chato ya da Tito de Alecar'la benzerliğin neredeydi? Sen gerçekten, sandığım gibi biri miydin? Sen, benim yaşattığım, benim sandığım sen miydin? Dönüp birlikte kalmakla iyi mi etmiştim? Yoksa talihimi okuyuveren o Andreas'ı dinlememekle kötü mü etmiştim?

Sende her şey, akla meydan okuyuş, sağduyuya haykırış ve mantığa bir şamardı. Her serüvene heyecanla atılıyor ve bu heyecanı büyük bir ustalıkla başkalarına aşılayabiliyordun. Sürekli savaşım durumundaydın. Amaç, bir bahaneydi sanki. Yaşamak senin için sürekli eylemdi. Hareketsizlikse ölüme eşitti. Yaratılışımda olmayan şeyler sende vardı. Beni senden iten şeyler, aynı zamanda sana yaklaştıran şeyler değil miydi, diye kendime sormadan edemiyordum. Yaratılışımdaki ayrılık, hatta uyuşmazlığı tanrılar bizi bir arada tutmak için birleştirici malzeme olarak kullanıyorlardı.

Yazgımın satırları arasından sıyrılamayarak senin binbir çelişkin arasında bağ kurmaya çalışıyordum.

Bir sabah uyandığında ansızın, «Girit'e gidiyoruz,» dedin. «Niçin?» «Aradığım dost gerillacıları bulmak için.»

*
* *

Girit yolculuğu için ısrarın senin bazı konuları aklına taktığını iyice ortaya koyuyordu. Sendeki her yeni inanç, bir fikir ve her yeni fikir, bir psikoz yaratıyordu.

Girit'e gittiğimizin galiba beşinci günüydü. Venzelos'un mezarında, Egina Adasında olduğu gibi, ölüm sana çağrıda bulundu. Hiçbir zaman bir insanın bir ölü kadar etkili olamayacağını söyleyordun. Frag'da Jan Palach'ın.

Venceslao anıtı önünde kendini yakmasından söz ettin. «Ne var ki, Çekoslovaklar Venceslao'nun kim olduğunu biliyorlardı. Oysa Partenon'u bilen yoktu,» diye yakınıyordun. «Ne ilgisi var Partenon'la?» «Var. Çünkü biri çıkıp Partenon önünde intihar etse, seyreyle Cunta'nın durumunu? Bütün dünya der ki...» «Bir deliymiş der.» «Neden?' Jan Palach deli miydi? Saygon'da kendilerini yakan Vietnam'lı rahipler deli miydiler? Savaşımı direnişi sürdürmenin çeşitli yolları vardır. Bunlardan biri de intihardır. Ben intiharı hiçbir zaman düşünmemiştim. Bir anlam vermezdim de. Işkenceler yapıldığı sırada bile aklımdan geçirmedim. Ne var ki, o zaman dışarıda beni düşünen, benimle ilgilenen birileri olduğunu biliyordum. O zaman kendimi bu nedenle yalnız hissetmiyordum. Şimdiyse dışarıda kimse yardım etmiyor, kimse kulak vermiyor. Yalnız olduğun için hiçbir girişimde bulunamıyorsun. Böyle olunca intiharın bir anlam kazanıyor. Bir işlevi oluyor.» «Aleko!» «Üstünde durma fazla. Benim gibi insanlar tek başlarına ölürler. Sevip sevilseler de. Bu gece müthiş sarhoş olmak istiyorum.» Sözünü tuttun da. Bardakları, şişeleri boşaltıp içkiyle kızgınlığı, kızgınlıkla üzüntüyü başarısızlığın acısına, acıyı da yalnızlığa katarak içtin. Bu yalnızlığın öylesine derindi ki, hafifletmeye çaba göstermek denizi kaşıkla boşaltmaya benzerdi. Üstü açık bir taverna seçmiştik. Sokağa bakan bir yerdi. Karşısında da bir otel vardı. Sen bardakları boşaltırken önümüzden mavi bir otomobil geçiyordu. Ağır, ağır... Sonra tekrar geçiyordu. Içinde iki kişi vardı. Seni dikkatle izliyorlardı. Sen onları görmüyordun. Sarhoşlukla ikide bir «Yarım kiloluk dinamit lokumu, bir fitil, bir kibrit yeter,» diye tekrarlayıp duruyordun.

Eve döndüğümüzde müthiş sarhoştun. Sabahın erken saatlerine dek başucunda bekledim. Sabah uyandığında, «Günaydın,» dedin. «Nasıl uyudun? Ne güzel güneş değil

mi? Seni nereye götüreceğim biliyor musun? Heraklion'a. Valizlerini yap.»

*
* *

«Aaa, yoklar!» «Kim yok? Ne yok?» «Beyaz renkli polislerin arabası.» «Emin misin?» «Bak, işte. Yok.» «Bir yere kadar gitmişlerdir gelirler.» «Hayır. Kapıcı gittiklerini söyledi.» Belleğimi yokladım. Gece seni eve taşımanın zorluğu içinde polis arabasına dikkat edip etmediğimi anımsayamadım. Garip bir durum... Arkadaşın Febo, «Belki de izlemekten vazgeçtiler,» dedi. «Belki de yolda bize yetişirler.» «Belki.» Hayret doğrusu! Sen Febo'ya telefon ettiğinde, Heraklion'a gideceğimizden söz etmiştin. Seni dinleyenler bunu not etmiş olmalılar.

Yolda giderken eski anılarımızdan söz açtık. Söz açlığa gelip dayandı. «Sen hiç aç kaldın mı ki açlığın ne olduğunu bilesin? Söyle bakalım 1968 Paskalyası'nda ne yedin?» «Dur, bir düşüneyim. 1968 Paskalyası'nda Vietnam'daydım... Danang cephesinde. Amerikan askerlerinin yedikleri tayından yemişimdir. Ya sen?» «Ben küçük bir kutu havyar.» «Bir de şikâyet edersin?» «Cebimde tek kuruş yoktu. Kaldığım evde yalnız o küçücük havyar kutusu kalmıştı. Ekmeksiz, tereyağsız, kuru kuru havyar yemenin ne zor, ne tatsız olduğunu sen bilir misin? O günden beri havyardan nefret ederim.» Febo dinlemiyordu. «Febo, senin havyar hoşuna gider mi?» Febo huzursuzdu. Dikiz aynasına bakıyordu. Sapsarı kesilmişti yüzü. «Kahrolasıcalar!» «Ne oluyor, Febo?» «Boşuna umuda kapılmışız. İzliyorlar bizi.»

Döndüğüm zaman polis arabasını göremedim. Bir gece önce oturduğumuz taverna önünden gelip geçen mavi arabaydı bu. Üç yüz metre kadar gerimizden geliyordu.

Arkamızda onlardan başka kimsecikler yoktu. Bu ıssızlıkta nasıl olmuştu da fark etmemiştik? Febo arabayı hızlandırınca o da hızlanıyor, yavaşlatınca o da yavaşlıyordu. Febo, «Kimin nesidir bunlar?» dedi. Sen buz gibi bir sesle, «Kaderdir bunun adı,» yanıtını vermiştin. Sen de dönüp baktın. Olağan bir şeymiş alışkanlığı içinde karşıladın. Fakat gözlerin birer nefret kuyusu gibiydi. «Bunlar polis falan değil. Faşist bunlar.» «Nasıl anladın?» «Sor bak, Febo'ya.» Febo arabayı hızla sürüyordu. Yol iki dağ arasında daraldığı anlarda çarpacak gibi oluyorduk. Fakat sen Febo'ya, «Aldırma, bas gaza,» demekle yetiniyordun. Yol bir ara genişleyip sonra tekrar darboğaz oluyordu. İşte, o kısa aralıkta mavi araba gelip bizi geçti. Önümüze geçip kaza yaptırmak istedikleri belliydi Kendimi tutamayıp bağırdığımı anımsıyorum. «Febo, bunlar bizi uçurumdan aşağı kaza süsüyle yuvarlamak istiyorlar!» Böylesine bir tehlike anında sigara yakmak düşünebileceğim bir şey değildi. Ama sen sükûnetle yaktın. Tok ve tekdüze bir sesle konuşuyordun; bir gece önceki kendini kaybetmiş, kendini bırakmış Aleko ile hiç ilgisi yoktu. Hatta denebilirdi ki, ölüme meydan okumak ve sevdiğin iki kişiyi de aynı durumda görmek sana zevk veriyordu. «Çabuk, bana, bir kâğıt verin. Plaka numarasını almak istiyorum.» Mavi arabayı kullanan iki kişinin yüzünü iyice görmüştüm. Kapkara bıyıkları, zeytin gibi parlayan yağlı yüz ciltleri vardı. Arabayı sürenin canavarca bir gülüşü bile farkediliyordu. Febo'nun ustalığı sayesinde mavi arabadakilerin giriştikleri ölümcül hamleleri ufak tefek çiziklerle geçiştirmiştik. Üzerine otomobilin plaka mimarisini yazdığın kâğıdı havada sallayarak, «İşte şimdi eğleneceğiz Heraklion'da,» diyordu.

*
**

Heraklion'da eğlenmeyeceğimizi, kente girmeden az

önce rastladığımız beyaz polis arabası görününce anlamıştık. Birini gözetlediği belli olan bir hızla bizim gittiğimiz yönün tersine gidiyordu. Uçurumda ya üç ölü, ya üç diri arayacaktı. Bizi aradıkları kuşkusuzdu. Çünkü arabamızın yanından geçer geçmez öylesine sert bir dönüş yaptı ki, az daha bizi mahmuzlayacaktı. Burada, içinde sivil giyinmiş kişilerin bulunduğu kırmızı bir araba eklenmişti. Bugünden itibaren ölüm, benim için (belki senin için de) bir otomobil biçiminde karşımıza çıkacaktı artık.

Bir taverncya girmiştik. Kapının hem girişinde, hem de arka kapısında iki kişi nöbet tutuyordu. Yapacağın temasları iptal etmek için Febo telefon ederken biz ikimiz Knossos Sarayına gitmiştik. Fakat yolda, «İtalyanca biliyor musun?» diye garip sorular soran birileri çıkmıştı karşımıza. Üzerlerine atlayıp küfürler savurdun. Neyse ki üniformalı polislerin müdahalesiyle iş yatıştı. En iyisi bir an önce dönmekti. Fakat yolda yeniden otomobil kazaları dizisinden nasıl kurtulabilirdik? Seni öldürmek için karayolunu seçtilerse, dönüşte karanlıkta amaçlarını daha iyi gerçekleştirebilirlerdi. Aramızda bir tartışma çıktı. Ben üniformalı polisler yardımcı oldular diye, dönüşte de bize yardımcı olmaları için onlara haber verelim diyordum. Sense, «Ben acaba polis tarafından korunmaya razı olur muyum? Ben Panagulis'im,» diye hop oturup hop kalkıyordun. Febo'nun işbirliği sayesinde izimizi kaybettirip Heraklion'dan Ksanya'ya sağ salim dönebildik.

Ksanya'da mavi otomobil plakasının sahte olduğunu ortaya çıkaracak kadar vaktimiz oldu. Bu durum karşısında, «Cinayeti işletmek için o katilleri kim kiralamıştı?» diye sorular geçmeye başladı kafamdan. Otomobil kazası süsü verilecek cinayeti Papadopulos mu istiyordu? Ancak sağ kalman onun işine gelirdi. Acaba Yoannidis miydi?

Fakat o da senin ancak kurşuna dizilmeni isterdi, böyle basit bir otomobil kazasında ölmene gönlü razı olmazdı. Teofiloyannakos ya da Hazizikis olabilir miydi? Iktidar senden memnun değildi. Boyatis hapishanesinden çıktığın günden beri bir saniye rahat durmamıştın. Ülkendekiler olsun, yabancı gazeteler olsun, verdiğin demeçler iktidarı rahatsız ediyordu. Akropol planında ısrar ediyordun. «Yunanistan'dan ayrılsan iyi olur, Aleko.» «Hayır. Parteron'da kendimi havaya uçururum daha iyi.» «Ölüler dirilerden daha iyi konuşabiliyorlar diye mi?» «Evet.» «Hayır, Aleko, yanlış düşünüyorsun. Ölüler konuşamaz. Yaşamalısın.» Bu söz üzerine gidip odana kapanmıştın. Fakat ertesi sabah sakindin. «Evet, ben bu Akropol planından vazgeçiyorum,» dedin.

*
* *

Bu fikrinden vazgeçtiğin için öylesine sevinmiştim ki, seni etkileyen acaba sözlerim miydi, diye düşünmedim bile. Sen hayatta olduğun sürece üzerinde bile durmadım. Ancak, yıllar sonra, hayaletin belleğimin kâbusu durumuna gelince ve anıların da araştırmalarımın nedeni olunca, ölümün aracılığıyla seni anlayabilmek üzere olaylar mozaiğini kurmaya başladım. Hayır. Akropol planından vazgeçirten ben olmamıştım. Seni ısrarlarından vazgeçirten, amaçladığın şeyleri gerçekleştiremeyişindi. Istekler sende birer sabit fikir haline dönüşüp de gerçekleşemeyince, birden terkediyordun onları. Yalnız iki konuda böyle davranmamıştın. Biri, Papadopulos'a yaptığın suikasttı. Çünkü bu olay yaşam çizgini oluşturacaktı. Bir de o belgelerin elde edilmesinde... Bu da ölüm çizgini oluşturacaktı. Özet

olarak, kahramanlık öykünün başlangıcında ve sonunda. Bu durum, ozanların, sanatçıların başına gelir. Kısa yaşayacaklarını bilen asilerde de görülen bir durumdur. Genellikle bunların yaşamları sonuçlanmamış binbir serüvenin ateşiyle kül olur gider. Rüzgâra savurdukları tohumların çiçek açıp açmadığını görmeden göçüp giderler. Sürekli yeni bir şey peşinde koşmaları gerektiğinden, bunların etkisini ölçüp biçmeyi düşünmezler. Yeniden, bir daha, bir daha başlarlar. Bu nedenle girişimleri arasında bağ kurulmaz gibi görünür. Fakat toplu bakışla bakmasını bilenler bir bağ bulunduğunu fark ederler. Bana birden, «Yunanistan'dan ayrılıp Italya'ya gitmek istiyorum,» dedin. «Yarın pasaport için başvuracağım.» «Ya vermezlerse?» «Papadopulos verir.»

*
**

Tiranlıkların ortak bir yanı, senin durumunda olanlara pasaport vermek istemeyişleridir.

Doğduğun mahalle olan Glifada'nın bağlı bulunduğu nüfus dairesinden doğum kâğıdı vermiyorlardı. Her gün resmi daireye gidip geliyordun. Oradaki memurların sana yakınlık duyduklarını anlıyordun. Fakat sana o kâğıdı vermiyorlardı. «Doğmamışım, daha dağmamışım,» diye söylenecek eve dönüyordun. Bir akşam Italya'ya kaçmak istediğini söyledin. Haritayı açtın. Deniz yoluyla mı, karadan mı kaçsam, diye düşünüyordun.

Aklından geçen bir şeyi bana söylemiyordun. Ama sonunda bir yat bulmamı istedin. Bunun için en azından bir aylık bir süreye gerek vardı. «Daha çabuk olmalısın,» diyordun. «Yat bulmak taksi bulmak için değil ki!» «Sen istesen bulursun. Demek, beni sevmiyorsun.» Her zaman olduğu gibi bu kez de kafana koyduğun bir fikir üzerine

son derece iyimser oluyor, tüm engelleri aşabilirmişsin gibi düşünüyordun.

Işin icabına bakmak amacıyla Roma'ya gitmek için bavullarımı hazırlıyordum ki, «Doğdum! Doğdum!» diye gürleyerek girdin eve. Doğum kâğıdını elinde bayrak gibi sallıyordun sevinçle. Bavullarım hemen açıldı ve belgelerin ilki gelince pasaport da gelir diye beklemeye koyulduk. Pasaportu Papadopulos verir, ama ya Yoannidis? Tahmininde yanılmamıştın. Ilk belgeyi aldıktan sonra evin çevresinde gözetleyenlerin sayısı artmıştı. ESA subaylarından birinin eve girip çıkanları bile uyardığını öğrenmiştik. Girit'ten döndüğümüz zaman çevrende bir boşluk belirmişti. Seni eskiden arayanlar, artık aramıyorlardı. Parmakla sayılacak kadar azdı ziyaretine gelenler. Hatta peşinde koşan dişi hayranlar bile uğramıyorlardı. Yanına yaklaşmak için binbir bahane bulan şöhret budalaları da «Evlad-ü ayal var evde» gerekçesiyle senden kaçıyorlardı.

Kuraklıktan ekinleri yanan ve her yağmur damlası üzerine göğü kolaçan eden bir çiftçi gibi pasaportunun gelmesini bekliyordun. Ben de artık Atina'dan nefret etmeye başlamıştım. Sürekli sorun ve acı veren bu kentten ayrılacağımız günü sabırsızlıkla bekliyordum.

Pasaport işlemlerini hızlandırmak için, telefonlarımızı dinliyorlardır umuduyla New York'a falan telefon açıp konferans vermeni bekleyen üniversiteler bulunduğu izlenimini uyandırıyordum. Orada anlaştığım bir arkadaşla telefonda hayali çağrılar üzerinde duruyorduk. Amerikan senatörlerinin de bu konferans sorunuyla ilgilendikleri izlenimini uyandırmıştık. Kesin olarak hangi üniversite, hangi konulu konferans diye ayrıntı da veriyorduk. Telefon konuşmalarımızın Papadopulos yönetimini etkilediği kesindi. Nitekim, senin ölümünden iki yıl sonra bunun böyle olduğunu öğrenmiştik.

Karayoluyla kaçmaya karar vermiştin. Annen razı değildi buna ama yine de bavulunu hazırladı. O akşam odasındaki tüm azizler için mum yaktı. Sabaha karşı bizi uyandırdı. Gece rüyasında azizlerden birini gördüğünü ve pasaportunun geleceğini haber verdiğini söyledi. O sabah pasaport çıkagelmişti! Pasaportu eline alır almaz ilk sorduğun şu oldu: «Saat kaç?» «Dokuz buçuk.» «Roma'ya kaçta uçak var?» «Öğleden sonra saat ikide.» «Biletleri almaya sen mi gideceksin?» «Evet, yalnız gidiş mi?» «Hayır, gidiş - geliş.»

Kendimi bir kuş kadar hafif hissediyordum. Yarının bir gökkuşağı rengi getireceği duygusu vardı içimde. Bu gökkuşağı altında ağzım kulaklarıma varmış yürüyordum. Herkes şaşkınlıkla bana bakıyordu. Fakat bileti alır almaz keyfim kaçtı. Bilete dokunur dokunmaz, Atina'ya indiğim gün içimde beliren korkuya benzer bir duygu yayılmıştı benliğime. Düşüncelerimi dağıtmaya çalışarak bir taksiye atladım. Batıl inançlara saplananlarla yaşaya yaşaya insanın batıl inanç sahibi olduğunu düşünerek eve geldim. Eve gelirken üzerinde Texaco yazılı garajı gördüm. İçimi yine o duygu kapladı. Eve girdim ve sana bileti uzattım. «İşte!»

*
**

«Gitmemizi engelleyecekler galiba.» Kızgınlık dolu bir fısıldayıştı. «Bunu da nereden çıkardın?» «Koku aldım. Çevremizde en az yirmi polis var.»

Ben terminalde polis falan göremiyordum. «Nerededeler?» «Sen onları tanımayı henüz öğrenmedin. Bak, şu polis. Şu da. Obürü de.» «Nasıl anlıyorsun?» «Pabuçlarından! Bak, hepsinin de bağı var. Şu blucinli genç de.» «Evet ama, gitmemize nasıl engel olabilirler? Pasaport kontrolünden geçtik. Uçağa biniş koçanı da elimizde. Daha ön-

ce olsaydı, yapabilirlerdi.» «Daha önce orada gazeteciler vardı.» Doğruydu. Yunanistan'dan ayrılacağın haberi üzerine gazeteciler gelmişti. Pasaport kontrol noktasına dek gazeteciler tarafından korunuyorduk demek. «Yine de nasıl engel olabileceklerine akıl erdiremiyorum?» «Birazdan anlarsın.» «Roma'ya gidecek olanlar iki no.'lu kapıya,» diye anons edildi. Herkesle birlikte sıraya girdik. Sıra bize geldiğinde, korkudan gözlerini açmış bir hostes, «Hayır. Siz gidemezsiniz,» diyerek bizi itti. Birden çevremizde pabuçları potin gibi bağlı kişiler belirdi. «Gitmek hakkına sahibiz. Pasaportlarımız var.» «Kesin sesinizi.» «Nedenini öğrenmek hakkımız.» «Susun diyoruz.» Sonra kızgınlıktan ıslık gibi çıkan bir fısıldayışla bana, «Tartışma! Böyle boktan adamlarla tartışılmaz,» dedin. Aralarından biri üstüne saldırırken, «Dikkat! Aleko!» diye bağırdım. Söylememe gerek bile kalmadı. Bize Heraklion yolunda mavi otomobil saldırdığı anlarda koruduğun soğukkanlılığın hemen geri gelmişti. «Ne yapmamız gerekir, Aleko?» «Beklemekten başka çare yok. Bakalım, Papadopulos mu, Yoannidis mi kazanacak pasaportum konusundaki tartışmayı?» Bu arada hostes uçağa bineceklerin kâğıtlarını topluyordu. Aradan beş dakika geçti. Çevremizi potin bağlı adamlar sarmıştı.

Beş dakika, on dakika, on beş, yirmi... Uçak oracıktaydı. Iki no.'lu kapının az ötesinde. Kapıdan geçip iki metre öteye gidebilsek kurtulacaktık. Uçak şirketi görevlilerinden biri yanımızdan geçiyordu. Uçağa alınmama kararının kesin olup olmadığını sordum. Fısıldayarak kesin olarak bilinmediğini ve tartışmaların sürüp gittiğini söyledi. Uçak merdivenini almamalarını ve her olasılığa karşı hazır olmalarını rica ettim. Yirmi beş dakika geçti. Yarım saat dolmuştu ki, görevli çıkageldi. «Hazır olun. Cumhurbaşkanlık köşküyle konuşuyorlar. Oradan olumlu yanıt gelirse, kar-

şıt emirleri dinlemeden sizi uçağa alacağız.» «Karşıt emirler mi?» «Evet, üç kez oldu.» O sırada elindeki telsiz yanıp sönüyordu. Telsizi kulağına götürdüğünü, tartıştığını, polislere yöneldiğini, tekrar tartıştığını, sonra yanımıza geldiğini gördüm. Elimizdeki biniş kartlarına yapıştığı gibi bize, «Çabuk olun! Hadi!» dedi. Bizi çekmesiyle uçağa tırmamamız bir oldu. Uçağın kapısı kapanırken, «Başardık Aleko!» diyebildim. «Belki,» yanıtını verdin. «Neden belki?» «Çünkü daha motörler çalışmadı.» Evet, gerçekten motörler henüz çalıştırılmamıştı. Çalıştırılmıyordu da. Neden acaba? Bekleyiş içinde, zaman sarkacı bir oraya bir buraya gidip geliyordu. Aradan on, on beş dakika geçti. Yarım saat oldu. Yolcular huzursuzlanıyorlardı. Pencereden baktığımızda, iki polisin bizi çarçabuk uçağa soktuğu görevliyle tartıştıklarını gördük. Elini tuttum. Ter içindeydi. Yüzünden kocaman ter taneleri damlıyordu. Konuşamıyordun bile. «Göreceksin, şimdi kalkacak.» «Öyle mi?» «İndiremezler. Skandal olur.» «Öyle mi?» Birden uçağın motörleri kükrer gibi dönmeye başladı. Pistten havalandığımız zaman Atina yalnızca haritada bir yerdi artık.

Bitkinlikten koltuğa yığılıp uykuya daldın. Gözlerini açtığın zaman hostesin getirdiği şampanya bardağını kaldırdın. «Bir bilet kazandım. Ölüm bileti. Hâlâ yolculuktayım. Yolculuğun sonu geldi sanmıştım. Yanılmışım.» «Şiire benziyor söylediklerin.» Evet, Boyatis'te yazmıştım. İki yıl önce. İdam cezasını yerine getirmekten vazgeçildiği anda.»

BÖLÜM VIII

Ozan ya da kahraman olmaya mahkûm bir insanın trajedisi, onu kaderinden çekip almaya, üstlendiği görevin uzaklaştırmaya çabalayanların anlayışsızlığı oranında büyüktür. O insanı seven, onu ölüme armağan etmeye yanaşmaz herhalde. Ömrünü birazcık olsun uzatabilmek amacıyla elinden geleni ardına koymaz. Bu anlamda, seni benim kadar az anlayan, benden çok kaderinden ve rolünden uzaklaştırmaya uğraşan olmamıştır. Sen bunu, Roma'da kalmak üzere seçtiğim otel dairesine girdiğimizde hemen anladın. Anladığını gizlemek için çaba da harcamadın. Otel dairesine girdin, ayırtılan üç odayı, Via Veneto Sokağına bakan balkonu, güzel halıları, kristal avizeleri dikkatle inceledikten sonra, masanın önüne dikildin. Masanın üzerinde bir vazo çiçek, bir sepet meyva ve içinde buzlu bir şarap şişesi bulunan güzel bir kova vardı. «Çiçekler senin için mi, benim için mi?» diye sordun. «Senin için.» «Meyvalar senin için mi, benim için mi?» «Senin için.» «Şarap senin için mi, benim için mi?» «Senin için. Hepsi senin için, Aleko.» «Hımm. Anlıyorum.» Uzun bir sessizlik izledi. Yoğun bir sessizlik. Ve o sessizlik içinde oturdun, piponu doldurdun, yaktın, sonunda hüzün dolu bir sesle

şunu anlattın: «Boyatis hapishanesinde bir gece bir düş gördüm. Bu otele benzer bir yerde kalıyordum. Hayır, benzer değildi. Aynen böyleydi. Halılar aynı, möbleler aynı, avizeler aynı, balkon bile aynıydı. Çiçek vazosu, meyva sepeti, şarap şişesi de böyleydi. Bana bunları sunan kadın da, 'Senin için, hepsi senin için, Aleko,' diyordu. Oysa ben kendimi mutlu hissetmiyordum. Ilk anda mutlu olmayışımın nedenlerini kestirememiştim. Otel güzeldi, hoşuma da gitmişti. Mutlu değildim, çünkü ellerime kelepçe takılmıştı. Hayret! Uyumadan önce Zakarakis kelepçe takmamıştı. Düşümdeyse kelepçeliydim ve bileklerimi acıtıyordu. O denli acıtıyordu ki, şarap şişesinin mantarını açamıyordum. Bir ara şişe yere düştü ve tuzla buz oldu. Bunun üzerine otelden, 'Burası hiçbir boka yaramaz. Hiçbir boka!' diye bağırarak kaçtım.»

Başkalarına benzemeyen bir insanın trajedisi, ona yabancı bir kişiliğin yakıştırılmasından da doğabilir. Bunun sonucu olarak onu kahreden öneriler, eleştiriler karşısında kalır. Gerçek kişiliğinden habersiz olarak onu klişeleşmiş yakıştırmalarla rahatsız ederler. Bu açıdan Roma'ya geldiğin andan itibaren seni öpücüklerle, kucaklamalarla, aramıza - hoş - geldin sözleriyle rahatsız edenler az değildi. Senin duruşman sırasında bir protesto yürüyüşü ya da bir toplantı düzenleyenler, şimdi sana borcunu böyle ödetiyorlardı. Seni gerçekten sevenler pek azdı aralarında. Klişeleşmiş formüller gözlüğüyle bakıyorlardı sana. Oğütler veriyorlar, sabık kahramana: «Özverilere bir son vermelisin artık. Bu da hayat mı? Dinlenmelisin. Bir tatile çıkmalısın. Ye, iç, eğlen. Yarın gece bir ziyafet düzenleyelim.» Sabık suikast eylemcisini uyarıyorlardı: «Kimle konuştuğuna dikkat et, yanıltıcı gruplarla temasa geçme, gelecek kez mayın kullanma. Ağır oluyor, Filistinlilerin kullandığı hafif plastikten kullan daha iyi.» Bu arada devrim-

ciye eleştiriler de yöneltiliyordu: «Bu ne şık kravat böyle? Ne şık gömlek öyle? Iyisin, iyisin. Neden o otelde kalıyorsun? O otelde Kissinger, Şah falan kalıyor. Emekçi sınıflar ne derler? Halk ne düşünür senin hakkında? Orayı terk et, bizim fakirhaneye gel. Koridora bir divan açar, bir yatak sereriz, hepsi o kadar.» Sorular da eksik değildi. Lidere yöneltilen başlıca sorular şunlardı: «Kitleler karşısındaki görünüşün ne olacak? Ideolojik tutumunu ortaya koyman gerek. Diktatörlüğe karşı savaşım vermek, özgürlük sorununu işlemek yeterli değil. Neden bir basın toplantısı düzenlemiyorsun? Neden bir kitap yazmıyorsun?» Birden kontrolünü yitirdin. «Yarın Atina'ya gidiyorum. Kaçacağım buradan», diye hıçkırıklarla ağlıyordun.

Yalnız kalmış bir insanın trajedisi, bir düş olarak gördüğü politika sanatından ayrılıp siyasetin bir meslek ya dinsel bir mezhep olarak kabul edildiği dünyaya girmesiyle başlar. Bunu bir yıl sonra, ülkene dönüşünde tam olarak anlayacaktın. Ancak Italya bunu anlaman için bir ön hazırlık yeri oldu senin için.

Benim tarafımdan ellerini kelepçelenmiş hissetmenin ve başkalarının çatlak seslerini duymanın yarattığı şokun ardından, Cunta'ya karşı direnişi sürdürmek için yardım sağlamaya yöneldin. Umut beslediğin partilerin liderleriyle temas etmeye çalıştın: Sosyalistler, komünistler, cumhuriyetçiler, solcu Katolikler. Bütün bu temas çabaları ancak üç yaşlının seni dinlemeye razı olmasıyla sonuçlandı.

*
**

Bunlardan biri, Italya'nın kuzeyinde direnişi örgütleyen Ferruccio Parri idi. Onunla konuşmak sana iyi geldi. Yarın - Atinaya - dönüyorum saplantısından vazgeçmene yardım etti. «Aferin oğlum. Yunanistan'ı terketmekle çok

iyi ettin. Sana yardım etmeliyiz. Italya'da yalnız olmadığını bilmelisin.»

O zamanlar millet meclisi başkanı olan Sandro Pertini'yle konuşman da iyi oldu. Omrünün sonuna dek sürecek iyi ilişkiler kurulmuştu aranızda. «Silâhlı direnişe geçmen için yardımcı oluruz. Ben de öyle yapmıştım. Silâhlı direnişten başka çıkar yol yok.» Bu temaslar seni cesaretlendirmiş, yüreğin iyice kabarmıştı. Ne var ki, üçüncü yaşlı ile, Pietro Nenni ile buluşman seni düş kırıklığına uğrattı. Ve iç dünyanın kıyılarına ölü balıklar vurdu. Karşılaştığınızda seni kucaklayıp öptü. Duygulandı. Fakat az sonra koltuğuna yaslanarak kalın camlı gözlüklerinin ardından, mikroskopta ilginç bir yaratık inceleyen bilimadamı soğukkanlılığıyle seni gözlemeye başladı. Senden çok, Papadopulos rejiminin ne kadar süreceği ve Yoannidis'in Papadopulos'an neler yapabileceği konusuyla ilgilendi. «Yalnızca silâhlı direnişle Cunta'ya karşı konabilir,» dediğinde, «Silâhlı direniş mi?» diye donuk bir sesle yineledi. Silâhlı direnişin örgütlenemeyeceğini biliyor, ama bunu sana açıklamakta da yarar görmüyordu. Nenni bana dönerek şöyle dedi: «Bana Ispanya Iç Savaşındaki Fernando De Rosa'yı anımsatıyor bu genç. De Rosa sosyalist olmaktan çok anarşistti. Aleko gibi. «Anarşist mi?» diye sordun. «Neyse bunları daha sonra konuşuruz,» diyerek ayağa kalktı Nenni. «Şimdi artık sürgünde bol vaktin olduğuna göre, sık sık görüşürüz. Biliyor musun, ben de on üç yıl sürgünde kaldım. Paris'te ve Fransa'nın güneyinde Auvergne'de sürgündeydim.»

İlk kez senin hakkında biri 'sürgün' sözcüğünü kullanmıştı. Bu sözcük, senin Italya'da bulunuşunu tüm çıplaklığıyla gözler önüne seriyordu. Senin bundan daha çok nefret ettiğin bir sözcük yoktu. Yavaşça gözlerinin içine

bakmaya çalıştım. Üzüntü perdesinin ardına gizlenmişler-Roma'ya dönünceye dek uyukladın. Ya da uyukluyormuş gibi yapmıştın. Çünkü otomobilden inip otele girer girmez, «Nerede benim dönüş biletim?» diye aramaya koyuldun. Bileti bulamayınca bana çatıp, «Sen kaybettin. Bileti sen çaldın» diye suçladın. «Ben senin hiçbir şeyini çalmadım. Bileti kaybettinse havayoluna telefon eder suretini çıkartırsın. Seni sürgünde tutan ben değilim. Istediğin an gidebilirsin!» Sonra kızararak, odamı kilitleyip yattım. Sabah kalktığımda yatağa girmediğini ve oracıkta elbiselerinle büzülüp kaldığını gördüm. «Sürgündeki bir insan işte böyle uyur,» diyordun. Pişman olduğun belliydi. Aldırmamış göründüm.

*
**

İtalya eyaletlerinden Toscana'ya güz mevsiminde doyum olmaz. «Eğer kendini yorgun hissediyor da dinlererek benliğine kavuşmak istiyorsan Toscana'ya gidelim,» dedim. Razı oldun. Bağ sırtlarındaki eski ev hiçbir zaman böyle güzel olmamıştı. Bakır ve kızıl renk yapraklı ağaçlar arasındaki evi, sonbahar ateşe vermiş gibiydi. Bu renklerden çıkan alev, penceremize kadar uzanıyordu. Güller de sanki ilk yaz mevsimindeymişler gibi açmışlardı. Sen bu güzelliklere karşı ilgisiz, şöyle bir göz attıktan sonra içeriye çekilmiştin. Bağa dalıp birkaç salkım üzüm alma isteğini bile duymamıştın. Yalnızca bir kez, evin kapısından otuz metre kadar uzaklaşmayı göze almıştın. Daha uzağa adım attığın olmadı. Kapalı pancurlar ardında uyuklamayı tercih ediyordun. Uyuklamadığın zaman da evin içinde volta atıyordun. Üç ileri, üç geri. Tıpkı hapishanede yaptığın gibi, «Aleko, böyle yaşamanın hapishanedekinden farkı ne?»

Artık seni kızdıramıyordum bile. Eski kızgınlıkların geç-

mişti. Belleğinin diplerinden avlayıp çıkardığın şiirler de beni endişelendiriyordu. Çoğu ölüme ilişkin şeylerdir: «Zihninde ölüleri canlandırdığın zaman / onların da bir zamanlar yaşamış olduklarını aklından çıkarma / düş ve umutla dolu olarak / şimdi, dirilerin yaptıkları gibi / geçtiğin yoldan onlar da geçmişler / ve geçerlerken mezarı akıllarına getirmemişlerdi...» Ya da şunu söylüyordun: «Her şey ölü / Kıpırdıyor gördüklerini canlı sanma sakın / Rüzgâr çöpleri sürüklüyor / kımıldatıyor / yalnızca kımıldatıyor / yaşatmıyor / kımıldıyor gördüğün her şey ölmüş bulunuyor.» Ya hiç bıkıp usanmadan dinlediğin o hüzün dolu şarkı? Dudağını büzüp dinlediğin o şarkıda ne var diye sorduğumda, «Yaşam çok kısa, çok kısa sevgilim,» diyor yanıtını veriyordun.

Biz Toscana'ya geldiğimiz hafta Atina'da gösteriler yapılıyordu. Binlerce gösterici kahrolsun, diktatörler, kahrolsun — Papadopulos sloganlarıyla caddelerde ve alanlarda olaylar yaratmıştı. Polisle çatışmalar çok şiddetli olmuş, taş ve molotof kokteyli kullanmıştı. Polis ateş açmış ve yirmiye yakın gösterici yaralanmış, bir o kadarı daha tutuklanmıştı. Yeni tutuklamalar ve duruşmalar olacağa benziyordu. Bu sırada göstericilerin senin adını sonunda kullandıklarını ve korkmadan bağırdıklarını da öğrenmiştin. Peki öyleyse neden kendini meçhulden gelen seslermiş gibi kuşların sislerine kaptırıyor ve karanlık yalnızlığa giriyordun? Ve sadece benimle sevişmek ya da yaşamın çok kısa olduğunu anımsatmak için bu yalnızlıktan çıkıyordun? İşte o sıralarda Niko adında biri çıkageldi. Politeknik'teki ilk yıllarında, siyasete âşık olduğun dönemde, Niko, kişiliğinin etkisi altında kalarak sosyalist gençlik önünde sana bazı görevler tevdi etmişti. Suikast hazırladığın günlerde sana büyük umutlar bağlamıştı. «Niko en çok

güvendiğin biridir, çünkü beni en iyi tanıyanıdır,» derdin. Zürih'te yaşadığı için üzgündün. Onun gelmesiyle senin inziva yaşamın da sona erivermişti. Arkasına gizlendiğin yalnızlık ve sessizlik duvarlarını yıkmıştın. Birden tarlalarda, kırlarda dolaşmaya, güneşi yeniden sevmeye başladın. Ağzından sözcükler sel gibi akıyordu.

Neler konuştuğunuzu sorduğumda Niko birden patladı. «Çılgınlık, canım. Tam anlamıyla çılgınlık. Ülkeye gizlice girişler, kışlalara saldırılar, silahlı direniş. Tek başına yapacakmış... Burada kimsenin kendini dinlemediğini, kimsenin ona yardımcı olmadığını, yalnızca üç ihtiyarın dinlediğini, bu nedenle de her şeyi tek başına yapacağını söylüyor. Bu uğurda ölürse ölürmüş. Fakat ne ayrıntılı plânlar! Kesin tasarımlar!» «Iyi ama bunları ne zaman tasarladı? Nerede kurdu bunları?» «Nerede mi?» Bu evde, şu günlerde, siz onu uyukluyor ve hiçbir şeyle ilgilenmiyor sandığınız anlarda. O ise çılgınlıklarını bir matematikçi gibi plânlıyordu. Onun çalışma yöntemi budur. Hep böyle olmuştur.» «Ben, onun ölümü düşündüğünü sanıyordum... hep ölümden söz ediyordu.» «Pek doğal. O plânlardan her biri, insanın ardında bir parti, bir örgüt olmadan yapılırsa intihardan başka bir şey değildir. O, bunu biliyor. Şu anda Yunanistan'a girmesi bile bir intihar sayılır. Onu olayların sorumlusu sayıyorlar... ve bir köpek gibi öldürürler, yakalasalar.» «Şu anda Yunanistan'a dönmek mi dediniz?» «Evet, aklına koymuş, dönecekmiş. 17 kasım günü. Ölüm cezasına mahkûm edilişinin yıldönümünde.» «Bana haber bile vermiyor!» «Pek doğal değil mi?» «Ne yapmalıyım?» «Onu, bir düşünceden vazgeçirebilmenin yolu, aklına başka bir düşünce sokabilmektir.»

⁂

Seni bu fikirden vazgeçirmek için dünyanın ucuna bile götürmeye razıydım. Nereye? Dünyanın öbür ucuna! Amerika'ya! Yapar mı yaparım, dedim. Ancak bunu derken bir şeyi unuttum. Kendini demokrasi şampiyonu ilan eden bu Leviathan (*) sağ ve sol tiranlıklarla ortak yanları bulunuşunu. Bu ortak yan, güçlü ve küstah devlet kavramında yatmaktadır. Kitleleri temsil etmeyen, kitleden değişik olan ve bilgisayar sonuçlarına göre belirli bir düşünceye ya da dine uyum göstermeyen kişilere karşı devlet denen ejderha acımasızdır. Böyle birine çıkış izni, pasaport vb. verilmez. Çelişkili gibi görünür ama, Sovyet rejimine karşı çıkıp ülkeyi terkedeni öbür tarafta tutan bir çıkar doktrinidir bu. Sovyetler Birliği'nden kaçan kişi, ABD için bir değiş - tokuş aracıdır, dünya dengeleri adına harcanacak bir metadır.

Teodorakis'in Amerika'ya girebilmiş olduğunu anımsadım. Ona izin verirlerdi. Çünkü belirli bir «izm»e, komünizme bağlıydı, sonra kitlelerin sevgilisiydi, bu nedenle de terazinin kefesinde ağırlığı olan bir tartıydı. B. Amerika'ya giriş vizesi vermeyeceklerini aklıma bile getirmeden sordum. «Aleko, ABD'ye gitmeliyim. Iki üç hafta kalacağım.» «Amerika'ya mı? Iki üç hafta ha?» «Mutlaka gitmeliyim. Senin gelmemen yazık olur. Tatile gittiğimi sanma. Temaslarda bulunmak ve destek bulmak umuduyla gidiyorum.» «ABD'den destek mi? Adı Nixon olan bir cumhurbaşkanı ve Kissinger adında bir dışişleri bakanı, bunların da Şili'yi Pinochet'ye teslim edip Allende'yi öldürten bir CIA'si varken, Amerika'dan destek ha? Yoksa unutuyor musun, Papadopulos'u kimin desteklediğini ve bugün onu o yerde tut-

(*) Thomas Hobbes'un aynı adlı kitabında devlet mekanizmasını simgeleyen canavarın adı. (Ç. N.)

makta kimin çıkarı olduğunu ha?» «Hayır Aleko, hayır. ABD demek her zaman Nixon, Kissinger ya da CIA demek değildir. Ben Amerika'da hükümete karşı gelenlerin sayısının Avrupa'dakinden çok olduğu kanısındayım. Kabul et ay da etme, birçok yeni fikir o ülkede doğuyor.» «Evet, ama hemen de ölüyor. Hükümete karşı çıkanlar da, Nixon'un ya da Kissinger'in veya CIA'nin kararları üzerinde etkili olamıyorlar. Haksız savaşlar, kirli dostluklar, tasfiyeler konusunda hiçbir etkinlikleri yok.» «Peki, ama, bazı Kongre üyelerinin tutumunu da yeremezsin. Sen idam cezasına çarptırıldığında, Başkan Johnson'u harekete geçirip idamını durdurtmak üzere Papadopulos'a başvurmuşlardı. «Evet, gidip o büyük fili görmek istiyorum. Yunanca konuşan senatör, milletvekili, garsonları, gençleri görmek istiyorum. Yararlı bir gezi olacak. Neden daha önce aklıma gelmedi?

Vize almak için Milano'ya gittiğimizde heyecandan otele bile girmek istememiştin. Milano'daki konsolosluğa başvurduk.

Vize vermediler. Bunun üzerine siyasi eğitmenin Roma Büyükelçisi Volpe'ye telefon açtım. Hani, şu Volpe adında olup da İtalyanların Golpe (*) adını yakıştırdıkları Amerikan Büyükelçisi. Büyükelçi beni kendisi kabul edip özür dileyeceği yerde, Roma Konsolosu Bayan Margaret Hussman aracılığıyla yanıt verdi. Bayan Hussman'ın büyükelçi adına naklettiği sözler, Milano Konsolosu MacCullum'un yasalara uygun davrandığı yolundaydı. O sıralarda Washington'un hükümdarı olan Kissinger adındaki dışişleri bakanı vizeye engel olunmasını istemiş. Neyse ki kaderin

---

(*) İtalyancada «Golpe» hükümet darbesi anlamına gelir. (Ç. N.)

yolları sonsuz olduğundan, Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmekle uğraşırken, 17 Kasım günü Yunanistan'da bulunmayı unuttun bir süre için. Idam cezasına mahkûm edilişinin yıldönümünde, Yoannidis sana verdiği sözü yerine getirmek üzere Atina'da hazırlık içindeydi. Yoannidis'in verdiği söz seni kurşuna dizdirmekti.

⁂

«Şimdi, ben, Atina'ya nasıl girerim?» Atina'da iki gün içinde karışıklıklar artmış, gösteriler inanılmaz boyutlara varmıştı. Gazeteler başkentin hemen her noktasında barikatlar kurulduğundan, göstericilerin otobüsleri ellerine geçirip kentin caddelerinde, «Kahrolsun - Cunta, Kahrolsun - Faşizm, Kahrolsun Amerikalılarla uşakları,» diye bağırarak dolaştıklarını yazıyorlardı. Fotoğraflardan birinde de siyahlar giymiş annenin Politeknik Okuluna sevinç gösterileri arasında getirildiği görülüyordu.

Niko elinde akşam gazeteleriyle odaya girdi. Hükümet yirmiye yakın ölü ve yüzlerce yaralı olduğunu resmen kabul ediyordu. Politeknik Okulunun önü boşaltılmıştı. Baskı, Selanik'te de kendini göstermiş ve Megara bölgesi köylüleri arasında huzursuzluk artmıştı. Atina'da tanklar Parlamentonun önüne bile mevzilenmişlerdi. Sokağa çıkma yasağı da öğleden sonra saat dörtten itibaren başlıyordu. En önemli gelişme, Papadopulos'un radyoda yaptığı açıklamaydı. Ağustos ayında kaldırılan sıkıyönetimin tekrar uygulamaya konulacağını açıklıyordu. Bozulan düzen iade edilecekti. Enternasyal komünizmin hizmetindeki küçücü bir azınlığın bozduğunu söylediği düzen yeniden sağlanacaktı. «Böyle mi demiş?» «Evet.» «Radyoda konuşmuş, televizyona çıkmamış demek!» «Evet.» Kafese kıstırılmış kaplanın kızgın bakışı gitmiş, bana karşı da her tür azar-

layıcı ifade kaybolmuştu. «Demek oluyor ki, Papadopulos, tabanca şakağına dayanmış bir durumda konuşma yapmış. Tabanca da Yoannidis'in tabancası. Papadopulos artık Yoannidis'in bir oyuncağından başka bir şey değildir. Papadopulos'un, rejimi seçimlerle sözde meşrulaştırma ve sahte demokratikleşme çabası sonuçsuz kaldı. Silâhlı kuvvetler de Pauadopulos'a sırt çevirdi. Yoannidis önce gösterilerin büyümesine göz yummuştur. Sonra da sert biçimde önlemeye çalışmıştır. Papadopulos'un zayıf ve yeteneksiz olduğunu kanıtlama uğruna Politeknik'teki olayların büyümesini kasten istemiştir.» Bunun üzerine Niko, «Eğer Atina'ya şimdi dönersen, beş dakikalık ömrün ancak kalmış olur,» dedi mahzun bir gülüşle. «Şimdi dönmemin hiçbir yararı yok. Papadopulos'la birlikte hücreyi boylamaktan başka bir işe yaramaz,» yanıtını verdin. «Olaylar konusundaki teşhisin ne?» «Diyorum ki, Yoannidis uzlaşma yanlısı biri değildir. Papadopulos'u içeri tıkacaktır. Bu arada hepimizin aldandığını da söylemeliyim. Bir halk ayaklanması değilmiş olanlar. Hükümet darbesi içinde bir hükümet darbesi olmuş meğer. Bu kez darbeyi yapan Yoannidis oldu. Papadopulos'u tasfiye edip diktatörlüğü sağlamlaştıracak, hatta askeri diktatörlüğe dönüştürecek. Bir haftaya varmaz, her şey belli olur. Söylediklerim resmen gerçekleşmiş olacak.»

Kehanetin doğru çıkmıştı. Sekiz gün sonra, Yoannidis gerçekten Papadopulos'u evinde göz hapsi altına aldırmıştı. Cumhurbaşkanlığına Fedon Gizikis adlı bir general getirilmişti. 1968 yılında senin kurşuna dizilmen kararına imzasını koyan aynı kişiydi. Hani şu, ertesi yıl da Gudi hapishanesine gelip senin yemek yemen için, «Lütfen, Bay Pa-

nagulis, yemeğinizi yiyiniz,» diyen ve, «Size bir yemek kaşığı verilince de hemen toprak kazmaya başlıyorsunuz,» diye ekleyen generaldi. Garip bir rastlantı, senin öykündeki kişiler hiç değişmiyorlardı. Hep aynı kişilerdi. Tanrılar seni uğraştırmak için aynı kişileri seçmiş gibiydi.

⁂

Bütün öykülerde, kahramanın bir sonraki atılım için çekildiği gizli bir köşesi, ormanda saklı bir evi vardır. Senin de böyle bir evin vardı. Bu yer Floransa'daydı. Buraya seninle yeni yılın başlarında taşınmıştık gizlice. Gizlice, diyorum, çünkü pek az arkadaşın ve güvendiğin kişinin bu evden haberi olmuştu. Bilmeyenler izimizi bulamazdı; öylesine ormanın ücra bir yerinde ve kuytu köşesindeydi. Evin çevresinde yüz ya da iki yüzyıllık ağaçlar vardı. Ağaçlar sıktı ve evimize öyle yakındılar ki, pencereden elini uzatsan dokunabilirdin. Örneğin, kestane ağaçlarının dalları pencerelerin pervazını yalardı. Kestanelerini pencereden koparabilir ya da parlak kabuklarını okşayabilirdin. Fakat bu evin asıl güzel yanlarından biri, odalardan birinin duvarındaki boydan boya uzanan aynaya kestane ağacının bir selviyle birlikte yansımasıydı. Bir oda değil, ormanın içinde yaşıyorduk sanki. Dolabın aynalı kapılarını da açınca, yanılgı, kuşları içeri çekiyordu. Ve kuşlar gerçek ağaç sanısı içinde, aynadaki ağaçlara konmaya çalışırlardı. Kanatlarını yapay ağaçların dalları üzerinde çırpıyorlar, konacak yer bulamayınca korkuyorlar, gerçekle yapayın sınırları arasında bocalıyorlardı. Onların odadan çıkmalarına yardım ediyor ve elimizde bir havluyla yön vererek dışarıya uçmalarını sağlıyorduk. Gerçi böyle kuytu bir yerde yaşamanın yalnızlık ve güvenlik açısından sakıncaları yok değildi, ama sen her gülün bir dikeni bulunur anlamında, bun-

ca güzelliğin bu kadarcık sakıncası bulunabileceğini söylemiştin. Bunun üzerine, bu kır evini döşetmiş ve ev sahibiyle kontratı imzalamıştık. «Göreceksin, bak, burada huzur bulacağım,» demiştin. Sözünü tutmuştun da. Fakat yalnızca bir süre için. İlk sıralarda öyle güzel günlerimiz olmuştu ki, neredeyse o mutluluk haftasında sanmıştım kendimi. Geceleri sevinçli bir istekle sevişir, yakınlaşma isteğinin insanın gözünde yayla gibi kocaman kıldığı iki kişilik yatağın bir köşesinde birbirimize sarılmış durumda sabahı ederdik. Gündüzleri de birbirimizi rahatsız etmeden, bazen de konuşmadan aynı masada oturup birlikte çalışma lüksüne kavuştuğumuz olurdu. Ormanın bir köşesinde ora sakinleri için kurulmuş kahvede randevulaşma gibi genç âşık oyunları oynadığımız bile olmuştu.

Arada bir, uzun mutluluk süreleri arasına parantez gibi giren mutsuz anlarımız da olmamış değildi. Bu daha çok, senin postaneye gidip Yunanistan'dan ya da Avrupa'daki arkadaşlarından gelmiş mektupları aldığında olurdu. Sürgünde dalga geçtiğin kompleksine kapılırdın. Her şeye karşın, geçtiğimiz haftalarda Almanya, İsviçre ve Fransa'ya gidip silâhlı direniş örgütüne arkadaş bulmak için yaptığın temaslar sırasındaki huzursuz durumun yoktu. Bir nebze dengeye kavuşmuştun. Roma gazetelerinden birinde Yunan Direnişi başlığı altındaki sütunun yayınlanıyordu. Yunanca ve İtalyanca olarak, şiir kitapların basılmıştı. Cunta'ya karşı el ilânı yerine geçecek küçük pulları bastırmıştın. El ilânı yerine geçecek pul buluşun iyi bir fikirdi. Çünkü Atina'da bir basımevi bulup gizlice el ilânı bastırmak büyük bir sorundu. Bunları sigara paketiymiş gibi gönderiyordun. Atina'ya gidenlerle birkaç «Sigara paketi» göndermiştin bile. İçkiyi de azaltmıştın. Gün böyunca portakal suyu içiyordun. Huzursuzluğuma neden olan tek şey, Stokolm'e gi-

dişindi. Yalnızca, «Isveç'e gitmeliyim,» demiş ve nedenini açıklamamıştın. Oradan dönüşünde getirdiğin bir paketi kilitli bir dolaba yerleştirdin. «Aleko, ne gizledin oraya?» «Bir şey değil, canım. Hiçbir şey...» «Dinamit malzemesi olmasın!» «Yok canım! Ne ilgisi var?» Doğrusu ya, bu tutumun pek hoşuma gitmemişti. Az sonra farkedecektim ki, o dengeli insan gitmiş, yerine, beni aldatmaya çalışan biri gelmişti.

⁂

«Sanat gereksinimlerden doğar ve zenginlikler içinde bağulur gider.» «Bu sözü doğrulayan örnekler var. Fakat zenginlikler arasında doğan sanat yapıtları da yok değil. Sistin Manastırı, Fidia'nın heykelleri vb.» «Sen kapa çeneni.» «Sana değildi sözlerim. Ona söyledim.» Senin kitabını yayınlayacak olan yayınevi sahibi vardı masamızda. Bu iş için Floransa'ya gelmişti. Yanımızda yabancı biri bulunduğu için daha da çok alındım bu sözlerin karşısında. «Benimle nasıl böyle konuşabilirsin? Münasebetsiz!» «Kapa çeneni dedim sana. Sen ki daha içtiğin sigaranın dumanını burnundan çıkarmasını bile beceremiyorsun. Şuna bakın, dumanı burnundan çıkarmıyor. Dumanı burnundan çıkarmayacak olduktan sonra sigara içmenin ne anlamı var?» Yayınevi sahibi söze karışarak, «Ben de sigara dumanını burnumdan çıkaramıyorum, ama, bunun sanat yapıtlarıyla ilgisi ne?» dedi. Baktı ki ben fena çıkış yapacağım, sigarasını yakıp dumanını ağzından çıkararak uslu uslu içmeye koyuldu.

Kavga çıkarmak istediğin belliydi. Nitekim yayınevi sahibi terslenince, kızmış ve masanın üstüne cebinden çıkardığın bir yığın parayı bırakarak ayrılmıştın.

Geceyarısı eve döndüğümde seni bulacağımı sanıyor-

dum. Oysa yoktun. İçinde ne olduğunu bilmediğim paket de yoktu. Dolabı açtım. Yunanistan'da afiş olarak kullanılmak üzere İtalya'da bastırdığın pul paketleri de yoktu. Açtığım başka bir pakette bir perük vardı. Kestane rengi saça bakan koyu sarı bir perük. Belki de Atina'ya gitmemiştin. Zürih'e telefon açtım. Oradaki arkadaşın Niko'dan belki bir şeyler öğrenebilirim, diye düşünmüştüm. «Madem ki arkadaşlarım silâhlı eylemde beni desteklemek istemiyorlar, bu işi ben kendim yaparım, kimseye ihtiyacım yok, demiştin. «Komünistler olmasa da yaparım. Papandreu'cular olmasa da yaparım. Tanrının yardımı olmasa da yaparım. Kendi kendime.»

Dört gün sonra telefon çaldı. «Benim! Buraya geldim!» «Burası dediğin neresi?» «Roma garındayım! Trene atlayıp geliyorum!» Üç saat sonra karşımdaydın. Sakallı, pis, yüzün gözün şişti. Gülüşün bir çocuk gülüşü gibiydi. Sınavda başarı sağlayan bir çocuk gülüşü. Yunanistan'a gittiğin anlaşılıyordu artık. İsveçli Bay Bjorn Gustavson adında birine ait sahte pasaportla Yunanistan'a girmiştin. Afiş yerine geçen pulları teslim etmiş ve Silâhlı Halk Direniş Örgütü adını verdiğin örgütten dört arkadaşınla buluşmuştun. Bu örgütün Yunanca adının baş harfleri, LAOS diye bir harfler topluluğu oluşturuyordu. «Peki dört kişiyle ne yapılabilir, Aleko? «Görürsün sen!... Onları Laos 1, Laos 2, Laos 3, Laos 4 diye dört bölüğe ayırdım.» «Sen blöfle yaşamaktan vazgeçmeyecek misin?» «Hayır.»

Yunanistan'a varışının ikinci gününde, zihnini en çok meşgul eden işle uğraşmıştın. Yoannidis'i küçük düşürmek! Bunun için de bazı resmi makamlara ve bu arada ESA merkezine, telefon açıp, «Panagulis'i gördük.» «Panagulis Atina'da.» «Ben Panagulis'im!» diye kendini ihbar etmiştin. «ESA'ya iki kez telefon ettim. İkincisinde, 'Pana-

gulis'i Atina'ta gördük' dediğimde, 'Biliyoruz, bu konuda ihbar aldık,' yanıtını verdiler. Son olarak açtığım telefonda karşıma kim çıksa beğenirsin? 'Alo, Ben Panagulis'im,' dediğimde, karşımdaki, 'Ben de Karamanlis'im,' demez mi?» Bunun üzerine aklıma bir şey geldi. Bir arkadaşımla Akropol'a çıktım. Elimde o günün gazetesiyle fotoğrafımı çektirdim. Atina'ya gelip gittiğime ilişkin kesin bir kanıt vermek istedim. Atina Havaalanında, dönüşte birazcık terlemedim desem yalan olur. Ama bir turist kafilesine karıştım. Dırdır eden turistlerden başı dönen polis memuru, Bjorn Gustavson'un kim olduğunu anlayamadan pasaportuma damgayı vurmuştu.»

Bu konuda beni aldatışların artmıştı. Her seferinde bir bahane bulup kavga çıkarıyordun. Ben de bu oyuna düşüyordum ve ciddî ciddî kavgaya tutuşuyordum seninle. Sonra bir de bakıyordum ki, sen yine yoksun ortalarda. Birkaç günlüğüne kaybolup sonra çıkageliyordun.

Bir defasında yine böyle ansızın çıkageldin. Yine üstün başın berbattı. Kir içindeydin. Uykusuz ve bitkin. Genellikle sarhoş olamamaktan yakınırdın. Doğruydu. Bilinç duvarını aşma yeteneğin yoktu. Fakat o gece fazlaca içtikten sonra o duvarı yıktın. Yıkınca da hüngür hüngür ağlayarak itirafta bulundun. Atina'da beş bomba patlaması ve bu bombaları evlerinde imal edenlerden ikisinin ölmesi üzerine seni artık kimse görmek istemiyordu. «Hadi git! Git artık!» diye kovmuşlardı. Bu kez yüzünde ve vücudunda yara bere de vardı. Geceleyin parklarda uyumak, gündüzleri de yakıcı güneşin altında kıyılarda ve kayalıklarda dolaşmak zorunda kalmıştın. Seni teselli etmek için «Zararı yok, gelecek kez daha iyi koşullar altında iş görürsün, Aleko,» dedim. «Gelecek kez diye bir şey olmayacak artık,» dedin. «Bugünden itibaren gerçekten sürgünde sayıyorum

kendimi. Böyle olması daha iyi. Çünkü bombalara, silâhlara inanmıyorum artık. Bir mayının fitilini herhangi bir kimse ateşleyebilir. Bir bomba patlatabilir. Bir zorbayı öldürebilir. Zaten ne değişiyor ki? Bir tiran öldürülünce, yerini yenisi alıyor. Çoğu kez de silâhı ateşleyenlerin kendileri sonradan diktatör oluyorlar. Ortalığa ceset saçarak daha güzel bir dünya oluşturmak olanaksız. Buna tahammül edilemez. Ancak fikirlerle olabilir bu. Fikirler, gerçek bombalardır. Tanrım! Aman Tanrım! Kaç yılımı verdim. Oturup düşünmem gerek. Zamanı geldi düşünmenin. Işin feci yanı şu, ki çok yorgunum. Müthiş yorgun hissediyorum kendimi.»

Bana ilk kez böyle bir şey söylüyordun: «Gerçek bombalar, fikirlerdir. Bir tiranı öldürmek için mayını, bombayı herhangi bir budala da ateşleyebilir.» Şaşırıp kalmıştım. Senin düşünce sistemine ters düşen bu yeni düşüncenin fitilini sende ateşleyen olay acaba neydi? Bombayı ateşleyen iki kişinin ölümü karşısında mı fikrini değiştirmiştin? Yandaşlar ordusunun seni terketmesi üzerine mi bu değişiklik olmuştu? Yoksa bu olaylar vicdanında var olan tohumların çiçek açmasına mı yol açmıştı? Gerçekten düşünmeye başlaman, o güne dek yalnızca şiirlerinde beliren düşünceleri gerçekler âlemine çıkarman ne büyük başarı olurdu! Ya işimize gelmediği, ya cesaretimiz olmadığı ya da aydınlar diktatörlüğü tarafından gözlerimize sarılan bir bant nedeniyle göremediğimiz gerçeklerle karşılaşmaya razı olman ne büyük zafer olurdu! Örneğin, yaptığın her işde yalnız kalışının nedenini görmek! Bunun nedenlerini görmek kötü değil, tersine çok yararlıydı. Evet, acı gelebilir. Yorucu olabilir, fakat yine de iyi bir şey! Çünkü bu, insanca savaşım vermenin, özgürlüğe inanmanın, dünyayı daha akıllı, daha temiz, daha tahammül edilir kılmanın tek yoludur. Çünkü dünya soyut bir kavram değildir: Dünya

dediğin benim; dünya dediğin sensin. Eğer ben değişmezsem, eğer sen değişmezsen, eğer o değişmezse; bunlar kendi istemleriyle, kendi insiyatifleriyle, kişisel olarak ve ayrı ayrı değişmezlerse hiçbir şey değişmez ve köle kalınır. Sorun şuydu ki, yorulduğunu itiraf etmiştin. Sende böyle bir yorgunluğu ben daha önceden sezmiştim. Senin, son haftalarda, neler yaptığını, nerelere gidip geldiğini, geriye doğru bakarak değerlendirirsem, yorgunluğunu kanıtlamış olurum. Şimdi, bunu anlatacağım.

*
**

Ilkbahar başlarıydı. Sürgünde kalışına bir anlam kazandıran olaylara son veren o trafik Atina gezisinden çok önceydi. Ormandaki gizli yuvamız keşfedilmişti. Blucinli bir grup gencin bütün gün evimizin bahçe kapısı karşısındaki otobüs durağında bekleyip hiç ayrılmayışları dikkatimizi çekmişti. Garip görünüşlü gençlerdi. Otobüs bekliyorlardı, fakat araç geldiğinde binmiyorlardı.

Rahatımız kaçmıştı. Bu gençlerin gündüz uyguladıkları «işkence nöbeti» sisteminden kendimizi sonunda kurtardığımızı sandığımız bir anda gece işkenceleri başladı. Geceleri ışıkları söndürüp uyumaya gittiğimizde, uzaktan yöneltilen bir ışıldak balkonumuza düşen bir meşale gibi yanıyordu. Uzaktan böylesine güçlü ve isabetli bir ışığı nasıl tutabiliyorlardı, bilemiyorum. Pancurlarımız kapalı olmasına karşın, ışık içeriye giriyor, tavanı aydınlatıyor, yataklarımızda dolaşıyordu. Seni bu ışık işkencesi deli ediyordu. Kendini tutamıyor, «Geliyorum ulan, orospu çocukları,» diye bağırıyordun. Fakat sonra gitmekten vazgeçiyordun. Çünkü onların istediği de zaten gecenin o karanlığında, senin dışarı çıkmandı. Ama bir gece çıldıracak gibi oldun, hemen üstüne bir şey geçirerek aşağı indin. Kapıya zor yetiştim

ve açmadan önce koluna yapıştım. Sen kapıyı açmaya kararlıydın, ben de seni bırakmamaya. Aramızda müthiş bir mücadele başladı. Ikimiz de gücümüzü son kertesine kadar birbirimize karşı kullanmaya kararlı görünüyorduk. Aramızda bağrışmadan, birbirimize tek kelime söylemeden ve yalnızca aşırı güc harcamının çıkardığı sesle, soluk soluğa boğuştuk. Sonra birden karnıma bir tekme yediğimi anımsıyorum. Müthiş bir ağrı saplandı karnıma. Anahtar senin eline geçmişti. Benden de şu ses çıktı: «Çocuğumuz.»

Alnına bir kurşun yemiş gibi birden titredin. Gözlerin faltaşı gibi açıldı. Aptallaşmış, bana bakıyordun. Ardından, «Tanrım! Aman Tanrım!» diye bağırmaya başladın. Sonra ayağa kalktın, evimizin içinde, üzerimizde dolaşan ışık işkencesini, hatta bin bıçak saplanmış gibi ağrıyan karın ağrılarıyla yerde debelenen beni bile unutarak Tanrıya öylesine bir yalvarışa yakarışa geçtin ki, aklını yitirdin sandım. Gülüyordun, ağlıyordun, oynuyordun, alkış tutuyordun. Benim çektiğim acıdan bile habersizdin. Nitekim acımı düşünmeden, kollarınla beni havaya kaldırdın sonra yatağa bıraktın. Tüy gibi bir hafiflikle başını başıma dayadın. «Iyi günler çocuğum benim,» diye mırıldanıyordun. «Bağların en güçlüsü, sevinçlerin en büyüğü, insanın başını içkiden daha hızlı döndüren çocuğum benim. Sen benim kim olduğumu bilmiyorsun. Ben senim. Sen kimsin bilemezsin. Sen bensin. Sen ölümsüz yaşamsın. Hayat! Hayat! Hayat! Karanlıktan kaç, çocuğum, çabuk kaç ve uzaklara gidelim, bizi kimsenin bulamayacağı bir yere, bizim birlikte oyunlar oynayabileceğimiz bir yere. Yeter, diyorum artık savaşıma. Yeter, diyorum artık acı çekmeye...» O çılgınca, insanca, şaşırtıcı, acı çektiren monolog sürüp giderken karnıma saplanan bıçak ağrıları artıyordu. Sana bunu daha önceden söylemediğim için vicdanım da sızlı-

yordu. Sana vereceğim bir çocuğun, kaderinin tek rakibi alabileceğini düşünmemiş olmam, acımı artırıyordu. Çoğumuz olacağını bilseydin, bütün bunlar olmazdı. Benim seni kapıda durdurmak için böyle mücadele etmeme gerek kalmazdı. O tekmeyi yemezdim. Karnımdaki çocuğun öldüğü kesindi. Belirtiler bu yöndeydi. Fakat birkaç saat daha ona umut besleme olanağı vermek için açığa vurmuyordum. Sabahleyin yavaşça yanından ayrıldım ve bildiğim acı gerçeği onaylatmaya gittim. Sonradan söylemenin senin üzerinde daha kötü etki yapacağını hesaplayamamıştım. Bu kötü haberi sonradan vermemin, sendeki vicdan azabını daha çok azdıracağını düşünememiştim. Babanın, kardeşin Yorgo'nun, Polikarpos Yorgacis'in ölümlerini aklına getireceğini bilemedim. «Ben ölümün kendisiyim. Ben üzerimde ölümü taşıyorum ve onu dağıtıyorum,» diye mırıldandın beni olağandışı bir kıyafet içinde görünce. Sonra dört gün süreyle kayboldun. Bana tekrar göründüğünde seni tanımakta zorluk çektim. Nefesin alkol kokuyordu. Bana nasıl olduğumu bile soramadan koltuğa yığıldın. Sallanan koltuğa. Orada bir ileri bir geri gidip gelirken vücudunu ve ruhunu çürüten yorgunluktan yakınıyordun. «Yaşlandım, çok yaşlıyım, bak saçlarım ağardı, lumbagom var. Karaciğerim de iyi değil. Ya öksürük!»

Beyaz saçların, Boyatis'ten beri başında gümüş bir zülüf oluşturuyordu. Lumbagon hafif seyrediyordu ve geçiciydi. Karaciğerin içkiden bozulmuştu. Öksürmen de olağanlı, sigara yüzünden. Fakat o anda gerçekten kendini yaşlanmış hissediyordun. Çünkü yaşama gücünü yitirmiştin.

*
**

Her şeye karşın düşünmeye koyulmuştun. Bazen bu-

lanık, bazen açık bir zihinle düşünerek fikirler ormanında ilerlemeye çalışıyordun. Derinleşmen gereken konuları bazen basite indirgeyerek de olsa, bazen de bilinen gerçekleri yeni bulunmuş şeylermiş gibi kabul ederek de olsa, düşünce ormanında adımlar atmaya çabalıyordun. O yıllarda insanın zihnini bulandıran aydınlar diktatörlüğü kuramlarından kendini kurtarmış durumda düşünebiliyordun. Oku bugün—ne—karalamıştım, diye bana anlatmaya ya da yazarken yakalıyordum. Bak—bugün—ne—okudum, bak—bugün—ne—kararlaştırdım, diye bana anlatmaya ya da okumaya koyulurdun: «Günümüz 'izm'ler çağı, Komünizm, Kapitalizm, Marksizm, Sosyalizm, Sendikalizm, Faşizm. Aynı zamanda 'anti'ler çağı. Anti—komünist, anti—kapitalist, anti—marksist, anti—sosyalist, anti—sendikalist, anti—faşist. Hiç kimse demiyor ki, gerçek faşizm «anti» olmayı ilke kabul etmektedir, huy edinmektedir. Her düşünce akımında doğru bir şeyin bulunduğuna ya da doğruyu araştırabilecek bir ipucunun olduğuna karşı gelmektedir. Mutlak gerçeği elde etmiş olmanın körlüğü ve doğma içinde zihnin hapsolmasıyla özgürlüğün yönü, hatta anlamı kaybolur. Mutlak gerçeği elde etmiş olma durumu, Meryem Ana'nın bâkireliği konusunda olabileceği gibi proletarya diktatörlüğü konusundaki dogmayı da içerebilir. Kanun ve nizam dogmasını da. Tartışılamaz tek kavram özgürlüktür. O kadar ki, özgürlük sözcüğünün yerini alabilecek başka bir sözcük bulunmadığından bu özgürlüğün türlerini anlatabilmek için sıfatlar eklenir, uzantıları gösterilir ve şöyle denir: Kişisel özgürlük, kollektif özgürük, siyasal özgürlük, inanç özgürlüğü, ifade özgürlüğü, grev özgürlüğü. Sonuçta diyebiliriz ki, bağnazlık yalnızca özgürlük konusunda kabul edilebilir. Çünkü özgürlük olmayınca insan insan olamaz ve düşünce düşünce olamaz...»

«Nasıl beğendin mi?» diye soruyor, ama cevabımı

beklemeden tekrar okumaya girişiyordun: «Birkaç aydın, ideolojiler açıklamakla, bunlar üzerinde durmakla, kendilerinden yana çekmekle ve sonunda yaşamı mutlak formüllerle yorumlamak üzere bunları özümsemekle aydın olunabildiğini sanmaktadırlar. Bunu yaparken gerçeği, insanı, kendilerini gözönünde tutmuyorlar. Kendilerinin de yalnızca beyinden oluşmuş varlıklar olmadıklarını gözönünde tutmuyorlar. Onlarda da zekâ tarafından denetlenemeyen ve bu nedenle de zekâya yabancı kalan duygular vardır. Bu aydınlar zeki değil, budaladırlar. Ve son tahlilde, aydın bile değillerdir. Bir ideolojinin rahipleridir bunlar. Rahiplerinkine benzer bir dar görüşle şunu göremiyorlar ki, bir kez bir ideolojiye kendilerini kaptırdılar mı, bu ideolojiden ayrılmayı ya da boşanmayı kesinlikle akıllarından geçirmeyerek ona sıkı sıkıya bağlandılar mı, düşünce özgürlüğünden vazgeçmiş olmaktadırlar. Tüm düşünceleri aynı noktada düğümlenmekte, aynı şematik sisteme göre yargılamaktadırlar. Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki, çağımızın en büyük kötülüğü ideolojidir Bu kötülüğün taşıyıcıları da aydınlar arasındaki budala kesimdir. Bunlar yaşamın ya da onların deyimiyle tarihin, dogmaların yapaylığını kanıtlamak, zihinsel mastürbasyonlara bir set çekmek görevini üstlendiklerini anlamamaktadırlar. Doğmaların dayanaksızlığını, gerçeklere uymazlığını görememektedirler. Öyle olmasaydı, Komünist rejimler kapitalist rejimlerin ayıplarını tekrarlar mıydı?...»

BÖLÜM IX

Temmuz ortalarında bir sabah uyandığında, «Cunta düşmek üzere» dedin. Ardından bana Cunta'nın düşmesine yorduğun düşü anlattın. İçi balık dolu bir kuyuya düşmüştün. Kuyu öyle karanlıktı ki, oradan göğe bakınca müthiş bir aydınlık görünüyordu. Fakat çok uzaklarda olan bir aydınlıktı bu. Hesaplayamadığın bir süredir, belki de yüzyıllardır o kuyunun dibindeydin. İstediğin tek şey buradan kurtulmaktı. Fakat kuyunun kenarları öylesine düz ve kaygandı ki, tutunacak hiçbir yer bulamıyordun. Ancak mucize sonucu buradan çıkabilirdin. Birden mucize olmuş ve kuyu kenarlarında ayak basabileceğin çıkıntılar belirmişti. Büyük bir çaba harcıyordun. Çünkü ikide bir ayağın kayıyor ve balıkların arasına düşüyordun. Sil yeni baştan yapıyordun. Tam yukarıya ulaşıp ellerini kuyudan çıkarıyordun ki, bir rüzgârın dağdan kopardığı kaya parçaları üzerine geliyor ve seni tekrar dibe, balıkların yanına savuruyordu.

«Ne korkunç bir düş, Aleko?» «Evet, korkunç. Hâlâ etkisindeyim.» «Oysa Cunta'nın düşeceğini haber veren bir rüya korkunç olmamalı.» «Evet ama, yalnızca Cunta'nın düşeceğini haber vermiyordu ki. Beni kuyunun dibine atacak olan acaba kimdi? Yani Cunta'dan sonra!» «Kötüye yorma, Aleko! Bu tür düşler görmen olağan, çünkü, gün-

düzleri hep bunları düşünüyorsun. Rüyalar, uyanıkken aklımızdan geçen karışık düşüncelerin uykuya yansımasıdır. Bilim şunu söylüyor...» «Bilim kesin bir şey söyleyemiyor. Bilim bir yargıdır. Hiçbir şey kanıtlamıyor. Ne yaşamı, ne de ölümü.» Bunun dışında, rüyanın anlamı konusunda, tartışmasız kabul ettiğin şeyler vardı: Dağ, iktidarı temsil ediyordu. Hiçbir zaman yok olmayan, her zaman hazır ve nazır İktidar. Dağın tepesindeki kaya parçası İktidar denen gücün zaman zaman parçalayıp dağıttığı rejimlerdi. Değişik koşullara göre bu rejimler ya diktatörlük ya demokrasi ya da devrim rejimleri oluyordu. Peki, dağın tepesinden düşüp parçalanan kaya Cunta'ysa, onun yerini almak üzere gözüken kaya parçası neyi temsil ediyordu? Cunta'nın yerini alacak olan kaya parçası neden senin üstüne düşmüştü? «Kimler olduğunu yakında görürsün. Nedenini de anlarsın.» «Yakında mı?» «Evet, nasıl olsa gün meselesidir, hatta saat.» Yirmi dört saat geçmeden Kıbrıs'ta hükümet darbesi yapıldı. Bir hafta sonra, Cunta, Papadopulos'un işten uzaklaştırdığı politikacıları bir araya getirdi ve Türkiye ile çıkabilecek bir savaşta ülkeyi kurtaracak bir hükümet kurmaları görevini verdi. «Atina'ya ne zaman gidiyorsun?» diye sordun. «Ne zaman mı gidiyorum? Yoksa ne zaman mı gidiyoruz?» «Ne zaman gidiyorsun? Ben gelmiyorum da...» «Neden gelmiyorsun? Anlamıyorum!» «Seni karşılayanların kimler olduğunu görünce anlayacaksın.»

Sensiz gittim. Sözünü ettiğin nedeni anlamamış olsam bile, Atina havaalanına iner inmez, özel bir yere kapatıldığımda sezinler gibi oldum. Önümden geçenleri görüyordum. Bir ara Teodorakis'i gördüm. Paris'ten yurda dönüyordu. Adım kara listedeydi. Serbest bırakmaları için epey zaman geçti. Polislerden biri, «Bırakalım,» diyor, öbürüyse karşı koyuyordu. Benim girişime acaba yeni İçişleri Bakanı mı yoksa ESA mı engel oluyordu? Bir gece önce Kara-

manlis sürgünden yurda dönmüş ve Başbakan olarak yeni hükümeti kurmuştu. Hükümet diktatörlük döneminde takibata uğramış politikacılardan oluşuyordu genellikle. Fakat Gizikis Cumhurbaşkanı görevini sürdürüyordu. Yoannidis de Silahlı Kuvvetlerle ESA'nın başındaydı. Diktatörlük rejiminin adamlarından hiçbiri tutuklanmamış, bu arada siyasi tutuklular da serbest bırakılmamıştı. İşlere hangi açıdan baksanız bir bulmaca gibiydi. Cunta'nın kendiliğinden çekildiğinden başka bir şey bilinmiyordu. Bilinen bir şey de Cunta'nın çekilmesini Amerika Birleşik Devletleri'nin istediğiydi. Çünkü NATO'ya mensup iki ülke olan Yunanistan'la Türkiye arasında bir savaş çıkmasını Washington istemiyordu. Iktidardan vazgeçen bir rejim her zaman ölü bir rejim değildir ve cumhurbaşkanlık, ordu, polis gibi kilit mevkileri elinde tutarak işbaşından uzaklaşan bir iktidar, bir gecede her şeye tekrar egemen olabilir. Bu nedenle durum yeniden ve ansızın değişebilirdi. Yoannidis'e bağlıydı bu. Ülkeye özgürlük geldiği söylenemezdi. Olsa olsa bir özgürlük havası gelmişti. Her zaman kötümser düşünceli olan Karamanlis de işlerin kötüye gitmesinden endişe edenler arasındaydı. Korku ya da endişe göstermeyen tek kişi yeni İçişleri Bakanı, Evangelos Tossitsas Averof'tu. Şu anda beni bir flüt sesi çıkarır gibi nazik sözlerle karşılayan sözkonusu kişi, «Sevgili dostum, sizinle karşılaşmak ne büyük zevk,» demekteydi. «Kitaplarınızı, makalelerinizi sürekli okurum. Hayranlarınızdanım. Meslektaş sayılırız. Ben de yazarım!»

Odanın eşiğinde duruyordu. Muhafızı da bir deniz subayıydı. Elleri, benim ellerimin üzerine hiçbir bıçağın açamayacağı istiridye kabuğu gibi yapışmıştı. Kemiksiz gibi yumuşaktı bu eller. Kemerli kaşları altında iki siyah göz bir ipnotizmacının gözleri gibi bana bakıyordu. Bununla

birlikte yerinde duramayan ve zeytinyağında kayan iki siyah zeytin gibi kaygan gözleri vardı. Altmış yaşlarında olmalıydı. Uzun süredir sevgilisine kavuşamayıp birden kavuşunca da yıvışan bir sevgili rolünü yapıyordu. Ona yakışmayan bir roldü. Bununla birlikte geniş alnı zeki olduğunu gösteriyordu. Zeki olmasa bile zekâdan zor ayırt edilen açıkgözlüğü vardı. Bir ara ellerimi vantuzdan kurtarır gibi çekebildim. «Buyurun, girin, Sayın Bakan.» Girdi. Muhafıza gitmesini işaret ettikten sonra tekrar ilifat yağdırmaya başladı. «Sayın Bakan, siz buraya kadar zahmet etmeseydiniz. Ben gelirdim sizi ziyarete.» «Sevgili dostum. Çok sevgili dostum! Bir hanımefendi bir erkeğin ayağına gider mi? Hele güzel, böyle ünlü bir hanımefendi? Italyancamla size bir şeyler anlatabiliyor muyum?» Italyancayı çok iyi konuşuyordu. «Italyancanız mükemmel, Sayın Bakan! O kadar uğraştığı halde Panagulis bile böyle konuşamıyor!» Kasten adını söylemiştim, tepkisinin ne olacağını öğrenmek için. Duymamış gibi davrandı. «Sevgili dostum! Italya'da öğrendim. Rimini'ye savaş tutsağı olarak gönderildiğimde.» «Rimini mi? Zakarakis de orada savaş tutsağıymış.» «Hangi Zakarakis?» «Boyatis'in müdürü. Hani Panaguiis'in kaldığı hapishane.» Yine duymamış gibi yaptı. «Rimini, Roma... Hep o zamanlar öğrendik Italyancayı.» «Zakarakis öğrenmemiş. Aklıma gelmişken sormak isterdim, Sayın Bakan! Zakarakis'lere, Teofiloyannakos'lara, Hazizikis'lere ne yapılacak? Yoksa önce Yoannidis'e ne yapılacak diye mi sormam gerekir? Herkes soruyor bunu. Madem ki Cunta artık iktidarda değil, Yoannidis neden ESA'nın başında?» Derin bir soluk aldı. Koltukta bir sağa bir sola dönerek yerleşiyormuş gibi yaptı. Gözlerini kapadı. Açtı ve konuştu. «Nazik sorunuza yanıt vermeden önce, bazı olgulardan söz etmek istiyorum. Pek çok kimsenin bilmediği olgulardan... Çoğu kimse Yunanistan'daki rejim

değişikliğinin nedenini Kıbrıs'taki budalaca darbe olduğunu sanıyor... Hayır. Hayır, sevgili dostum. Kıbrıs yalnızca bir başlangıç oldu. Askerleri hükümetten ayrılmalarına iten neden, facianın Bulgaristan'dan geleceğini farketmeleridir.» «Bulgaristan'dan mı?» «Evet, dostum, evet. Komünistlerden. Kıbrıs yüzünden Türkiye ile aramız bozulunca, Bulgarlar ne yaptılar biliyor musunuz? Sınıra on binlerce asker yığdılar. Beş yüz Rus savaş uçağı da Bulgaristan'a indi. Romanya'dan da Bulgaristan'a iki bin Rus teknisyeni geldi. Bunun üzerine Cunta paniğe kapıldı. Otuz altı saat süren bir panik. Yaşamlarının en çetin otuz altı saati. Askerler, kim ne derse desin, yurtseverdirler. Yoannidis de yurtseverdir. Gizikis, genelkurmay başkanlarını toplayarak şöyle dedi: 'Yurdumuz elimizden gidiyor. Kurtarmak için yönetimi sivillere devretmekten başka çare yok.' Sonra da bizleri çağırdı... Çoğu kimse Kanelopulos'un başbakan olmasını istiyordu. Bense Karamanlis'in olmasını istiyordum.» «Peki, neden Karamanlis de, siz değil?» Averof kendine özgü gülüşüyle yanıtladı. «Gayet açık, sevgili dostum! Ben Savunma ve İçişleri Bakanlığından vazgeçemezdim. Bu noktada kesin bir tutumum vardı. Ben, istediğini elde eden biriyim.» «Ve kazandınız.» «Evet, dostum, evet. Ben istediğim bir şey olursa elde ederim. Hatta bir şey değil, iki şey bile!»

Savunma Bakanlığı, Silahlı Kuvvetler! Zincirde eksik olan halka, sen ordu konusunda ne diyordun? «Orduyu elinde tutan, Yunanistan'a hükmeder.» Averof'un zeytinyağına batmış kaygan gözlerini arıyordum. «Sayın Bakan, bugün Yunanistan'da dizginler kimin elinde?» Her iki zeytin sertleşti ve flütten çıkan yumuşak ses buz gibi oldu. «Sevgili dostum, siz ne düşünüyorsunuz?» «Sayın Bakan, bir

saat öncesine kadar Yoannidis diye düşünüyordum.» «Sevgili dostum, General Yoannidis'in itaat ettiği kişi benim. Ordunun dizginleri benim elimde.» «Ve de Yunanistan'da orduyu elinde tutan kişi ülkeyi yöneten kişidir. Değil mi, Sayın Bakan?» «Kim diyor?» «Panagulis.» Birden ayağa kalktı. «Sizinle görüşmek benim için gerçekten bir zevkti. Büyük bir zevk. Ne yazık ki, şimdi gitmek zorundayım. Sizinle yine görüşmek isterdim. Arkadaşınızla. Sahi, arkadaşınız, ne zaman dönüyor?» Yanıt beklemeden uzaklaştı. Birkaç gün sonra siyasi tutukluları serbest bırakmaya başladılar. Halkta da bir sevinç vardı. Özgürlük havası yavaş yavaş somutlaşıyor gibiydi. Ya yanılıyorsam?

*
**

Alaycı gülüşünle anlatmaya başladın. «Açıkgözün tekidir o. Karamanlis'i nasıl kabul ettirmiş biliyor musun toplantıda? Bir limonata karşılığında. Toplantıda kimin başbakan olacağı konuşulurken, Averof ara verip, 'Bir limonata içelim,' demiş. Sonra Cumhurbaşkanı Gizikis'in yanına giderek Paris'e telefon açtırmış. Karamanlis'le görüşmüşler. Hükümet başkanlığına getirilmesi için onayını aldıktan sonra toplantıya girmişler. Toplantı devam ederken Karamanlis de Fransa Devlet Başkanı Giscard d'Estaing'in özel uçağıyla yola çıkmış Atina'ya doğru.»

«Seninle görüşmeyi arzuluyorum.» «Namussuz herif!» «Ne zaman dönecek diye sordu bana.» Bana cevap vereceğine pencereye yaklaştın. Oteldeki barın karşısında oturan bir çift gösterdin. «Bu kadın var ya? Zürih'te de karşıma çıktı. Stokolm'de de. Önceleri aldırmıyordum. Fakat sonradan gölge gibi peşimden hiç ayrılmadığını farkettim.» «Seni neden izliyor olabilirler ki?» «İtalyan Gizli Servisi Sid'le Yunan Gizli servisi Kyp arasında karşılıklı hizmet esası ol-

duğu bilinen bir şeydir.» «Peki, neden seninle bu denli ilgilensinler?» «Onları benim her şeyim, geçmişim ve geleceğim de ilgilendirir.» Evet, geleceğin. Senin geleceğinin ne olacağı Cunta işbaşına geldikten sonra zihnimi iyice meşgul etmeye başladı. Bundan sonraki yaşamın nasıl olacaktı? Gözlerine baktım. «Peki, Aleko, ne zaman döneceksin?» Ama bana blucinli çocukla o kadını göstererek sorumu yanıtlamak istemedin. «Bahse girerim, geleceğinin ne olacağını bu ikisi biliyordur. Hatta bunların şefleri, Yunanistan'a bir tabut içinde dönmeni yeğlerler.» Bu kez de yanıt vermedin.

Günler geçtikçe Yunanistan'a yurt dışındaki politikacılar, sanatçılar, öğrenciler, yazarlar dönüyorlardı. Dışarıya canlarını kurtarmak için gittikleri sözünü yineleyerek ya da «Ben de Cunta'nın bir kurbanıyım,» diyerek dönüyorlardı. Liberaller, sosyalistler, fırsatçı anti-Faşistler, hepsi dönüyordu. Sense hiç kımıldamıyordun. Papandreu bu arada yurda deniz yoluyla döneceğini basına bildiriyordu. Limandan otomobil kafilesiyle başkente girecekti. Kırmızı bayraktan bir orman hazırlanıyordu Papandreu için. «Andrea - yaşasın - Andrea.» Sen de yine hareket yoktu. Susuyordun. Benim şaşkınlığım da artıyordu. Yurda dönen, senin deyiminle, köpeklere karışmak istemediğin için mi kımıldamıyordun? Yoksa diktatörlükten kurtulmuş ülken seni ilgilendirmiyor muydu? Yurtta her şey normale dönünce senin ilgini çekmiyor muydu? Senin tutumun birçok kahramanın başına gelenleri anımsatıyordu bana. Senin söyleyip de üzerinde durmadığım cümlelerin şimdi aklıma geliyordu: «Guevera'yı ne denli iyi anlıyorum. Küba'da canım sıkılacağına ben de Bolivya'ya savaşıma giderdim!» Ya da «Bu sabah bir arkadaşa rastladım. Bana dedi ki, 'Cunta düştükten sonra bizler işsiz kalacağız ve sakallarımız dizlerimize kadar inecek.'»

Esaslı takip devam ediyordu. Bir sabah Zürih'e gitmek üzere uçağa bindik. Zürih'te Niko ile akşam yemeğinde bir restoranda otururken karşımızda yine o çifti görmez miyiz? «Olamaz! Bu sabah uçakta yoktular!»

Bir gece ansızın, «Karar verdim,» dedin. «13 Ağustos günü, Papadopulos'a suikast girişiminde bulunduğum günün yıldönümünde Atina'ya dönüyorum.» «Dönmek için o günü mü bekliyordun?» «Asıl neden bu değil. Gerçi bir suikastın anısını birilerinin zihninde tazelemek kötü bir şey değil. Birileri derken yalnızca Yoannidis'leri ya da Averof'ları kastetmiyorum. Öteki kıyının kahramanlarını da kastediyorum. Bu uğurda hiçbir şey yapmamış olanları da.» «Aleko, az önce asıl neden değil, demiştin. Ne demek bu?» «Şu demek... Anımsıyor musun, bana Garibaldi gibi mi, yoksa Cavour gibi mi olmak istediğimi sormuştun? «Evet. Ve, sen Cavour gibi demiştin.» «Yani siyaset yaparak savaşımımı sürdüreceğim. Birçok şey üzerinde düşündüm taşındım, sağın ve solun adamlarını tarttım. Bu kişiler arasında siyaset yapmak hoş bir iş değil ama, Yunanistan'a dönmek, palitikaya atılmak demektir.»

BÖLÜM X

Kahramanın öyküsünde, gerçekleştirilmesi olanaksız eylemler dünyasından köyüne dönüşü vardır: Bu dönüş olmasa, kahramanın uzun süre ortadan kayboluşu anlamsız kalır. Ne var ki, dönüş karşılaşabileceği en büyük acıyı da oluşturur. Verdiği savaşım sırasında karşısına çıkan engeller ve gerçekleştirilmesi zor eylemlerden daha büyük acılar verir. Bu da, köyündeki olağan insanlar arasına katılınca karşılaştığı ilgisizlik, aldırmazlık ve değerbilmezlikten doğar.

Yurduna dönmek üzere uçağa binerken, bütün bunlar, senin meçhulün olan şeyler değildi. Daha önce Atina'ya gizlice gidiş gelişlerin, neler olabileceği hakkında sana az çok fikir vermişti. Yine de Atina'da uçaktan indiğinde yüzüne şamar gibi inecek gerçeklerden habersizdin. «Seni büyük bir kalabalık karşılayacak mı dersin?» «Aman Tanrım! O kalabalığı bir düşünüyorum da!» Havaalanında seni eller üstünde taşıyacaklarından hiç kuşkun yoktu. Benim de.

Sen Atina'ya uçarken, ben de New York'a doğru giden uçakta düşünüyordum. Bir rejimden başka bir rejime geçiş dönemlerinde sevinç gösterileri, coşkulu karşılayışlar olağandır. İnsaf edin artık, on bir yıl Paris'te konforlu bir yaşam süren Karamanlis'i, yedi yıl süreyle Kanada'da sakin

sakin oturan Papandreu'yu karşılamaya binlerce kişilik kalabalık koşmuştu. Diktatörlük döneminin baskısında ezilmiş ve adları duyulmamış kahramanlarla, ülke dışında kalarak daha iyi günlerin geri gelmesini beklemekten başka bir iş yapmamış kişiler bile el üstünde karşılanırken, seni 13 Ağustos günü kim bilir nasıl karşılarlar, diye düşünüyordum. Kim bilir gazeteler nasıl verirlerdi dönüş haberini? Dönüş için seçtiğin anlamlı gün konusunda da oldukça geniş yorumlar yapılırdı herhalde.

Sana New York'tan telefon açtığımda, bana söylediklerin, üzerimde bir şok etkisi yaptı. Havaalanında gümrük kordonunun ötesinde seni karşılamaya gelen birkaç arkadaş grubundan başka kimsecikleri görememiştin. Soluk bir iki pankart. Slogon bağıran tek tük göstericiden ibaretti hepsi. Doğum günü pastası etrafında toplanıldığı zamanki kadar bir alkış toplamıştın. Kendini bir otomobilin içine atarak hemen ortadan kaybolmuştun. Ertesi sabaha dek seni kimse görememişti ortalarda. «Aleko, neden gözükmedin hiç? Ne yaptın?» «Kafamı buluncaya kadar içtim. Sonra da etli butlu bir orospunun koynuna girdim.»

Bir orospuyla geceyi geçirmenden çok beni sarsan, sesindeki umutsuz tondu. Epey bir zaman sonra, senin o pırıl pırıl kişiliğini harcadığın olaylar dizisini biraraya getirdiğimde, bütün o sarhoşluklar, kötü kadınlar, arkadaşlara anlamsız hakaretler arasında geçmeye başlayan yaşamına 13 Ağustos 1974 gününün yön verip vermediğini çok düşündüm. 13 Ağustos gününün, uğruna savaşım verdiğin ülkende hiçbir şey ifade etmediğini, Karamanlis'i, Papandreu'yu ve diktatörlüğün küçük kurbanlarını karşılamaya binlerce kişinin koştuğunu, kimsenin yapmaya cesaret edemediğini yapan ve ölüm cezasına çarptırılan kişiye halkın aldırmadığını görmek, içini burkmuş ve senden bir hayli şey alıp

götürmüştü. Seni kötü bir insana dönüştüren, hatta bir noktada mazohizme iten bir deprem olmuştu içinde. Oysa gerçeği de biliyordun. Eğer sen Karamanlis ya da Papandreu' dan yana olup sağ ya da sol gruplardan birine katılsaydın, yani insanları futbol takımı oyuncusu ya da tarafları gibi ikiye ayıran gruplardan birine girseydin, yetenekli olup olmamana bakılmadan, gazeteler büyük puntolarla gelişini övgü dolu sözlerle bildirirlerdi. 13 Ağustos gününün, Papadopulos'a suikast yapıldığı gün olduğunu da belirgin biçimde halka anımsatırlardı. Seni karşılamaya da binlerce kişi koşardı. Koşturulurdu. Sıra sıra dizip de gönderirlerdi. Karamanlis'e, Papandreu'ya ve ötekilere gönderdikleri gibi. «Peki, söyle bakayım bana, az da olsa karşılamaya gelen bir halk kalabalığı yok muydu?» Bir bomba gibi patladın. «Halk! Halk! Yoksul, bilgisiz ve masum diye hiçbir zaman toz kondurulmayan halktan mı söz ediyorsun? Her zaman sömürülen, yönlendirilen ve ezilen zavallı halktan mı söz ediyorsun? İyi ama, ordular yalnızca generallerden ve albaylardan mı oluşuyor? Beni kurşuna dizecek mangadaki askerler, halk çocukları değilmiş gibi konuşuyorsun! Bana işkence yapanlar, halk çocukları değil miydi sanki?» «Sakin ol, Aleko.» «Tahtında oturan kralların önünde eğilen halk değilmiş, tiranların önünde boyun eğen halk değilmiş, başımızda olanları seçenler halk değilmiş gibi konuşma!» «Lütfen sakin ol, Aleko!» «Halkın suskunluğu, halkın aldırmazlığı, halkın onayıyla özgürlüğe suikast yapılmıyormuş gibi konuşma lütfen! Halk demek ne demek? Halk dediğin kimdir? Halk benim! Savaşım veren ve boyun eğmeyen kişiler pek azdır. Halk ha? Halk! Sürü onlar! Sürü! Sürü!» Telefonu hemen kapadın.

Sana bir mektup yazmıştım bu telefon konuşması üzerine. O günden sonra birbirimize gönderdiğimiz birkaç mektuptan biriydi bu. Çok üzgündüm. Sana yazdığım mek-

tupta kötü kadınlarla düşüp kalkmana, kendini kaybedecek derecede içmene kızdığımdan söz etmedim. Bir köşeye çekilip kendine çeki düzen vermen, bir işe yaramamıştı. Bunun için üzüldüğümü vurguladım. «Şimdi olup bitenleri, sen önceden bilmiyor muydun zaten?» diye yazdım. «Boyatis'te kaldığın zamanlara rastlamaz mıydı sürüler üzerine yazdığın şiir? Her zaman düşüncesizce, /Kendine özgü bir düşünceden yoksun./ Bir yaşasın, bir kahrolsun diye bağıran... Böyle başlayan şiir senin yazdığın şiir değil miydi? Git denilen yöne giden, yap denileni yapan, önüne sunulan düşünce biçimine göre düşünen, kurulu her otoriteye boyun eğen, her doğmaya ve düşünce kilişesine, her 'izm'e, her modaya uyan ve onu daha çok sömürebilmek amacında olan demagoji ustalarına kulak veren halktan uzun uzadıya söz açmamış mıydık? O demagogların gözünde, halkın sayısal bir soyutlamadan başka bir şey olmadığını, kişiliğini ve sorumluluğunu elinden almak için onu bir kavram olarak kullandıklarını, gerçek tek olgunun kişi denen varlık olduğunu ve her kişinin kendisine ve başkalarına karşı sorumlu bulunduğundan söz etmemiş miydik? Savaş ve Vietnam üzerine yazdığım bir kitabın M16 tüfeği mermisine ilişkin bölümünü okumamış mıydın? Ses kadar hızla ilerleyen bir mermidir bu. İlerlerken kendi ekseni etrafında da dönerek insan etinin daha derinine girmekte, eti hurdahaş etmekte, kanatmakta. Bu merminin girdiği vücut on beş dakika içinde canlılığını yitirmekte. Hain bir mermi bu. Bunu icat eden kimse hain biriydi. Bununla zenginleşen de haindi, bu icattan yararlanan devlet de. Fakat bunu yapan fabrikadaki işçiler de, sendikalar, sosyalist partiler ve barışçı örgütlerin üyesi işçiler de mermi üzerindeki özenli çalışmaları nedeniyle haindiler. Mermi boşa gitmesin, mutlaka işlevini görsün diye ateş eden askerler de haindiler. Bu merminin yapılmasında senin, benim, onun, hepimizin

suçu var. Halkın her zaman kurban ve masum olduğunu söylemek ikiyüzlülüktür, yalancılıktır, üstelik insan haysiyet ve şerefine de ters düşer. Halkı oluşturan kişilerdir. Ve bu kişilerden her birinin kendi için karar vermek, seçim yapmak diye görevleri vardır. General veya zengin işadamı ya da yetki sahibi değiliz diye bu görevimizden vazgeçecek değiliz ya!... Bu mektubu yazmamın nedeni, sana zaten bildiğin şeyleri anımsatmak değil. Seni ilgilendiren bir şeyi anlatmak için yazdım. Amacım, Amerika Birleşik Devletleri'nin New England bölgesinde XIX. yüzyıl başlarında Hollandalı göçmenler arasında geçen ve senin durumunda uyan bir öyküyü anlatmaktı. Öykünün kahramanı Rip Van Winkle adında bir köylüdür. Rip, senin gibi, köyüne döndüğünde işler epey değişmişti; seçimler yapılacaktı. Aradan yüz yıl geçtiği için kimse onu tanımıyordu. O da kimseyi tanımamıştı. Omuzunda tüfeğiyle dolaşan Rip, bir siyasi toplantının düzenlendiği bir barın önünde durur. Neler söylendiğini dinlemek için içeriye dalar. Herkesten değişik olduğu için politikacıların dikkatini çeker. Çevresinde toplanıp ilgiyle incelemeye koyulurlar. Konuşmacı da ilgi duyarak Rip'in yanına gider. Onu bir kenara çekerek iki partiden hangisi lehinde oy kullanacağını sorar. Rip şaşırıp ağzı açık kalır. Bunun üzerine dinleyicilerden biri sakalından çekerek aynı soruyu sorar. 'Oyunu Federalistlere mi, Demokratlara mı vereceksin?' Rip yine şaşkın bakar; bir sessizlik kaplar ortalığı. Ardından, kerli ferli, şık şapkalı, bir eli kalçasına dayalı, bir elinde de baston bulunan biri gelir yanına. Rip'e omzundaki silah ve beraberindeki dostlarıyla seçimlere neden geldiğini sorar. 'Yoksa seçimlerde huzuru bozmaya mı geldin?' Rip kendi işleriyle uğraşan bir insan olduğunu, bu yörede herkesin silah taşıyabildiğini ve ne Federalistler, ne de Demokratlar lehine oy kullanmayacağını söyler. Bunun üzerine büyük bir homurtu duyulur.

'Ne Federalistler, ne de Demokratlar için oy kullanmayan biri! Bir göçmen! Bir bozguncu!' diye bağırışmalar oldu. 'Kovun onu! Tutuklayın!' Sonunda Rip'i her iki tarafın adamları pataklarlar... İşte Aleko, sürü ve melon şapkalılar için, yani politika esnafı için, sen tam anlamıyla bir Rip Van Winkle'sın...»

Mektubu alır almaz bana telefon açmıştın. «Rip Van Winkle öyküsü hoşuma gitti. Fakat benimle onun arasında bir fark var. Onu hemen dövüyorlar, beniyse dövmüyorlar. Yakında seçimler yapılacak. Belki inanmazsın ama, herkes beni listesine almak istiyor. Karamanlis'ten Papandreu'ya, komünistlerden Merkez Birliği Partisine kadar herkes.» «Mümkün değil!» «Öyle bir mümkün ki! Politika esnafının kitabına her şeye sığar. Politika esnafı arasında geçerli kural, Parlamentoda bir koltuk uğruna her şeyin yapılabileceğidir.» Sesinde sevinç kıpırtıları seziliyordu. İlk günün karanlık bulutları dağılmış gibiydi. «Peki, sen ne yapmayı düşünüyorsun, Aleko?» «Öyküdeki melon şapkalı adamın duruşu hoşuma gitti!» «Aleko!» «Evet...» «Sana bir soru sordum.» «Hangi soru?» «Duymuşsundur mutlaka.» «Evet, duydum. Ben de sana başka bir soru soruyorum: Politika esnafının dibi kara kazanına girmeden siyaset yapılabileceğine inanıyor musun? Ben siyaset yapmak istiyorum. Siyaset yapmak benim için bir görevdir, bir savaşım aracıdır. Eğer bir parçacık özgürlük varken bunu kullanmazsak, o takdirde özgürlük için neden müdahale ettik?» Siyaset yapma olanağı yaratmak için bir adam öldürmeye kalktım, siyaset yapılması olanağı doğsun diye üzüntü tohumları saçtım, siyaset yapılabilsin diye hapislerde yattım, sürgüne gittim. Şimdi, tam Parlamentoya kavuşacağımız sırada siyasetten elimi ayağımı çekip bir köşede mi oturayım? Parlamentoya girmeliyim. Truva'ya tahta atıyla giren kahra-

man gibi. Demek ki, tahtadan bir ata ihtiyacım var şimdi.» «Başka bir deyimle bir siyasi partiye.» «Evet bir siyasi partiye! Kötü mü sence?» «Bir şantaja boyun eğmek olmuyor mu, Aleko?» «Hayır. Eğer Truva'ya girdikten sonra kendi işlerim ve amaçlarım peşinde koşarsam bir şantaja boyun eğmiş olmam, onların rehinesi durumuna düşmem... Zaten başka seçenek yok... Hem sonra, Atina ile New York arasında telefon konuşmaları çok pahalı. Bu işleri telefonda çözümleyemeyiz. Başka bir zaman görüşmek üzere...»

⁂

Birkaç gün için seni telefonla aramadım. Çünkü biliyordum çıkmazının ne olduğunu. Karamanlis'in partisine giremezdin. Papandreu'nun partisine de. Bu ikisi olmayınca geriye komünistlerle Merkez Birliği Partisi kalıyordu. Merkez Birliği, liberal - sosyalistlerin bir kulübü niteliğindeydi. 1960'larda sosyalistlerle sosyal demokratların ve yüzer - gezer sol grupların kümeleştiği bir kulüp... Senin, komünistlerin listesinde bulunmana ihtimal vermiyordum. Eğer onlara sık sık tekrarladığın düşünceni söyler de, sağ diktatörlüklerin er geç düştüğünü, ama sol diktatörlüklerin düşmediğini dile getirirsen kıyamet kopardı. Senin, kesin bir siyasal görüşü olmayan Merkezi Birliği Kulübüne katılman politik bir alay niteliği taşıyacaktı. Mazohist bir alay. Babacan bir kişi olarak kabul ettiğin liderleri Mavros dışında, fikirden ve yarınlara ilişkin herhangi bir görüşten yoksun politika esnafıydı hepsi de. Fakat başka bir seçeneğin yoktu. Milletvekili olup Parlamentoda savaşım vermek istiyorsan, ötekilere ya da berikilere katılmak zorundaydın. Bağımsız kalmayı amaçlasan bile. Sonunda, hem meraktan hem de hayra yormadığım sessizliği kırmak için sana telefon açtım. Bu kez sevinç belirtisi sezilmiyordu sesinde.

Kızgın bir nehir gibi akıyordu sözlerin. «Kararını verdin mi?» «Evet.» «Hangi partiden giriyorsun?» «Ne demek hangi partiden?» «Hangi sol partiden?» «Sol, sol... ne demek sol? Sol bir yalandan oluşuyor. Halk sözcüğü yerine kullanılan sahte bir kelimeden. Sağ ile satranç oynamak için ben -kaleyi, alıyorum, sen-atı-al diye bir çift don değiş tokuşul Taşların yapısı aynı. Yalnızca renkleri değişik. Tanrı aşkına, sen neden söz ediyorsun? Açıkta cascavlak kalmak istemiyorsun, o donlardan birini giymek, etiket gibi kullanmak zorundasın. Bayrak gibi dalgalandırmalısın bunu. Haklısın. Bu bir şantaj olayıdır. Ve rehine olarak alınıyorsun.» «Peki kim rehine aldı seni, Aleko?» «En az şantaj yapabilecek, partiler arasında en az partiye benzeyen birini seçtim: Merkez Birliği.» «Ne diyorsun?» «Neden biliyor musun? Bu partide Tarih Tanrıçasının üzerinde mum yakan fikir rahipleri yok. Bu nedenle bu partide rahat nefes alma olanağı bulurum.» «Demek, bağımsız aday olarak katılmıyorsun seçimlere?» «Hayır, adım onların listesinde.» «Kayboldun demek!» Küçük dilimi yutacaktım. Demek, tümüyle teslim olmuştu... Düşündüm. Başka çıkar yol yoktu onun için. Sokrates gibi sokak sokak dolaşıp düşüncelerini mi yaysaydı? Yoksa bomba mı fırlatsaydı? Bombalı eylemciler işe yaramaz diyordu artık. «Alo! Alo! Sesin gelmiyor?» «Söyle Aleko!» «Telefonu kapadın sanmıştım.» «Hayır, düşünüyordum.» «Ne düşünüyordun?» «Önemli değil, sevgilim. Önemli bir şey değil.» «Öyleyse beni kutlayacak mısın?» «Evet, sevgilim, tebrikler!» «Ne zaman geliyorsun? Ha? Ne zaman geleceksin?»

***

«Ne zaman geleceksin?» Şimdi artık her telefon konuşmasını bu sözlerle bitiriyordu: «Ne zaman geleceksin?»

Her gün telefon açıyordun New York'a. Acele, normal, gece, gündüz, ödemeli ya da ödemesiz. Her defasında benim yokluğumu hissettiğin ya da söyleyeceğin bir şey olduğu için açıyor değildin. Açmanın nedeni, telefon konuşmasının senin için büyük zevklerden birini oluşturmasıydı. Gizli dinleme servislerinden çekinmen bile bu zevkine engel olmamıştı. Telefonla dostluklar kurar, cansıkıntını giderir, komplolar kurar, örgütlerle temas ederdin. Kısacası telefonun senin yaşamında bambaşka bir yeri vardı. Telefonla flört ederdin âdeta. Çok uzak ülkelerde yaşayan tanıdıklarına telefon açmaktan ayrı bir zevk duyardın. Doğaüstü olguların sınırındaki gizemli öykülere olan düşkünlüğünün bunda payı vardı. Bir ara, «Japonya'ya hiç gittin mi?» diye sordun. «Niye ki?» «Japonya'ya gitseydin sana dünyanın en uzak yerine telefon açardım,» dedin. Bu nedenle New York'a telefon açıp, «Ne zaman geleceksin?» sorusunu sormaktan duyduğun zevke engel olmak istemiyordum.

Atina'ya geldiğim gün her şey beni şaşırttı. Üzerinden hastalıklarla dolu bütün bir yıl geçmiş gibiydi. Suratın küçülmüş, yanaklarının dolgunluğu gitmiş, yüzün kocaman bir alınla kaplanmıştı. Derin iki göz çukuru, kalın ve kuru bir burunla bıyıklardan başka bir şey göze çarpmıyordu yüzünde. Vücudunun içi boşalmış, omuzlarının dinçliği, göğüs kafesinin sağlamlığı gitmiş gibiydi. Sudan ve destekten yoksun bir fidan gibi kurumuştun. Asıl önemli olan bu fiziksel boşluk değildi. Üstüne sinen sünepelikti. Bu sünepeliği, anlatmak istediğin bazı düşünceleri protesto yollu açığa vurmak amacıyla kullanıyor gibiydin. Yağlanmış ve anlamsız biçimde kıvırcıklaşmış saçlar, simsiyah tırnaklar, ütüsüz pantalon, sarkık cepler, düğmeleri dökülmüş buruşuk bir gömlek... Asıl kötüsü, leş gibi kokuyordun. Bu yüzden

evine gideceğime seni otele götürdüm. Otelde seni banyoya attım. Berbere gönderdim. Kirli çamaşırlarını da çamaşırhaneye. Fakat temizlendikten sonra da üstündeki o durgunluğu, sünepeliği atabilmiş değildin. «Anlat bakalım, Aleko, neyin var?» Soruya kıyısından köşesinden değinerek aile ilişkilerinin zorluğundan söz ettin. Aile, insanı yaşamı boyunca rehine alan bir kurummuş. Önce çocuk olarak, sonra büyük olarak girip de içinden bir daha çıkamadığın bir parti, sevdiğin için de yükünü omuzundan atamadığın bir diktatörlük kurumuymuş vb... «Örneğin, bir anneyi ele alalım. Anne hem güneş, hem topraktır. Sevgilerin sevgisidir ama, zor, yine de zor aile ilişkileri,» diyordun. «Bak, şu zavallı İsa kendi işleriyle meşgûl olabilmek için otuz yıl bekledi. Annesinin marangoz olması için önerilerini sürekli dinlemek zorunda kaldı.»

«Hayır Aleko, senin sorunun bu değil.» İtiraz edemeyerek içini çektin. «Haklısın. Bu da var işin içinde ama, yalnızca bu değil nedeni.» «Öyleyse nedir?» Sonra, peşini bırakmayan ve her gün daha etobur olduklarından yakındığın kadınlar sorununu açtın. Lunaparklarda atış için hedef alınan hareketli bebeklerden biri gibi, kadınlarca sık sık hedef alınışından yakınıyordun. Kızacağımdan çekinerek New York'a gitmemem gerektiğini söylüyor ve şöyle diyordu: «Boşuna öyle kızgın bakma bana. Ten duyarlıdır. Etten kemikteniz. Beni hedef aldıklarında, tuzaklarına düşüyorum kadınların. Bir erkekle iki dakika yatmak için neler yapıyorlar, şaşarsın! Sonra da ayrılmak istemiyorlar. Ne yapabilirim? Kocasını aldatan kadınlar da var.» «Hayır Aleko, senin derdin bu da değil?» İkinci kez iç çekti. «Evet bu değil. Gerçi bu da var ama, bu değil.» «Hadi söyle. Nedir öyleyse?» Üzüntülü bir yüzle, «Şu var ki, her şeyde yanıldım,» dedin. «Yaptığın her şey hatalı mı oldu demek istiyorsun?» «Evet. Çünkü bu seçimler bir kepazelik. Üzerinde

özgürlük yazılı don giyenlerin düzenlediği sahte bir seçim. Yoannidis hâlâ ESA'nın başında bulunurken seçim yapılıyor! Teofiloyannakos'lar, Hazizikis'ler, Malios'lar, Babalis'ler cezalarını çekmemiş olarak dolaşıyorlar! Papadopulos da Lagonissi'deki villasında konforlu bir yaşam sürüyor. Bu arada görülen tek dava, Papadopulos'un karısı Despina'ya karşı her ay Kyp'ten on bin drahmi aylık aldığı için sürdürülen dava! Despina hiç bir iş yapmadan devletten para almış diyorlar. Devlet için çalışanlarsa hakkederlermiş! Aday olmak istemiyorum. Bu komedide rol almak istemiyorum. Evet, demekle yanılmışım! Ülkeye dönmekle yanılmışım! Evet, yaptığım her şey yanlış! Ve gidiyorum! Gidiyor!» «Gidiyor musun? Nereye?» «Cunta işbaşından ayrıldıktan sonra gitmem gereken yere gidiyorum! Şili'ye, Bask' lar arasına, cehenneme! Savaşımın savaşım olduğu ve yumrukların gölgelere, sahte cisimlere vurmadığı yerlere!»

İşte, senin yanaklarını kemiren, göz çukurlarını derinleştiren, vücudunun içini kovuk gibi oyan dert buydu. Demek, değişmemiştin. Birkaç ay içinde değişerek yeni bir kişilik sahibi olduğuna inanmakla hata etmiştim. Bu yeni kişi «Gerçek bombalar fikirlerdir» diyen biriydi. Sana fikir yeterli gelmiyor, düşünce silahıyla savaşmak yöntemi uygun düşmüyordu. Belki ölümün çekiciliği seni hâlâ çağırıyordu. Egina'da ölüme karşı duyduğun özlemi de belki hâlâ unutmamıştın. Açık olan, ama açık olduğunu farketmediğimiz bir kapıyı açmaya kendimizi boşuna zorlamışız gibi baktım sana. Ne diyebilirim ki? Sana yardımcı olabilirdim? Ölmenin kolay, yaşamanın zor olduğunu söyleyerek mi? Hiçbir şeyi değiştiremezdim. Kaldı ki söylediklerin çok doğru sözlerdi: O seçimler Karamanlis'lerin, Papandreu'ların, Averof'ların işinden başka kimsenin işine yaramayacaktı. Çünkü 'halk' sözcüğüyle olduğu kadar 'özgürlük' sözcüğüyle de iyi aldatılabiliyor insanlar.» «Sana ne

diyeceğimi bilemiyorum, Aleko...» «Biliyorum. Hadi gel.» Solonos Sokağına gelmiştik ve beni yazıhanenin bulunduğu avlunun kapısına doğru sürükledin. Asansöre binip yazıhanenin bulunduğu kata geldik. Üzerinde adının bulunduğu levhaya baktığımda ağzımdan bir çığlık çıktı. İsminin altında büyük bir haç vardı, haçın altında da iki tarih: 17 Kasım 1968 - 17 Kasım 1974. «Aleko! Nedir bunun anlamı?» «Senin çıkardığın anlam,» diye mırıldandın. «Bunun anlamı, altı yıl önce ölmediğim için üzüntü duyan birinin, önümüzdeki kasımda ölmüş olduğumu görmek istemesidir.» Sonra kendini toparlayarak, «Neye karar verdim, biliyor musun?» dedin. «Gitmiyorum. Adaylıktan da vazgeçmiyorum. Hem de nasıl! Görsünler! Seçimlerin 17 Kasım günü olmasını çok isterdim!» O tehditi pervasızca savuranların bildiği üzere, seçimler 17 Kasım günü yapılacaktı. Seçim tarihine ilişkin haber birkaç gün sonra açıklandı.

***

Kurumak üzedre olan bir fidanın suya kavuşmasıyla birden yeşermesi gibi bir hafta içinde her açıdan, fiziksel olarak da kendine gelmiştin. Şimdi artık, yine çılgınlıklar ve akıl durdurucu heyecanlar âlemine doğru dörtnala koşuyordun. «Aklıma bir fikir geldi. Çizdikleri o haçın altındaki iki tarih, bana bir esin kaynağı oldu. '17 Kasım 1968 günü Cunta Panagulis'i ölüme mahkûm etti, 17 Kasım 1974 günü Halk onu Parlamentoya milletvekili seçecek' yazısını taşıyan on bin el ilanı bastıracağım.» «Evet Aleko, ama...» «Hatta şöyle bastıracağım... Alt tarafı pul gibi yapışkan olsun ki, istediğim yere yapıştırayım. Sen düşünebiliyor musun, Averof geçerken sırtına benim afişimin yapıştırılışını?» «Evet ama, Aleko, senin seçim kampanyanı kim üstlenecek? Parti mi?» «Partinin ne ilgisi var?» «İlgisi var, çünkü bir yığın

para demektir.» «Para mı? Ne parası?» «Aleko, bir seçim kampanyasının şiir kitaplarını dağıtmak ve birilerinin kıçına afiş yapıştırmakla yürütüleceği kanısında değilsin herhalde!

***

Seçim kampanyası mitinglerine sık gelmiyordum. Nasıl olsa, söylediklerinden bir şey anladığım yoktu. Yunanca bilmiyor, bu nedenle sosyalizm, faşizm gibi sözcüklerden ve Papandreu'nun adından başka bir şey anlamıyordum. Bununla birlikte demeçlerindeki şu ana temayı ezbere biliyordum: «Bugün herkes sosyalizmden söz ediyor. Her tür yalanın salçası oldu sosyalizm. Biri, sosyalizm dedi miydi, peşinden gidiyorsunuz. Ne sosyalizmi olduğunu sormuyorsunuz. Mussolini'yle Hitler de sosyalizmden dem vuruyorlardı. Sonra size, sosyalizmi vaat edenin kim olduğundan haberiniz yok. Örneğin, Papandreu'nun sözünü ettiği sosyalizmi, yalnızca donu üzerine yazılmış olan bir sosyalizmdir. Hangi direnişten, hangi devrimden söz ediliyor? Papadopulos bile hükümet darbesine devrim adını takmıştı. Pinochet de öyle. Sağcı diktatörler arasında da devrim sözcüğüne başvurmayanı yoktur. Herkes şu devrimi yapmak istiyor ama, kimse yapamıyor. Emir ve komutla devrim olmaz. Tek devrim kişinin kendisinde gerçekleşen devrimdir. Kişide yavaş yavaş, sabırla, boyun eğmemeyi öğrenmekle olur. Devrim sabırdır, boyun eğmemeyi öğrenmektir. Demagogların, sihirli değnek ellerindeymiş gibi yaptıkları konuşmalara kulak vermeyin. Sihirbaz gibi bir çırpıda sorunlarınızı çözümleyeceğim diye vaat edenlere inanmayın. Sihirbaz diye bir şey yoktur, mucize de yoktur. Bu gibiler

sizlerle alay ediyorlar. Oyunuzu dikkatli kullanmazsanız, Cunta'nın adamları seçimleri kazanmış olacaktır. Aslında Cunta gitmiş değil, taktik değiştirdi, koltuğu liberal elbiseli, ciğeri beş para etmez kişilere, yüzyıllardır ülkeye egemen olan sağcılara, Evangelos Averof gibi domuzlara teslim edecek. Daha düne kadar Papadopulos'larla, Yoannidis'lerle aynı kaba edenler bugün bir başka totaliter rejimin taraftarlarıyla işbirliği yapıyorlar. Sizler de bunu yutuyorsunuz. Çünkü düşünemiyorsunuz. Nasıl olsa sizler için düşünen, sizler için karar veren birileri var: Patron - söylesene - ne - yapayım? Yoldaş - söylesene - ne - düşünmeliyim?»

Seçmenler bazen umut kırıklığına, uğrayarak bazen alınarak, bazen de dediklerinden fazla bir şey anlamayarak seni dinliyorlardı: «Yahu neler söylüyor bu, neden bize kötü davranıyor ve umut kırıcılığı yapıyor? Don hikâyesiyle, sabırla, özgürlüğün ve sosyalizmin birer sözcükten ibaret kaldığını, bir salça, bir moda olduğunu söylemekle neyi kastediyor? Ya düşünmek, düşünmemek, yoldaş - söylesene - ne - düşünmeliyim, biçimindeki kapanış sözleriyle ne demek istiyor acaba?...» Seçmenler her zaman iyinin iyi olduğuna, kötünün de kötü olduğuna, bir yanda kötülerin öbür yanda iyilerin bulunduğuna inanmışlardı. Oysa her iki şeyin de aynı olduğunu ve daha iyi günlere ulaşabilmek için tek başlarına devrim yapmaları gerektiğini şimdiye dek onlara söyleyen olmamıştı. Kendi başlarına devrim nasıl yapabilirlerdi? Çoğu Allahın gariban kuluydu. Elleri nasırlı, yüzleri dünya varolduğundan bu yana itaat etmiş kişilerin yüzüydü. Her iktidarın önüne serilmiş halı, her ihtirasa araç olmuşlar, Brejnev'lerle Pinochet'ler, Averof'larla Papandreu oğulları arasında değiş - tokuş metaı olmuşlardı. Yüzlerine bakmak, mitinglere niye geldiklerini anlamaya ye

terdi. Kendilerine azıcık umut verilmesi için geliyorlardı. Azarlanmak için değil. Sakin sakin konuşan bu genç adam birden neden çılgınlaşıyor, bağırıp çağırıyor, diye şaşıp kalıyorlardı. Bu nedenle toplantılar soğuk bir hava içinde sonuçlanıyordu. Konuşma bittikten sonra atladığın kamyona yaraşır giyimin de çok iyi etki yapmıyordu üzerlerinde. Kamyonun orasına burasına pullar, küçük afişler ve pasaportundaki o çok çirkin fotoğrafların yapıştırılmıştı. Kamyon öyle hurdaydı ki itilmeden çalışmazdı. Soluk soluğa kamyonu ittiğini görenlere de fazla güven vermiyordun. Belki de acıyorlardı sana. Buna, rakiplerinin sana acımasızca saldırılarını da eklemek gerekirdi. Özellikle kırk ciltlik Marx ve Engels, kırk beş ciltlik Lenin kitaplarıyla Hegel'in Mantığın Bilimi kitabını okumuş ya da okumuş gibi yaparak girıştikleri saldırıyı da unutmamak gerek. Bilgisizliği, yüzeyselliği ve düşüncenin zayıflığını yermekle meşgûllerdi. Şöyle dedikleri olurdu: «Bırakın konuşsun. Ne istediğini bilmiyor. Budala romantiğin teki. Başarısız bir eylemci. Ne yapmış yani? İki tane bomba koymuş. Biri patlamamış bile. Öteki de asfaltta bir delik açmış. Hepsi o kadar.» Bunlar seni yaralayan sözlerdi. Fakat sen «Halk beni mutlaka anlayacak. Bana oy verecektir» inanciyla seçim kampanyasını sürdürdün.

***

Geleceğimiz hakkında önemli bir karar verecek jürinin yargısını ya da temyiz edilemeyecek bir mahkeme kararını veya sağlığımıza ilişkin önemli bir raporu bekler gibi, Yunanistan'daki seçim sonuçlarını gözlüyor, Atina'dan telefonunu büyük bir merakla bekliyordum. Ürdün'deydim o sıralarda. Son mitingine katılmak istememiştim. Kendimde bulamamıştım o cesareti. Senin mitinginin önce yapılan

Karamanlis'in mitingini kaldığım Grande Bretagne Otelinin balkonundan izlemiştim. Anlaşılacağını ve seni seçeceklerini sandığın seçmenleri bu balkondan izlemek fırsatını bulmuştum. Alana bir gelişleri vardı ki sorma... Düzenli, disiplinli, emredenlerin, vaat edenlerin, korkutanların istedikleri yöne gözükapalı iteleyebildikleri bir güruhtu. Alana sekiz yüz bin kişi toplanmıştı. Bu kalabalıktan korkmuştum. Kalabalığın sayısından çok, onları düzgün sıralar halinde dizişleri beni etkilemişti. Bayrakları sallayışları ve «Ka-ra-man-lis» diye tempolu bağırışları da beni şaşırtmıştı. «Bir, iki, üç, Ka-ra-man-lis! Bir, iki, üç, Ka-ra-man-lis!» Ve her Ka-ra-man-lis'i uzaktan dört top atışı izliyordu. Projektörlerin aydınlattığı ve Evangelos Averof'un da yanından ayrılmadığı Karamanlis, boğazını yırtarcasına bir sürü şey söylüyordu. Söyledikleri arasında kulağa en net geleni, partisinin adıydı: Nea Demokrasia. Herhalde bu Yeni Demokrasi'nin ne demek olduğunu seçmenlere anlatmaya çalışıyordu. Bu yeni partinin, onların anasını ağlatmaya nasıl hazırlandığını anlatmaya çalışıyordu herhalde! Ancak seçmenler işin o yanıyla ilgilenmiyorlar, bayram sevincini yaşamak istiyorlardı. Karamanlis'i sanki bir maç sonucunu açıklıyormuş gibi heyecanla dinlemekteydiler. Bu toplantının rejisörlüğünü kim yapıyordu? Havai fişekleri bile düşünmüştü rejisör. Güvercinler uçurmayı da. Ne var ki, güvercinlerin yapacağı azizliği unutmuştu rejisör Evangelos Averof! Alanın üzerine kırmızı, yeşil, mor, altın renkli ışıklar yağarken, cumhurbaşkanlığı sarayının arka damındaki kafeslerde bulundurulan yüzlerce ve yüzlerce güvercin salıverilmişti. Güvercinler gürültüye boğulan alanın üzerinde uçacaklarına sersemlediler ve rüzgârda kelebekler gibi savrulup seçmenlerin üzerine pislediler. Karamanlis'le Averof da toplantıdan ayrılırlarken ceketlerini temizliyorlardı! Alanda boş şişeler, unutulmuş pabuçlar, fıstık kabukları kalmıştı. Bilerek

ya da bilmeyerek mikrofonla uğraşan teknisyenlerden biri Teodorakis'in bir şarkısını çalmaya başlamıştı. Teodorakis'in, senin ölüme mahkûm edilişin üzerine bestelediği şarkıyı. Ve ulusal marşın yerini o gece orada bu şarkı almıştı: «Kapıyı iki kez, sonra üç kez ve sonra yine iki kez vurduğun zaman Alekom...». «Heyecanlanıp alana indim neler oluyor diye. Fakat herkesin ayrıldığını gördüm. Yalnızca iki genç vardı. Halk çocuğu iki genç, sürüden iki koyun. Biri şöyle diyordu: «Bu Aleko da neyin nesidir? Ötekinin yanıtı da, «Bilmem ki...» oldu.

Sandıktan çıkacak oyları beklemeye cesaretim yoktu. Sandıklara oyların atıldığı günün akşamını, senin seçim karargâhında geçirmiştim. İşlerin nereye gittiğini anlamakta gecikmemiştik. Telefonlar yalnızca kötü haber vermek için çalıyordu. Karamanlis partisi önde gidiyordu. Seninkiyse çok gerilerdeydi. Bir buçuk aydır senin için seçim kampanyası süresince çalışmış olan gençler ve kızlar çevreni sarmışlardı. Sen de aralarında, milletvekili seçilebilmek için gerekli oyu tutturup tutturamadığına bakıyordun. Sabaha doğru bu işkenceye daha fazla dayanamayarak ayrılmış ve ancak gün ağardıktan sonra seni görmüştüm. Uyuyordun. Bitkindin. Fakat saçlarına elimle dokunur dokunmaz uyandın ve hüngür hüngür ağlamaya başladın. «Halk, kendisine yalan söyleyenleri seçiyor! Halk, kendisini aldatanlara oy veriyor! Halk, milyonlar harcayarak havai fişek atanlarla güvercin uçuranları seçiyor! Halk kölelikten hoşlanıyor. Köle olmak istiyor. Hepsi bu kadar!» Ardından tekrar uykuya daldın. Ben de yanından ayrılıp yenilginin resmen açıklanmasından önce Atina'dan kaçmak istedim. Üç gün içinde Ürdün'e gidip Kral Hüseyin'le bir röportaj yapmam gerekiyordu. Bunu bahane ettim. Ayrılırken, yastığının yanına bir pusula bıraktım. Bu notumda, Kral Hüseyin'le konuşmak için hemen gitmem gerektiğini bildiriyordum. Son-

ra da gerçekten Amman'a gitmiştim. Amman'dan birkaç kez telefon açtım. Bütün umudum son dakikada liste halinde kazanmandı. Umudumu öyle yitirmiştim ki, artık telefonla da aramaktan vazgeçip sana, önemli bir değişiklik olunca, beni aramanı tembih etmiştim. İşte, bundan ötürü, bir mahkeme kararı ya da sağlığımız konusunda ölüm kalım meselesi olarak bir raporun sonucunu bekler gibi bekliyordum. Ya partinin listesi de toptan kazanmazsa? O takdirde Merkez Birliği Partisine girme fedakârlığını boşuna yapmış olacaktın! Saate baktım: On birdi. Kral Hüseyin'le buluşma saati de on ikiydi. Odamın kapısına yönelmiştim ki telefon çaldı. Geri geldim. Kulaklarıma sevinç dolu sesin dolmuştu: «Benim! Ben! Milletvekili seçildim. Sayın değilim artık! Sayın olmayan biriyim!»

Sevincimi birden söndüren ne oldu bilmiyorum. Parti sayesinde kazanmış olman mıydı? Kendi adınla değil de parti adıyla kazanıp onların yaptığı lütuf sonucu milletvekili seçilişin miydi? Dayanamayacağını bildiğim yeni hayal kırıklarının başlayacağı bilincine varmış oluşum muydu? Yoksa görüşme sırasında Kral Hüseyin'in anlattığı öykü mü? O gün Kral Hüseyin her zamankinden daha hüzünlüydü ve bir ara, kadere olan inancını bana aktarırken, «Semerkant öyküsünü bilir misiniz?» diye sordu. Ve anlattı. Bir varmış bir yokmuş, ölmek istemeyen bir adam varmış. Isfahan'lı biriymiş bu ölmek istemeyen adam. Bir gece, bu adam, Ölüm'ü, evinin kapısının eşiğinde otururken görür. «Ne istiyorsun benden?» diye bağırır adam. Ölüm de, «Gelişimin nedeni...» Cümlesini tamamlatmayan adam hızlı giden bir ata atlar ve atı mahmuzlayarak Semerkant'a doğru yol alır. İki gün üç gece durmadan yol alır ve üçüncü gün şafak sökerken Semerkant'a varır. Burada Ölüm'ün izini kaybettiğinden emin bir durumda attan iner ve kalacak bir

yer arar. Fakat odaya girdiği anda Ölüm'ün yatağa oturmuş kendisini beklediğini görür. Ayağa kalkan Ölüm adamın yanına giderek şöyle der: «Zamanında geldiğine sevindim. İzini kaybedeceğimden ve gecikeceğimden korkmuştum. Isfahan'da sözümü ağzıma tıkadın. Isfahan'a gelişimin nedeni, üçüncü günün sabahında Semerkant'ta bu oteldeki odada buluşacağımızı bildirmekti.»

***

«Gör bak, ne kadar eğleneceğim, politika esnafının yaptığı siyasetle! Hem şimdi, o belgeleri aramaya koyulabilirim... Belge avına çıkabilirim şimdi...» «Ne belgeleri?» «Askeri Haberalma Örgütü ESA'nın belgeleri. Şerefsiz insanlara ilişkin belgeler. Biraz zaman alır ama, sonunda başaracağım. Önemli olan herhangi bir işe karışmamak. Bugünkü gibi.» «Bugünkü gibi mi?» «Bugün kimsenin işine karışmamak, hiçbir işe karışmamak olur mu?» «Çok doğru olur.»

Atina'da Politeknik Okulu katliamının yıldönümü nedeniyle büyük bir gösteri düzenlenmişti. Ben de bilmeden, tam o gösteri gününe yetişmişim Amman'dan. Göstericiler, yazıhane binasının köşesine gelip oradan Politeknik Okuluna hareket etmek üzereyken, sen kimsenin işine bulaşmak istemediğini söyledin bana. «Aleko, anlat bakalım nedenini.» «Sana söyledim: Her şeyi açığa vurmak istiyorum. Yalancılarla, fırsatçılarla işim olmadığını göstermek istiyorum. Onların bayraklarıyla pankartlarıyla yürümek istemediğimi anlatmak niyetindeyim. Bütün partiler katılıyorlar. Her parti, pankartını okul bahçesinde sergileyecek ki gövde gösterisi yapsın. Bak - benim - senden - çok - parkartım - var yarışı! Partilere Politektnik'teki ölüler vız gelir. Partilere

ölüm her zaman vız gelmiştir. Bu yürüyüşe, direniş sözcüğünü duydukları zaman korkudan donlarına edenlerin katılacaklarını düşündükçe kendi kendime ne diyorum, biliyor musun? Teofiloyannakos'la birlikte yürümeyi tercih ederim.» «Direnişe gerçekten katılanlar da vardır, Aleko.» «Tabii, vardır. Devede kulak kabilinden... Onların sayısı, donlarına edenlerin sayısı yanında çok azdır. Tekrar ediyorum: Ben, bunlarla birlikte yürüyüşe katılmam.» «Yürüyüşe birileriyle katılmak zorundasın Aleko. Sen ve ben' yalnızca ikimiz yürüyüş yapacak değiliz ya?» «Hayır, ne ben yalnız giderim. Ne de seninle. Kendilerini benim gibi yalnız hissedenlerle birlikte yürürüm. Sayıları azdır ama, vardır. Ben onları bulurum.» «Nerede?» «Kaldırımlarda. Bak, bazı arkadaşlarım oradalar işte, kaldırımda.» Yazıhanene girdik. Ve sen, kollarını açıp onları sarar gibi seçim kampanyası sırasında senin için çalışan ekibini gösterdin. On genç var yoktu. Başında şapka, gözlerinde miyop gözlükleri olan yaşlı bir kadınla bir metre kırk santim boyunda cüce bir kadın da vardı aralarında. «İşte, benim dostlarım! Onlarla bir grup oluşturur yürürüz. «Ne bir bayrağın, ne de pankartın var.» «Bayrağımız mı olsun istiyorsun? Renkli mi olsun?» Şapkalı kadının boynundan kızıl renkli eşarbı aldın ve üzerine tükenmez kalemle «Özgürlük ve Gerçek» yazdın. «İşte bu. Bayrağımız var. Şimdi bir iki pankart da hazırlarız, iş tamam olur!» Yarım saat sonra sokaktaydık. Başlı başımıza bir grup oluşturarak. yürüyüşe katılmıştık. «Ne söyleyeceğiz şarkı olarak?» «'Ölüler önde yürür' şarkısını söyleyerek yürüyeceğiz.» Yürüyüşte seni tanıyanlar oluyordu. Neden ayrı yürüdüğümüzü soruyorlardı. «Bakın, bakın Panagulis geçiyor. Tanımadınız mı? İşte o!» Sen de cevap veriyordun. «Gelin, isterseniz, siz de bize katılın!»

Seni tanıyanların katılmasıyla yalnızlığımız giderilmiş-

ti. Kısa zamanda bin kişilik bir grup oluşturmuştun. Hoşuna gitmişti bu. Taraftar bulmak bir anlamda mutlu etmişti seni. Bu yürüyüşte taraftar toplaman politika esnaflığına bir başlangıç oluşturuyordu.

BÖLÜM XI

Öykülerde ejderha acayip bir görüntüde çıkar karşımıza. Ya birçok dili ve başı olan bir yılana ya da gözlerinden alev çıkan çelik gibi sert ayaklı timsaha benzer. Burun deliklerinden dumanlar salan ejderhanın yemi gençlerdir. Çevresi et parçalarıyla doludur. Kendisine karşı gelenleri parçalamasından ötürü etrafa dağılmış et parçalarıdır bunlar. Hayatta bu olgunun aslı hiçbir zaman değişmez. Ejderhanın görünüşü değişse de... Bazen bu ejderha tanımlanamaz bile. Çünkü soyut bir gerçeği simgelemektedir. Bazen insanın karşısına yumuşak ellerle, yumuşak sözlerle çıkar: «Sevgili dostum! Sizinle tanışmak ne şeref!» der. Kısacası Evangelos Averof'un bir ejderha olduğunu gösteren belirti yoktu. Oysa ejderhanın ta kendisiydi. Son bir kez meydan okumak isteyen bir kahramanın o anda ve koşullar altında karşısına çıkabilecek en tehlikeli ejderha oydu. Liberal maskesi ve anti - faşist sözleriyle o sıralarda İkidar'ı onun kadar iyi temsil eden kimse olamazdı. Soyadı, soy sop ve malvarlığı sayesinde hep üstün mevkilerde bulunmuş, İkinci Dünya Savaşından sonra monarşiye bağlılığı nedeniyle ilk kez bakan olmuş, daha sonraki otuz yıl boyunca siyasal bakımdan bin kez ölüp doğmuş, aslında hiçbir zaman doğmamış, hatta gömüldü sanıldığı zaman bile diri

kalmış biriydi. Nitekim Papadopulos'un darbesi döneminde de gözden düşmemiş, Deniz Kuvvetlerinin başarısız darbesi sonunda bile kılına dokunulamamıştı. Son seçimlerden sonra üstlendiği görevin ne olduğunu merak etmeye gerek bile yoktu: Savunma Bakanlığı.

Evet, bundan sonra senin, tüm enerjini onun üzerinde yoğunlaştırman gerekirdi. «Peki, ya ötekiler, Aleko?» «Hangi ötekiler?» «Demagoji kralları, despotizm kuramcıları, ciğeri beş para etmez devrimciler?» «Onlarla daha sonra meşgûl olurum, eğer ölmez de sağ kalırsam. Sağ kalmazsam, yapılacak hiçbir şey yok. Benden sonra onlara karşı savaşım verecek biri çıkar. Bir insan aynı anda iki cephede birden savaşamaz. Özellikle tek başına kalmışsa. Eğer Sovyetler Birliği'nde, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan ya da Arnavutluk'ta olsam, o takdirde, bir doktrin uğruna özgürlüğü boğan ve halkı gulag'lara ya da psikiyatri kliniklerine gönderenlerden düşmanlarım olurdu. Düşmanlar arasında ayırım yapmalıyım. İlk anda savaşılacak düşman, daha sonraki bir zamanda savaşılacak düşman ve savaşılması sona bırakılacak düşman. Ben şimdi Yunanistan'da bulunuyorum. Yunanistan'da dün düşmanım Papadopulos ve Yoannidis'di. Yarın düşmanım Papandreu ya da başka adda biri olabilir. Fakat bugün Averof'tur. Sağın ta kendisi. Özgürlük adı işlenmiş don giyen ve bizi yumruğu altında tutmak için demokrasiden yararlanan küstah ve yıkık bir sağ; Mücadelemi ona yöneltmezsem, onun üzerinde yoğunlaştırmazsam, 'rehine' olmayı kabullenip inanmadığım bir parti listesinden milletvekili olmak niye? Parlamentoya girmiş olmam neye yarar? Hem yitirilecek zaman da yok. Çünkü bundan sonraki hükümet darbesi Averof tarafından kışkırtılacaktır. Yunanistan'ın patronu olmayı ve kralını ülkeye geri getirmeyi düşleyen Averof tarafından...»

***

8 Aralık günü «cumhuriyet mi, monarşi mi?» referandumunun yapılmış olması ve cumhuriyet lehinde kullanılan oyların ezici bir çoğunluk sağlaması seni fazla etkilememişe benziyordu. Yoannidis'in de sonunda tutuklanıp Papadopulos, Patakos, Makarezos, Ladas ve Cunta üyeleriyle birlikte koridallos hapishanesine atılmış olmaları da seni pek etkilememişti. «Bu iki olayın fazla önemi yok, referandum iptal edilebilir, hapishanelerin kapıları da ardına kadar açılabilir her zaman,» diyordun. Senin en çok ilgilendiğin nokta, ejderhayla savaşmak ve bu savaşımda kendi ilkelerine sadık kalmaktı. Yani ne Papandreu'cuların yakınma dolu protestolarına kendini kaptırmak niyetindeydin, ne de komünistlerin her tür resmi konformizme karşı anti - konformist tutumlarından doğan boğnazca davranışlarına uymak niyetindeydin. Böylece Sol'un diğer milletvekillerinin ağzından ya kutsal demeçler ya da bayatlamış edebiyat sözleri çıkarken, sen Averof'u kesin ve belirli suçlamalarla rahatsız etmeye başladın: «Niçin, Sayın Bakan, Cunta'nın Ordudan kovduğu demokratik subayları Silahlı Kuvvetler bünyesine almıyor? Silahlı Kuvvetlerin dürüst insanlardan oluşması Sayın Bakanı rahatsız mı eder? Neden acaba Bakan, Yoannidis'in taraftarı olan kişilere alay ve tümenlerin başında kalma fırsatı veriyor? Bu kumandanlar her an Atina üzerine yürüyebilir ve bu Parlamentoyu dağıtabilirler. Liberalizm bayrağını dalgalandıranların böyle bir darbeden yararlanmaları düşüncesi, Sayın Bakanın hoşlarına gider mi acaba? Yoannidis'in, kaldığı hapishaneden, böyle bir darbeyi gerçekleştirebilecek subaylara söz geçirir durumda bulunduğundan haberi var mı?»

Bu sorulara kendin bir ad takmıştın; Süper sorular. Bana telefon açtığında, «Alo, ben baş soruşturmacıyım! Tahmin et bakalım, bugün ne yaptım?» «Averof'a bir soru

yöneltmişsindir.» «Hayır, bir süper soru!» «O .ne yaptı?» «Bir mini cevap verdi.» Averof"a aman vermiyordun. Kovsan da, aldırmıyormuş gibi yapsan da, üstüne üstüne gelen bir arı gibi onu izliyor, çevresinde dolanıyordun. İğnesini batırmaya hazır bir arı gibi vızır vızır dolanıyordun. Senin için yeni bir Zakarakis'ti Averof. Belirli bir düşünceye aklını takışının yeni bir örneğiydi. İlk zamanlarda bana, «Göreceksin - bak - politika - esnafının - politika kazanında nedenli - eğleneceğim,» demiştin ya? İşte, şimdiki tutumunu, o sözün bir sonucu kabul ediyor ve hafife alıyordum. Yeni bir eğlence bulduğunu sanıyordum. Fakat Parlamentoya gelip seni işbaşında görünce, bu işi hiç de hafife almadığını, tersine çok ciddiye aldığını, onunsa seninle dalga geçtiğini gördüm. Sen ona soru yöneltince yüzün geriliyor, sesin sertleşiyordu. Onun yüzüyse sakinleşiyor, sesi de yumuşuyordu. Genç ve değerli parlamanter meslektaşın sabırlı olması, hoşgörü göstermesi gerekirdi. Durum nazikti. Zorlu bir dönem yaşanıyordu. Yedek subayların orduya geri çağrılmayışlarının nedeni şimdi açıklanamazdı. Aynı biçimde, Yoannidis'in taraftarlarının ordudan atılmama nedenleri de açıklanamazdı. Şimdilik söylenebilecek şuydu: İşler yavaş yavaş herkesi memnun edecek biçimde düzelecekti. Ve teşekkür ediyordu genç ve değerli parlamanter meslektaşa. Böyle bir sorunu Parlamentonun vicdanına sunduğun için yüreğinin derinliklerinden teşekkür ediyordu sana. Sözünü ettiğin darbe olasılığı içinse tek bir söz çıkmamıştı ağzından.

Yorgo hakkındaki soruyu da sonunda bir gün yönelttin. Kardeşin Yorgo'nun ölümü aklından çıkmıyordu. İsrailli lerin Yorgo'yu tutuklayıp sonradan Cunta'nın eline teslim ediş nedenini öğrenmek, kısacası Teofiloyannakos'un yüzüne fırlattığı dosyayı elde etmek için neler feda etmez-

din.» «İşte, kardeşin Yorgo'nun dosyası, işte! İçindekileri okumak ister misin?» Ordudan kaçtı diye geri alınan teğmen rütbesinin, ölümünden sonra da olsa, iade edilmesi için neler yapardın! Böylece askeri diktatörlüklerde ordudan kaçmanın bir suç değil, bir görev olduğu görüşünü kabul ettirmek istiyordun. Bu konuda Averof'a soru yönelttiğinde yüzün her zamankinden daha gergin, sesin de her zamankinden daha sertti. Hatta bu kez yönelttiğin soru değil, bir emirdi. Sayın Bakan, Teğmen Yorgo Panagulis'in, Papadopulos'la İsrail hükümeti arasında bir alış veriş metaı yerine geçmesiyle ilgili nedenleri dosyadan bulup sergilemeliydi; Sayın Bakan, Cunta'nın aldığı rütbeyi iade etmeliydi; kirletilmiş anısını temize çıkarmalıydı. Averof önce o dosyayı aramak için zaman istedi, sonra bulunamadığı, hatta mevcut olmadığı, mevcut olsa bile açıklanamayacağı, çünkü gizli belgelerin ortaya çıkarılamayacağı yanıtını verdi. Bunun üzerine kontrolünü kaybettin. Parmağını ona doğru kaldırarak kardeşinin Cunta'ya uşaklık etmemek için ordudan kaçtığını, bugün hükümette bulunanlar içinse aynı şeyin söylenemeyeceğini ve hükümetin suçluları korumak, eski dostlarının suçlarını örtmek görevini üstlendiğini, gerçek demokrasi rejimlerinde belgelerin gizlenemeyeceğini, günün birinde bu belgeleri onun yüzüne de, hükümete de savuracağını haykırdın. Hatta daha başka belgeler de bulacağını ve bu belgelerin Averof'u yakından ilgilendirdiğini, bunun da yeni bir Watergate olabileceğini belirttin. Saldırın öyle sert, öyle acımasız oldu ki, Averof telaşlandı ve ertesi gün koridorda sana rastlayınca kollarını açarak yanına yaklaştı. «Sevgili dostum, değerli dostum. Aramızda, aşmamız gereken bir anlaşmazlık var. Neden bir akşam bize yemeğe gelmiyorsun? Uygar insanlar gibi konuşuruz. Seni tanımaktan karım da memnun kalacaktır. Kızım da öyle. Zaten o senin hayranlarından biri!» Fakat sen, açık kolla-

rını görmemişçesine bir elin cebinde, bir elinle de poponu tutarak, «Ülkede bir Parlamento varken ülke sorunları orada konuşulur, yemekte değil!» yanıtını verdin. Birkaç gün sonra, 24 Şubat günüydü, Averof'un tasfiye etmediği subaylar sözünü ettiğin darbe girişiminde bulundular.

Çoğu kimsenin kanısınca bu bir darbe girişimi bile değildi, yalnızca bir darbe projesiydi. Buna Kara Kuvvetlerinin yalnızca bir bölümü katılmıştı. Deniz Kuvvetleriyle Hava Kuvveyleri katılmamışlardı. Nitekim otuz yedi subayın tutuklanmasıyla darbe girişimi daha başında durdurulmuştu. Fakat bir hafta sonra Atina'ya geldiğimde yüzün allak bullaktı. Bana hiç gülümsemeden el yazısıyla yazılmış on kâğıt yaprağı uzattın: «Oku bunları.» «Nedir bunlar?» «İtalya'da yayınlamak istediğim bir yazı için aldığım notlar.» «Neden İtalya'da yayınlamak istiyorsun? Yunanistan'da olmaz mı?» «Yunanistan'da kimse yayınlamaz.» Okudum. Şunlar yazılıydı. «Bir: Olay gerçek sayılamayacak kadar şeytani görünüyor. Oysa şeytani olduğu oranda gerçek. 24 Şubat darbe girişimi, başarısız değildi. Tersine başarılıydı. Savunma Bakanı Averof'un istediği noktada durdurulan bir darbeydi. İstediği de - hem o zaman, hem şimdi istediği - kralını ülkeye geri getirtmek ve CİA'nin isteğine uygun olarak Yunanistan'ın başına geçmekti. İki: Averof 24 Şubat gecesi olup bitecekleri çok iyi biliyordu. Yoannidis'in subaylarının ülkeyi ellerine geçirmek üzere bulundukları ve silahlı kuvvetlerin % 60'ının onlarla birlik olduğu Averof'a haber verilmişti. Üç: Darbeden birkaç gün önce, bir piyade generalinin Koridallos hapishanesine giderek Yoannidis'e bir nezaket ziyaretinde bulunmasına Averof âdeta izin vermişti. Dört: Mesele şu ki, Averof o darbeyi istiyordu. Hedefi yolunda attığı ilk adımdı. Beş: Averof'un parlamanter kıyafete bürünmüş bir diktatörlük rejimi isteğinden

Karamanlis'in haberi var mı yok mu, sorusunun araştırılması gerekir. Altı: Karamanlis bunu anlasa bile engel olaçak gücü yok. İstediği zaman elini kolunu sallayarak giremediği hiçbir bakanlık ya da hükümet dairesi olmadığını söyleyerek kendini güçlü gösteren Karamanlis aslında güçlü değildir. Ve böyle giremediği bir resmi daire vardır: Savunma Bakanlığı. Yedi: Darbe konusundaki soruları yanıtlarken, Karamanlis faşizm tehlikesinden başka tehlikelerin bulunduğunu ve kendi hayatının diğer herhangi bir kimseden daha büyük tehlike içinde olduğunu söylemekle ne demek istemişti? Sekiz Averof tek bir hareketle Karamanlis'ten Yoannidis'e kadar herkese karşı güzel oynamıştı. Çünkü Karamanlis'e Averof'suz bir iş yapılamayacağını anlattıktan başka, silahlı kuvvetlere de arkalarında kendisi gibi bir siyasi lider olmayınca bir şey yapamayacaklarını ve Yoannidis gibi askerlerin liderlik niteliğinden yoksun bulunduğunu açıklamış oluyordu. Dokuz: Averof kısa mesafeli koşuların atı değildir. Uzun vadeli hedefleri vardır ve sabırla oynamasını bilir. Bütün bunla da göstermiş oluyor. Yunanistan'ın gelecekteki diktatörünün adı Averof'tur.»

Notlarını sana iade ettim. Şaşırmıştım. «Bu notlardan bir makale oluşturmak istediğine emin misin?» «Gayet tabii. Ve sen bana yardım edeceksin.» «Söylediklerinin kanıtlarını da isteyeceklerini biliyor musun?» «Hepsi elimde.» «Hepsi mi?» «Yalnızca bir tanesi eksik: Cunta döneminde Averof'un gizli haberalma örgütü KYP hesabına çalıştığına ilişkin belge. Fakat er ya da geç bunu da bulup çıkarırım.. Nerede olduğunu biliyorum.» «Nerede?» «Askeri haberalma arşivi ESA'da.» «Pekâlâ, haydi işbaşına.» Hemen çalışmaya koyulduk ve ertesi hafta makale yayınlandı. Senin istediğin başlık altında. Ancak birileri pek hoşlanmadı bundan. Ve 17 Kasım 1968- 17 Kasım 1974 tarihlerinin altı-

na haç çizen esrarengiz ziyaretçilerin, bu kez Kolokotroni'deki yeni yazıhanene yazdıkları mesajda bunu daha da açık biçimde belirttiler.

***

Yeni yazıhanene Noel'de taşınmıştın. İşlerine yakın olduğu için kentte tutmuştun. Hem işyerin olacaktı, hem de evin. Parlamentoya yakın ve eskiliğine karşın sevimli bir bina olduğu için burayı tutmuştun. Duvarlarının sıvası dökülmüş, balkonu demir parmaklı, vazoları ortancalarla dolu eskiden kalma evlerin hüzünlü sevimliliğini bilirsin. Girişi güzel değildi, çünkü tümüyle camdan olan yan tarafında tekstil makineleri mağazası vardı. Eve ilişkin olarak verdiğim bu ayrıntı önemlidir, ölüm öykünde ne kadar önem taşıdığını göreceksin. Bizi sevmediği belli olan, sürekli uyuklayan ama asansöre yaklaştığımızda gözlerini aralayan bir kapıcısı vardı evin. Çalıştığı zaman zangır zangır titreyen ve korkunç sesler çıkaran, katlar arasında kalan ve doğrudan üçüncü kata çıkması sürpriz sayılan bir asansörü de bulunuyordu. Üçüncü katta yalnızca tek bir daire vardı. Bu da ölüm hikâyesinde önemi olan bir ayrıntıdır. Dairenin bir duvarında Pelizza da Volpedo'nun «Dördüncü Devlet Köylüleri.» tablosu asılıydı. Amerika Birleşik Devletleri anayasasının ilk sayfası da duvardaydı. Marzabotto faciasına ilişkin Calamandrei'nin «Şimdi ve her zaman da Direniş» yazısının röprodüksiyonu, Dante'nin İlahi Komedya'sının papirüs üzerine yazılmış birkaç sayfası ve Sun Yatzen'in portresi de duvarlarını süsleyen yapıtlar arasındaydı. Bütün bunları yerleştirmek için akşam karanlığına dek birlikte çalışmış, sonra da Tsaropulos'un lokantasına

gitmiştik. Şimdi de kol kola eve giriyorduk, asansörün katlararası durak yapmama sürprizinin sevinciyle. «Başardı! Bu kez başardı!» diye asansörümüz hakkında övücü sözler ederek evin kapısını açıyorduk ki, kapının önünde habercıyi gördük: Bir kafatası.

Bir kâğıt üzerine çizilmiş kapkara bir kafatasının altında senin adın yazılıydı.

O andaki tepkini çok iyi anımsıyorum. Omzumdaki kolun önce taş kesildi ve birkaç saniye süreyle heykel gibi seyrettin kafatasını. Sonra, kahredici yavaşlıkta ağır bir hareketle yanımdan ayrıldın, yapıştırılmış o kâğıdı yırtıp cebine soktun. Sonra da ayaklarının ucuna basa basa, kulaklarını kabartarak odalarda kimse var mı yok mu diye araştırmaya koyuldun. Kapıyı kapamaya gittin ve artık - yeter, dinlen - artık diye yalvarmama karşın hesap, korku ve mantık oyunlarına dayanan sonsuz bir monoloğa başladı. Garip bir durum. Dur bakalım, neyin nesidir? Biz saat onda çıktık ve saat onda apartmanın giriş kapısı kapalıdır. Demek, biz çıkmadan önce giren biri bizim çıkmamızı gizlice bekledi. Ya da kapı anahtarını edinmiş... Ne olursa olsun işini ciddiye alan biri. Hmmm! Kilidi değiştirmeliyim. Tek başıma buralarda yakalanmamaya dikkat etmeliyim. Özellikle karanlıkta... Yarın akşam bize yemeğe gelecek üç, dört kişi bulmalıyız. Yanımda her zaman tanık bulundurmalıyım.Yalnızca bir tanık da yetmez. En azından üç, dört tanik bulundurmalı.» «Ne tanığı?» «Canım, bakarsın, bir olay olur, bir tahrik olur. Tut ki, bir sarhoş ya da sarhoş numarası yapan biri, ıssız bir sokakta yürürken bana saldırır ya da otomobille çarpar ve bir köprüden, bir uçurumdan iter... Tanık bulunmazsa yanımda, bana saldırdıklarını kim kanıtlayabilir? Bir kaza oldu, diyebilirler. Yanımda tek bir tanık olursa, örneğin senin gibi, ve onu da öldürürlerse. Gece de

saat ikiden sonra eve gelmeliyim. Geceyarısıyla saat iki arası en tehlikeli saatlerdir. O saatten sonra beklemekten artık yoruluyorlar. Hımm! Başka ne yapılabilir? Evden çıkarken ışığı açık bırakmalıyım. Böylece evde biri var sanırlar.»

Ben şaşkın bir durumda seni dinliyordum. Ormandaki evde yaşadığımız sıralarda bile böylesine ayrıntıya varan güvenlik önlemleri geçmemişti aklından. Tehlikenin senin tatlı oyuncağın olmadığına ilk kez tanık oluyordum. Tehlike sana yaşama gücü verirdi. Yoksa geçici bir tutum muydu şimdiki? Herhalde geçici bir bunalım, diye düşündüm. Ama ertesi gün gördüm ki, listesini yaptığın önlemlerin hepsini gerçekten almış ve ölümünden birkaç gün öncesine dek bunları sürdürmüştün.

En şaşırtıcı olanı, akşam yemeğinden sonra evine dönerken dikkat ettiğin noktalardı: Yanında herhangi bir «tanık» bulunmayınca, eve birden girmezdin; karşıki kaldırımda durur, birkaç saniye etrafı kolaçan eder, durumdan emin olduktan sonra aceleyle karşı kaldırıma geçer, apartman kapısını açtığın gibi hemen içeri dalar ve arkadan kilitlerdin. Apartman girişinde ayak ucuna basarak yürür, topuklarımla birazcık gürültü çıkarsam dehşet dolu gözlerle bakardın. Sanki karanlıkta sana saldıracak bir sürü insan gizleniyormuş gibi. Bu durum, elektrik düğmesinin bulunduğu yere kadar sürer, oraya varınca da rahat bir nefes alırdın. Asansörü yerinde bulamazsan, o sevincin kaybolur, kaşların çatılır ve söylenirdin. «Asansörle çıkmışlar herhalde. Beni bekliyor olmalılar yukarıda. Asansörün kaçıncı katta olduğunu anlamak için de kronometre tutardın inişini hesaplayarak. Elli sekiz saniyede inmesi gereken asansör gecikince, parmağını ağzına götürerek bana kesin bir sessizlik emrederdin. Şişş! Şişş! Asansöre dikkatle binip indikten

sonra, anahtar deliğine büyük bir dikkatle anahtarı sokar, ardından yine şişş - şişş derdin. Eve girince vahşi bir kedi gibi o odadan ötekine, ötekinden berikine sıçrar araştırırdın. Masaların altına banyoya, mutfağa teker teker bakardın. Yatağın altını da ihmal etmezdin hiçbir zaman. Masaların çekmecelerini, kitaplığı da inceleyerek birisi girip bunların yerini oynatmış mı, diye anlamaya çalışırdın. Her defasında da şaşkın şaşkın seni izler, bu yaptığının bir psikoz, izlendiğin psikozuna kendini kaptırmış olup olmadığını düşünürdüm. Koltukların üstüne, şuraya buraya bir şapka bırakma oyununa da başvururdun. Giren, şapkanın yerini değiştirdi mi acaba, diye incelerdin.

Kafatası olayından sonra her bakımdan değişmiştin; gerçekler en olağan yanlarıyla bile seni incitmeye başlamıştı. Eskisinden daha çok kızar, daha çok acı çeker olmuştun. Moskova gezinde buna bir örnekti.

***

«Alo, benim. Moskova'ya bir geziye gidiyorum.» «Moskova'ya mı?» «Evet, uluslararası gençlik kongresi için çağırdılar. Gidip bir göz atayım, bakalım ne var ne yok.» «Aleko, sana göre bir yer değil.» «Biliyorum ama, gidip merakımı gidermek istiyorum.» «Ne zaman hareket ediyorsun» «Şimdi, birazdan hareket ediyorum.» «Ne zaman dönüyorsun?» «İki haftaya kadar. İki haftalığına davet ettiler.» Oysa üç gün sonra bir telefon çaldı. «Alo, benim... Ben...» Üzgün bir sesti. «Moskova'dan arıyorsun değil mi?» «Hayır, Atina'dan arıyorum.» «Demek gitmedin!» «Nasıl gitmedim? Gittim geldim.» «Nasıl gitmiş olabilirsin? Daha üç gün önce konuşmuştuk! Mümkün değil!» «Çok mümkün efendim, yarın Roma'da olunca, anlarsın gidip geldiğimi.» Ertesi gün çıkageldin Roma'ya. Pasaportundaki damga ve

pullardan Moskova'ya gittiğin belliydi. «Aleko, üç gün ha?» «Hayır, iki buçuk gün.» «Seni kovdular mı yoksa?» «Hayır, ben kaçtım.» «Kaçtın mı? Hiçbir şey görmeden mi?» «Her şeyi gördüm.» «Nasıl görürsün her şeyi?» «Kızıl Alanı gördüm. Kubbelerin üstünde haç yerine kızıl yıldızlar var... nasıl olsa hepsi aynı. Lenin'in mozolesini gördüm. Önünde dua etmek için kuyrukta bekleyenleri gördüm.» «Başka ne gördün?» «Üç polisin bir yurttaşı Teofiloyannakos'la Babalis'in beni dövmesi gibi dövdüğünü gördüm. Bir sorgu sırasında değil, bir otelin barında dövüyorlardı. Döviz zenginleriyle yabancıların oteli Rossia'da dövüyorlardı. Ne zengin, ne de yabancı olmadan otelde bira içmek için girmek isteyen bir yurttaştı. Yüzüne, başına, hayalarına vuruyorlardı. Öldüreceklerdi zavallıyı. O da, 'Svobodu! Svobodu!' diye bağırıyordu. Bu sözcüğün ne anlama geldiğini bilmiyordum. Yunanca bilen çevirmen anlattı. 'Özgürlük verin! Özgürlük verin!' İçtiğim şarap burnumdan geldi, gözlerimden çıktı. Ağlayasım geldi. Bardan kaçıp odama gittim. Valizlerimi yaptım. Ertesi gün de Atina'ya döndüm.» «Bu olay yüzünden mi?» «Evet, Tanrı şahidim olsun ki, bu yüzden! Ülkemde sekiz yıl sürdü diktatörlük. Oradaysa elli sekiz yıldır sürüyor Tanrım!» «Peki, bilmiyor muydun?» «Biliyordum, fakat yine de ağladım.» «Peki, ağlayacağına birkaç gün daha kalsaydın ya!» «Dayanamadım, dayanamadım. Svobodu! Svobodu! Ardından dayak! Aklımda o bağırıştan başka bir şey kalmadı; Svobodu, Svobodu!»

O kafatasını gördüğün geceden sonra sendeki değişiklik öylesine büyük olmuştu ki, olaylar karşısındaki tepkin değişmişti. Her şeyi abartıyordun. Bu abartmada kızgınlık unsuru ağır basıyordu. İçindeki mutluluğu boşalmış neşende de olağanüstü abartma belirtileri görülüyordu.

***

Neşesinde hüzün bulunan, meşkinde acının örgüsü görülen Tanrı Diyonisos'tur. Senin binbir bakışın arasında Diyonisos'unkine benzeyeni de vardı. Son zamanlarda ölüm düşüncesine katlanmak ve kendini aldatmak için komediyi yeğlemiştin. Düşünmeyi bırak eğlenmeye bak, diye komut vermiş gibiydin kendine. Düşünmemek için hareketli bir yaşama yönelmiştin. Yerinde durmuyor, halka karışıyordun. Parlamentoya gitmediğin günler seni ziyarete gelenlerin sayısı bir dişçiye gidenlerden çoktu. Bunlar senin normal olarak vakit geçirebileceğin kimseler değildi. Politika esnafının müşterileriydi. Ama sen, yalnız kalmamak, kendini neşeye kaptırmak için onlarla gülüp oynuyor, biralar, gazozlar ikram ediyor, gitmeye kalksalar aman - oturun, benimle - kalın diye ısrar ediyordun. Günde yirmi, otuz kişi geliyordu en azından seni ziyarete. «Bütün gün bu ziyaretçilerle konuşman ne işe yarıyor?» diye sorduğumda, «Hiiiç! Hiçbir işe yaramıyor! Yaşamaya yarıyor. Eğlence oluyor,» yanıtını veriyordun. Ziyaretçilerin sonuncusu, gece saat onda yazıhanenden ayrıldığında, günlük törenin ilk bölümü sona ermiş oluyordu. Yanında «tanık» bulundurmak bahanesiyle ziyaretçilerin sonuncusunu beraberinde akşam yemeğine götürüyor, birlikte yiyor, içiyordunuz. Yanındakilerin sayısı ne kadar çok olursa o denli hoşnut oluyor, daha büyük bir zevkle yiyor, içiyordun. Litrelerle şarap, tabaklarla yemek... Bazen biri yiyip içtikten sonra sana, «Sen eve gidip uyumaz mısın?» diye sorduğunda bozulurdun. Terslenerek, «Olünce, uyuyacak bir sonsuzluk olacak önümde,» derdin. Sabahın ikisine, üçüne dek sürdürürdün bu ziyafetleri. Gazinodaki garsonlar masaları ters çevirip herkesin gittiğini anımsatıncaya dek! Ancak o zaman kalkar, herkesin parasını ödemek üzere cebinden bir avuç para çıkarır, milyardermiş gibi bahşiş bırakarak ayrılırdın. «Tamam, tamam, boşaltıyoruz burayı!» Gazinodan çıkar çık-

maz, aklın başından yine uçar gider ve geceyi uzatmak için yanındaki tufeylilerle başka bir lokale giderdin. «Müzik! Buzuki!»

Tercih ettiğin lokal, kentin uzak bir yerindeki bir gece kulübüydü. Arena gibi geniş ve nefret ettiğim bir gece kulübüydü bu. Çünkü burada öylesine gürültülü ve sağır edici buzuki müziği çalarlardı ki, daha girer girmez uğultudan hasta gibi olurdu insan. Hem sonra, bu anlamsız gürültüde ölümcül, yaşam kaçkını bir neşe vardı. Yanıp sönen kırmızı, yeşil, sarı ışıklar gözleri yakıyordu. Işıklar öylesine hızlı değişiyordu ki, sürekli dönme dolaptaymış gibi insanın midesi bulanıyordu. Burada sahneye yakın, yani gürültünün en vahşi hal aldığı bölgede bir masa kapmak için yarışılırdı. Kulakları sağır, gözleri kör etmek için birebirdi burası. Buradaki karmaşa ve gürültü kendini diri hissetmek için senin tam aradığın şeydi. Bir şişe, bir şişe daha şarap isteyerek hastalıklı bir neşenin içine yuvarlanırdın. Seni tanımayan, böyle yerlerin üzerindeki etkisini ölçemezdi. Çünkü seni hemen ele verecek bir davranışta bulunmazdın. Sessiz, taşkınlıktan uzak oturur, en çok olsa olsa, çiçekçi kadını çağırır ve ondan toptan aldığın çiçekleri sahnedeki sanatçılara fırlatırdın.

Şeytanın sana sahip çıktığı geceler buradan seni ayırmak olanaksızdı. Sabahın beşlerine, altılarına dek kalırdın. Bu kadar içkiyi hangi fizyolojik ya da psikolojik bir dirençle kaldırıyordun anlamak mümkün değildi. Hele sarhoşluk sınırına ayak basmadan.

Kendini böyle harcamanın ne anlamı vardı? Neredeydi o kahraman? Nerede kalmıştı kahramanın öyküsü? Bu sorulara yanıt vermeye çalışırken, sende bulunmayan ya da var olup da sonradan kaybolan erdemleri görmüş olduğum kanısına varıyordum. Kahramanın da bir insan oldu-

ğunu unutuyoruz çoğu kez. O da bir insandı. Tiranlık rejimine karşı koymanın, havasız, ışıksız bir hücrede yıllarca kalmanın, bazen normal bir yaşamın karmaşık koşullarında gün geçirmekten daha kolay olduğunu da unutuyoruz. Sendeki bu Diyonisyak çılgınlığın, gücünün yenemeyeceği zorluktaki bir işe girişmenden ileri geldiğini anlamakta gecikmiştim. Ve ancak ölümünden sonra, senin o kafatası resminin çizgilerinde son yılını yaşadığının farkında olduğunu anlayabildim.

«O kitaptaki balinanın adı neydi? Ölmek bilmeyen beyaz balinanın adı?» «Moby Dick.» «Peki tekne kaptanının adı neydi? Hani şu, balinayı öldürmeye çalışırken ölen kaptanın adı?» «Achab.» Peki, Moby Dick'le Achab'ın öyküsünü anlatacak olanın adı? Kurtularak kıyıya çıkanın?» «İsmaele.» «Ben sana Ismaele adını vereceğim. İmzalarımda Achab adını kullanacağım. Adresini ver.» «Aleko, ne gerek var bu tür gizli kapaklı oyunlara?» «Sen adresini ver bana.» Ben Suudi Arabistan'a gitmek üzereydim. Adresimi verdim. İki hafta sonra perşembe günü Suudi Arabistan'dan dönecektim. Roma'da mı, yoksa Atina'da mı buluşacağımızı saptamak üzere adresi istiyordun. Ne var ki, buna gelen teleks haberinde ne Roma'dan, ne Atina'dan söz ediyordun. Larnaka'da buluşmamız söz konusuydu. «İSMAELE ÖGLEN UZERI LARNAKA'DA STOP HABERİ ALDIĞINI TEYIT ETMENE GEREK YOK TEKRAR EDIYORUM GEREK YOK STOP IŞLERİNİ ONA GÖRE DÜZENLE STOP ACHAB.» Bana bir garip geldi bu mesajın. Buluşma yeri olarak yedi yıldır ayak basmadığın Kıbrıs'ı gösterdiğin için değil. Çünkü uzun süredir gitmediğin Kıbrıs'ta yaşamında büyük izleri bulunan kişileri görmek isteyebilirdin. Beni şaşırtan, İsmaele ve Achab gibi gizli adlar kullanmandı. Kıbrıs adını açıkça yazmaman da ilgimi çekti. Geleceğin saat belliydi: Öğleüzeri. Teyit istemiyordun: «İşlerini ona göre

düzenle.» Genellikle abarttığın olaylardan biri karşısında mıydım, yoksa gerçekten bir olay mı vardı? Uçak saatlerine baktım. Bana teleks çekmeden uçak tariflerini iyice incelediğin belliydi. Cidde'den Kıbrıs'a ancak Beyrut yoluyla ulaşabilirdim. Beyrut'tan Kıbrıs'a gelen uçak da tam öğlenleyin inecekti. Uçak Larnaka pistine indiğinde etrafa dikkatle göz gezdirdim. Evet, karşımda seni buldum. Yanında da tanımadığım üç kişi vardı. Üç muhafız gibiydiler. Sen sevinçle, «Aferin! Geldin!» diyerek karşıladın. «Daha az esrarlı bir teleks çekemez miydin?» «Hayır. Kıbrıs'ta olacağımı anlarlardı.» «Kim anlardı? Kimlerin bilmemesi gerekiyor ki?» «Beni izleyen birini şaşırtmak için yaptım. Italya'ya gidiyorum, diye ayrıldım Atina havaalanından. Floransa'ya gidiyorum, dedim.» «Ne zaman ayrıldın Atina'dan?» «Bir hafta önce.» «Bir haftadır burada, Kıbrıs'ta mı gizleniyorsun?» «Hayır, sadece üç gündür. Italya'da kalan birini aldatmaya yetecek kadar bir zamandır bu. Şimdiyse biliyor artık. Yarın Makarios'un düzenlediği bir toplantı var. Daha başka milletvekilleriyle birlikte katılıyorum.» «Biraz daha aydınlatır mısın durumu?» «Daha başka açıklamaya ne gerek var? Kulağıma bazı şeyler geldi, ben de önlem aldım. Hadi, şöyle gel. Gel benimle.» Bizi Lefkoşe'ye götürecek bir taksiye bindik. Arka koltuğun orada ayaklarım bir şeye takıldı. Makineli tüfekti. «Peki, bu nesi? Bu da mı oldığın önlemler arasına giriyor?» Omuz silkerek «Yok canım, burada silâh diye can atıyorlar. Gelirken bir tane getireyim dedim. Sen aldırma. Bak ne güzel bir gün! Havanın güzelliğine bak!»

Neşeliydin. Yeniden kendini tehlike içinde hissetmek sana sevinç mi vermişti, diye düşündüm. Fakat olayda çözümleyemediğim noktalar vardı. Italya'ya gidiyorum diye Kıbrıs'a gelen bir uçağa bindiğini kimse göremez miydi? Havayolu memurları olsun, gümrük memurları ya da

polis olsun, fark edemezler miydi? Belki de yola bir hafta önce çıkmamıştın da, Makarios tarafından davet edilen milletvekilleriyle doğrudan Atina'dan Kıbrıs'a gelmiştin. «Pasaportunu göstersene bakayım,» dedim. «Bana inanmiyorsun değil mi? Moskova'ya gidip gelişime inanmadığın gibi!» «Hayır.» «Işte!» Evet, bir hafta öncesinin tarihini taşıyan damgalar vardı. Fakat içimdeki kuşku gitmemişti. Obür milletvekillerinin konforlu bir otelde, seninse viran bir evde kalışını da beni inandırmaya yetmedi. «Aleko, niçin biz de gidip güzel ve konforlu bir otelde kalmıyoruz?» «Çünkü bu ev güvendiğim bir arkadaşımın evidir. Burada kendimi çok daha güven içinde hissediyorum.» Apartmana dönüştürülmüş bu viran evin tek bir girişi vardı. Ve otomobil koltuğunun altındaki makineli tüfeğin sahibi üç genç, sürekli nöbet tutuyordu evin önünde.

Bir gece gerçekten korkuya kapıldım. Makarios'u ziyarete gitmiştik. Konuşma sırasında ESA belgelerinden söz edilmişti. Averof'la olan sözlü çatışman sırasında sözü edilen ve senin hem Averof'u, hem hükümeti rezil etmek için bulup ortaya çıkaracağını belirttiğin belgeler. «Sizlere şunu arzetmek isterim: Kıbrıs'taki darbe konusunda ortaya çıkarılması gereken epey belge var. Yoannidis'in CIA ve bazı Yunan politikacıları tarafından kurulan tuzağa düştüğü kanısındayım. Bu konudaki kanıtlar, işte, o belgede.» Makarios o gün seninle konuşurken bu belgeleri araştırmanın hayatına malolabileceğini söyledi. Sen de bana dönerek, «Very risky! Very! (Çok tehlikeli, çok)» demiştin. Makarios'un yanından ayrılıp lokantaya gittiğimizde bu konu üzerinde durmuştuk. «Aleko, Makarius'un bu konuda ne düşündüğünü anladın değil mi?» Sen de bana, «Kitabında bunları yazmayı unutma,» yatını vermiştin. «Ne kitabı?» «Ben öldükten sonra yazacağın kitap.» «Ne ölmesi? Sen ölmeyeceksin, ben de herhangi bir kitap yazma-

yacağım bu konuda.» «Öleceğim, öleceğim. Ve sen de bir kitap yazacaksın.» «Peki, ya seninle birlikte ölürsem ya da daha önce?» «Sen ne benimle birlikte öleceksin, ne benden önce. Ismaele, ne Achab'dan önce, ne de Achab'dan sonra ölür. Çünkü öyküyü anlatmalıdır.»

Bütün bunları gülerek söylüyordun. Ben de sonunda gülmeye başladım. Ancak bir yıl sonradır ki, senin katillerinin izleri peşinde giderken, insanın aklını durduran benzerliklerle karşılaştım. Senin Kıbrıs'a gittiğin ve herkesin seni Floransa'da sandığı hafta, Italya'ya Yunanistan'dan iki genç gelmişti. Floransa'ya gidip, mimarlık öğrenimi gören Hristo Grispos ve Notis Panaiotis adlı iki Yunanlı gencin yanında konuk kalmışlardı. Floransa'ya gelen iki genç, kendilerini Italya'ya getiren gemide tanıştıklarını ve tatilde olduklarını söylüyorladı. Garip bir arkadaşlıktı aralarındaki. Çünkü, biri, kendisinin eski komünist sempatizanlarından ve şimdiki Papandreou'culardan, ötekiyse kendinin Nazi eğilimli olduğunu belirtiyordu. Ortada bir tuhaflık daha vardı. Floransa'yı ziyarete geldiklerini söylemişlerdi, fakat kenti ziyarete hiç çıkmamışlardı. Gündüzleri evde kapalı kalıp hiç gelmeyecek bir telefon çağrısı beklediklerini söylüyorlardı. Geceleyin de birini görmeye gittiklerini söyleyip kimseyi bulamadan dönüyorlardı. Eve döndüklerinde umduğunu bulmamış insanlar gibi suratları asık oluyordu. Yedinci günlerini doldurduklarında Floransa'dan ayrılmışlardı. Nazi eğilimli olanı mavi gözlü, gözbebekleri buz gibi donuk bir sarışındı. Ablak yüzü nefretin pompalanmasıyla şişmiş gibiydi. Çok az konuşup topuklarını kavuşturarak «Heil Hitler!» diye selam verirdi. Takis adında biriydi ve Atina'da fotokopi çıkarılan birkaç dükkânı vardı. Grispos ve Panaiotis'in verdikleri bilgilerden, bunları tanıdığım kanısına vardım. Nitekim Yunan ve İtalyan faşistleri arasındaki bağları inceleyen bir yazı dizisi için

konuştuklarım arasında böyle biri bulunduğunu anımsadım. Komünist milletvekili Florakis'in ilkbahardaki trafik kazasında öldürülüşüne bu da katılmıştı. Papandreu'cu olanına, gelince. O da tombul ve kaba görünüşlü bir gençti. Eskiden komünist sempatizanı olan bu Papandreu'cunun Nazi eğilimli Takis'le olan arkadaşlığına ilişkin bağlar da ilginçti. Papadopulos diktatörlüğünün ilk döneminde, Despina Papadopulos'un atölyesinde çalışmıştı. Aşırı sağla aşırı sol arasındaki korkunç bağdan çıkan «satılmış kişiler»den biriydi.

Mihali Steffas'dan söz ediyorum. 1 Mayıs 1976 gecesi senin ölümüne neden olan otomobillerden birini, gümüş renkli Peugeot'yu kullanan Mihali Steffas. Floransa'ya gideceğin izlenimini yaratarak Kıbrıs'a gittiğin hafta boyunca seni Floransa'da arayan kişi!

BÖLÜM XII

Senin son yaz olacağını söylediğin o yaz inanılmaz olaylarla geçti. Semerkant'taki randevunu unutmayasın diye Ölüm de karşına otomobil biçiminde çıktı. Papadopulos ve Yoannidis'le Cunta üyelerinin duruşmaları yeni başlamıştı. Aynı zamanda Teofiloyannakos'la Hazizikis'in ve işkenceciler takımının duruşmaları da yapılıyordu. Biz Kıbrıs'tan Atina'ya yeni dönmüştük ki, garip ve garip olduğu kadar da gereksiz sendikal kaynaklı karışıklıklarla karşılaştık. Gereksizdi, çünkü duruşmalar yeni başladığı için kent zorbaları mahkeme huzurunda görmenin sevinciyle çalkalanmalıydı zaten. Tuhaftı, çünkü, olağan sayılmayacak bir sertlik göze çarpıyordu gösterilerde. Göstericiler molotof kokteyli atıp polisleri taş yağmuruna tutuyorlar, polis de bir yandan gözyaşartıcı bomba atarken, bir yandan da yakaladıklarını müthiş pataklıyordu. Fakat polisin yakaladığı ya da patakladığı kişiler en azgın göstericiler arasından seçilmiyordu. Hatta polis kırk sekiz saattir orada burada dolaşıp, içinden molotof kokteyli atılan siyah renkli bir Cadillac'ı görmezlikten gelmeye özen gösteriyordu. Bu da garipti.

Önceleri bu olaylar Sol'un bir hatası olarak yorumlanmıştı. Bu duruşmalar başladığı sırada sokağa dökülme-

nin ne gereği vardı, diye düşünüldü. Fakat sonradan, 'Nizam ve Kanun'u iade edecek darbe için gerekli kıvılcımı çıkaracak ortamı Sağ'ın kasten hazırladığı görüşü üstünde duruldu. Bu yönde fısıltılar artmıştı. Yazıhanende üzüntülü bir hava hüküm sürüyordu. Kışlalarda savaş havası esmekteydi; tank birlikleri alarm durumundalardı; bazı askeri birliklerin yer değiştirdiklerini görenler olmuştu. Sükûnetini koruyan bir sen vardın. «Tehlikeyi büyütmeyelim. Eğer siyah renkli Cadillac olayı varsa, bu arabayı saptamak gerek. Bunların kimler olduğunu araştıralım. Burada lâk - lâk etmenin anlamı yok.» Akşam karanlığına doğru dışarıya çıkmış ve memnun dönmüştün. «Hazırlan, gezintiye çıkacağız.» «Gezinti mi dedin? Gezintiye çıkılacak akşamı iyi seçtin!» «Evet. Hem de çok şık giyinmeni istiyorum.» «Niçin?» «Çünkü, bizi tutuklayacak olurlarsa şöyle diyeceğiz... Şu giyimimize bakın. Bu kıyafetle gösterilere mi katılınır? Biz gezintiye çıktık. «Bana zorla uzun elbise, yüksek topuklu pabuçlarımı giydirmiş, mücevherlerimi taktırmıştın. Sen de mavi takım elbiseni, ipek gömleğini giymiş, Hermés kravatını bağlamıştın. «Peki, bu şıklıkla göstericiler arasına mı katılacağız?» «Hayır, göstericilere katılmayacağız. Zaten arabayla çıkacağız.» «Arabayla mı?» «Kiraladığım otomobille.» «Neden araba kiraladın?» «Kışlalara gidip bir göz atmak ve o siyah Cadillac'ı saptamak için.»

Işe uygun bir araba değildi. Ucuz olsun diye külüstür bir Renault kiralamıştın. Neyse, geceyarısı olduğu zaman, üç kışladaki durum hakkında fikir edinmiştik bile. Bir darbeyi haber veren herhangi bir hazırlık yoktu. Kentte de bir şey yoktu. Olayların ikinci günü, Politeknik önündeki kaldırımda bir patlamayla kapanmıştı. Bu patlamaya neden olan Cadillac'ın izineyse rastlayamamıştık. Aleko, giriştiğin işin okyanusta bir yüzük aramak gibi zor olduğunun farkında

mısın?» «Evet. Fakat yine de bulabileceğim duygusu doğdu içime.» «Nerede? Nasıl?» «Bilemiyorum. Gel Politeknik Okuluna gidelim.» «Henüz yarım saat olmadı oradan ayrılalı!» «Tekrar gidelim.» Oflayıp puflayan Renault ile yeniden Politeknik Okulunun önüne gittik. Gençler okul bahçesinde nöbet tutuyorlardı. Bu arada siyah Cadillac görünmüş müydü? Hayır, görünmemişti. Emin miydi çocuklar? Evet, emindiler. Yanılmış olamazlar mıydı? Hayır, olamazlardı. «Oyleyse bekleyeceğim.» «Niçin bekleyeceksin ama, Aleko?» «İçimden bir his Cadillac'ın geçeceğini söylüyor. Göreceksin, bak.»

Piponu çıkarıp yaktın. Henüz yakmıştın ki, Stadyum Sokağından Cadillac'ın burnu göründü. Bulunduğumuz yere doğru geliyordu yavaş yavaş. Ne yapacağı belli değildi. Belki de durumu incelemeye geliyorlardı. Bizim yanımızdan ağır ağır geçiyorlardı ki birden araba hızlandı. Plakasında CD (*) harflerini zor seçebildik. Öylesine süratle uzaklaşmıştı... İçinde dört kişi vardı. Bunlardan üçü, otuz yaşlarındaydı. Üçü de siyah saçlı, küstah bakışlı kişilerdi. Öbürüyse saçları grileşmiş, çiçekli bir gömlek giymiş olmasına karşın otoriter görünüşlü biriydi. «Hadi! Çabuk!» diyerek beni Renault'ya itip direksiyona geçtin. Ölüm yeniden karşımızdaydı. Bu kez Ölümün gözleri iki oto farıydı, vücudu araba tekeri biçimindeydi. Sesi de motör gürültüsü. Ölümle yeniden karşılaşmanın heyecanıyla arabanın zangırtısına eş tempoyla titriyor gibiydin. Girit'te, İtalya'da O'nunla karşılaştığı zamanki meydan okuyuşun gibi yine meydan okumanın zevkini, çılgınlığını yaşıyor, kâh Don Kişot'un, kâh Diyonisos'un, kâh Achab'ın çılgınlığıyla O'nun

(*) CD, Corps Diplomatique sözcüklerinin baş harfleridir. (Ç. N.)

karşısına çıkıyordun. Bu durumda, yanındakinin hayatı senin için hiç önem taşımazdı. Kendi hayatının bile önemi yoktu. Önemli olan siyah Cadillac'ı yakalamak, içinde kimler bulunduğunu, o dört kişinin kimliklerini, onları kimlerin gönderdiğini öğrenmek, mümkünse diz çöktürerek onları küçük düşürmekti. Bunu ölmek pahasına göze alabilirdin.

O çılgınca takip Stadyum, Patissiyu, Aleksandra, Kifissias yolları boyunca sürdü. Arabamızın iki katı hız yapabilen o otomobille yarışa kalkışmıştık. Kâh hızlanarak, kâh yavaşlayarak bizi istediği yere çekmek, uzaklara sürüklemek istiyor gibiydi. Zaman zaman yüz kırk, yüz elli km. süratte çıkıyor, sonra doksana, seksene iniyordu. Hızını artırıp keserek izleyenleri, hemen izlenenler durumuna sokuyordu. Balığı yakalamak için misinayı uzaltıp kısaltan balıkçı örneği. Balığı yormaya çalışıyorlardı. Bunu sen de biliyordun. Fakat takipten vazgeçmiyordun. Yüzün gerilmiş, ellerin direksiyona yapışmış durumda hoplayarak, zıplayarak, kayarak son süratle koşuyordun. «Yapma! Ölüme mi susadın? Bunlar bizimle dalga geçiyorlar, istedikleri an hız yapıp kaçabilecekleri halde kaçmıyorlar, anlamıyor musun?» diye sana yalvarıyordum. «Kim bilir bizi nereye süreklemek ve orada kıstırmak istiyorlar? Bak, onlar dört kişi. Biz iki kişiyiz. Onların silâhları vardır. Biz silâhsız durumdayız. Bu biçimde ölmek budalalık. Hem sonra neden beni de ölüme sürüklüyorsun? Başkalarının hayatıyla oynamak niye?»

Söylediklerimi duymuyordun bile. Seni şimdi ilgilendiren o Cadillac'tı. Bazen bizi önüne katarak, bazen o önümüze atılarak bizi Ymittos tepelerine götürdüler, oradan da sağ yaparak Vula dolaylarından kıyıya saptılar. Bütün bu yollar boyunca bana bir bakış bile armağan etmedin. Za-

ten bir noktadan sonra, itirazlarımı durdurdum, ağzımı açmadım ve kadere razı oldum. Sadece sabahın üçüne doğru, Cadillac kente girerek ani bir frenle durup gri saçlı adamı indirdiğinde, adamın peşinden gitmeyi düşünüyor olabilirsin diye seni uyardım. Cadillac'tan o kocaman gölgeli adamın inmesiyle karanlıkta kaybolması bir oldu. Bir anlık duraksamadan sonra adamın ardından gitme düşüncesinden vazgeçerek bize hazırladıkları tuzağın yolunu tuttun. Cadillac'ın saptığı sokak bir çıkmazdı. Yeraltı garajına giden bir çıkmaz sokak. Cadillac oraya süzüldü, dümdüz gitti; durumundan emin gibiydi. Yeraltı garajında sesimin yankısını duydum. «Geri dön!» Sonunda sesin kulağıma geldi. «Artık çok geç!» «Kapana kıstırıldık, Aleko!» «Biliyorum.» Garajın içine dek sürdün arabanı. Piponu kavrayarak arabadan indin. «Benimle gel.» Dediğini yaptım. Garajda o üç kişiden başka canlı yoktu. Yalnızca bir kedi neon ışığının yeşilimsi gölgesinde sıçrayıp gitti.

«Şunlara bak.» Üç kişi yan yana dizilmişler bekliyorlardı. Göğüslerini öne çıkarmışlar, eller kalçada, bacaklar açık. İnsan dövmeye hazırlananların takındığı poz. Üçüncüsünün koltuğunda silindir biçiminde bir paket vardı. Anlaşılmaz biçimde birbirlerine benziyorlardı: Aynı yılışık gülüş, aynı cüsse, yeşil zeytin rengi ten, virgül biçimli bıyıklar. Üzerine oturmayan ceketler, düşük pantolonlar, yana çarpık kravatlar... Cadillac'ın sahibi olmadıkları belliydi. Takımın beyni de o gri saçlı kişiydi mutlaka. Planı uygulayacak kişiler karşısında bulunmak, tehlikeyi artırıyordu. Birkaç drahmiye satılmış kişilerdi. Kiralık katiller daha tehlikeli olurdu. İçgüdüyle sağ elimi bir tabanca çıkaracakmış gibi çantama daldırdım. Gereksiz bir davranış değildi ama, senin engin cesaretinin yanında benimki hiçti. Çe-

nelerin gerilmiş, gözlerin kapalı onlara doğru ağır adımlarla yürüyordun. O denli yavaş ilerliyordun ki, bir adımla öteki adım arasında sonsuzluğun damlaları akıyordu. Yüzünün her kasından öylesine bir kızgınlık ateşi fışkırıyordu ki, sen o anda bir insandan çok vahşi bir hayvanı andırıyordun. Yürürken soluyordun. Onlara bir bakıyor, bir soluyordun. Önlerine vardığında durdun, teker teker yüzlerini süzdün. Sonra birden piponun kalın yanıyla silindir biçimindeki paketi yırttın. Hiçbirinden ses soluk çıkmıyordu. «Bak, bu bir bombadır. Bir diktatöre atılacak bomba değil. Halkın üstüne fırlatılacak bir bomba. Bu da bir Yunan faşistidir. Taşaksız bir uşak.» Cia'nın, Kyp'in ve Averof'un bir uşağı.» Onların çevresinde yine çok ağır ve sinir bozucu adımlarla iki tur attıktan sonra, ortada duranın önüne geldin, kravatına yapışarak birkaç kez aşağılayıcı bir davranışla çekiştirdin. «Bak, bu da bir Yunan faşisti. Bu da taşaksız bir insan. Bu da Cia'nın, Kyp'in ve Averof'un bir uşağı.» Üçü de inanılmaz biçimde sersemlemiş gibiydiler. Yine aynı biçimde üçüncüsünün önüne gelip durdun. Ben içimden, bu denli sakinlik böylesine uyuşukluk olamaz, şimdi mutlaka saldıracaklardır, diyordum. Üçüncüsünün kalbine piponu dayayarak şöyle dedin: «Bu da ötekiler gibi. Şu ellerine bak.» Ellerine vurdun pipoyla. «Şu ceketine bak.» Ceketine fiske attın. «Şu yüze bak.» Yüzünü sıyırdın piponla. «Bunlara halk çocuğu denebilir mi? Kalabalık arasında olduklarında belki halk çocuğu diye yutturabilirler kendilerini. Ama şu durumda, üçü de cesaretten yoksun, üçü de faşist, üçü de uşak. Ve bilir misiniz, ben taşaksız uşaklara, faşistlere ne yaparım?»

Onlara hiçbir şey yapacak durumda değildin. Tek başınaydın. Yanında bir kadın ve elinde de bir pipon vardı. Bu uzun elbiseli kadının yaptığı tek şey, tabanca çıkaracakmış elini gibi çantasına daldırmasından ibaretti. Eğer

karşındakiler birden kendilerine gelecek olsalar, bizi bir anda yok edebilirlerdi. Bunu biliyordun. Benim davranışımı farketmiş ve bundan yararlanarak bir kumar oynamaya hazırlanıyordun. Ya hep ya hiç!»

Onemli olan oynamak, meydan okumaktı. Beş saniye, on saniye geçti. Yirmi, otuz, kırk oldu. Kumar masasında beklemedik bir şans güldü yüzümüze. Elindeki paketini piponla yırttığın adam diz çöktü, kravatını çektiğinde haç çıkarmaya başladı, orasını burasını piponla dürtüklediğinse elleriyle yüzünü kapadı. «Yapma Aleko, yapma! Çoluğum çocuğum var evde bekleyen. Ne olur, bırak gideyim.» «Inan ki Aleko, biz seni takdir ediyoruz. Çocuklarım, bayrağım üzerine yemin ederim ki, seni beğeniyoruz, sayıyoruz. Bize bir şey yapma.» Senin bu sözler karşısında sendelediğini farkettim. Kızgınlığının balon gibi söndüğünü görüyorum. Neredeyse güleceksin. Gülmemek için kendini zor tutuyorsun. «Kalkın ayağa ve beni izleyin. Alçaklar sizi! Benimle arabaya gelin!» «Ne yapacaksın, Aleko?» «Onları Politeknik Okulunun önüne götüreceğim.» «Geleceklerini mi sanıyorsun?» «Evet.» Gerçekten geldiler. Kuzu kuzu, büyülenmiş gibi geldiler. Western filmlerinde şerifin tek başına suçluları kasabaya getirip teslim edişi gibi bunlar da sana itaat ettiler; isteğine uyarak ardından tıpış tıpış geldiler. Onları öksüre aksıra ilerleyen Renault'ya atarak öğrencilerin yanına götürdün. Öğrenciler gözlerine inanamamışlardı. Ellerindeki bombayı nasıl yaptıkları, kimlerin yardım ettiği gibi soruların sorulmasını öğrencilere bırakmıştı. Cadillac'ı kim vermişti? CD plakasını kim sağlamıştı? «Aleko, sen bizimle kalmıyor musun, bu soruların yanıtını almak için?» «Ben zaten biliyorum. Siz öğrenin. İnsanların sorguya çekilip suçlanmasından hoşlanmıyorum. Sorguya çekilen aşağılık kişiler olsa bile.»

*
**

«Gördüm! Onların hepsini gördüm!» «Onlar da seni gördüler mi?» «Tabii. Beni ilk farkeden Ladas oldu. Suikast sabahı beni gördüğünde Yorgo sanıp, 'Kardeşini, Teğmen Aleko'yu tanıyorum, o akıllıdır, seni bu durumda görseydi sana verecek öğüdü bulunurdu, Ladas'la şaka edilmez,' diyen. Beni görünce irkildi. Sanki bir arı sokmuştu. Sapsarı kesildi yüzü. Sonra, Yoannidis'in omzuna dokunarak kulağına bir şeyler fısıldadı. Yoannadis dönüp gözleriyle beni aradı. Beni görünce Pattakos'a haber verdi, o da kendini tutamayarak ağzını açtı. 'Nerede?'. Dönüşünceye kadar vakit geçti. Benim de ona baktığımı farkedince gözlerini suç işleyen bir çocuk gibi başka bir yere çevirdi. O Makarezos'a fısıldadı, Makarezos da Papadopulos'a bildirdi. Papadopulos kımıldamadı. Sandalyada dimdik oturuyor, pabuçlarının az ötesinde belirli bir noktaya gözlerini dikmiş bakıyordu. Baston yutmuş gibiydi. Az sonra gözbeneklerini kıpırdattı; çaktırmadan, başını bir milim bile oynatmadan, yüzünün tek kasını kımıldatmadan. Beni gördü. Doğrusu ya, bu durum bana koydu.» «Nedir sana koyan?» «Kül rengi olmuş, sönmüş, donmuş gözleri bana fena koydu. Bir ölünün gözlerini andırıyordu. Taş kesilmiş o yüz de etkiledi beni. Toprak rengindeydi yüzü. Hatta yeşildi. Durgun suda oluşan ölgün yeşil. Vakur bir duruşu vardı. Öbürleriyle aynı düzeyde olmadığını, başı çektiğini belli etmek istercesine duruyordu. Mahkemeye, kaderin cilvesi sonucu düştüğünü anlatmak isteyen bir hali vardı. Ne olursa olsun, vakur görünüyordu. Benim için sürpriz oldu bu. Çünkü ben, hiçbir zaman bir insan olarak düşünmemiştim onu. Havaya uçurulması gereken bir otomobil olarak hedef almıştım. İçinde bir diktatörün bulunduğu bir otomobildi. Benim yargılanışımla onların yargılanışı arasındaki farkı düşününce sinirim oynadı. Ben elleri kelepçeli, iki polis arasında itile kakıla getirilmiş, kasten giydirilen bol giysiyle

hırpani bir görünüşe sokulmuştum. Oysa Papadopulos ütülü, şık elbiselerle, tıraş olmuş, bıyıkları düzeltilmiş, kıçının altı şilteli bir durumdaydı. Ne var ki, onu vakur görmem düşmanlık duygunu söküp almıştı içimden. Ona düşman gözüyle bakamıyordum artık.» «Ya Yoannidis?» «Yoo... Yoannidis her zaman Yoannidis'ti. Soğuk ve kibirli. Engizisyon papazı gibi duruyordu. Yoannidis hiçbir zaman yenilmişliğini kabul edecek bir insan değildir. Yoannidis'i ben anlamıyor değildim. Bazı tür diktatörlükler rastlantı sonucu çıkmaz ortaya. Kendilerinden önceki siyasal sınıfın, onun yeteneksizliklerinin, sorumsuzluklarının ürünüdür. Onların bir sonucudur. Kendinden önceki siyasal sınıfın yalanlarının, sahtekârlıklarının meyvasıdır. İşlenmiş facıaları düzeltebilmek için özgürlüğü boğmak gerektiğine inanan budalalar arasında yalnızca Papadopulos gibiler yoktur, Yoannidis gibiler de vardır. Devirmeyi amaçladıkları İktidar'ın maşası olduklarını farkedemeyecek kadar beyinsiz ve şiddet dolu bu insanlar. Bunu da iyi niyetle yapıyorlar. Nitekim, sonradan da ödüyorlar yaptıklarının bedelini. Averof'lar ise hiçbir zaman ödemiyorlar. Sünger gibidirler onlar. Üzerlerine kurşun bile sıksanız, yine su yüzüne çıkarlar ve hep de yaşlılık nedeniyle yataklarında ölürler, ellerinde haç ve ceplerinde de saygınlık patentiyle. Bu durumda, hayır, Yoannidis bile düşmanım değildir. Hayır.»

Bu konuda bir makale de yazmıştın. Yoannidis'le Papadopulos'un ve Cunta'nın öteki üyelerinin ölüme mahkûm edilmeleri için düpedüz mücadeleye girişmiştin. Makalen şöyle diyordu: «1968 ilkbaharında Cunta'yı biz, Direnişçiler de yargıladık, sayın yargıçlar. Papadopulos'u ölüme mahkûm etmiştik. Bu duruşmada verilen ölüm cezasını uygulama işini ben üzerime aldım. Biz, o zamanlar, iktidarı ellerinde bulunduran kişileri yargılamıştık. Sizse şimdi, ikti-

dan kaybetmiş ya da apansız bırakmış kişileri yargılıyorsunuz. Bizler, darbeye hatalarıyla neden olan siyasal sınıfa mensup değildik. Sizlerse, bu siyasal sınıfa dahilsiniz. Oyle ki, bugün, Koridallos salonundaki yirmi yedi sanığın yanında siz, bay yargıçlar da bulunmalısınız. Sizlerle birlikte bakanlar da, müsteşarlar da, albayların cellatlığını yapmayı kabullenenler de, paralarıyla rejimi destekleyen işadamları da, onları destekleyen gazetecilerle yazı işleri müdürleri de sanıklar arasında olmalıdırlar. Ben Yoannidis'in yerinde olsam Averof'a sorardım: Nedir bu oyunun adı, Averof? Once beni, askeri polis örgütünün başı olarak tutuyorsun, sonra tüm rütbe ve şeref nişanlarımla istirahate çekiyorsun, ardından da tutuklayıp yargılıyorsun. Gizikis neden yargılanmıyor, diye de sorardım. Cunta iktidardan ayrıldığında Gizikis cumhurbaşkanı değil miydi? Bu duruşma bir komediden başka bir şey değildir. Eski patronları temize çıkarma stratejisidir. Çiziktirmekte olduğunuz ölüm cezalarına, daha doğrusu yazmış bulunduğunuzu bildiğim ölüm cezalarına gelince. Bilirsiniz, Mussolini'ler Loreto alanlarında çabucak asılırlar. Diktatörlük dönemlerinde tiranlık yapmak bir görevse, demokrasi dönemlerinde af bir gereksinimdir. Demokrasi dönemlerinde adalet mezar kazarak gerçekleştirilemez.»

Yoannidis ve Papadopulos'la konuşmayı bile arzuluyordun. Yoannidis'in kibirliliğini, Papadopulos'un suskunluğunu aşabilirsen, ESA arşivlerinde gizlenmiş belgeleri bulmayı ve Averof'a karşı kullanmayı umut ediyordun. Nasıl olsa, onlara yaklaşmak zor değildi. Mahkeme salonunda muhafızların oluşturduğu aşılması kolay bir kordonun hemen ötesindeydiler. Ancak bu proje, çekingenliğin ve onların hakaret olarak algılayabilecekleri davranışlardan kaçınma

titizliğin yüzünden kolay gerçekleşemezdi. Girer girmez fotoğrafçıların flaşları, hakkındaki fısıltılar, gazetecilerin işte-geldi işaretleri seni projenden caydırıyordu. Bir gün Papadopulos'a iyice yaklaşmıştın. Tam sesleneceğin sırada uzaktan, «Papadopulos, katil Papadopulos! Yoannidis! Katil Yoannidis! Darağacına!» diye bir kadın sesi yükselmez mi? Kızarıp bozararak arkanı dönüp oradan uzaklaştın.

«Neden yapamıyorsun, Aleko?» «Bilmem ki... o zamanlar onlar beni suçluyorlardı. Ben elleri kelepçeliydim. Elleri kelepçeli bir insana hakaret edemiyorum. Eski bir tiran bile olsa. Tamam artık. Ben o mahkeme salonuna bir daha gitmeyeceğim.» Sözünü tutarak bir daha da gitmedin. Verilen cezaların okunduğu gün bile hazır bulunmadın. «Yargıcın ölüm cezası verişini bir kez dinledin. Ölüm cezasına mahkûm edilmenin ne demek olduğunu biliyorum.» Senin yerine ben gittim. Şu kanıyı edinmeme yaradı oraya gidişim: Sen somut şeylerin ipleriyle hayâl âleminin iplerini birbirine bağlayarak varolmayan şeyleri görüyordun. Ya da hayâl âleminde varolan şeyleri görüyordun. Her şeyden önce, herhangi bir kimsenin kurşuna dizilmesi diye bir tehlike yoktu. Ölüm cezasının laf olsun diye verileceğini ve Karamanlis'in karardan bir saat sonra onları bağışlayacağını çocuklar bile biliyordu. Koridallos salonları bir trajedinin oynandığı yerden çok, bir operetin son perdesini görmek üzere hazırlanan insanların oturdukları konforlu bir fuayeyi andırıyordu. Sanıklar birbirlerini selâmlıyorlar, işaretleşiyorlardı. Hatta, «O gelmedi, kadın geldi,» diye beni gösterenler bile oluyordu yanındaki sanıklara. Papadopulos'la Yoannidis ise dikkati üzerlerinde toplamak için birbiriyle yarışan kıskanç kadınlar gibi davranıyorlardı.

*
**

Önceleri öldürmek istediğin kişilere karşı şimdiki tutumunu anlamayanlar çoktu. «Her şeyin tersini yapmaktan hoşlanıyor. O da ne istediğini bilmiyor,» diyenler vardı. O yaz benim de böyle bir düşünceye kapıldığım olmuştu. Insanların çoğu, kahramandaki yeteneklerden yoksun olduklarından onun gibi olayları iyi ve kötü iki ana çizgiye, indirgeyemezler, olayları geçmişin ve geleceğin halkalarını takarak değerlendiremezler; bu yüzden de kahramanı eksik değerlendirebilirler. Sende tutarsız bulduğum birçok davranışındaki tutarlılığı sen öldükten sonra sezdim. Olaylar dizisinin halkalarını bulunca, bence ve başkalarınca tutarsız görülen birçok olay birbirine bağlanmış oldu. Kesin bir davranış çizgisinden sapmadığın anlaşılıyordu. Örneğin, Teofiloyannakos, Hazizikis, gibi işkenceci takımının yargılanması konusundaki tutumun doğru bir tutummuş. Bu davalara karşı değildin. Papadopulos ve Yoannidis'le Cunta'nın öbür üyelerine karşı açılan davadan, biraz önce sözünü ettiklerimin davasını ayrı tutuyordun. Sence onların yargılanmaları, belirli ve somut suçlar işlemelerinden ötürü gerekli değildi yalnızca. Aynı zamanda işkence yöntemleri uygulayan öteki ülkeler için de bir uyarı niteliği taşıyacaktı. Teofiloyannakos'ların, Hazizikis'lerin davalarının devam etmesini istediğin halde, bilgine başvuran mahkemeye gitmiyordun. Üç kez mahkemeden celp gelmişti. Üçünde de bahaneler bulmuştun tanıklık etmemek için: Hastayım, işim var, Italya'dayım. «Peki ama, Aleko, bu davanın en önemli tanığı sensin. Sen de gitmezsen ne olur?» «Biliyorum.» «Ne zaman gideceksin?» «Bilmiyorum.» Sonra bir gün ansızın telefonda bana, «Yarın tanıklık etmeye gidiyorum. Gelecek misin?» dedin. Seni oraya gitmeye iten, kamuoyunda lehine propaganda oluşturabilecek yayınlara âlet olmamak için mahkeme salonuna fotomuhabirleriyle televizyoncuların alınmaması yolunda verilen

bir karardı. «Inanılmaz bir şey! Mahkeme başkanından böyle bir talepte kim bulunmuş olabilir?» O bulunmuştur.» «Kimmiş o?» «Averof, tabii... Askeri mahkemelere Savunma Bakanı karışır.» «Bu karardan vazgeçilmesi için ne yapacaksın?» «Hiçbir şey. Böylesi işime geliyor da ondan.»

Böylesi işine nasıl yarayabilir, diye kendi kendime düşünmüştüm. Oldukça gösterişsiz bir senaryoydu doğrusu. Koridallos'daki mahkeme salonuna giden koridorun büyüklüğüne ve tiyatronunkini andıran görkemine karşılık, senin gideceğin salonla koridor küçücük ve daracıktı. Teofiloyannakos'la Hazizikis'lerin davalarının görüldüğü salona fazla iltifat edilmiyordu. Papadopulos'la Yoannidis'in davaları daha büyük ilgi çekmekteydi. Mahkeme başkanı seni çağırdığı zaman, garajda üç kişiyi haklamanı sağlayan kahredici davranışına benzer yürüyüşünle, tak-tak diye ilerledin. Seni o durumda gören Teofiloyannakos yeniden eski Teofiloyannakos, Hazizikis yeniden eski Hazizikis olmuş, mahkeme salonuna bir hareket, bir canlılık gelmişti. O ikisini hiç tanımamışsın gibi geçtin önlerinden. Mikrofona yaklaştın. Sağ elini cebine soktun. Sönmüş piponu ağzına götürerek, «Bu mahkemeden şunu istiyorum ki...» deyince, duruşmalarda o ana dek uyuklayan yargıçlar yerlerinde doğruldular ve başkanın yüzü bembeyaz kesildi. «Siz mahkemeden hiçbir şey talep edemezsiniz. Talepte bulunan mahkemedir. Ne zaman ve nerede tutuklu kaldığınızı söyleyeceksiniz. Olayları anlatacaksınız, düşüncenizi istemiyoruz. Tamam mı?» Birden kafamda bir şimşek çaktı. Anlamıştım, fotomuhabirleriyle televizyon kameramanlarının mahkeme salonuna alınmaları yasağını neden öyle sevinçle karşıladığını. Böylece Koridallos'daki mahkeme salonunda söylemeyeceklerini burada söyleyebilecektin. Bu durumda konuşmanı sabırla beklemem gerekiyor-

du.

Pipoyu yıldırım hızıyla çektin ağzından. «13 Ağustos 1968 tarihinden 21 Ağustos 1973 gününe dek tutuklu olarak alıkondum, sayın başkan. Yalnızca olaylardan söz edeceğim. Yalnızca olaylar. Zaten bu olaylar Sayın Mahkemenizin malamudur. Çünkü ben, bu salondaki sanıkları suçlayabilmek için rejimin değişmesini bekleyenlerden değilim. Vakit kazanmak istiyorsanız yedi yıl önce yönelttiğim suçlamaları dosyadan okumanız yeterlidir. O zaman Papadopulos'un emrindeki mahkeme üyeleri herhalde okumak zahmetine katlanmamışlardır. Sayın Başkan, o zaman yönelttiğim bu suçlamalar sizin elinizin altındaki dosyada bulunmaktadır. O olayları burada tekrarlamam için sizin bana uygarca hitap etmenizi, adımı ve soyadımı söyleyerek 'bay' demenizi, hatta 'Bay milletvekili' demenizi isterim. Bu arada mahkeme salonuna fotomuhabirleriyle televizyon kameramanlarının alınmasını engelleyen kararın neden alındığını da açıklamanızı isterim. Bu yasak kararını alan Bakanınız, Savunma Bakanı Evangelos Averof mudur?» «Tanıık!» Başkanın bağırmasına aldırmadan ve pipona havada iki daire çizdirerek. «Sayın Başkan, sorumu tekrarlıyorum,» dedin. «Yasak kararını koyan Savunma Bakanı Averof mudur?» «Tanıık! Soruları yönelten benim burada! Sen değil!» «Siz bu konudaki gerekçeyi açıklarsanız yanıt veririm.» «Tanık! Sen nerede olduğunu unutuyorsun!» «Unutmuyorum. Bir askeri mahkemedeyim ve sizin gibi yargıçların hizmet ettiği, benim de yedi yıl boyunca mücadele ettiğim kişilerin suçları hakkında tanıklık etmeye gelmiş bulunuyorum. Şu anda yargılanan işkencecilerin kurbanlarını, diktatörlük rejimi yasalarıyla cezalandırdığınız bir salondayım. Papadopulos dönemi yargıçlarının gösterdikleri saygıdan daha azının reva görüldüğü bir mahkeme salonunda bulunuyorum.» «Sus dedim!» «Siz bana yine 'Sen'

diye hitap etmektesiniz, Papadopulos'un yargıçları gibi. Ve eğer sen bana 'Sen' demeye devam edersen, bundan sonra ben de 'Sen' diyeceğim sana. Seni Averofaki seni! Tıpkı Papadopulos'un yargıçlarına yaptığım gibi!» Yargıçlar pür dikkat kesilmişlerdi. Yüzleri çok gergindi. Her cümlen üzerine irkiliyorlardı. Sanıklar taş kesilmişlerdi. Avukatları da öyle. Gazete muhabirleri haberi not alıyorlardı. Bu düello ne zaman bitecek diye merak etmeye başlamıştım. Fakat sonu gelmiyordu. Karşılıklı bağırışmalarda yargıcın çığlıkları üstün geliyordu. Programladığın çatışma cereyan etmekteydi.

«Sanık! Tutuklanışından sonraki olayları öğrenmek istiyorum. Başka hiçbir şey duymak istemem.» «Fotomuhabirleriyle televizyon kameramanlarının bu salona girişlerinin neden yasaklandığını bana söylemedikçe konuşmam, Averofaki. Ve bana 'Sen' demekten vazgeçmedikçe!» «Benim adım Averofaki değil! Ne anlama geliyor Averofaki?» «Sen ne anlama geldiğini bilirsin, Averofaki! Averof'un uşağı demektir!» «Mahkemeye hakaret söz konusu! Sus diyorum!» «Sen mi bana sus diyorsun? İşkencelerle idam mangalarıyla beni susturamadılar. Sen mi bana tasma takacaksın?» «Ben sana tasma takmıyorum. Usule uygun olarak soruşturma yapıyorum.» «Soruşturma kuralları 'Sen' demeyi öngörmez. 'Siz' demeyi öngörür, Averofaki!» «Olayları istiyorum! Olayları!» «Önündeki dosyanda vardır. Oradan oku, Averofaki!»

Sonunda boyun eğdi. Ya Parlamentodan karar çıkmadan tutuklayamacağını, ya skandalın ona pahalıya patlayacağını ya da yorgun düşerek, sonunda dediğini sana yaptıramayacağını anladığından pes etti. Sandalyasına gömülerek, «Lütfen sakinleşin, Bay Panagulis. Neden işe bu açıdan bakıyorsunuz? Size sorduklarıma yanıt veriniz lütfen.» Pes edişini kabul ettin. Mahkeme salonuna fotomu-

habirleriyle televizyoncuların alınmayışının nedenini üstelemekten vazgeçtin. Nasıl olsa, bu konuda söyleyeceklerini söylemiştin. Elini cebinden çıkardın, pipoyu da ağzından ve 13 Ağustos 1968 tarihiyle 21 Ağustos 1973 tarihi arasında uğradığın işkenceleri anlattın. Fakat heyecanlanarak değil. Konuşmaktan bıkmış bir tavırla. Otuz dakika içinde özetleyiverdin hepsini. Oysa başkaları en küçük işkenceleri beş, altı saat konuşarak anlatmışlardı. Sen bin sekiz yüz otuz iki gün ve bin sekiz yüz otuz iki gecenin işkencelerini yarım saatte bitiriverdin. Anlatabileceklerin için çıkan fırsatı harcamıştın. Oysa bunları anlatma umuduydu seni hayatta tutan. Benimle buluştuğunda, bir anının akılna getirdiği olayları öylesine canlı ve hararetli anlatırdın ki, çıldıracak gibi olurdun kızgınlıktan. Başın alevler içinde, ayakların donmuş durumda, olup bitenleri bana kollarımın arasında anlatırken, yüzümü Teofiloyannakos'un ya da Hazizikis'in yüzü olarak görürdün neredeyse. Ya da işkencelere nezaret eden doktorun yüzü gibi görecek kadar heyecanlanırdın. Oysa mahkemede birkaç metre ötende oturan Teofiloyannakos, Hazizikis ve öteki işkenceciklerden sanki senden milyonlarca, milyonlarca kilometre ötedeki varlıklarmış gibi söz ettin; zaman ve mekân içinde dondurmuştun onları. Isim, soyadı, kuru bilgiler verdin. Hepsi o kadar. Seni dövmüşler, sövmüşler, yumruklamışlar, bıçakla çizmişler, hayalarında sigara söndürmüşler, falakaya yatırmışlar, örtüye boğmak istemişler, erkeklik organına iğne sokmuşlardı. Bütün bunları seks organlarına işkence yaptılar diyerek geçiştirdin. «Lütfen, devam edin,» diye mahkeme başkanı öğrenmek istemişti. Fakat sen, «Bu kadar yeter,» dedin. «Peki efendim, ekleyecek bir şeyiniz yok demek.»

Inanılmaz bir sessizlik çöktü salona. Yargıcından sanığına, avukatından gazetecisine, herkes şaşıp kalmıştı.

Yüzyıllarca bir bardak su beklenir de, sonra verilince reddedilir mi? «Acaba unuttuğunuz bir şeyler var mı?» diye sordu başkan. «Ben hiçbir şey unutmam. Ama şimdilik, bu kadarı yeter,» yanıtını verdin. Yeniden sessizlik çöktü salona. Bitmek bilmeyen bir bekleyişten sonra mahkeme başkanı, «Tanığa soru sormak isteyen var mı?» dedi. Sanıklardan bir yüzbaşı sordu. «Bay Panagulis'in sorguya çekildiği sıralarda benim davranışımın nasıl olduğunu söylemesini rica edeceğim.» Belki de ötekilerden ayrı tutacağını umut ediyordu. Fakat sen onun bu umudunu söndürdün. Başını çevirmeden ve Teofiloyannakos'la Hazizikis'in yüzüne bakmamaya özen göstererek yanıtladın. «Şu andaki gibiydin.» Üçüncü kez mahkeme salonuna sessizlik çökmüştü.

«Tanığa soru sormak isteyen başka kimse yok mu?» diye yineledi mahkeme başkanı. Işte o zaman Teofiloyannakos kımıldadı. Yerinden kıpırdamak büyük bir enerjiye maloluyormuş gibi tutunarak ayağa kalktı. Ayağa kalkınca boyunun uzun olduğu görülüyordu. Omuzları da genişti. Bir boksörü andırıyordu. Fakat boynu haltercilerinki gibi kalındı. Insanda acıma duygusu uyandıran bir hali vardı. Ölü bir fil karşısında duyulan acıma gibi. «Aleko,...» Önde olduğun için omzuna arkadan bakarak ve hüzün veren bir sesle konuştu. «Aleko...» Adını değil de bir dua tekrarlıyordu sanki. «Bir itirafta bulunacağım, Aleko...» «Açıklamalar mahkemeye hitaben yapılır, tanıklara değil,» uyarısında bulundu başkan. Teofiloyannakos gözlerini omzundan ayırmayarak başını eğdi. Ben biliyordum ki, arkadan sana bakan gözleri omuzlarına büyük bir yük veriyordu. Bir kurşun ağırlığı. Fakat başını kesinlikle arkaya çevirmiyordun. «Neymiş bakalım bu açıklaman?» dedi başkan. «Şudur, beyler. Aleko... Sayın Panagulis anlatabileceği her şeyi anlatmadı. Söylemiş olduğu şeyler doğrudur.

Ona karşı davranışımızdan ötürü pişman olduğumuza, pişman olduğuma inanmasını isterim. Onu çok saydığımı, her zaman saydığımı, o zaman da saydığımı ve saydığımızı bilmesini ve inanmasını isterim. Çünkü... «Sesi burada burkulur gibi oldu ve daha emin bir sesle devam etti konuşmasına, «Çünkü beyler, bize kafa tutan tek kişi o oldu. Pes etmeyen kişi.

Yüzünde, vücudunda tek kas kıpırdamamıştı. Göz bile kırpmadın. Söylediklerini duyduğunu belli edecek tek bir harekette bulunmadın. Öylece bekledin, mahkemenin sana gidebileceğini söylemesi için. Söylediği zaman, omuzların yine Teofiloyannakos'a ve ötekilere dönük, yüzünü ancak profilden göstererek, kalbine doğru uzanan sol elinle piponu tutarak ve sağ kolunu da girişindeki gibi kahredici emin adımlarına eşlik edecek biçimde sallayarak mahkeme salonundan çıktın. «Bir - iki, - iki, tok ses çıkaran adımlarla.

*
**

Zakarakis'in duruşmasında ilginç bir şey olmamıştı. Fakat ilginç sayılabilecek olayla karşılaşmıştın. Konuşmanı bitirip salondan çıkarken Teofiloyannakos elini sıkmanın yolunu bulmuştu.

«Peki, nasıl sıktın o Teofiloyannakos'un elini?» «Kollarıma yapıştı. Elimi ilk kez kirleten bok Teofiloyannakos değil ki! Bu gerekçeyle sıktım. Hatta kucaklaştık bile. Daha doğrusu o beni kucakladı. «Elini sıkmama izin verir misin?' deyip saldırınca her şey olup bitmişti artık.» «Yapma!» «Yaptım, bitti!» «Peki, buna ne gerek vardı, Aleko? Seni anlayamıyorum artık!» «Çünkü mücadele halinde olan insanları anlamıyorsun. Sartre'i tekrar oku.» «Sartre'in ne ilgisi var bununla?» «Kirli Eller'ini unutma Sartre'in. Son

perde. Dördüncü bölüm, üçüncü sahne. Ezbere biliyorum: 'Temiz kalmaya ne kadar da özen gösteriyorsun! Ellerini kirletmekten ne kadar da korkuyorsun! Peki öyleyse, öylece temiz kal! Neye yarayacak ki? Öyleyse neden bizimle berabersin? Lekesiz temizlik rahiplere özgü bir düşüncedir. Siz aydınlar, anarsişt burjuvalar, hiçbir şey yapmamak için bahane buluyorsunuz. Hiçbir şey yapmamak, hareketsiz kalmak için bahane uyduruyorsunuz. Benim ellerim kirli. Dirseklerime dek kirli. Boka ve kana soktum.'» «Fakat senin ellerin her zaman temiz kalmıştı, Aleko! Her zaman!» «Işte, hep bu yüzden kaybettim ya!» «Aleko, sen ne yapmak istiyorsun? Neyin peşindesin?» «Çok önceden kararlaştırmamış olduğun hiçbir şeyi yapmam. Şimdi sen, beni dinle yeter. Ha, ne dersin? Bu duruşmalarda ilginç şeyler söyleniyor, ilginç şeyler oluyor.» Kötülük bulunduğunu söylediğim o gözünde bir şimşek çaktı. Neden çaktığını soracak zaman olmadı. Belliydi. Içinde bir fırtına esmişti. Tanrıya isyan edip bir şeytan olmayı yeğliyor gibiydin. Siyah Cadillac peşinde koşuşun, Papadopulos'u savunuşun, Yoannidis'i haklı çıkarışın, Zakarakis'i affedişin, Teofiloyannakos'la el sıkışman gelecek fırtınanın yağacak şiddetli yağmurunu haber veriyordu.

BÖLÜM XIII

Sonbahara girmek üzereydik. Atina'ya isteksiz dönmüştüm. Beni oraya çeken bir mektup olmuştu. Son Atina gezisinde olup bitenler içime binbir kuşku doldurmuştu. Ta derinde bir şey burkulmuş gibiydi.

Aleko ile geçen on dört aylık beraberliğimizde onun çölünde yürümekten yorulmuştum. Onun yalnızlığını ben giderebilirken, benim yalnızlığım giderilmiş olmuyordu. Sevdiğim kişi ufalanıp birçok kişi kılığına girmişti; sonradan toparlanacak olsa bile karşında bambaşka bir insan vardı. Anlaşılması ve tanınması olanak dışı bir insan. Şiir yazdığın yoktu artık. Kitapları okumuyor, sayfalarını çeviriyor, rasgele göz gezdiriyordun. Tartışmaları sloganlarla noktalayarak işin kolayına kaçıyordun. Parlamento çalışmalarına da fazla aldırdığın yoktu artık. Seni ancak iki şey ilgilendiriyordu: Büyük vaat ve ejderha.

Ejderha aleyhine toplayacağın belgelerden başka bir söz çıkmıyordu ağzından. Başka bir sorun, başka bir gerçek görmüyordu gözün. Konuşmanın yönünü değiştirmeye kalksam ve, «Averof bu dünyanın merkezi değil, ESA belgeleri senin tek amacın olamaz,» desem, tersleniyordun. «Anlamıyorsun, anlamak istemiyorsun!» Bu yanıtın yetmiyormuş gibi gecemiz de rezil oluyordu. Son zamanlarda

gürültülü eğlence yerlerinden de ayağını kesmiş, Diyonisos olmaktan vazgeçmiştin. Kişiliğini küçülten insanlarla görüşmekten zevk alıyor, onlarla vakit geçiriyordun. Bu davranışların beni senden soğutuyordu... «Ne zaman geleceksin?» «Bilmiyorum.» «Oyleyse ben geleyim.» «Hayır, bekle. Londra'ya, Paris'e ve New York'a gtimek zorundayım.» Senden uzak kalmak, aramızdaki bunalımı atlatmama, sallantıda olan aşkımızı korumaya yardımcı oluyordu. Uzaktayken anılar süzgecinden geçirerek sana bakabiliyordum, kötü yanlarından ve kusurlarından seni arındırıyordum, böylece takdir ettiğim kişiliğini bulabiliyordum. Fakat yine de, kişiliğinin ufalandığını itiraf etmekten kaçınamıyordum kendi kendime. Soğuk davranışımı erkeklik gururunla açıklamaya kalkışarak aklımın almadığı şeyler olan «aldatma olayları»yla suçlamıştın beni. Fakat Teofiloyannakos'la el sıkışma olayı ve Kirli Eller tartışmasından sonra farketmiştin ki, beni senden uzaklaştıran bir rakip değil, ama senden yorulmamdı. Ve tehlikeyi sezen bir hayvan dürtüsüyle, dayanılması zor bir mektup göndermiştin bana. Mektuptaki imzan Unamuno idi. Yazı da, Unamuno'nun sözleriydi. «Ondan böylesine kaçıyorsam, inan ki, sevdiğimdendir. Ondan kaçıyorum, fakat onu arıyorum. Yanında olduğu zaman, gözlerini gördüğümde, sesini duyduğumda, onun gözlerini yok etmek, sesini durdurmak gelir içimden. Ama ondan uzaklaşır uzaklaşmaz, gecenin karanlığında parıldayan iki yıldızı andıran gözleri alev gibi oynamaya başlar gözlerimin önünde. Yokluğunun şarıl şarıl temizlediği varlığıdır bu. Vücudu benden ne denli uzaksa, ruhu o denli yakındır. Mektubun altında bir P.S.: «Ne zaman geliyorsun?» Dayanamadım. Koşarak gittim. Fakat içimde hayra yorulmayacak bir duygu vardı. Atina'ya indi-

ğimde bu duygu kaybolacağı yerde yoğunlaştı. Nedeni bilinemeyen bir ateşli hastalık gibi derecesi artmıştı. Şimdi yatakta, birbirimize yapışmış durumdaydık. Birkaç dakikadır bana, bir şey söylemek ister gibi bakıyordun. Keşke söylemese, diyordum içimden.

Konuşmaya şöyle başladın: «O akrep be! Insan değil! Akrep o! Cenneti yeryüzüne indirse el sıkışmam onunla. Her şeyin bir sınırı var. Kirli ellerin de! Zaten akrebin elleri olamaz, kıskaçları var!» «Sen kimden söz ediyorsun?» «Hazizikis'ten söz ediyorum. Binbaşı Nikola Hazizikis'ten. Ona kıyasla Teofiloyannakos bir melektir. Çünkü Teofiloyannakos'a karşı korunma olanakları bulabilirsin. Bağırır çağırırdım, yakınırdım, olmazsa bayılırdım. Teofiloyannakos da pataklardı. Vücudumu hırpalardı. Yapabileceği bu kadardı. Oysa akrep iğnesini sokup zehir akıtırdı. «Aleko, neden bu şeyleri düşünüyorsun, Aleko!» «Beni idama mahkûm ettiklerinde gelip alay etmesine ne demeli? Günaydın, Sokrat. O anda hüngür hüngür ağlama isteği sardı beni. Onun önünde ağlamamak gerektiğini düşündükçe gözlerimde biriken yaşlar büyüyordu.» «Aleko, şimdi, neden düşünüyorsun bunları?» «Bir an geldi, gözyaşlarımı tutamadım. Müthiş bir şey oldu. Bir akrep önünde bir çocuk gibi ağlamak! Kızgınlığımı artırdığı için de müthiş oldu. Senin ağlamayı ve bu gibi şeyleri bildiğini sanmazdım. Çıldıracak gibi oldum. Avazım çıktığı kadar bağırdım ona: Ölmeyeceğim Hazizikis, gün gelecek seni ağlatacağım. Çünkü bir gün hapse atılacaksın. İşte o zaman gidip karına kan işetinceye, barsaklarını deşinceye dek tüm erkekliğimle ona saldıracağım. Sen de hiçbir şey yapamayacaksın, Hazizikis, çünkü kodeste olacaksın.» «Aleko, lütfen!» «O gülmeye başlamıştı. Evli değilim ki, demişti.» «Iyi ama, sil yeni baştan yaparak neden tekrar

tekrar bu şeyleri düşünüyorsun?» Son aylarda hiç Hazizikis'ten söz açmamıştı bana. Hiç. «Anımsıyor musun, duruşmalarda ilginç şeyler olacak dediğimi?» «Evet.» «Evet, ben olayların anahtarını orada bulacağımı biliyordum. Baktım, duruşmada, Hazizikis'in avukatları küstahça davranıyorlar. Açıklamalar yapacağız, diye tehditler savuruyorlar, kâğıtları havada dalgalandırıyorlar, fakat ardından beegeler çıkmıyor. Yaptığım küçücük bir soruşturma sonunda hapiste Hazizikis'e ayrıcalık gösterildiğini öğrendim. Bütün konfor sağlanıyormuş: Radyo, televizyon, akraba, dost ziyaretleri. Ayrıca faşistleri besleyen bir milyarder hesabına çalışan Kuntas adında biri sürekli ziyaretine geliyormuş Ziyaretçileri, ellerinde belge fotokopileriyle girip çıkıyorlarmış. Beyefendi içeride, belgeler üzerinde çalışmalar yapıyormuş. Bunlar ESA belgeleri. Tam benim istediğim belgeler.» «Öyle mi?» «Evet, onları almaya çalışacağım!» «Nerede sakladığını biliyor musun?» «Hayır. Fakat kimin sakladığını biliyorum.» «Kimmiş?» «Karısı.» «Hani, evli değil, demiştin?» «Değildi. Şimdi evli. Hem de âşık karısına. Bir direnişçinin kızıymış. Kızın babası hapisteyken tanışmışlar. Üç dört yıl önce evlenmişler.» «Tanıyor musun?» «Hayır.» «Peki, nasıl olacak?» «Ne yapalım? Tanışacağız.» «Ya o seninle tanışmak istemezse?» «Ister, ister.» «Belgelerin nerede olduğunu açıklamayabilir.» «Açıklar. Sartre'in komedisinin son perdesine ramak kaldı.» «Aleko, amaç uğruna ne kirli işler peşindesin?» «Beni düşündüren tek bir şey var: Bu işler için oradan oraya koşarken taksiden taksiye atlamak ya da eş dost arabalarını istemek. Kendime ait bir ata, yani otomobile ihtiyacım var. Bana bir otomobil armağan eder misin?»

*
**

Havaalanı hemen hemen boştu. Bir gün öncesinden başlayan bir grev nedeniyle uçuşların çoğu iptal edilmişti. Bekleme salonunda uzun entarili üç Arap, kızgınlıkla bir aşağı bir yukarı yürüyen beş, altı Batılı ve elleri tespihli iki rahibe vardı. Havayolu memurları Roma'ya gidişimi ertesi güne ertelememi önermişlerdi. Asya'dan gelip Atina'ya uğrayarak Roma'ya gidecek uçak rötarlıydı. Kesin olarak saat kaçta ineceğini bilemiyorlardı. Zararı yok, diyerek polis kontrolünden geçip ikinci bekleme salonuna girmiştim. Barda bir Amerikalı benimle boşu boşuna konuşmayı deniyordu. Tek başıma kalmak, kendimi dinlemek ve bana «Otomobil armağan eder misin?» diye sorduğu andan itibaren neler olduğunu iyice gözden geçirmek istiyordum. Bu sözlerin bende nasıl bir deprem yarattığını sezinleyebileceğin bir şey geçmemişti aramızda. Sana hiç yanıt vermeden tavandaki bir lekeye bakmaya koyulmuştum. Rutubet lekesi erkek spermi lekesi gibi yayılmıştı. Birkaç dakika süreyle bunu düşünmekten kendimi alamadım. Leke erkek menisi gibi görünmüştü bana. Az daha unutuyordum söylemeye. Bayraklarda, müzelerde ve kiliselerde sergilenen eski günlerin şan ve şeref dolu sancak, fors ve amblemlerinde kan lekelerine karışık bok lekelerine sperm lekeleri de karışmıştır. Özgürlük, gerçek, insanlık, adalet için savaşım veren kahramanların meni lekeleri! Nice insanın böylece hakarete uğradığını, yaralandığını, öldürüldüğünü biliyor musun? Tarihi bu yolla yazanlar bile olmuştur. Sonra birden ayağa kalktım. Bana soru sorar gibi bakan gözlerinden gözlerimi kaçırarak otomobillerle ve ESA arşivi belgeleriyle hiç ilgisi olmayan şeylerden söz açtım. Bir bahane uydurup yanından ayrılma olanağı bulmuştum. Birkaç saat kentte nereye gideceğimi bilmeden dolanıp durdum. Gösterdiğim tepkinin aşırı olduğuna, benim gibi dünya görüşü geniş olan bir kadına yakışmadığı-

na kendimi iknaya çalıştım. Konuşmalarımızı aklımdan geçirdim tekrar. Evet, akrepten söz ederken gözlerindeki nefreti görmüştüm. Sana Sokrat deyişini anımsıyorum. Ama benim için tek çıkar yol kaldığını anlamıştım: Ayrılmak. Seninle göz göze gelmemek gerekirdi. Böylece tartışmaktan kaçınmış olurdum. Yazıhanene döndüğümde iki gazeteci vardı. Bu, beni sevindirdi. Yalnız kalmamız için fırsat doğmayacaktı. Nitekim birlikte otururken Parlamentoya gidiş saatin geldi. Bir yasa üzerine tartışma açılacaktı. «Benimle gelmiyor musun?» «Gelemeyeceğim.» Gazeteciler atılarak, «Biz geliyoruz ya!» diye lafa karıştılar. Onlarla çıkarken, «Saat altıya doğru buluşuruz,» dedin. Meclisteki görüşmeler altıya doğru bitecekti. «Tamam.» «Ve bu gece tanıksız, baş başa yemek yeriz. Oldu mu?» «Oldu.» «Gecikmem.» «Peki.» «Senin neyin var? Durgunsun!» «Yok. Hiçbir şeyim yok.» Asansör gıcırtılar arasında indi. Asansörün cam bölmeye bakan tarafından beni selamlamıştın. Tam o anda arkandan koşup sana sarılmak, bıyıklarını yanağıma dayamak, gideceğimi, artık dayanamayıp ayrılacağımı itiraf etmek istedim. Fakat hareketsiz kaldım ve sana soğuk bir «Ciao» demekten başka bir şey yapamadım.

Saate baktım: Beşti. Meclis salonunda görüşmeleri izlemeye çalışman, fakat benim tutmum yüzünden dikkatini veremeyişin geldi gözümün önüne. Boğazıma bir şey düğümlendi. Öksürerek gidermeye çalıştım. Kimsenin bulunmadığı salonun sessizliğinde büyük bir gürültü çıktı. Rahibelerden biri dönüp bana baktı. Amerikalı garip biçimde süzdü beni. Çok yakışıklı bir erkekti. Uzun boylu. Tığ gibi. Saçları gri renk, gözbebekleri mavi. İyi cins bazı atlarda görülen bir çeviklik akıyordu üzerinden. Çelişki gibi görünecek ama, ben sana âşık değildim. Sözünü ettiğim

o mutluluk haftası içinde bile... ya da ormandaki evde yaşadığımız sırada da sana âşık değildim. Âşık sözünden çıkarılan anlamda. Âşık derken, insanın görüşünü sis perdesi gibi engelleyen, bakınca soluğunu kesen, tüylerini dimdik eden ve eline ya da yanağıma dokununca içini yumuşatan, böylece yerini hiçbir şeyin ve hiçbir kimsenin alamadığı, teninin kokusu bile başka bir kokuyla doldurulamayan ve kusurları da güzel yeteneklere dönüşen sevgilileri kastediyorum. Ona olan gereksinim havaya, suya, besine olan gereksinim gibi vazgeçilmezdir. Böylesine bir kölelik yaşamı içinde binbir kez ölürsün, fakat yeniden köle olma pahasına hayata dönebilirsin. Ben aşkın bu belirtilerini biliyordum, fakat doğrusu ya, sende bunların hiçbirine rastlamamıştım. Örneğin, vücudun bana hiç de çekici gelmiyordu. Seni yakışıklı sayan kadınların aklına şaşıyordum. Duvara sırtını dayayıp ya da yatağın üzerinde seninle beş dakika kalabilmek için kocalarına ihanet kadınlar vardı. Herhalde seninle temas ettiklerini başkalarına anlatmaktan zevk alıyorlardı. Seni ilk andan itibaren çirkin bulmuştum. O küçücük gözlerin, üstelik biri ötekine kıyasla aşağı kayan gözlerinin güzel denecek yanı yoktu. Biri ötekinden daha büyüktü. Kalın, kemiksiz bir burnun vardı. Kısacık çenen, insanı kızdırır gibi dururdu. Hiçbir zaman taramadığın yağlı ve yapış yapış saçlarına ne demeli? Tıknazdın. Omuzların fazlaca yuvarlak, kolların kısa, ellerin kabaydı. Tırnaklarını keseceğine koparırdın. Hapishanede makas vermediklerinden orada edinmiştin bu huyu. Benim iğrenç bulmama karşın bu huyunu sürdürüyordun. Sende hoşuma gitmeyen nice şey vardı! Örneğin o yemek yiyişin. Ağzına öyle büyük lokmalar atıyordun ki, bir atın ağzına bile bu kadar büyük sokmak zordu. Yıkanman da şöyleydi: Senin için yıkanmak, suya bir ördek gibi girmek, saatlerce debelenmek, sabun diye bir şey kullan-

mamak demekti. Sonra da o sularla gelip yatağa girmekti. Abarttığın cinsel ilişki sırasında pençelerinle saldırışın beni çekmiyordu. Beyinlerin uyum halinde bulunuşunun cinsel ilişkiye katkısı olduğunu fark etmeyesin diye büyük çaba harcıyordum. Benim için cinsel duygularla dolu bir çekim alanı yarattığını söyleyemem. Senin ihtiraslı sevişmenin bende ihtiras yarattığını da söyleyemem. Sana sarılışımda aradığım vücudun değil düşüncelerin, düşlerin, şiirlerindi. Çoğu kez bir insanı, bizi saran anlaşılmaz gizemi, bu gizemin görüşlerimizde, inançlarımızda, ahlakımızda yarattığı etki nedeniyle severiz. Fakat aşk ilişkisinin itici gücü vücuttur. Eğer vücut değilse sizi çeken, o takdirde vücudun çekiciliği yerine başka unsurlar devreye girecektir. Örneğin, bir insanın kişiliği, yaşayışı ve davranışları. Zamanla şunu anlamıştım ki senin kişiliğini de fazla sevmiyordum. Ölçüsüzlüklerinle, gereksiz kızgınlıklarınla, vahşice daldırmalarınla ve midye kabuğu gibi kapanışlarınla... İçindeki inciyi çıkarabilmek için uğraştıkça kapanan bir midye gibiydin. Senin ormanın, dikenler ve ısırgan otlarla doluydu. Peki öyleyse, bütün bunlara rağmen, neden arkandan koşup kucaklamak, bıyıklarını yanaklarımda hissetmek gereğini duymuştum ve şimdi boğazıma bir şeyler düğümlenmişti?

Tekrar saate baktım: Beş buçuktu. Eğer Meclisteki görüşmeler gerçekten saat altıda biterse, Koloktroni Sokağındaki apartman dairesinin zili çalacak, burnunu kapıya dayayıp içeriye bakacak ve benim kapıyı açmamı bekleyecektin. Sevinçli bir sesle, «Ben geldim! Benim!» diyecektin. Kapıyı gelip açmayışımı bir şaka sanacaktın, sonra ayaklarının ucuna basa basa odalarda beni bulmaya çalışacaktın. «Nereye gizlendin? Çık bakiim!» Ve beni bulamayacaktın. Üzülüp not bırakıp bırakmadığıma bakacak-

tın. Her zaman bir not bırakırdım. Fakat bu kez onu da bulamayacaktın.

Her şeyimi, tasımı tarağımı öylesine dikkatlice toplamıştım ki, benden kalmış tek bir saç bile bulamazdın dairende. Yatağının üzerine anahtarları bırakmıştım.

Cinsel ilişki açısından seni kıskandığım da yoktu. Kastettiğim kıskançlık, sevginin başka birinin vücuduna yönelişi karşısında insanın kanını donduran, uykularını kaçıran, düşüncelerini altüst eden, binbir soruyla zekâyı gerileten, kuşku, korku, sorgu sual, ah-oh yüzünden insanın haysiyet ve gururunu yok eden kıskançlıktır. Böyle bir kıskançlık duymamıştım sana karşı. Beni üzen, değiştirmeyi amaçladığın bir toplumun örf ve âdetlerine uyarak ufak tefek dedikodularla, zekâye hakaret teşkil eden alt-kültür budalalıklarıyla vakit geçirerek kişiliğini zedelemendi. Peki, bunları bildiğim halde neden daha önce anahtarları yatağın üstüne bırakıp gitmemiştim? Neden bugün olmuştu olanlar?

Üçüncü kez saate baktım: Altıydı. İçimdeki ses Parlamentodaki görüşmelerin saat tam altıda bittiğini, senin de eve geldiğini söylüyordu. Eve gelmiş, benim evde olmadığımı, gittiğimi anahtarlardan anlayınca bir kurt gibi dişlerini germişsindir. Birden başım döndü. Masaya tutunarak titreyen parmaklarımla bir sigara yaktım. Belki sana âşık değildim ya da âşık olmak istememiştim, beiki seni kıskanmıyordum ya da kıskanmak istememiştim, beiki bir yığın gerçek ve yalan şeyi birarada söylemiştim. Fakat kesin olan bir şey vardı: Seni seviyordum. Dünyada hiçbir varlığı böylesine sevmemiştim. Bir zamanlar. «Aşk diye bir şey yoktur. Varsa da yalandır,» diye yazmıştım. Acaba aşk nedir? Şimdi senin taş kesilişini düşünürken duyduklarım, işte aşktı. Senin yaralanmana katlanamayacak kadar üzülmek aşktı. Ben yaralı olsam da, senin yaralı halini dü-

şünmenin verdiği ıstırap aşktı. Seni seviyordum! Tanrı şahidimdir, seni seviyorum! Severken kusurlarını da seviyordum. Kabahatlarını, yalanlarını, çirkinliklerini, kabalıklarını, zavallılıklarını, yuvarlak omuzlarını, kollarının kısalığını, ellerinin kabalığını... Aşkta vücut her şey demek değildir. Seninle aramızda okyanuslar kadar mesafe de olsa ben o vücutla yatağa giriyordum. Anılarımda o vücudu, ormandaki evimizde sevdiğim gibi seviyordum. Biri büyük biri küçük, biri yukarıda biri aşağıda olan iki gözünü de seviyordum. O gözlerle bana baktığında sarhoş oluyordum. Dolu, her biri badem dolusu iriliğindeki gözkapaklarını öpüyordum. Burnunu, kulaklarını, her şeyini seviyordum. Yaşamı sensiz düşünemeyecek kadar çok seviyordum seni. Soluğum gibi, ellerim, beynim kadar benimdin sen. Senden vazgeçmek kendimden vazgeçmeye eşitti. Çünkü senin düşlerin benim düşlerimdi. Umutların umutlarımdı, hayal kırıklığın hayal kırıklığımdı.

Aşk diye bir şey vardı demek. Ama böylesi bir aşk hastalıktı. Hatta hastalık değil bir kanserdi. İçimde giderek büyüyen, büyüdükçe de beni yok eden bir şey.

Saat altı buçuk. Hoparlör homurdandı. Bangkok'tan gelen uçak Atina Havaalanına inmişti. Birazdan hareket edecektik. Beni istesen de artık bulamazdın. Yoksa akıl eder miydin havaalanında olduğumu, gelir miydin? Adımların, o mahkeme salonunda bir - iki, bir - iki diye tok ses çıkaran adımların kulağıma geliyor. Acaba gerçekten senin adımların mı? Buna mı yaklaşıyordun? Şimdi o boya yüzü görmeyen pabuçların, gözlerimin önüne gelecek, diyordum. Başımı kaldırsam mı acaba. Başımı kaldırınca seni görebilirdim belki. O pabuçların üzerindeki hırpani pantolonu da tanırdım. Önüme gelip durur gibi oldun. Bana hitaben, «Kaltak seni! Senin otomobiline mi kaldık? Benim ne otomobile, ne de başka şeye ihtiyacım var!» Dişlerini

çıkarmış gıcırtadan kurt önüme gelir gibi oldu. Korktum. Sen gözümün önüne geliyordun. Gitmiyordun gözümün önünden. Hoparlördeki cazırtılı ses uçağın hareket etmek üzere olduğunu, uçağa binecek yolcuların otobüse binmelerini istiyordu. Ben oturmuş öylece bekliyordum. Başımı kaldırırsam seni göreceğim diye korkuyordum. «Kalk diyorum sana! Ben konuşurken ayağa kalk!» Yine korktum karşıma senin dikilebileceğini düşünerek. Sana itaat etmezdim. Itaat etmediğimi görünce sapsarı kesildin. Anahtar demetini kızgınlıkla gösteriyordun. Bavulumu aldım. Bir daha bu kente gelirsem benim üzerime de, senin üzerine de lanet yağsın. Sonra sana sırtımı dönerek otobüs gidiş kapısına yöneldim. Yürürken sırtıma bir yumruk yedim. «Dur diyorum sana!» Yürümeye devam ettim. Ciğerime bir yumruk daha indi. Soluğum kesildi. Rahibelerden biri, «Tanrım!» dedi. Amerikalı atılmak istedi. Işaret ettim. Yüzüne iyice baktım. Alnında, burnunun üzerinde, bıyıklarında damla damla terler vardı. Gözlerin iki hüzün çukuruydu. Pırıl pırıldı gözlerin. Ağlıyordun denebilirdi. Birkaç saniye geçti, bulmaya çaba harcadığım sözcüğü çıkarıp sana söylemek için. «Geber!» Ve bu dilekle sırtım sana dönük yürüyüp gittim.

⁂

Sekiz ay sonra, morga senin cesedini aramak için girdiğimde, yaralanmış bir hayvanın ulumasını içinde zor tutan biri gibi dolaşıyordum. Sana «Geber» diyerek ayrıldığımdan, vicdanım sürekli aynı sözün tekrarıyla damlayan bir zehir içinde boğuluyor gibiydi. Kendime yönelttiğim daha başka suçlamalar da vardı. Bunların neler olduğunu daha sonra anlatacağım. Fakat şu «Geber» sözcüğü beni boğuyordu. Kendi kendime soruyordum: O gün neden her

şeyi öylesine abartmış ve sana bir açıklamayı bile çok görerek bırakıp gitmiştim? Senin safça açıkladığın planın ve otomobili masumca isteyişinin beni bunca aşırı bir davranışa itmesi nedendi? Kendimi bağışlayamayarak sonradan hemen reddedeceğim yanıtlar dizi diziveriyordum. Evet, otomobille ilgili talebini bir hakaret olarak kabul etmiştim, giderek ağır gelmeye başlayan bir boyunduruktan kurtulmak istemiştim ama, o güne dek senin düşüncesizce davranışlarına hep katlanmamış mıydım? Benden başka kimden isteyebilirdin böyle bir şeyi? Ben senin dostun, arkadaşın değil miydim? Hayır, gösterdiğim tepkinin gerçek nedeni, bilinçaltının karanlığında gömülmüş başka bir neden olmalıydı. Zihnimde bir yay kopmuş olmalıydı. Bu yayın kopmasıyla binbir kıvılcım çıkmıştı. Ve zincirleme patlamalar olmuştu. Biri patlayınca ötekileri de patlatan zincirleme bir kıvılcım akımı. Yaralanan gurur, itiraf edilmemiş kıskançlık, suskun cansıkıntısı mayınları aylarca, yıllarca hazır bekliyordu. Sonra bir gün, bir otomobil sözcüğü bu mayınları patlattı. Otomobil sözcüğü. Otomobil denen şeyden nefret ederdim. Bir tane satın almayı istemeyecek derecede nefret ederdim. Fakat seni tanıdığım günden sonra daha çok nefret etmeye başladım. Çünkü yaşamımızda bir kâbus vardı: Otomobil. Girit'te bizi uçuruma yuvarlamak isteyen otomobil, Politeknik Okuluna bomba atan otomobil, siyah Cadillac. Papadopulos'u havaya uçurmak istediğin Lincoln. Mutluluk haftası sonunda üstüne atılmak istediğin Papadopulos'un otomobili. Kısacası yaşamımızda otomobil biçiminde bir Ölüm vardı. Farları kafatasının oyuk gözleri, önü kafatası gibi bir Ölüm. Ve sen benden Ölüm armağan etmemi istemiştin. İşte yay bundan kopmuş; ilk kıvılcım buradan çıkmıştı. Neden benden istemiştin? Neden benden? Bir otomobil satın almak için bana hiç mi hiç ihtiyacın yoktu. Hem sonra, belgeleri taşımak için bir otomobil

satın almana ne gerek vardı? ESA arşivleriyle, Hazizikis'in karısıyla, Averof'un belgeleriyle otomobilin ne ilgisi vardı? Öte yandan öykülerdeki kahraman son düelloya atsız çıkmaz hiçbir zaman; atın son düelloda bulunması vazgeçilmez bir unsurdur. «Ve ata binerek ejderhanın peşine düştü.» «Ve atını mahmuzlayarak hasmına saldırdı...» «Senin doğal kültürünü oluşturan eski Yunan mitolojisinde de hep at vardır. Çünkü atıyla saldırarak Ölüler Âlemi'ne geçer. At, ölüm için vazgeçilmez bir unsurdur. Ve o kutsal armağanı veren de her zaman, kahramanı en çok seven kişidir.

Her şey hep sonradan anlaşılıyor. Zamanında anlayabilenlerse insanın alnına yazılı mukadderatı önleyebiliyorlar. Uçağa binerken, tabii bunları aklıma getirmiş değildim. Uçakla New York'a gitmeye niyetim yoktu. Fakat beni ancak New York'a gidersem yakalayamazsın diye oraya gitmeyi kararlaştırdım. Yanımdaki Amerikalı soruyordu. «New York'a hiç gittiniz mi?» «Benim orada bir dairem var!» «Öyle mi?» O gün seni tekrar görmek, anlatılmaz bir yük gibi gelmişti bana.

***

Beni yeniden yakalamak ve ölümün bir aracı haline getirmek için kullandığın yöntem müthişti. New York'a gittikten sonra tek başıma ve sensiz yaşamaya alışmıştım. Gerçi seni bana anımsatan vesileler oluyordu ama, seni fazla aramıyordum. Korktuğum tek şey sesini duymaktı. Çünkü sesinde beni büyüleyen şeytani bir güç vardı. Sanki tılsımlıydı. Aradan bir hafta geçmişti, iki hafta oldu. Senden ses yoktu. Bir gün, New York'ta bulunuşumun on yedinci günüydü, bir telefon çaldı. «Alo! Benim! Ben arıyorum!» Boş bulundum. Sesini duyar duymaz odanın duvarları dönmeye başladı. İçinde sen olmadan kurduğum dünya dağılıverdi.

«Ne istiyorsun? Söyle!» «Dinle bak!» «Neredesin?» «Madrid'deyim. Sahte pasaportla girdim. Aksilik bu ya, gerçek pasaportumun bulunduğu portföyümü dalgınlıkla polis kontrol masasında bırakmışım.» «Nasıl oluyor?» «Kaybedecek vaktim yok. Dinle Tanrı âşkına!» «Peki, söyle!» «Sonradan bana portföyü getirip verdi polis. Hoparlörle anons ederek. Ama ben işlemi sahte pasaportla yaptırmış oldum.» «Peki, ben ne yapabilirim?» «Sen şimdi hemen uçağa atla ve Madrid'e gel.» «Aleko! Nasıl olur?» «Dinle, New York'tan Madrid'e bir sürü uçak kalkar.» «Fakat hemen nasıl toparlanabilirim?» «Burada garip bir hava var. Birçok uçak seferi iptal edilmiş durumda. Transit yolcular salonunda yarın sabaha dek kalmayı becerebilirim.» «Peki, gelip ne yapacağım ben?» «Madrid'den Roma'ya giden bir uçak seç. Roma uçağına biniş koçanını bana ver ve sen o arada tuvalete gir. Çıktığın zaman biniş koçanını düşürmüş gibi yaparsın. Bir tane daha verirler sana. Ben de senin kocanınla Roma'ya gitmiş olurum.» «Olacak şey değil!» «Olacak şey bence! Başka çare yok. Tamam mı?» «Tamam!» «Beni bulamazsan eğer, Roma'ya devam et ve orada Yunan Büyükelçiliğine haber sal. Beni tutuklamış olabilirler.»

Kendi kendime düşündüm. Neden Madrid'deki Yunan Büyükelçiliğine haber vermemi istemiyor da, Roma Büyükelçiliklerine vermemi istiyor? Neyse! Olan olmuştu. Boş tarafıma gelmiş ve kabul etmiştim yola çıkmayı.

Madrid Havaalanına vardığımda onu bulamadım. Roma'ya geçtim. Her zaman kaldığım otele gittim. Oradan da Yunan Büyükelçiliğine gidip haber veririm, diye tasarlıyordum. O kadar yorgundum ki, otele vardığımda resepsiyonda söylenenleri can kulağıyla dinlemedim bile. «Bir paket var,» dediler. «Odaya bıraktık,» diye eklediler. Yorgunluktan pek anlamadım. Kim, ne paketi bırakmış yukarıya? Neyse, otomatik adımlarla her zaman kaldığımız odama çık-

tım. Girdim. Perdeler çekilmişti. Fakat karaltıda bir kırmızı gül sepeti farkediliyordu. Benim sevdiğim güllerdendi. Bir de meyva sepeti: Elma, portakal, armut ve üzüm. Bunları kim göndermiş olabilirdi? Birden kaşlarım çatıldı. Ve birden yatakta bir vücut kıpırdadı ve senin o tılsımlı sesin duyuldu: «Nasıl, sürprizi beğendin mi?»

***

Gül sepeti havada uçarak duvara çarpıp ortalığı çiçek yağmuruna tutarken, elmalarla armutlar ve portakallar yatağın üzerini doldurmuş, bunların yanında hedefini bulmamış bir pabuç yer almıştı. Bir salkım üzüm de yüzüne isabet edip içki tanrısı Bakküs'e çevirmişti görünüşünü. Üzüm salkımını eline alarak, «Bak, şimdi...» dedin ve ağzına bir üzüm götürüp, «Şu bir üzüm ve şu bir gerçek...» diye söze başladın. «Gerçekten Madrid'deydim. İşte sahte pasaport, işte Madrid damgası. Ağzına bir üzüm daha atarak, «İkinci üzüm, ikinci gerçek: Paramın ve gerçek pasaportun bulunduğu portföyüm işte burada! Üçüncü üzüm, üçüncü gerçek: Sana Madrid Havaalanından telefon açtım. Madrid'de uçak beklerken ne yapabilirim, diye düşündüm ve sana telefon açtım, çünkü sana ihtiyacım vardı.» «Otomobil almak için mi?» «Hayır, otomobilden daha önemli bir iş için.» Yüzünü birden ciddiyet kapladı. «Pek yakında hepsi saldıracak bana. Belgelerden öğrendiğime göre onlarla işbirliği yapanlar arasında yalnız Averof yok. Benim partimden de işbirlikçi bir domuz yakaladım. Her zamankinden daha yalnız olacağım. Sana daha da çok ihtiyacım var.» «Hazizikis'in karısıyla tanıştın mı?» «Hayır, sevgilisiyle tanıştım. Ya! Gizli aşığı var!» «Peki, kadınla ne zaman tanışacaksın?» «Atina'ya döndüğümde. Son on gündür beni korkutan bazı olaylar oluyor. Beni izleyenlerin soluğunu

ensemde hissediyorum.» «Buna rağmen devam edecek misin bu işe?» «Doğal olarak devam edeceğim. Ancak yine söylüyorum. Her zamankinden daha yalnız olacağım.»

O anda bütün kızgınlığım geçmişti. Gülleri topladım. Vazoya koydum. Meyvaları da sepete. Sonra da, «Otomobil sorunuyla ilgilenelim şimdi,» dedim. Ve bu dört sözcükle senin alınyazının, yani ölümünün suç ortağı durumuna düşüyordum.

BÖLÜM XIV

Akarsuya kapılmış bir tahta parçası gibi senin yarattığın olayların akışına kendimi kaptırmıştım, Âşka, kansere karşı savaşı kaybetmiştim. New York'a kaçışım bir manevra fişeği etkisi yaptı. Önüne geçilmez bir yanlışlık yaptığımı biliyordum, fakat hangi noktada hata ettiğimi bir türlü çözemiyordum. «Hazizikis'in evinin önünü ya da avukatı Alfantakis'i göz altında tutarken taksiyle bekleyemem ki! Hem şoförlerin bazıları polisin adamı çıkıyor.»

Bir FİAT 132 istiyordun. Renklerden renk beğenmedin. En sonunda, «Üzerinde ilkbahar papatyalarının açacağı bahar yeşili olacak,» diye bir yeşil üzerinde karar kıldın. Otomobili aldığımız gün ortalık günlük güneşlikti. Karayolunun iki yanındaki yeşil otlar sanki üstümüze üstümüze geliyordu biz sürat yaptıkça. «Yeşil üstüne yeşil! Ne güzel! Yaşasın! Yaşamak ne güzel!» diye haykırıyordun. Atina'ya dönerken bir yığın bebek satın alıyordun her uğradığımız benzin istasyonundan. «Ne yapacaksın bu kadar çok bebeği?» «Dağıtacağım! Çocuklara, büyüklere, halka!» «Oynasınlar diye mi?» «Bebekler oynamak için verilmez, vereni anımsasınlar diye armağan edilir!»

***

Yolculuğumuz neşeli geçmişti. Elde ettiğin belgelerden, Averof'un Cunta ile sonradan kurulan hükümet arasında nasıl köprü oluşturduğunu, Hazikis'i ve Cunta üyelerini tutuklatmaktan çekindiğini öğrenmiştin. «Belgeleri Hazikis'in karısı mı verdi? Yoksa aşığı mı?» Anlatmaya başlıyordun ki, «Boşver, artık hiçbir şey duymak istemiyorum bu konularla ilgili olarak,» diye ekledim. Otomobille Brindisi'ye gittik. Oradan bir feribota bindik. Patras'a vardık. Patras'tan Korent'e, oradan da Atina'ya. Bu, Mihali Steffas'ın dört ay sonra Peugeot'suyla ve kırmızı bir BMW'deki iki kişinin yardımıyla seni öldürmek üzere son gece geçeceği yoldu.

İşbirliği yapanlar arasında Demetrio Tatsos'un da adı görünüyordu. Cumhurbaşkanı Gizikis'in yeğeni. Bunun açıklanmasına doğal olarak partin karşı çıkardı. «Sen ne yapacaksın bu durumda?» «Partiden istifa ettim.» «Kabul ettiler mi?» «Hayır ama, benim için farketmez. Artık bitmiştir. Parti binasında kızıp bir sandalya parçaladım masanın üzerinde.» Parlamentoda Bağımsız Sol milletvekili olarak görevini sürdürecektin.

Sonuçta Hazikis'in arşivindeki belgeler eline geçmişti. Fakat buna rağmen anlamıştın ki, politika esnafı arasında senin yerin yoktu. Yapayalnız kalıyordun. Haysiyet ve şeref sahibi, yaratıcı, bireyci kişilerin partilerde yeri yoktur. Ejderha'ya karşı savaşım vermek için belgeleri bulduğun anda, ejderhanın iki başlı olduğunu ve yere çalınamayacağını anladın. Bunu anladığım zaman artık çok geçti. Her iki yandan saldırabilecek kiralık katillerin hedefi olmaya hazır duruma getirmiştin kendini.

***

Beklenmedik bir olay oldu. Bana haber vermeden ansızın Roma'ya geldin. «Belgeleri yayınlayacak birini buldum.» «Kim?» «**Ta Nea** gazetesi.» «Ne zaman?» «Yakında. Birkaç hafta içinde.» «Sevindirici. Peki öyleyse, İtalya'ya ne yapmaya geldin?» «Kitap yazmaya geldim. » «Ne kitabı?» Anımsıyorum, suikast ve Boyatis hapishanesinden çektiklerine ilişkin bir kitap yazacağını söylemiştin bir ara. Ama bu, bana bir projeden çok bir istek gibi görünmüştü. «Sana bir ara sözünü ettiğim kitap. Düşündüm ki, **Ta Nea**'nın belgeleri yayınlaması yeterli değil. Bu konuda bir de kitap yazmalı. Anlatılacak hiçbir şeyi olmadığı halde kitap yazanlar var. Benim anlatacak o kadar çok şeyim var ki! Üstelik başıma gelmiş olaylar. Bavulumu kaptığım gibi buraya geldim. Birlikte Floransa'ya gidelim.» «Floransa'ya mı?» «Sakin bir köşe bulmak için. Kitabı Kolokotroni Sokağında ya da Glifada'da yazamazdım herhalde.» «Evet ama...» «Yazamayacağımı mı sanıyorsun? Yanılıyorsun. Kafamın içinde planı hazır. Sekiz ay yeterli. Kitaba nasıl başlayacağımı bile kararlaştırdım. Ben, patlatacağım mayının fitilindeki düğümleri çözerken Papadopulos Lagonisi'deki villasından yola çıkıyor. Deniz de o ara azgın dalgalarıyla kıyılara çarpmakta... Üç dört hafta çalışırsam üzerinde, epey yol alırım. Bu arada belgeler de yayınlanmış olur. Yarın gitmeliyiz Floransa'ya...» «Aleko, yarın gidemem. Geleceğini bilmediğimden bazı işlerim var yapılacak.» «Ben bekleyemem ki. İçimde yanan bir alev var. Kitabı yazmalıyım ki bu alevi söndürebileyim.» «Bunun sana gerekli olduğuma beni inandırdığından apar topar hareket ettik. Giderken evin kapıcısına Paris'e gitmek üzere bilet aldırttığımızı söylememi tembih etmeyi de unutmadın. Böylece Floransa'ya gittiğimizi kimse bilmeyecek ve bizi rahatsız eden olmayacaktı.

Gerçekten beklenmedik bir şeydi bu. Ormandaki kuytu

evimizde sabah erken kalkıyor, yazı masasının üstünü düzeltiyor, piponu, kibritini düzenliyor, sonra sınavlara hazırlanan bir öğrenci gibi ciddi ciddi çalışmaya koyuluyordun. Ağır ağır fakat tekrar tekrar düşünmeden düzenli olarak yazıyordun. Esinlenmekten çok, coşkuya dayanan düşüncelerin kâğıda döküldüğü belli oluyor. Günde üç sayfa kadar yazıyordun. Ormandaki bu kuytu evi çok sevmiştin. Atina'da olduğumuz zamanlar bile burayı sık sık anımsardın. Evet ama, ormandaki bu kuytu evi ve onu çevreleyen ormanı çok sevdiğine göre neden dışarı çıkıp iki adım atmazdın? Hayır! Bütün perdeleri kapatır yazıhanenin ışığı altında çalışırdın. Yazarken beni istemezdin evde. Bu nedenle bazen dışarıya çıkardım. Çıkarken perdeleri kasten açardım. Döndüğümde hepsini örtülmüş bulurdum.

Sendeki telefon tutkusu da azalmıştı. Çalışırken telefonu açmadığı için dışarıdan saatlerce aradığım halde konuşamadığım günler olurdu. «Aleko, demin seni aradım telefonla. Açmadın.» «Biliyorsun ya, burada olduğumu kimse bilmemeli. Açarsam kimle karşılaşacağım belli olmaz.»

Akşam yemeklerini dışarıda yemekten hoşlanırdın. Yemekleri listeden seçmek, birinci porsiyondan ikinciye geçen zamanı konuşarak geçirmek, gürültüyü, kalabalığı severdin. Şimdi bütün bunları birden sevmez olmuştun. «Neden hep evde kalmak istiyorsun?» «Burası güzel. Burada kalmayı tercih ediyorum.» «Gidip birkaç insan görmek, efkâr dağıtmak hoşuna gitmez mi?» «Hayır.» «Peki, böylesi daha iyi öyleyse.»

Böylesi daha iyi. Âşktan daha bencil hiçbir şey yoktur. Sevdiğimiz kişiyle yalnız kalabilmek için kendimize karşı uydurmayacağımız yalan yoktur. Gerçekleri görmezlikten geliriz. Sevgiliyle tek başımıza kalmaktan duyulan sevinçte hastalığa varan bir bencillik duygusu yatar. Yanımızda

başkaları olmasa da, hiç sıkılmazdık zaten. İki yalnızlığın karşılaşması, aynı zamanda iki hayal gücünün biraraya gelmesidir. Bizim hayal gücümüz her sessizliği ve boşluğu doldurmaya yetiyordu. Geceleyin yazmaya ara verip kendine biraz da istirahat armağan ettiğin zamanlar oda ne denli büyürdü! Bir plak koyunca, orkestralı bir lokal oluverirdi; televizyonu açınca tiyatroya dönüşüverirdi; masayı kenara itince balo pisti olurdu; masayı aynalı dolabın oraya alınca lüks aynalı salonlarda yemek yiyormuş gibi olurduk. Sen de aynadakilere bakıp, «Sizi budala papağanlar,» derdin.

Bazı geceler, nedeni kesin olmayan senin bu sürgün hayatın için kendimi şanslı sayardım. Keşke uzasa bu sürgün derdim. Gerçekleri görmek istemeyişim budalalığın sınırlarına varırdı böyle gecelerde. Oysa, arşivdeki gizli belgeler ya da partinle anlaşmazlık konularına değinecek olsam, veya Kolokotroni Sokağında peşini bırakmayan esrarengiz kişilerden söz açsam, gizli ve umutsuz düşünceler arasında çırpındığını hemen görebilirdim. Tam olarak belirleyemediğin fakat sana ölümü getireceğini bildiğin bir bekleyiş içindeydin. Bu olaylardan hiç söz etmiyordun. Kendini kitaba vermek istiyor, böylece ölmeden önce, somut bir şey yapmayı, çektiklerinin bilinmesini sağlamayı amaçlıyordun. Belirtilmesi gereken olayları, kişileri ortaya çıkarmak için zihnini kurcalayan düğümleri çözmeye çalışıyordun. Duruşman, başka duruşmalara bir örnek olsun istiyordun. İster sağ ister sol olsun, bütün tiranlıkların başvurdukları duruşmaların simgesi haline getirme amacını güdüyordun. Sahte itiraflar, uydurulmuş belgeler, korkutulmuş tanıklar, sindirilmiş avukatlar, sinameki gazete muhabirlerinin doldurduğu duruşmalar... Öyle ki, sanığa artık kendi mahkûmiyetini kendinin istemesi gururu kalmış oluyor. Ya Zakarakis gibi zindancılara ne demeli? Kurbanları kadar ken-

dilerinin de mahpus durumda olduklarını göremiyorlar. Ya şiddete karşı şiddet uygulamak? Önce insana doğru bir yol gibi görünüyor ama, bir hakkın kötüye kullanılması olduğu için, sonuçta bir zorbanın yerine başka bir zorba getiriyor.

Çalışmalarının onuncu gününde bir yavaşlama görülüyordu. Günde üç sayfalık yazı ikiye indi. Sonra bire... ve yarım sayfaya. Gerçi ilk günlere oranla daha sık yazıyor ve daha çok yazı sığdırıyordun ama, olsun, yarım sayfaya inmişti. «Neden azalttın sayfaları?» «Yirmi üçüncü sayfaya gelmek istemiyorum da ondan!» «Neden yirmi üçüncü sayfaya gelmek istemiyorsun?» «Çünkü, bir düş gördüm.» «Düş mü?» «Evet, rüyamda kitabı yazıyordum ve yirmi üçüncü sayfada yazı kesiliyordu.» «Saçma! Bundan ötürü mü yazmayı durdurdun?»

Bir gün eve döndüğümde bütün pencereler açılmıştı. Sen de yerde yatıyordun, «Aleko? Uyuyor musun?» «Hayır.» «Ne yaptın bugün?» «Bitirdim kitabı.» «Biraz ciddi olalım. Nasıl bitermiş kitap?» «Bir an geldi ki, yazmaya devam edemedim. Sonra sayfaları sayayım dedim. Yirmi üçe gelmemiş miyim meğer?» «Saçmalıyorsun.» Son sayfayı elime aldım. Çevirmeni istedim. «Çeviremem,» dedin. «Lütfen!» «Hayır.» «İyi yazamadın diye mi?» «Tersine. En iyi yazdığım sayfalardan biri.» «Peki, neden okumak istemiyorsun öyleyse?» «Ne olur, ısrar etme... Nedenini kesin olarak bilemiyorum, ama...» «Bak, okumak istemeyişinin nedenini bilmiyorsun. Beni kırma ve oku lütfen. Bu son sayfada olayların hangi aşamasına gelmiştin?» «Henüz sorgunun başlangıcındayım. Beni, kardeşim Yorgo sanıp patlayıcı maddeyi kimin verdiğini öğrenmek için sille tokat giriştikleri andayım.» «Peki, seni dinliyorum. Şu sayfayı çevirsene bana.»

«Birçok subay vardı. Malios'a ve Babalis'e kahve getiren assubayla girmişlerdi. Bunlar ESA örgütünden değil-

lerdi. Bazıları tankçı, bazıları piyade, bazıları deniz subaylarıydı. Çok da kızgındılar. Teofiloyannakos, 'Teğmen baksana bütün ordu galeyan halinde,' diyordu bana. 'Seni bir kışlaya teslim edecek olsam paramparça ederler.' Birden subaylardan biri yüzüme tükürdü. İşte, o anda linç olayı başlayıverdi. Çevremde üniformalılardan oluşan duvarlar, duvarlar. Açık kapıdan subaylar akın ediyordu. Bal kavanozuna üşüşen arılar gibi. Ne denli uzun sürdüğünü anımsamıyorum. Bana her vuruşlarında onlara hakaret ettiğimi anımsıyorum. Kabarmış denizin dalgaları kıyıya vuruyordu. Ben de düğümünü çözemediğim mayın fitiliyle uğraşmaktaydım. Kıyıya vuran sular üstüme sıçrıyor, Papadopulos'un otomobili yaklaşıyor, patlama oluyor ve kaçış başlıyor... Deniz dibinde soluk alamayacak gibi anlarım oluyor, ama kaçmak için yüzmeye devam ediyorum. Uzaklaşan tekne, kayalara çıkışım ve kaçışım, hayal kırıklığı, bir hiç için çekilmiş acılar... Düğümlenip kısa gelen bir fitil yüzünden umutların boşa çıkması. Diktatör geçip gidiyor. Sağ olarak ha? Ben bu arılar arasında kalmışken ve yırtıcı bir kuş bana tabanca ateşlerken Teofiloyannakos müdahale ediyor. 'Pişman oldun mu bari?' 'Hayır, tek üzüntüm sonuca ulaşamamış olmak!' Benden çıkan bu sesi duyuyorum. Ne garip bir ses? Nereden geliyor bu ses? Başka bir dünyadan mı? Aralarında nazik bir subay var. O da bir tuhaf bakıyor. O da mı başka bir dünyadan gelmiş, ne? Nazik subay çıkıp gidince tüm subaylar tekrar kızgınlıkla üstüme saldırıyorlar. Birden karnımı bastıran bir basınç hissettim. Kalbim göğsümden fırladı sandım. Acıdan hiçbir şey anlayacak durumda değildim. Gözlerimi yummuş bekliyorum...»

Senin anlattığın bu düş, bir ay sonraki ölümünün tablosuydu. Vuliagmeni Sokağında sana bir otomobil çarpıp kalbini, ciğerlerini parçalayacak ve sen gözlerini sonsuza

kapayacaktın. Kendimi tutamayarak, «Bu anlattığın, bir ölüm tablosu,» dedim. «Evet,» yanıtını verdin. «Sana işkence yaptıklarında böyle mi olmuştu? Olaylar bu biçimde mi cereyan etmişti?» «Anımsadığıma göre, hayır.» «Peki, neden böyle yazdın?» «Ben de anlamadım. Sözcükler kâğıda öyle dökülüverdi. Elim, sanki, benim istemim dışında hareket ediyor ve yazıyordu. Sayfanın sonuna geldiğimde yazıya devam edemeyeceğimi anladım. Çünkü düşüncelerim bu son sayfada yazmış olduğum dört satırda düğümleniyordu.» «Lütfen bu dört satırı sil ve devam et kitabı yazmaya.» «Olanaksız.» «Ben yardım ederim.» «Hiçbir işe yaramaz. Çünkü rüya da tam o noktada bitiyordu.» «Fakat, sen, bir düşü yazıyor değildin ki! Öykünü yazıyordun!» «Belki öyküm böyle bitecektir.» «Sonra kalktın, pipounu yaktın, yanan lambaların çimenlere vuran ışığı altında balkona çıktın. Çimenlerin üzerinde hayal meyal gölgen vuruyordu. Ağzında piponla profilin çıkmıştı çimenler üzerine; bu gölgeyi kim görse senin gölgen olduğunu hemen anlayabilirdi. Fakat, tanınmak, saldırıya uğramak seni korkutmuyordu artık. Çünkü sonun başka bir yerde noktalanacaktı. «Sabırlı ol.» «Ne sabrı?» «Benim yerime sen yazarsın kitabı. Zaten sana böyle bir şeyden söz etmiştim.» «Aleko, yeter!» «Benim için yazacağına söz ver!» «Aleko; Yeter dedim!» «Söz ver, dedim!» «Peki, söz veriyorum!» «Tamam. Nereye gidiyoruz bu akşam yemeğe? İnsanın ve gürültünün çok olduğu bir lokantaya gitmek istiyorum. Ve içmek istiyorum. Şarap içeceğim. İçeceğim de içeceğim.»

**
*

İkinci şişeyi boşalttın ve üçüncüyü istedin. «Yazık. Yaşlanıp ihtiyar olmayı çok isterdim. İhtiyarlık yaşamın nasıl bir dönemidir? Bunu bilmek, bu merakımı gidermek isterdim.

Biliyor musun, ihtiyarlığın, bir insan yaşamının en mutlu dönemi olduğuna inanıyorum. Çocukluk mutsuz bir dönemdir. Küçükken sürekli azarlanır ve işkenceler çekersin. Küçükken ne dayak yemişimdir. Annem hep süpürgeyle döverdi. Babamsa hiç dövmezdi. Evimizden görülen yazlık sinema bahçesini seyretsinler diye bir yığın arkadaşı eve getirdiğimde bile dövmezdi. İyi bir insandı. Yaşlı olduğu için iyiydi. Yaşlılar anlayışlı, hoşgörülü ve iyi oluyorlar. Hayatı anlamak için yaşlanmak gerek,» «Aleko, artık içme!» «Ergenlik çağı da mutlu bir dönem değildir. Bu çağda belki küçüklükte olduğu kadar dövmezler, çünkü baş kaldırırsın... ama yine de mutsuz bir dönem. Daha başka işkenceler yaparlar, dayaktan beter. Büyüyünce şunu olmalısın, şöyle olmalısın diye baş ağrıtırlar. Şunu ya da bunu olmak için okula gönderirler ki, bu da mutsuz bir olaydır. Çünkü okula bir şeyler öğrenmeye ve âşık olmaya gidilir. Ben on dört yaşındayken bir kız sevmiştim. Bana, James Dean'e benziyorsun diyen bir kızdı. Ben benzerdim de James Dean'e. Kimdir James Dean, bilirsin. Otomobille ölen aktör. Bana James Dean'e benziyorsun dediğinde hiç yanıt vermezdim. Çünkü onunla, uzun pantolon giyip buluşmak isterdim. Uzun pantolonu da bir türlü almazlardı evdekiler. Sonra bir gün, kardeşim Yorgo'nun uzun pantolonunu giydim, kızla buluştum. Bir kayık gezintisine çıktık ve öptüm onu. Ertesi gün okuldan kovulmuştum. Kovuluşumun kesin nedenini şu anda anımsayamadım. Sonra bir daha görmedim o sarışın, güzel sevgilimi. Bir süre geçti aradan ve öldüğünü öğrendim sonradan. O da otomobilde ölmüş. James Dean gibi. Ben ihtiyarlıkta daha az ıstırap çekildiği kanısındayım. İnsanın öleceğini bilmesine karşın... Gençlikte ne kadar çok acı çekeriz! Yaşlılıkta çekilen acılar bunların yanında hiçtir sanırım. Bilmem, yanılıyor muyum? Yanılıp yanılmadığımı da, ne yazık ki, hiçbir zaman bilemeyeceğim. Bunu bil-

mek için yaşlanmak gerek. Bense yaşlılık dönemine ulaşamayacağım. Yazık.» «Aleko. Bırak içmeyi, lütfen!» Üçüncü şarap şişesi de boşaldı. Dördüncüyü istedin. «Evet, gençlik en mutsuz dönemdir. Çünkü gençlik döneminde sorunları anlamaya başlıyor ve insanların fazla bir şeye değmediğini farkediyorsun. İnsanları ne gerçek, ne özgürlük, ne adalet ilgilendiriyor. Bunlar insanları rahatsız ettiğinden, yalanda, kölelikte ve adaletsizlikte rahatlarını buluyorlar. Domuzlar gibi dolanıyorlar yalan, kölelik ve adaletsizlik içinde. Politikaya girer girmez farkettim bunu. İnsanların beş para etmediğini anlamak için politikaya girmek gerek. İnsanlar üçkâğıtçılara, demagoglara ve ejderhalara müstahaktırlar. İnsan politikaya umutla giriyor ve dünyayı güzelleştirmek için politika yapmanın bir görev olduğu inancıyla olağanüstü umutlar besliyor. Ama sonra görüyor ki, politikadan, daha çok insanları körelten, bozan, yozlaştıran ve kötüleştiren hiçbir şey yok şu dünyada. Politikacıları yaşlılar ve çocuklar ilgilendirmiyor. Çünkü onlar oy kullanmaya gitmiyorlar sandık başına. Bense en çok çocuklarla ihtiyarları seviyorum. Çocukluk diye bir dönem yaşadığım için ihtiyarlık dönemini de yaşamak isterdim. Beyazlaşmış bıyıklarla öksürmek isterdim. Beni kurşuna dizmeye götürürlerken de aynı şeyi düşünmüştüm: Yazık. İhtiyar olamayacağım. Yaşlılık canısıkıntısıdır, demeleri yanlış bir şey. Herkesin yaşlı olması ve yaşamın bu döneminin nasıl olduğu merakını gidermesi gerekir. Garson, bana bir şişe daha lütfen.» «Aleko, sana dur diyorum.» Soğukkanlı bir kararlılıkla içiyordun. Gözlerinin pırıl pırıl yandığı, zihninin beraklaştığı sarhoşluk öncesi halindi. Benim, ikinci derecede sarhoşlukla üçüncü derece arası dediğim aşama!

«Aleko, rica ediyorum, içme artık.» «Hayır. İçeceğim.» «Bak, lokanta boşaldı. Kimse kalmadı.» «Fakat ben sana, olgunluk döneminin de neden mutsuz olduğunu, tüm yaşa-

mın neden mutsuz olduğunu da anlatmalıyım.» «Yarın anlatırsın artık.» «Hayır. Şimdi anlatacağım, başka bir yere gidelim.» «Çok geç oldu Aleko.» «Hiçbir zaman geç değildir birazcık daha yaşamak için. Mutsuzca yaşasak da.»

Birazcık daha yaşamak için gittiğimiz bir yer vardı. Floransa'da sürgün hayatı yaşadığın zaman gittiğimiz Michelangelo Alanındaki bir bardı burası. Ağaçlarla gök arasında asılı kalmış bir teras gibiydi bu alan. Buraya geldiğinde, «Gökten yıldızlar yere dökülmüş,» derdin, yıldızları akarsu kollarında parlıyor gördükçe. «Gökte yıldızları göreyim diye boynumuz ağrıyacağına, gök yıldızlarını yeryüzüne boşaltıverince daha iyi oluyor,» diye eklerdin. Bu kez hiç bakmadın yıldızlara.

Beni hemen bara sürükledin: «İki kadeh uzo. İki büyük kadeh ve de duble olsun. Hatta dört kadeh olsun. Büyük, duble.» «Peki efendim.» Barmen neyi nasıl istediğini anladığını göstermek için şaka yollu dizdi dört kadehi yan yana. İkisini üst üste diktin. Yandaki masalardan izleyip gülümseyenler vardı. Baktım, bıyığına bir damla gözyaşı düştü. «Neden ağlıyorsun, Aleko?» «Çünkü her şeyde yanıldım. İnsanlara güvendim. Yanıldım. Yanıldım. İnsanları gerçek, özgürlük, adalet ilgilendirir sanmıştım. Her şeyde yanıldım. Anlayacaklarını sandım. Halkı ilgilendirmeyecek olduktan sonra, savaşım vermek, acı çekmek ne işe yarar? Her şeyde tümden hata ettim.» «Sus, Aleko. Lütfen sus!» «Hücremden çıkmamalıydım. Beni hücremden çıkardıkları anda oraya derhal dönmeliydim. Dönmeliydim, evet dönmeliydim. O zaman anlarlardı. Ben hücredeyken anlıyorlardı. Hapisteyken anlıyorlar. Sonra anlamıyorlar. Bir de, ölürsen anlıyorlar. Şimdi anlasınlar diye ölmeliyim.» «Susar mısın, Aleko! Lütfen sus!» «İyi bir cenaze töreni gerek. Köylerden, adalardan akın ederler o zaman. Yolları doldururlar,

damlara tırmanırlar, baykuşlar gibi... Ve anlarlar o zaman. Hiç olmazsa bir gün için kafalarının içine girer anlatmak istediklerim.» «Aleko, susar mısın! Sus diyorum!» «Sen de anlardın o zaman. Anlardın sonunda. Bak, aslında sen de anlamıyorsun. Beni sevmiyorsun ve beni anlamıyorsun. Anlaşılmak için bazen ölmek gerekir. Sevilmek için de bazen ölmek gerekir.» «Aleko, sus dedim! Neler söylüyorsun? Sana bakıyorlar! Dediklerini duyuyorlar!» Gerçekten bakıyorlardı. Gerçekten dinleyenler vardı. Yan masalardan fısıltılar geliyordu. «Sarhoş. Sarhoş herhalde.» «Ne olur? Dört beş budalanın beni bir barda ağlarken gördüklerini yarın sağda solda anlatmalarından bana ne? Neden ağladığımı, neden içtiğimi onlar anlayabilirler mi? Onlar otomobil sahibi kişilerdir, tümü öyledir. Ve otomobiller ne işe yarar, bilir misin? Onları futbol maçlarına taşımaya. Benim cenaze töreni günü onlar ne yapacaklar biliyor musun? Futbol maçına gidecekler. İki gol arasında geçen zaman içinde şöyle diyecekler: 'Tahmin et bakalım kim ölmüş?' Maçtan sonra da bir enayinin futbol konuşulan partisine gideceklerdir. Onlar için ölmeye değmez. Onları ve otomobillerini hiç sevmiyorum. Onlardan ve otomobillerinden nefret ediyorum. Şimdi gidip otomobillerinin üstüne işeyeceğim.» Ayağa kalktın. Sallanıyordun. Barın üzerine içki parasını bıraktın. Alanda park etmiş otomobillere gitmek üzere çıktın. Seni tutmak istememe rağmen elimden kurtuldun ve otomobillerin oraya gittin. Sonra ağır ağır, hiç acele etmeden pantolonunun düğmelerini çözdün. Musluktan su fışkırtır gibi işedin. Sanki özel olarak bu olay için biriktirmişsin gibi bitmiyordu da. Epey otomobilin ön camını, yan camlarını ıslattın. Ben sana sarılmış habire geri çekiyordum. Ben çektikçe musluk şarıltısı sürüyordu. Bunu yaparken bir yandan da baş kaldırmayı, öne atılmayı, tehlikeyi göze almayı bilmeyenlere verip veriştiren bir şiirini söylüyordun.

«Siz, yürüyen mezarlar / yaşama hakaret eden heykeller / Düşüncelerinizin katilleri / İnsan biçimindeki kuklalar / Siz ki hayvanları kıskanırsınız / Siz ki bilgisizliği sığınak edinmişsiniz / Siz ki yalnızca ölmek için soluk alıp veriyorsunuz / Siz ki ellerinizi yalnız alkışlar için kullanıyorsunuz / Bilin ki / Siz, tiranlıkların canlı vesileleri / Ben tiranlardan nefret ediyorum / Sizden nefret ettiğim kadar / İğrendiğim kadar / Sizle beraber otomobillerinizden de.»

Önce çekinerek, sonra sinirlenerek, olup bitenleri seyredenler vardı. Yanımızdaki masada oturanlar da seyredenler arasındaydılar. Göz ucuyla bakıyor ve fark ediyordun ki, aralarından biri kızgınlıkla üzerine yürüse, hepsi arkadan hurya diye gelecek. Fakat onların bu kararsız bekleyişi senin onları hor gören tutumunu daha da keskinleştirmeye yarıyordu. Nitekim şiirini onların üstüne tükürür gibi söyledin, içinde kalmış son damlana kadar işedin, musluğu yavaş yavaş kapadın, pantolonunu düğmeledin. O sırada bir taksi geçiyordu. Durdurdum. Seni içeri ittim. «Çabuk gidelim!» Tam o anda «Yakalayın! Durdurun!» sesleri yükselmeye başlamıştı. Fakat şoför durumu anladı. Yakalanmamak için hızla gaza bastı. Birkaç dakikada ormandaki evimize gelebildik. Şoför seni içeriye götürmek için yardım isteyip istemediğimi sordu. «Gerek yok,» dedim. «Budalaların otomobillerine işeyen insanlara bayılırım da,» diye ekledi şoför. Tek başıma seni üçüncü kata kadar sürükledim. Katlardaki merdivenlerin her basamağı bana dağ gibi yüksek geldi. Öylesine ağırdın. Seni yatağına bıraktığım zaman suya batar gibi gömüldün yatağa. Mutluluk dolu bir sesle, «Onları bir güzel ıslattım, değil mi? Vaftiz ettim. Peder, Oğul ve Kutsal Ruh adına vaftiz ettim.» «Konuşmalarından anladım ki, sarhoşluğunun en tehlikeli aşaması olan üçüncü aşamaya gelmemiştin henüz. İkinci aşamayla sonuncu

aşama arasındaydın. Ellerini kirletmeden cinayet işleyenlere kızıyordun. Sonra bana çattın. Seni sevmesini bilmediğim için kızıyordun. Seni değil de, hayalimde yarattığım «Sen»i seviyormuşum. Oysa onu değil, bunu sevmeliymişim. Gerçek «Sen»i sevmem için ölmen gerekirmiş. Ölünce seni tam anlamıyla sevecekmişim. «Git diyorum sana. Seni yanımda istemiyorum. Git diyorum sana.» Üzüldüm. Seni o durumda görmek bile öyle üzücüydü ki, aynı yatakta yatmayı düşünemezdim. Horlamaya başlayınca gittim. Ertesi sabah geldiğimde odayı altüst buldum.

***

Odadan bir kasırga geçmişti. Oradaki eşya kasırganın ağaçları söküp sürüklemesi ve çatır çatır paralaması gibi paramparça olmuştu. Yazıhanenin üstündeki antika Tiffany abajuru yerlerdeydi. Kırılmış. Yazıhane birlikte sallanan koltukla devrilmiş. Duvardan bir tablo düşmüş. Bir tanesi de sarkmış. İçinde belge bulunan pembe renkli dosya kutuları da darmadağındı. Sen de yerde hareketsiz yatıyordun; telefon ahizesi de yanına düşmüştü. Seni öldürdüler sandım. Şaşkınlıktan taş kesilmiş, seni süzüyordum ki, gözünü -iyilik akan gözünü- açtın. İlk sözün şu oldu: «Abajur için üzgünüm. O kendiliğinden düştü.» «Hiç cevap vermedim. Zaten cevap vermek isteseydim, ne oldu diye sormak isteseydim de soramazdım. Hıçkıra hıçkıra ağlamayı durdurabilmek için harcadığım çaba, ses tellerimi birden kısmıştı. Telefon ahizesini kaldırıp yerine koydum. Sandalyaları, sallanan koltuğu yerleştirdim. Bir şaheser olan antika Tiffany abajurunun parçalarını çöpe attım. Hareketsiz yattığın yerden beni o gözünle izliyordun. Pembe dosya kutularına dokununca birden gözünde bir ilgi şimşeği çaktı.

Ayağa kalktın. Sapsarı şiş yüzün, bumburuşuk olmuş ve kusmuk lekeli giysin, deliliğin sınırlarını zorlayan bir dram yaşadığına tanık oluyorlardı. «Sen neredeydin?» «Oteldeydim. Bana git dedin. Sarhoştun.» «İyi de etmişsin, çünkü sana bir zararım dokunabilirdi o telefon konuşmasının ardından.» «Ne telefonu?» «Atina'yı aradım. Ta Nea'daki yayınlar ertelenmiş. Onlar ertelendi diyorlar ama, kim bilir nedir kararları?» «Hangi tarihe ertelenmiş?» «Onlar süresiz ertelerler. Onun için Atina'ya dönmeliyim.» «Yunanistan'dan uzak kalmak istediğini düşünmüştüm.» «Evet, doğru. Fakat bu durumda başka çarem yok.» «Seninle geleceğim.» «Hayır, burada kalırsan memnun olurum. İşime yararsın.» «Ne işine?» «Eğer başıma bir şeyler gelecek olursa bu belgeleri sen yazacaksın.» «Belgelerde neden söz edildiğini bile bilmiyorum.» Tepetaklak durumda olan yazıhaneyi kaldırdın. «Yakında anlarsın.»

***

Pembe karton kutuların önünde duruyor ve içlerinde ne olduğunu bana sonunda anlatıyordun. Şimdi karşımda, aklı birden başına gelmiş, kendini toparlamış bir insan vardı. Güzelce tıraş olmuş, saçlarını taramış, banyo yapmış, temiz elbiseler giymiştin. Öğrencisine bir şeyler öğretecek profesörleri andırıyordun. Ya da vasiyetnamesini açıklayacak bir noteri. Gözlerin mahzun bakıyordu. Yaşamının ve benim yaşamımın bunca ayını uğruna feda ettiğin, hain ya da budala olsun ama hepsi de insan, birçok kişinin yaşamını altüst eden belgelerdi bunlar. Neydi bu belgede anlatılan öykü? Dağın tepesinden kopup insanların üstüne düşen, sonra yeniden o tepede oluşan kaya parçalarının öyküsü. Bitmeyen İktidar öyküsü. Hiçbir zaman sonu gelmeyen, yapısı değişiyor gibi görünen farkat hep aynı kalan İktidar'-

ların öyküsü. Her zaman böyle olmuştur. Daima böyle olacaktır. İnsanlık tarihi, düşürülen ve sonra yine aynıları doğan rejimlerin hainlikleriyle doludur; her dönemde ve her ülkede aynı durumu kanıtlayacak benzer belgeler olmuştur. Renkleri, tarihleri ve dilleri değişik olsa da. Evet, sağlam yapılı ve güçlü demokrasilerde de bu böyle olmuştu. Tabii, eğer sağlam yapılı ve güçlü bir demokrasi varsa... Bütün demokrasiler zayıf ve hastalıklıdır, çünkü en az kötüsüyüm diye açıklarlar varlık nedenlerini. Devrim gerçekleştirmiş ülkeler için de aynı şeyi söyleyebiliriz; her devrimde, devirdiği rejimden devralınmış tohumlar vardır. Zamanla, bir önceki rejimin devamı olduğu ortaya çıkar. Her devrimden bir imparatorluk doğar. Fransız Devrimine göz gezdirirsek Özgürlük - Eşitlik - Kardeşlik yalanının dünyayı zehirleyişi örneğini görebiliriz. Nehirler dolduracak kanlar ve düşler akıp gitti. Zulüm ve umut denizleri akıp gitti. Ya sonra? Napolyon Bonapart ve İmparatorluk. Bir önceki dönemin ayrıcalıklarının aynı olan veya daha da mükemmelleştirilmiş ayrıcalıklar... Önceki dönemin eşi olan ya da mantık ilkelerine uygun olarak kaleme alınmış yasalara uydurulmuş iktidar sapmaları. Rus Devrimine bakın. Yeni - kan ve düş nehirleri akıp gitti. Yeni zulüm ve umut denizleri aktı. Bu da yeni zehir kaynağı oldu. Yok edilen çarın benzeri olan küçük çarlar imparatorluğu. Öncekilerin ayrıcalıkların aynı olan ayrıcalıklar veya daha da mükemmelleştirmiş olanları. Bilimsel ölçülere dayandırılmış bir doktrine uyularak iktidar saptırmaları... Felsefe, matematik, tıp biliminin uğradığına bakın: Rejime boyun eğmediğin için bir psikiyatri uzmanı seni deli ilan ediyor. Orada, hapiste ya da idam mangasıyla vücudunu yok etmekle kalmıyorlar, beynini de yok ediyorlar. Amerika Birleşik Devletleri'ne bakın. Özgürlük ve mutluluk aramak için yola çıkanların, İngiltere'nin sömürgesi olmamak için savaşanların ülkesine

bakın. Köleliği icat etti. Kiloyla satılan hayvan eti gibi kiloyla tartarak insan sattı. Özgürlük ve mutluluk arayan başka insanları ezdi, sonra da yerkürenin yarısını kendi sömürgesi haline getirdi. Neden öyleyse savaşım vermek, acı çekmek, seni kuyunun derinliklerindeki balıklara yem yapacak kaya parçaları altında kalmak niye? Ne yaparsınız ki, insan olarak yaşamanın başka yolu yok! Bir insan, eğer bir insansa ve sürüden biri değilse, onda savaşım vermeye iten bir içgüdü vardır. Sonu boş da olsa, sonunda kaybedeceğini de bilse. Onun kendisi için veya insanlık için savaşım vermesinde, halka inanması ya da inanmaması, özveriden sonuç alması veya almaması önemli değildir. Mücadele ederken ve alta düştüğü anda Halk dediğin odur. İnsanlık dediğin odur.

5 Ocak 1968 tarihli bir mektup seçerek bana okudun. «İşte, bu belge, Averof'tan istediğim ve aylarca vermediği belgedir. İsrailliler Cunta ile işbirliği yapıp birkaç kişi daha öldürebilmek için kardeşim Yorgo'yu Cunta'ya satıyor ve öldürüveriyorlar.» Sonra mektubun geri kalan bölümünü çevirdin: «Başbakan ve Savunma Bakanı Yorgo Papandopulos'un emrine uygun olarak, Filistinli gerillalara karşı eğitilen özel İsrail birliklerine elli altı Yunan danışmanını 13 Ocak günü uçakla gönderiyoruz.»

Sinirden elin titreyerek verdiğin bir belge daha... «Bu belge doğrudan onu ilgilendiriyor. Averof'u. Albaylar rejimiyle işbirliği yapmadan da ne köpeoğlu olduğunu gösteren bir belge. 1941 yılında İtalyan işgal kuvvetleriyle işbirliği yapmış, bizim şimdiki Savunma Bakanımız.»

«Bak, şu mektuba bak.» Averof'un Gizikis'e yazdığı bu mektubu verirken alaylı gülümsemenden ötürü bıyıkların titriyordu. Bu mektupta 25 ve 26 Kasım 1973 günleri Yunanistan'da birer sevinç günü yaşandığı yazılı. Bu tarihler Poli-

teknik Okulundaki katliam ve Yoannidis'in Papadopulos'u tasfiye ettiği tarihlerdir. Bu mektubun geri kalan bölümü de şöyle: «Silahlı Kuvvetlerin başında dürüst insanlar bulunduğundan bu mektubu yazanın hiç kuşkusu yoktur. Fakat bu yeterli değildir. Bugün halkta görülen şey, üniformalı asker görünce kızgınlık duyduğudur. Eskiden üniforma taşımak, taşıyana onur verirken, bugün halk arasında çekinerek dolaşır oldu. Bu üzücü ve tehlikeli bir gelişmedir, Sayın Cumhurbaşkanımız. Bu durumda, gençlik rejim aleyhtarlarıyla birlik olacaktır. Rejime kimlerin karşı olduğunu da biliyoruz. Bu sizin de malumunuzdur. Son aylarda Yunan Komünist Partisi oldukça faal durumdadır. Anarşik, yıkıcı düşünceler, kolaylıkla etkilenebilen gençlerimizin zihinlerini çelmeye başlamıştır. Sola doğru kaymaktayız. Yarın ülkeyi yönetecek olan gençler için tehlikeler doğuracak anarşik yollara sürüklenmekteyiz.»

Burada çeviriyi kestin ve başka bir belge aramaya başladın. Averof'un, Albaylar Cuntası'nın içinde bulunduğu zor durumdan çıkmasını sağlamak üzere öne sürdüğü, 1974 Temmuzunda olup bitenlere ilişkin belgeyi... «Herkes o tarihte Cunta'nın düştüğünü sandı. Özet olarak belirtmek gerekirse, şöyle denilebilir: Cunta'nın, Averof'un öğütleri ve istediği yöntemle görevden ayrıldığını gösteren kanıtlar var. Averof görünüşte iktidarı politikacılara devrediyordu. Aslında Savunma Bakanlığına kendisi geçerek, geçmiş rejimin ve en azından geçmiş rejim çıkarlarının varisi oluyordu. Bilmem anlatabildim mi? Demek istediğim şu ki, 1974 yılının ocak ayında, iktidar, Albaylar'dan sıyrılmanın çaresini arıyordu. İkitdar değişikliği gerekliydi. Biçimsel bir demokrasiye gidilerek bir İktidar değişikliği olabilirdi. Bu biçimsel demokrasiside anahtar mevkiler tutucu Sağ'ın elinde kala-

caktı. Buysa ancak Karamanlis'le gerçekleşebilirdi. Averof, Savunma Bakanı olarak, demokratik subayları da temizleyip ordunun dizginlerini ele almıştı. İktidar yüzeysel olarak Karamanlis'in, aslındaysa Averof'un elinde olacaktı.»

⁂

Ölüme gittiklerini bilenlerin yüzlerinde gizli bir anlatım vardır. Gözlerinde donuklaşan ölümün gölgesi davranışlarını da etkiler. Bu görülmez. Fakat anlaşılır. Ancak o kişinin yüzü ölümünden sonra anımsanınca, ölüm net bir fotoğraf gibi görülebilir orada. O zaman hissettiğinizin görüntüsü de çıkar karşınıza. O gizil anlatımda, gelecekten umut kesildiği, gelecek diye bir şey olmayınca bugünün de boş göründüğü ve yalnızca geçmişin yaşandığı anlaşılır. Ormandaki evden ayrıldığın gün, gözlerinde işte bu dediklerim vardı. Valizler taksiye yüklenmişti. Trene yetişmen için hemen hareket etmen gerekiyordu. Oysa sen, odada bir aşağı bir yukarı dolaşarak eşyanın her birine, onu zihninin derinliklerine işlemek istercesine bakıyordun. «Ne arıyorsun, Aleko? Bir şey mi istiyorsun? Hadi artık gidelim. Geç kalıyoruz.» Fakat yanıt vermiyordun. Bir zaman diliminin önemi yoktu senin için. Aradan çok geçmeden sonsuza eşit bir zamana sahip olacağından, birkaç dakika hiçbir anlam taşımıyordu. Birlikte yattığımız yataktaki yastığı okşayarak, «Güzel günlerimiz olmuştu. Burada yaşıyorduk,» dedin. «Yine birlikte olacağız burada, Aleko. Şimdi gidelim artık.» «Evet, gidelim artık.» Bu üç sözcüğü nasıl söylediğini bir ay sonra daha iyi anladım. Sen - iyileşeceksin - denildiği halde, o hastalıktan kurtulamayacağını bilen bir hastanın verdiği yanıtı andırıyordu.

Seni Atina'ya götürecek olan uçak öğleden sonra saat dörtte hareket edecekti. Senin sallanman, şoförün de ak-

siliği yüzünden Roma Havaalanına geldiğimizde saat tam dörttü. Kapılar kapanmıştı. Uçak kalkmak üzereydi. Havayolu şirketi memurlarından biri seni hemen tanıdı ve telsizle haber ulaştırarak uçağın beklemesini söyledi. Her şey yıldırım hızıyla yapılmaya başladı. Valizler getirildi, tartıldı, muayene edildi, bagaj kartları yapıştırıldı. Görevli seni de pasaport kontrol memurluğunun oraya götürdü. Sense isteksiz adımlarla izliyordun onu. Adımlarını 'boşver' der gibi atıyordun. Atina'ya gitmek istemiyor gibiydin. Uğurlamaya gelenlerin daha öteye geçemeyecekleri cam bölmeye geldiğimizde, ben sana elimi uzatarak «Öyleyse Çiao,» dedim. Başkalarının yanında o güne dek hiç kucaklaşmamıştık. Ellerimi ellerinin arasında sıktın. PUzunca bir süre öylece tuttun. Yüzüme bakmaktan kaçınıyordum.» «Çiao, Alitaki.» Memur acele ediyordu. «Çabuk, lütfen, koşun.» Pasaport kontrolünden sonra polis kontrol odasına geçtin. Arkana bakmadan birkaç adım ilerledin. Uçağa binmeden önce geçilen son kapıya varmıştın ki, birden insanın içinden gelen ve karşı koyamadığı bir dürtüyle geri döndün.» «Ne yapıyor bu? Nereye gidiyor, anlamadım,» diye bağırıyordu memur. İki polis fırlayarak seni durdurmak istediler. «Buradan geçemezsiniz!» Onları dinlemeden yanıma koşup geldin. Uzun, hararetli ve sessiz bir kucaklayışla sarıldın boynuma. Dudaklarımı, alnımı, yanaklarımı öptün. Yüzümü ellerinin arasına aldın! «Evet, iyi bir dosttun. Biricik dostum.» Sonra birden ayrıldın ve yine polislerin hayret dolu bakışları arasında uzaklaştın. Bende kalan son görüntün, duru mermer gibi bir yüzde kabarık siyah bıyıklarla, uzaktan bakan bakışı, gözlerime değen parlak, durgun, fırtına yaratan iki göz... Seni o günden sonra artık görmeyecektim.

BÖLÜM XV

Ölüm, habersizce gelerek can almaz. Şu ana dek yazdıklarımla bunu anlatmak istedim sana. Gelişini belli eden sezgiler, kokular, sesler vardır. Ölümün gelişi hissedilir. Havaalanında beni kucakladığın anda bile, seni bir daha göremeyeceğimi sezmiştin. Ölümle çok flört etmiştin. Yaşamınla, yazılarınla, şiirlerinle... Ölüm sana yaklaşırken her seferinde üzerine gelişinden tam bir an önce onu hissedip atlatmıştın. Benimle olan o kucaklaşmadan sonraysa ölüme sen kendin yaklaşmaya başladın. Seni alıp gitmesi için sabırsızlanan bir âşık gibi onu aradın. İsteyerek mi, yaşamaktan yorulduğun için mi, sürekli kaybetmekten bıktığın için mi? Her üç neden de var. İstek, yaşamak yorgunluğundan doğdu. Yaşamak yorgunluğu da sürekli kaybetme yorgunluğundan. Ormandaki evi darmadağın ettiğin gece öykünün her aşamasının bir yenilgiyle bittiğini anlamıştın. Geriye dönüp son sekiz yıla bakmak bunu görmek için yeteriiydi.

Papadopulos'a suikast başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Tutuklanışın, duruşmaların, idam cezasına çarptırılman Yunanistan'da bir tepki yaratmamıştı. Hapisten kaçma girişimlerin sonuç vermedi. Gün ışığını yeniden görebilmen, öldürmek istediğin zorbanın affıyla oldu. Atina'ya gizli gi-

diş gelişler hiçbir işe yaramamıştı. Silahlı bir direniş örgütü kurma fikrin gerçekleşmedi. Kahramanın köye dönüş sahnesi zavallı bir tabloydu. Politika esnafı arasına katılıp politikaya girmen hataydı. Seçim kamyanyasında ilgiyi üzerine çekemedin. Milletvekilliği çalışmaların meyva vermedi. Bir siyasi partiye ayak uyduramadın. Partiden kovmak istediklerini kovamadın. Yazmak istediğin kitap gün ışığına çıkmadı. Her ideolojinin doktrine dönüştüğü ve her doktrinin, bir kataloga indirgenemeyen yaşamın gerçekleriyle çatışması nedeniyle ideolojilerin geçerli olamayacağı yolundaki görüşlerini bir sistem olarak formülleştiremedin ve olaylarla da destekleyemedin. Sağ ve Sol sistemlerin bir değeri olmadığını söyledin. Her insanın genelleştirilemeyecek bir varlık olduğu, kitlelerin birer parçası olarak düşünülemeyeceği, kurtuluşunsa her kişinin kendi devriminde olduğu görüşünü savunuyordun.

Özet olarak, hangi işe giriştinse, başarı avuçtan kayıp giden kum taneleri gibi akmıştı. Yalnızlığını dolduran tek kişi bendim. Benim bağım da, aşkın tutarsız temelleri üstüne oturtulmuştu. Zaten bu konuda beni suçlamıştın da: Seni hayalimde, olmanı istediğim biri olarak seviyordum.

Sürekli kaybetmek, adı yaşamak olan zahmeti çekmeye değer mi, sorusuna yol açmıştı. Seni görenlerin, «Delifişek, yerinde duramayan anarşist,» diye değil de, «Artık olgunlaşmış» ya da «Onu tanıyorum. Bombayı patlatan, ESA arşivlerinden belge çalan adam galiba,» diye hakkında konuşmalarına tahammül edemeyeceğini biliyordun. Oysa çektiğin acılara, başarısızlıklarına ölümle bir anlam verebilirdin. Ve halk sonunda seni anlamış olurdu. Hem sonra mitoloji kahramanları arasında yaşlılığın ağına düşüp yatağında ölen var mıdır?

Bu korkunç hesap bir ay içinde olgunlaştı zihninde. Nisan ayında. Bilinçli olarak mı, bilinçsiz mi? Bilinçle bilinçaltını ayıran sınır çok incedir. Ölümünden sonra Atina'ya geldiğimde, öğrendim ki, Nisan ayında canlılığın kaybolmaya, o eski hareketliliğinden eser kalmamaya başlamış. Yazıhanendeki sekreter kız, son zamanlarda dalgın bakışlı olduğunu, ağzını bıçak açmadığını söyledi. Telefon çalsa ya da sekreterin sana bir şey söylese, gözbebeklerini bile oynatmazmışsın.. Cam gibi donuk gözlerinden sekreterinin bazen korktuğu da olurmuş. «Bay Panagulis! Bir şeyiniz mi var?» Zihnin binlerce, binlerce kilometre ötelerdeydi.

Bütün bunlardan benim haberim yoktu. Ta Nea gazetesinde belgelerin yayınlanması sorunuyla meşgulsün sanıyordum. Nisan ayının ilk haftasında endişe duyduğum tek şey, evine Erodotu adında bir hırsızın girdiğini telefonla haber vermen oldu.» «Alo! Benim! Tahmin et bakalım ne oldu?» «Hayrola?» «Bu gece eve girdiğimde biriyle karşılaşmaz mıyım?» «Ne yaptın?» «Patakladım. Sorguya çektim.» «Bir hırsız olmasın?» «Yok canım, belgelerin fotokopileri var evde. Herhalde onlar için gelmiştir.» «Peki, sen hâlâ onları sağlam bir yere saklamadın mı?» «Nereye saklayayım? Averof'un villasında mı saklayayım?» «Dinle beni, Aleko...» «Yok, dinlemem, akıl istemem.» «Peki, kim göndermiş olabilir?» «Bunları telefonla anlatamam. Hem zaten bıktım artık. Önemli değil o kadar.» «Nasıl değil? Geceleyin evine biri giriyor. Bana telefon ediyorsun haber vermek için. Sonra da önemli değil, diyorsun.» «Önemli değil, çünkü nasıl olsa bir şeyin değişeceği yok. Dövdüğüme bile pişmanım.» «Polise teslim etmeyecek misin?» «Hayır.» «Gazetelere haber olarak vermeyecek misin?» «Hayır.» «Aleko, seni anlamıyorum.» «Kimbilir, belki de olgunlaşıyorum. Yaşam zaten o denli karmaşık ve yorucu ki, daha da karışık yapmak istemiyorum.» Başka zamanlar saat-

lerce uzatıp üzerinde titizlikle duracağın bir olayı bu cümleyle kapatmak istedin.

Bu sırada **Ta Nea** gazetesinde yayınlanacak belgeler sorunu da dertlerini artırmıştı. Önce radyodaki reklamlarının yayınlanmasına izin vermediler. Sonra **Ta Nea** gazetesi yayına Averof'a ilişkin belgelerle başlayacağına Hazizikis'le başlamıştı. Bu da seni üzüyordu. Çünkü halkın ilgisini Averof çekerdi. Yazılarını düzenleyen gazeteci Fazis de, Hazizikis'le başlamayı uygun buluyordu. En ilgincini en sona saklamak ve okurun heyecanını canlı tutmak niyetindeydi.

Bütün bu olaylar seni üzüyordu ama, asıl önemli olan ihtirasların, merakların, dostlukların sende yavaş yavaş sönmesi ve yalnızlığın karanlık kabuğuna çekilmendi.

***

Canlılığını yitirmene karşın, yaşama dönüş için kahramanın son bir çabası daha oldu. Bu da 18-25 Nisan tarihleri arasındaki haftaya rastladı. 18'inde biz Katoliklerin Paskalyası vardı. 25'inde de Ortodoksların. Telefon çaldı. «Alo, benim. Nasılsın, Alitaki?» «Aradığına sevindim. Çünkü seni memnun görüyorum.» «Evet, iyi gidiyor işler dedin. Partinden ikinci kez ve kesin olarak istifa etmiştin. **Ta Neo**'nın radyodaki reklamlarının da «Aleko Panagulis, hükümetin bulup çıkaramadığı gizli belgeleri açıklıyor!» diye okunduğunu müjdeledin.» «Aleko, bu müthiş bir olay! Sonunda başardın!» Bayramınız ne zaman başlıyor?» «Üç güne kadar. Pazara. Pazar günü Atina'da olamayacağım için üzgünüm doğrusu. Pazar günü İtalya'ya geliyorum... Otomobilimi de getiririm. Boyasını değiştireceğim.» «Aleko. Pazar akşamı ya da Pazartesi sabahı Amerika'ya hareket ediyorum.» «Ama Pazar günü Katoliklerin Paskalyası.»

«Evet, Aleko.» «New York'a gitmekten vaz geç!» «Olmaz. Olanaksız.» «Ölümden başka her şeye çare vardır.» «Sen erken gel de pazara kadar birlikte olalım.» «Hayır, sen gel.» «Olmaz!» «Olmazsa, bence de olmaz!» «Yine hır çıkarma.» «Sen çıkarıyorsun.»

Bu gibi inatlaşmalarda hiç sonuç alamazdık ve böyle sürer giderdi kavga. Sonunda, «İster Amerika'ya, ister Ay'a, istersen cehenneme git,» diye bağırıp kapadın telefonu. Sonradan üzüldüm ve yendin - beni demek için sana telefon açtım. Fakat seni bulamadım. Herhalde kızgınlığını gidermek için buzuki dinlemeye gitmiştin. Seni bulamayınca kızdım ve Amerika'ya her ne pahasına olursa olsun gideceğim diye kendime söz vererek 18 Nisan Pazar gününden önce aramadım seni. Bu tarihten sonraki telefon konuşmalarımızın önemi büyüktür. Çünkü yaşama dönüş için yaptığın son çabanın mozaik parçalarını biraraya getirmeye telefon konuşmaları yardımcı olacaktır. Bu son çaba öylesine zor olmuş ki, zihninde yayılan sis tabaklarının yoğunluğunu sonradan anlayabildim. Telefon geldi. «Alo. Benim.» «Kaprisini yenemedin ve gelmedin sonunda.» «Böylesi daha iyi oldu, Alitaki. Ne kadar işim olduğunu ve dertlerin yığıldığını bilemezsin. Hem sonra, gelseydim, arabamı da getirecektim. Oysa burada gerekli bana Kolokotroni'deki evde kalmıyorum artık. Glifada'da kalıyorum. Otomobilsiz oraya nasıl gidip gelebilirim?» «Geçen akşam, demek, seni bulamayışımın nedeni Glifada'da kalman. Neden söylemedin?» «Söyledim sana.» «Ne zaman söyledin?» «Dün.» «Dün konuşmadık ki sevgilim.» «Evet, doğru.» «Neden Glifada'da kalıyorsun. Evine bir Erodotu daha mı girdi?» «Hayır. Önlem olarak. Biliyorsun, **Ta Nea**'da belgeler yayınlanmaya başladı'da... Yarın birinci sayfanın tümü bana ayrılmış durumda. Sana neden telefon açtığımı biliyor musun?» «Paskalyamı kutlamak ve inatçılığından ötürü özür dilemek için

mi?» «Hayır, gelecek pazarı, Ortodoks Paskalyasını birlikte Paris'te geçirmeyi teklif etmek için.» «Paris'te mi? » «Evet, 23 Nisan günü sürgündeki Şilililer toplantısı için Paris'te olmalıyım. Sana söylememiş miydim? Söylediğimi sanıyordum. Oradan da Kıbrıs'a geçeriz. Bir belge var almak istediğim.» «Aleko, yarın Amerika'ya hareket ediyorum. Unuttun mu?» «Amerika'ya mı?» «Evet, sevgilim, Amerika'ya. Bunun için kavga etmedik mi üç gün önce?» «Doğru. Doğru. Şimdi anımsadım.» «Şimdi mi anımsadın?» «Evet. Unutmuştum. Peki, Amerika'ya ne yapmaya gidiyorsun?» «Aleko! Ne oluyor sana? Sen her şeyi unutmaya başladın!» «Öyleyse 5 Mayısta buluşalım. Ben sana gelirim. Ya da sen bana gelirsin. 5 Mayısta buluşuyoruz.» «5 Mayıs tarihini kırık bir plak gibi tekrarlayıp duruyordun. Kırık plağı durdurmak bile büyük bir zahmet gibi geliyordu sana. Şaşırıp kaldım. Bir felaketin eşiğinde olduğun artık seziliyordu.

Nisan başlarında senin eline ve ölümünden sonra benim elime de geçen bir belge o günlerdeki sorunlarına sorun katıyordu. Bu belgenin protokol no. su 98975'dir. Belgenin sol üst yanında şu yazılıydı: «KYP merkezinden Savunma Bakanı Averof'a. Çok gizlidir. Kişiye özel, acele.» «Sağ üst köşede de el yazısıyla: «Sayın Bakan. 463.» «Belge şöyle diyordu: ««Geçtiğimiz günlerde sizin verdiğiniz sözlü talimata uygun olarak Albay Konstantin Kostantopulos ve karargâhtan bir subay, Kıbrıs'a giderek milletvekili Panagulis'le işbirliği yapan birinin elinde bulunan ESA'ya (Atina'daki ESA bürosuna) ait gizli belgeyi geri alacaklar. Büromuz sizden tamamlayıcı talimat beklemektedir. »

***

Hazizikis'in karısına, kocası aleyhindeki belgeleri kullanmayacağına söz verdiğin halde Ta Nea'da yayınlara o

belgeyle başlamandan ve sözünü ettiğim Kıbrıs'taki belge olayından sonra sana yöneltilen tehditler yoğunlaşmıştı. Evine, yazıhanene açılan telefonlarla tehdit üstüne tehdit savuruyorlardı. «Panagulis, eğer belgeleri yayınlamayı durdurmazsan seni pişman edeceğiz.» «Yargıç Yuvelos seninle konuşmak istediği zaman bu isteği reddettin. «Yayını durdurma kararı alırım,» dediğinde, «O karar kâğıdıyla ben kıçımı silerim,» yanıtını verdin.

Tekrar canlanıp bir savaşım vermekteydin, ama ne pahasına? Seni görenler, son çırpınışların olduğunu farkediyorlardı. Perşembe sabahı New York'tan Atina'yı aradığımda dalgınlık bulutları zihnini iyice gölgeliyordu. «Geldin mi? Iyi. Iyi. Ben yarın öğleden sonra Paris'te Orly Havaalanına geleceğim.» «Sen benim nerede olduğumu sanıyorsun, Aleko?» Uzun bir sessizlik. Sonra incecik bir ses: «Neredesin? Nereden arıyorsun?» «New York'tan, Aleko! New York'tayım.» «Aa! Ben seni Paris'te sanıyordum.» «Yine unuttun, Aleko! Ne oluyor sana böyle?» «Çok yorgunum. Bıktım. Artık dayanamıyorum. Biliyor musun, bu iş bitsin, milletvekilliğini de bırakacağım ve yeniden matematik okumaya başlayacağım. Kitap yazacağıma matematik okuyacağım. Zaten kitap yazmak ne değiştiriyor ki? Milletvekili olmak da bir işe yaramıyor. Nasıl başım ağrıyor bir bilsen... Ha, gönderdiğim fotokopiyi aldın mı?» «Ne fotokopisi?» «Floransa'ya gönderdiğim fotokopiyi.» «Ama ben New York' tayım.» «Neyse 5 Mayısta buluşalım.»

Yargıç Yuvelos'un **Ta Nea** gazetesindeki yayınları durdurma kararı 23 Nisan tarihini taşıyordu. Paris'e giderken uçakta Karamanlis'in bir dostuna rastlamış ve **Ta Nea** gazetesindeki yayını durduramayacaklarını söylemişsin. Ben bunları senin ölümünden sonra öğrendim. Neşeli bir anında Mao Tze Tung'un bir sözünü aktarmışsın.» «Ay'ı göstermek

için parmağınla işaret ettiğinde, budalalar Ay'a bakacaklarına parmağına bakarlar.» O gün durumunun çok kötü olmadığını, Orly Havaalanında seni karşılayan iki dostundan da öğrendim. Cumartesi gecesi New York'tan seni Paris'te aradığım zaman belleğin yine dalgınlık geçiriyordu. Telefon açmıştım, fakat bulacağımdan emin değildim. Akşam saat yediydi. Bana o saatte yatağa girdiğini söyledin. «Bu saatte yatılır mı? Ya Şilililerin toplantısı?» «Şilililer Şili'de yaşarlar.» «Peki pazartesi günü Kıbrıs'a gitmeyecek misin?» «Bir işe yaramaz artık.»

BÖLÜM XVI

Pazar günü New York kenti çıldırtıcı. Dünya sanki durmuş, sokaklardan, caddelerden insanlar bir vantuzla çekilmişler. Bu boşlukta, insan kendini anlatılmaz bir yalnızlık içinde hissediyor. New York'a konferanslar vermeye gelmemeliydim. Seni bu durumda yalnız bırakmamalıydım. Trajik bir hata işlediğimi sezinlemeye başlamıştım. Yirmi dört gündür birbirimizi görmüyorduk. İlk kez oluyordu bu denli uzun bir ayrılış. Bundan önceki en uzun ayrılık on yedi günlüktü. Hani, o kaçtığım günden sonraki ayrılık. Yirmi dört gün bana, yirmi dört ay, yirmi dört yıl gibi geldi bir anda.

Floransa'ya gönderdiğini söylediğin fotokopide acaba ne vardı? Ondan önemlisi Roma Havaalanında şimdiye dek ilk kez herkesin önünde bana neden sarılıp öyle hararetle öpmüştü? Neden bana, «Sen benim iyi dostum oldun,» demişti? Neden o kucaklayış şimdi bende bir vedalaşma etkisi yapıyor?. Budalalıktan başka bir şey değil bu düşündüklerim. New York yalnızlığının aklıma getirdiği budalalıklar...

5 Mayısta görüşecektik. 5 Mayısta. Her konuşmanın sonunda 5 Mayıs diyordun. Ne vardı acaba bu 5 Mayısta?

Ben bunları düşünürken meğer sen de yaşam yolculuğunun son durağına yaklaşıyormuşsun.

***

Pazartesi 26 Nisan. Ölümünden beş gün önce. Kapıların ve pencerelerin kapalı olduğu bir odada uçan bir kuşu andırıyorsun. Bunu bana Fazis anlattı. Paris'ten Atina'ya döndüğünde, Yuvelos'la yaptığın bir telefon konuşmasında, «Yuvelos, sen de Averof'un uşağısın,» diye bağırdığında Kolokotroni Sokağında gürlemiş sesin. Sonra Kyp gizli haberalma örgütünde çalışan dostunu çağırdın. Belgelerin bulunduğu bavulu Kıbrıs'a götürmenin zamanı geldi diye uyardın. Fakat aslında zaman gelip geçmişti. Çünkü Averof etrafındaki çemberi daraltıyordu. Bu Kyp subayı seninle birlikte görünmekten çekiniyordu. Ayrıca subayı götürdüğün Glifada'daki eve giderken iki otomobilin sizi izlediğini fark ettin. Bu arada tehdit telefonları yağmuru kesilmiyordu. «Seni pişman edeceğiz, Panagulis. Dikkat et!» Kapıların ve pencerelerin kapalı olduğu bir odada uçuyordun. Telefonda, «Kaçamazsın!» diyorlardı artık.

Sonunda Karamanlis'i aradın. Özel sekreteri ve danışmanı Moliviatis çıktı telefona. Karamanlis'le seni görüştüreceğine söz verdiği halde sonradan atlattı. Acaba Averof'la mı görüşmüştü? Karamanlis'in özel sekreterini ne zaman arasan, «Karamanlis Türkiye ve NATO sorunlarıyla çok meşgul, konuşacak vakti yok,» diyordu. Bunun üzerine belgeleri Parlamentoda açıklamaya hazırlandın.

***

27 Nisan Salı. Ölümünden dört gün önce. Yazıhaneye yakınarak girdin. Gece uyumadığından ve başağrılarından

yakınıyordun. Ayrıca gece Glifada'ya giderken kırmızı bir otomobille beyaz otomobil seni izlemişlerdi. İçinde iki kişi bulunan BMW Vuliagnemi Sokağında arabanı sıyırarak geçmişti.

Daha sonra öğrendim ki, Paris'e giderken rastladığın Karamanlis'in dostuna Başbakanın seni kabul etmeyişinden büyük üzüntü duyduğunu söylemişsin. «Yalnızım. Tek başımayım. Yanımda kimse yok! Kimse yok!» diye yakınmışsın.

***

28 Nisan Çarşamba. Ölümünden üç gün önce. Averof aleyhindeki belgeleri Parlamentoda açıklamaya karar veriyorsun. Karamanlis'e Savunma Bakanı olarak görevde bulunan, Evangelos Averof'un Cunta ile işbirliği içinde bulunduğunu, Papadopulos döneminde Kyp'e casusluk yaptığını, Yoannidis zamanında ayaklanmanın bütün ayrıntılarını sorgu makamlarına vererek Deniz Kuvvetlerine ihanet ettiğini, Cunta döneminden sonra da rejimin suçlularına ülkeyi terketmede yardımcı olduğunu açıklamayı göze alıyorsun. Seni New York'tan aradım. «Şu anda çok önemli bir şey yazıyorum. Sana okuyayım mı?» «Neyle ilgili?» **Ta Nea** gazetesinde yayını durdurulan belgeleri Parlamentoda açıklayacağım. Bomba etkisi yapacak. Popadopulos'a hazırladığım bombadan daha müthiş olacak bu!» «Kimseye söyleme, başını iyice belaya sararsın.» «Tersine, söylemek gerek. Yaymalıyım.» Sonra bana otomobille seni izleyişlerinden söz açtın. Kırmızı ve beyaz otomobillerin peşini bırakmayışlarını anlattın. Seni korumak için yanında kimsenin bulunup bulunmadığını sordum. «Hayır,» yanıtını verdin.

Bu yanıtında yorgunluğun tüm belirtileri vardı. Nitekim Atina'ya geldiğim zaman yastığının altında Sokrat'ın şu sözlerini bir kâğıda yazılmış buldum: «Gidiş saati geldi. Herkes

kendi yolunda gider. Ben ölüme, siz yaşamaya. Hangi yolun daha iyi olduğunu yalnız Tanrı bilir.»

**
*

29 Nisan Perşembe. Ölümden iki gün önce. Yazıhaneye geldiğin zaman kimseyle görüşmek istemediğini söyledin. O gün son bir çaba harcayarak Kyp'deki dostunun Atina merkez bürosundan başka yere nakledilmemesi için Averof'u telefonla aradın. Bütün sabrını toplamaya çalıştın ve bu arkadaşın için son bir çaba harcamayı kendine görev bildin. Son anda bu arkadaşını yaya bırakamazdın. «Sayın Bakan; sizden bir ricam olacak.» «Aman efendim, sesinizi duymak benim için ne büyük şeref! Buyurun!» Alay edişi sesinin yumuşaklığından belli oluyordu. İlk anda aldırmadın. Sözkonusu kişinin Atina'da kalmasının mümkün olmadığını, fakat Türkiye sınırında bir bölgeye nakledileceği yerde Atina'ya daha yakın bir yere atanabileceğini söyledi. Fakat sen bu tayinden memnun değildin. «Her zaman kaldığı yerde kalmasını istiyorum. Atina'daki Kyp merkezinde.» «Pek değerli dostum! Sizin ricanızı yerine getirmek isterim. Rica-larınız emirdir. Ama Atina olamaz. Başka bir yeri belirtin, yapayım.» «İşte o anda tepen attı.» «Averofaki! Bak, sana söylüyorum mikrop! Bu ülkenin sahibi sen misin? Değilsin ve olmayacaksın! Bunu mezarımdan bile önleyeceğim!» Sinirine hâkim olamayan Averof da patlayarak, «Panagulis, seni ezeceğim, seni mahvedeceğim!» diye bağırdı.

Aranızdaki bu konuşmadan hemen haberim oldu. Sesin o eski güzel ses değildi artık. Çok uzaklardan, dünyanın ücra bir köşesinde, kayıp bir mağaradan konuşuyor gibiydin. Başka bir dünyadan. «Aleko, ne diyorsun? Bağır-sana biraz!» «Lafa bak! Ezeceğim... Mahvedeceğim...» «Aleko, ne diyorsun? Telefon hattında bir bozukluk mu

var?» «Hayır. Hat her zamanki gibi. Çalışıyor. Bende bir bozukluk var.» «Neden? Niçin? Neyin var, Aleko? Söylesene! Hasta mısın? İyi değil misin?» «Evet, iyi değilim. Hem de hiç iyi değilim.» «Neden?» «Çünkü çok, çok üzgünüm. Üzüntümü atamıyorum üstümden.» «Aleko, ben hemen Atina'ya geliyorum.» «İstersen gel, sevgilim. Fakat yapabileceğin bir şey yok. Bir Mayıs günü görüşürüz. Çiao.» Telefonu birden kapadın. Şaşakaldım. Bir Mayıs mı demiştin? Evet Bir Mayıs. Beş Mayıs değil demek? Tarihi mi tam anımsayamıyorsun, yoksa fikir mi değiştirmiştin? Tekrar telefon açmalıydım. Hayır, açmamalıyım. Telefon konuşmaları üzüntümü, kızgınlığımı artırmaktan başka bir işe yaramıyor. Bir Mayısta gelirdim ben de. Yarın hareket ederim. Bir Mayısta Atina'da oturum. Öyle yaptım. Akşam üzeri saat altıyı elli sekiz geçe uçağa bindim. Amerika ile saat farkı nedeniyle Atina'da saat 1 Mayıs sabahının birini elli sekiz geçiyordu. Sen ölürken ben de uçağa biniyormuşum.

**
*

Yaşamının son gününe kurşuni renkte bir ilkbahar sabahıyla girdin. Bir haftadır iyi giden havalar bir gece önce bozmuş, ufukta buzlu bir ışık görünmüştü. Birden çıkan fırtına denizi de çıldırtmıştı.

O sabah yıkanıp en iyi elbiselerini giymiş, bir bayram yerine gider gibi özenle süslenmiştin. Sevdiğin iç çamaşırları seçmiş, en güzel gömleğini giymiştin. Elbise olarak da fındık kabuğu rengine bakan gabardinlerini tercih etmiştin. İtinayla tıraş da olmuş, bıyıklarını düzeltmiştin. İç cebine de kimsenin görmemesi için fotokopiye bile vermekten çekindiğin Averof'a ilişkin bir belge yerleştirdin. Zamanı saatin akrep ve yelkovanıyla ölçmekten vazgeçmiş bir insanın rahatlığı içinde davranıyordun. Hazırlandıktan sonra, çık-

mak istemiyormuş gibi vakit öldürdün evin içinde. Bir anı mı seni alıkoyuyordu? Bir üzüntü mü? Annen geldi yanına. «Bir şey mi arıyorsun, oğlum?» «Hayır anne. Hiçbir şey aradığım yok. Doğum günüme bir ay, iki gün kaldı. 2 Temmuz günü otuz yedi yaşında olacağım. İhtiyarladım.» «Sonunda çıkmaya karar verdin. Avlu kapısından çıkarken, gözün hurma ağacı yapraklarına asılı sarımsak koçanına takıldı. Gidip kopardın ve yere çaldın. «Batıl inançlara kapılmamalıyız!» İlkbahar adını taktığın otomobiline binerken annen söylenip duruyordu sarımsakları attığına kızarak, Vuliagmeni'ye doğru yola çıktın. Binlerce kez gidip geldiğin bir yoldu bu. Üzerinde Texaco yazılı garajdan sağa saptın. Her zaman olduğu gibi yine kendi kendine söyleniyordun, karşıda bir set olmayışı otomobillerin kayması olasılığını artırıyor diye. Saat dokuzda Kolokotroni Sokağındaydın. Arabanı tekstil makineleri dükkânının önüne park ettin. Asansöre giden geçide paralel cam bölmeli mağazaydı. bu. Mağaza açıktı, içeride bir müşteri vardı; yuvarlak yüzlü bir genç. 1975 Temmuzunda Floransa'ya Nazi eğilimli Yunan genciyle birlikte gezmeye gelen gençti bu. İzini kaybettirmek için İtalya'ya gidiyor izlenimi yaratıp Kıbrıs'a giderek atlattığın genç. Hani, şu, Peugeot'suyla kamikaze hareketleri yapıp birçok arabayı tampon ya da kuyruk darbesiyle yuvarlamakla övünen genç. Cunta döneminde Despina Papadopulos'un atölyesinde de çalışmıştı. Adı Mihalis Steffas. Halen Papandreu'cu sosyalistlerden ve Heim Fashions Moda Evinde çalışıyor. Gümüşe bakan beyaz renkli bir Peugeot sahibi. Rastlantıya bak, o günlerde birkaç kez tekstil mağazasına girip çıkmıştı.

Yazıhanene girdiğinde avukatın vardı. Durumu anlattın. Averof'la yaptığın konuşmayı aktardın. Bu durumda pazar-

tesi günü Parlamentoda belgeleri Karamanlis'e yöneltilmiş bir soru biçiminde açıklamaktan başka çare göremiyordun. Bu konuşmalar sırasında avukata, «Ne yapalım, bazen öyle durumlar olur ki, davanı kazanabilmek için son nefesini verebilirsin,» dedin. Bu sözlerden kuşkulanan avukat, kasıtlı trafik kazaları konusuna getirdi sözü. Her gece tek başına Glifada'ya kadar araba sürmenin doğru olmadığına dikkati çekmişti. «Ne yapalım, özel muhafız edinip kendimizi kepaze mi edelim?» O sırada telefon çaldı. Pek memnun kalmamıştın telefondaki sesten. Bayan Suculzoğlu adında biriydi. Avustralya'nın Melbourne kentinde yaşayan Viktor Nolis'in baldızıymış. Seni yemeğe çağırıyordu o gece için. Nolis'i 1968 yılında Roma'da tanımıştın. O da Atina'ya gelmişti ve bu gece, eşi, baldızı, sen hep birlikte yemek yemeyi diliyordu. «Tam gecesini buldular! Canım sıkılacak. Üç kişi beni yemeğe çağırıyorlar!» Avukat, «Bu akşam keşke benimle gelseydin yemeğe. Ben otomobille gelip seni alırdın, sonra gece de Glifada'ya ben götürürdüm. Böylece bu akşam da tek başına dolaşmamış olurdun.» «Olmaz. Bu gece onlarla çıkmazsam, mazeret gösteremeyeceğim için Olimpia Express'in müdürüyle yemeye gitmek zorundayım. Bu nedenle onlarla çıksam daha iyi olur. Yarın görüşürüz.» «Peki. Yalnız tekrar hatırlatmak isterim. Geceleri yalnız. dolaşma ve Glifada'ya kadar uzanma. Geceleyin peşinden geldiklerini söylediğin iki kişi var ya? Bu hikâye pek hoşuma gitmiyor.» «Olan olur. Aldırma.» Böylece ayrıldınız. Ardından Nolis'e telefon açıp saat beşe doğru sana gelmesini, Olimpia Express'in müdürüne telefon ederek mazeretini öne süreceğini, kabul ettirebilirsen gece kendisi, eşi ve baldızıyla yemeğe çıkabileceğini söyledin. Bu arada Mihal Steffas tekstil makineleri mağazasından çıkıp taksiyle Heim Fashions Moda Evine gitmişti. Bir aydır hep taksi kullanıyordu. Çünkü Peugeot'su Atina'da değildi,

sözde. Ana babasının oturdukları Korent bölgesindeydi arabası. Sözde plakası, Fransız plakası olduğundan henüz trafiğe tescil edilmemiş, hatta bir ay önce, yabancı plaka yüzünden büyük bir para cezasına çarptırılmıştı.

Yazıhanenden saat iki buçukta ayrıldın. Saat üç buçukta döndün ve Olimpia Express'in müdürüyle olan randevunu iptal ettin. Ve işte, bu andan başlayarak da senin hareketlerinle Steffas'ın hareketleri arasındaki zamanlama açışından garip bir uyum başlıyor. Saat beşte yazıhanene Nolis geldi. Birlikte yemek yiyebileceğinizi söyleyerek eşi ve baldızıyla birlikte Glifada'daki bir lokantaya davet ettin. «Olmaz, sen benim davetlimsin.» «Hayır, siz benim davetlimsiniz.» «Saat tam beşte, Mihali Steffas, Heim Fashion'un kepenklerini indirdi. Saat altıda sen Nolis'ten ayrıldın. Kaldıkları evden, Alkionis Sokağı 8 numaradan karısıyla onu akşam yemeğinden önce alacağını söyledin. Steffas da Vasil Yorgopulos'un yanından saat altıda ayrıldı. Vasil Yorgopulos ikinci bir «Mihali Steffas» rolünü oynamakla görevlendirilmişti. Saat dokuzda Bayan Suculzoğlu sana telefon etti ve arabalarının bozulduğunu söyleyerek senin gelip kendisini almanı istedi. Aynı saatte, yani saat dokuzda, Steffas bir ekspres otobüse binip Korent'ten arabasını alarak Atina'ya getirmek üzere hareket etti. (Peki, plakanın Fransız plakası oluşuna ne demeli? Hani tescil edilmemişti? Yorgopulos tanıklık etmeye hazırdı. Yorgopulos Bir Mayıs günü Egina'daki iki kızla geçirmeyi önermişti. Bu öneri Steffas'a cazip gelmiş ve trafik yasaklarını unutmuştu. Peki, Egina bir ada değil mi? Oraya gemiyle gidilir, değil mi? Atina'dan Korent'e apar topar otobüsle gidip trafikten plakası çıkarılmamış bir otomobili gemiye yüklemenin, orada karaya çıkarmanın, sonra tekrar yükleyerek Korent'e getirmenin ne anlamı olabilirdi? Anlamı yoktu, tabii. Hem son-

ra, Peugeot'nun kızlarla Egina'da gezmeye yarayacağını kim söyleyebilir? Başka bir işe yarayabilirdi. (Örneğin, Kanada'daki otomobil pistlerinde kamikaze yarışlarına alışmış birinin amacına hizmet edebilirdi.) Saat dokuz buçukta Kolokotroni Sokağından ayrılıp önce Bayan Suculzoğlu'nu, sonra Nolis'leri almaya gittin. Saat ona kadar Nolis'lerde kaldın. Sana bir aperetif verdiler. Viskiyi pek sevmedin. Saat onu çeyrek geçe hep birlikte çıktınız. Steffas'ı götüren otobüs de saat onda Korent'e vardı. Steffas otobüsten iner inmez, Peugeot'sunun bulunduğu alana gitti. Oraya vardığında saat onu çeyrek geçiyordu. Hemen arabaya atladı. Korent'ten Atina'ya giden karayola çıktığı zaman saat onu yirmi beş geçiyordu. Sen de tam o sıralarda arabanı, adını «İlkbahar» koyduğun arabanı, Tsaropulos'un lokantası önüne park ediyordun. Sonra karı koca Nolis'ler ve Bayan Suculzoğlu ile birlikte Tsaropulos lokantasına girdin. Üç yıl önce, hastaneden geceleyin kaçıp beni götürdüğün ve orada bana bir şiir armağan ederek mutluluk haftasına başladığımız lokantaydı bu.

Birden heyecan içinde yemek siparişine başladın. Sabahki durgunluğun, isteksiz davranışlarının yerini bir sevinç dalgası almıştı. Heyecanlıydın. Durmadan konuşuyor, şakalaşıyor, Averof'un ve Tatsos'un dosyalarından söz ediyor ve Yuvelos'un yasakladığı belgeleri yayınlamakla yaratacağın fırtınayı anlatıyordun. Onlara ,ileride bu konuda bir kitap yazacağını bile söyledin. «Bu amaçla yorulmak nedir bilmeden tüm yaz ve sonbaharda çalışacağım. Çalışmalarımı İtalya'da yapacağım. Parlamentodan izin isteyeceğim. Papadopulos'a düzenlediğim suikastle başlayıp belgelerle sona eren bir kitap bu. Bu, bir yorgunluğun kitabı, bir insanın öyküsü olacak.» Onlara, Avustralya'ya gitmeyi de vaat ettin.» «Evet, birazcık kımıldamam gerek artık. Dün-

yayı tanıyıp öğrenmek istiyorum. Kitabı bitirince gerçekten Avustralya'ya geleceğim.» Önünde bitmeyecek günler dizisi uzanıyor, her biri de umut, başarı ve sevinç dolu gözüküyordu. Korkunç planını, bilinçaltı hesabını, yaşamak için ölmen gerektiği hesabını unutmuş gibiydin. Gözlerin parıldıyor, ellerin dalgalanıyordu. Çevrendeki her şey hoşuna gidiyordu. Hanımların ikisi de, hayran kalmış, seni izliyorlardı. Nolis de anlattıklarınla kendinden geçmiş durumda seni dinliyordu. Bu adamda ne heyecan var be! İçinde ateş yanıyor! Bu ateşi körüklemen için içkiye bile gereksinim duymuyordun. Bir ara içki kadehini ağzına götürürken, son zamanlarda içkiyle aranın bozulduğunu, yeniden portakal suyuna döndüğünü söyledin. «Bundan ötürü üzgün de değilim, çünkü, karanlıkta yığınla tuzak vardır. İnsanın açık bir zihni ve atik refleksleri olmalı.» «Bu sıralarda Mihal Steffas Korent'le Megara arasındaki yolda yağmurun artması yüzünden küfürler savuruyordu. Yağmur yüzünden istediği gibi hızla ilerleyemiyordu. Fakat ne yapıp yapıp gece yarısından on dakika önce Yorgopulos'un, evine vardı. (Geceyarısı Yorgopulos'a uğrayıp onunla birlikte olduğuna dair onu tanık olarak kullanmayı hesaplaması ilginçti.) Peki, bu arada kırmızı BMW ne yapıyordu? Seni lokantaya kadar izlemişti. Sana karşı harekete geçmek için Steffas'ın Peugeot'sunu beklemesi de şart değildi. Ne var ki, bu arada bir yanlışlık yapmıştı. Nitekim geceyarısına doğru bir vatandaş, Vuliagmeni Sokağında kırmızı bir BMW'nin arabasını birkaç kilometre boyunca tamponladığını ve kaza yaptırmaya çalıştığını karakola gidip bildirdi. Bu saldırıyı kanıtlayabilirdi polise. Çünkü karakola başvurduğunda, BMW yine peşini bırakmamıştı. Ve içindeki iki kişi, sözünü ettiğim adamı yakından görmek için peşini bırakmıyorlardı. Adama iyice baktıktan sonra, bıyıklı olduğunu, sana benzettiklerini ve aksilik bu ya, otomobilinin yeşil renginin de

seninkine benzediğini fark ettiler. Sonra anladılar ki, sen Tsaropulos lokantasında oturduğuna göre, çarptıkları yeşil otomabilin içinde Vuliagmeni Sokağında olamazdın.

Gece yarısından sonra saat birde Tsaropulos lokantasından çıktığınız. Kaldırımda kim kimi eve bırakacak diye tatlı bir tartışmaya giriştiniz. Sen onları evlerine bırakmak istiyordun. Onlarsa taksiyle gitmek istiyorlardı. Sen Geceleri Glifada'da kalıyordun. Tsaropulos'un lokantası da Glifada'daydı. Üçü de Glifada'dan uzakta olan Alkionis Sokağıyla Androtzu Sokağına gitmenin, sonra tekrar Glifada'ya dönmenin gereksizliği üzerinde ısrar ediyorlardı. Onları «Ilkbaharı»na zorla aldın. Önce Alkonis Sokağına gittin. Orada Nolis'leri bıraktın. Bıraktıktan az sonra garip bir durum oldu. Bir taksi hızla önüne geçti ve yolun ortasında fren yaprak yolu tıkadı. Sen de fren yapıp arabadan indin. «Taksiler de mi beni izliyor artık? Dur bakayım, kimmiş bunlar?» diye söylendin. Bayan Suculzoğlu taksi şoförüyle birkaç dakika tartıştığına tanık oldu. Arabana tekrar bindiğin zaman, «Yanılmışım. Beni izlemiyormuş. Şoförü tanıyorum, Glifada'dan biri,» dedin. Şimdi de Nolis'in baldızı Bayan Suculzoğlu'nu kaldığı eve bırakmak için yola çıktın. «Otomobillerden öyle kuşkuluyum ki, en ufak bir hareket bile gözünde büyüyor.» «Neden?» Yanıt vermedin. Bayan Suculzoğlu'nun sorusunu belki duymamıştın bile. Kaşların çatılmıştı, dudaklarını ısırıp duruyordun. Dikiz aynasına dikkatle bakıyordun. Birdenbire, «Heleni, biraz buzuki dinlemeye gider miyiz? Gidip bir portakal suyu içelim, biraz müzik dinleyelim. Iki adım ötede bir gazino var.» Suculzoğlu ne olup bittiğini anlayamadı. Şaşırmıştı. «Gecenin bu saatinde yakışıklı erkeklerle buziki dinlemeye gidilmez.» «Hadi canım. Gel Heleni.» «Yok gelmem.» «Pekâlâ.» Gözünü dikiz aynasından ayırmadan Leoforos Sigru Sokağına doğru hızla yol aldın. Bira fabrika-

sının önüne gelince birden durdun. Telaşlı bir ifadeyle kendisini burada bırakmak zorunda olduğunu, gecenin bu saatinde hanımları pat diye böyle kaldırımlarda bırakmak huyun olmadığını, fakat bu kez mecbur kaldığını söyleyerek köşeyi döndükten hemen sonra Androtzu Sokağına yürümek için birkaç adım atmak zorunda kalacağı için özür diledin. Bayan Suculzoğlu yine bir şey anlamamıştı olup bitenlerden. Ancak ölümünden sonra, senin o gece daracık ve karanlık Androtzu Sokağına girmek ve yalnız kalmak istemediğini anlamıştı. Suculzoğlu o kadarcık yolu yürüyebileceği yanıtını verdi. Otomobilin kapısını açtı ve indi. Bir elin direksiyonda, öteki elin viteste, fırlamaya hazırdın. «Teşekkür ederim, Heleni. Özür dilerim, Heleni.» «Ben sana teşekkür ederim Aleko. Neden gidip Kolokotroni'deki evinde kalmıyorsun? Hemen şuracıkta. İki adım ötede. Burada kalacağına, şimdi tekrar Glifada'ya gitmek için yirmi dakika araba sürmek niye?» «Kolokortroni'de sekiz saat uyumaktansa Glifada'da dört saat uyumayı tercih ederim.» «Peki, öyleyse... Görüşmek üzere...» «Görüşmek üzere.» Karşı kaldırıma geçmesini bile beklemeden, hemen fırlamıştın. Saat biri otuz beş geçiyordu. En çok bir kırk olabilirdi, Bayan Suculzoğlu'nun ölümünden sonra söylediklerine göre. Şöyle açıklamıştı: Saat bir kırk beşe doğru evine varmıştı. Androtzu Sokağını aşıp evine varması, asansörü çağırıp yukarıya çıkması sekiz on dakikadan fazla almış olamazdı. Evet, doğru bir tahmindi. Geceleyin, kimseciklerin bulunmadığı ve trafik diye bir şeyin olmadığı sokaklarda Leoforos Sigru noktasından seni öldürdükleri Vuliagmeni Sokağına gitmek beş altı dakika ancak alırdı. Nitekim İlkbahar'ındaki saat, arabanın aldığı darbeyle biri elli sekiz geçe durmuştu; tanıkların da kanıtladıkları saat. Senin Bayan Suculzoğlu'ndan ayrıldığın andan tamponlandığın âna kadar

on sekiz, yirmi üç dakika arasında değişen bir zaman var ki, bunu kimse izah edemedi ya da izah etmek istemedi. Bu, otomabilli «Boğa güreşi»nin yapıldığı *zaman dilimi*dir.

⁂

Her iki araba birden sanki aynı delikten fırlamıştı. Aralarında randevulaşmış gibi. Diyaku Sokağını dönerken fırladılar: Biri kırmızı BMW, öbürü gümüş rengi Peugeot. Fazla şaşırmadın. Böyle bir durumla karşılaşacağını buzuki dinleme bahanesiyle geri dönmek istediğin Poeidon Sokağındayken sezinlemiş, Bayan Suculzoğlu'nu bıraktığın Leoforos Sigru Sokağındaysa iyice anlamıştın. İktidar polisinin fazla kulak asmadığı ya da sindirdiği tanıklar, ertesi sabah verdikleri ifadede yeşil Fiat'ın arkasında yalnızca Peugeot'nun olmadığını söylemekle yetindiler. «Pas rengine bakan kırmızı bir araba da vardı,» dediler. Jaguar ya da BMW olabilirdi. İki araba arasında bir fare gibi kısılıp kalmıştın. Hatta neredeyse, kaçmayı bile aklından geçirmiş olabilirdin. Fakat birden, onların karşısına çıkmak, yüzlerine bakmak, daha önce Girit'te, Roma'da ve Atina'da seni korkutmaya kalkıştıklarında cesaretle karşı koyuşun gibi meydan okumak isteğine kapıldın. Seni otomobille korkutmak ve öldürmek istedikleri her defasında sendeki yaşama yorgunluğuyla karşı koymuştun. Sürekli kaybetmek sende ölümü yenme isteğini doğurmuştu. Buysa sendeki yaşama yorgunluğuyla aynı şeydi. Bir kahramanın ölüsünün, ölmemişinden çok daha etkili oluşuna dayanan bir bilinçaltı hesabıydı bu. Bunun üzerine, otomobilli «Boğa güreşi» başladı. Vuluagmeni Sokağından önce hangi sokakların arena görevi yaptığını bilmiyorum. Fakat senin heyecan ve telaşla hangi yolları tercih etmiş olabileceğini

düşünerek, sanıyorum ki, mezarlık bölgesine ve çevresine giden Diyaku, Anarafseos, Loguinu, Musuru, İmittu, İlyapuleos sokakları oluşturmuştur arenanızı. Bu bölgeye dalınca da, çepeçevre mezarlık etrafında dolaşarak karanlıklara gömülen bir yıldız gibi kaybolmaktan başka bir çıkış yolu yoktur.Senin arabana pas rengine yakın kırmızı araba lekeleri mezarlık çevresindeki tampon savaşında çıkmış olacak. Hangi anda hayatta kalmanın anlamsızlığına karar verdiğini ve yıldızı karanlığın boşluğunda kaymaya bıraktığını tam olarak bilemiyorum. Hangi anda ölüm çemberini yarıp, portakal ve limon ağaçlarıyla dolu o bahçeli eve doğru bir hamle yapmak için Vuliagmeni Sokağına vurduğunu bilemiyorum. Fakat birden, ölüm çemberini yarıp fırladığın ve Vuliagmeni Sokağına saptığın belli. Tanıklar, Anaraseos yolundan Vuliagmeni Sokağına yeşil bir arabanın ok gibi fırlayıp geldiğini, ardından da kırmızı bir otomobille gümüş rengi bir otomobilin yetiştiğini ifade ettiler. Dört tanık vardı. Biri, iki yüz metre geride bulunan bir taksi şoförü yanında da bir müşterisi bulunuyordu. Sizin önünüzden giden bir taksi şoförü daha. Dort yol ağzındaki durakda bekleyen başka bir şoför. Bunlar kendiliklerinden karakola gidip bildiklerini anlatan tanıklar. Polis önce bunların adlarını bile kaydetmemişti; sonradan isimlerini aldığında, üçü, olayı değiştirerek anlattılar ve kırmızı arabayı es geçtiler. Aralarında yalnızca Mandis Garufalakis ısrar etti. Ama dediklerine kulak asan olmadı. Israr etmemesi söylendi kendisine. Başka bir deyimle tehdit edildi. Nitekim, olay hakkında ayrıntılı bilgi elde etmek için başvuran gazetecilere her seferinde daha az bilgi vermeye başladı. O da korkuya kapılarak, «Evet, bir kırmızı araba ve bir beyaz araba vardı... Beyaz mı desem, bej mi? Hayır. Hayır griydi,» diye ağız yapmaya başladı.

Iki otomobil seni Aya Demetriyu Kilisesinin önünde

kıstırdılar. Bu kiliseyi geçince, evler biter ve yol bir tümsek oluşturur. Tümsekten sonra Vuliagmeni Sokağı ortadaki trafik lambasıyla iki kola ayrılır. Elli metre ötede, sağda, üzeri Texaco yazılı garaj vardır.

Aya Demetriyu Kilisesinin yanında, kırmızı araba sana bir tampon vurdu. Bu hamle son hamlesi oldu. Hemen sonra seni geçip gidecekti. Ancak geçip giderken kırmızı arabadaki iki kişi, sana gazlı tabanca sıktılar mıydı? Soruşturmayı yürüten savcının, üzerinde hiç durmayarak Ağustos ayında dosyalayıp rafa kaldırdığı tabancanın aynısıydı bu gaz tabancası. Tescil numarası 159789'du. Batı Alman yapısı bir tabancaydı bu. Gaz püskürten bu tabanca, çıkardığı bu gaza ait iz bırakmıyordu. (Zaten insan vücudunda iz bıraksa bile, morgda kimse bununla ilgilenmemişti. Hiç bir tahlil yapmamışlardı.) Önemli olan soru şuydu: Bu tabancayı kullanmışlar mıydı, kullanmamışlar mıydı? Kullanmış olabilirlerdi. Çünkü uygun koşullar vardı. Sol cam inikti, araban incelendiği zaman. Yanından geçerken gaz püskürtüp seni sersemletmiş olabilirlerdi. Eğer kullanmadılarsa ve o savcı 159789 no.'lu tabancayı incelemeden rafa kasten kaldırmadıysa seni sersemleten, uykuya yakın bir dalgınlık veren ne olmuştu? Senin görüşünü ve istemini etkileyen ne oldu? Peugeot arkadan yetiştiği zaman senin araban zaten yalpalıyordu. Direksiyonun kontrolünü kaybetmiştin. Steffas'ın işini tamamlaması pek zor olmadı. «Texaco garajının yanında «Kalon Taxaco garajının yanında «Kalon Taxidi» (İyi yolculuklar) yazılı bir trafik levhasının yanından boşluğa fırladın. Eğer iki metre öteye düşseydi yeşil «İlkbahar», belki de canlılar âlemine kalmış olurdun. Fakat bu, tanrıların planında unutulmuştu! Yazgında yoktu. Ve sen, teslim anlamında, daha doğrusu teslim ve zafer anlamında kollarını kaldırırken, avuçların boşluğun giriş kapılarını ararken, her şey olması ge-

rektiği gibi olmuş, olaylar bilinçaltı dünyanın hesaplarına eşit çıkmış, kehanetlerine uymuş, kitabının yirmi üçüncü sayfasındaki şu satırlar gibi noktlanmıştı: «Üzüldüğüm tek şey, sonuç elde edememiş olmak. Bu, benim yankılanan sesimdi. Ne garip bir ses. Uzaktan geliyor. Nereden geliyor? Başka bir dünyadan? Nazik subay da başka bir dünyadan biri gibi. Sessizce uzaklaşınca üniformalılar tekrar kızıp hırçınlaşıyorlar. Giderek kızgınlıkları artıyor. Ayak tabanlarıma, yüzüme, gözüme vuruyorlar da vuruyorlar. Ben de şunu tekrarlayıp duruyorum: Tek üzüntüm, başaramamış olmak. Evet, suikasti başaramamış olmak. Sonra, müthiş bir darbe. Nereden geldi? Kimden? Midemi ezen müthiş bir ağırlık çöktü. Kalbim, sanki bir patlama sonucu göğsümden dışarı fırlayacak gibi. Hiçbir şey algılayamıyorum. Her şey darmadağın. Gözlerimi kapıyorum ve...»

*
**

Yanına ilk koşan, beraberinde yolcusu bulunan taksi şoförüydü. İlk anda bir toz bulutundan başka bir şey görmedi. Karanlık bir toz bulutu. Şoför hiçbir şey göremeden buluta daldı ve arabanın yanına vardığında gözlerini elleriyle örterek bir çığlık attı. Bu boyuttaki bir araba bu denli küçük bir deliğin içine nasıl sığmıştı? Hurdahaş «İlkbahar»ın arasında henüz canlıydın ve görümüşte fazla bir şeyin yokmuş gibi yatıyordun. Gözkapaklarını açtın. Dudakların oynadı. «Ben... Ben...» «Konuşma!» diye yalvardı şoför. «Ben... Onlar beni...» «Sus da seni çıkaralım şuradan.» Yolcunun da yardımıyla hurdahaş olmuş arabanın parçaları arasından çekip kaldırıma kadar sürüklediler seni. Buraya getirdiklerinde şoför seni tanıdı. Sandığı gibi kazayı ucuz atlatmadığını gördü. Yara bere içindeydin, yaralardan akan kan kaldırıma yayılıyordu. «Çabuk hastane-

ye! Hastaneye!» dedi şoför. «Hastaneye mi, morga mı?» diye seslendi yolcu. Fazla tutmayan kollarından çekmeye çalıştılar. Bacakların da kırık içindeydi. Taksinin arka koltuğuna seni aldıklarında yaşayacağından fazla umutlu gözükmüyorlardı. Bakan ama görmeyen iki gözbebeğiyle karşı karşıya gelmişlerdi. Bir şey söylemeye boşu boşuna çaba harcıyordu zor kımıldayan dudakların. Hastane de çok uzaktı. Zaten yararı olmazdı artık. Yolda son bir kez dudaklarını kıpırdattın ve anlaşılabilir bir sesle şunları söyledin: «Tanrım! Tanrım!» Son kez nefes aldın ve kalbin durdu.

BÖLÜM XVII

On yedi saat geç ulaşabilmiştim. Morgun önünde çıt çıkmayan kalabalık bir halk kitlesi vardı. Çıplak kablodan sallanan bir ampulün hayal meyal aydınlattığı geniş bir odaya iteledi beni. Frigorofik hücreler deposuydu burası. Girince bir flaştan çıkan aydınlık gözümü aldı. Sessizliği kızgın bir ses bozdu. «Fotomuhabirleri dışarıya! Herkes dışarıya! Pencereleri kapatın!» Az sonra biri, bir dolap kapağı açtı, içine bir göz atıp, kapadı ve mırıldandı. «Tamam. Bu.»

Solda, en alttaki çekmeceydi. Yanında iki çekmece, üstünde de üç tane daha vardı. Pırıl pırıl, kaygan ve madeni çekmecelerdi. Para kasası çekmecelerini andırıyorlardı. «Hazır mısınız?» diye sordu görevli. Başımla işaret ettim ve çekmece sonuna kadar çekildi buz gibi bir soğuk estirerek. Aynı ses, «Bu olduğuna emin misiniz?» dedi. Yine başımla işaret ettim. Önümde bir vücudu, senin vücudunu saran kan lekeli bir örtü uzanıyordu. Başının biçiminden, Roma'daki otel banyosunda «Ölünce eller böyle mi konur?» Provasını andıran ellerinden ve ayaklarından örtünün altında senin yattığını anladım. Örtüyü kaldırdıklarında karşımda sen vardın. Koşuyordun. Kumsalda taylar gibi zıplıyor, mutlu koşuyordun. Fanilan güçlü omuz-

larına dar geliyor, pantolon sağlam bacaklarında gergin uzanıyordu, saçların da siyah ipekten dalgalar halindeydi. Bir gece önce, yalnızlığımızı paylaşarak, ilk kez bir yatakta sevişmiş, güneşin hayatla doldurduğu kumların üzerine sereserpe uzanmıştık. Güneş aydınlığıyla deniz mavisinin ortalığı örttüğü o gün, sevinçten «Yaşamak! Yaşamak!» diye haykırıyordun. Gözlerine inanamayarak önünde diz çöktüm, seni seyre koyuldum. Kalbini, ciğerlerini, barsaklarını çıkarmak için karnından boynuna kadar seni kesmişler, sonra da siyah düğümlü dikişler atmışlardı. Siyah düğümler, tenine yapışmış hamamböcekleri gibiydiler. Yüzüneyse hiçbir şey olmamıştı. Yalnızca mum sarısı bir gölge şakaklarını soluklaştırmıştı. Çekine çekine adını tekrarladım yüksek sesle. Çekine çekine dokundum. Sana sunduğum aşk dolu her söz ve davranışımı ölülere özgü mağrur duruşla reddediyordun. Senin soğuk alnını, donmuş yanaklarını, kırağı serpelenmiş bıyıklarını okşayabilmek için seni kırma korkusunu yenmem gerekti. Bu korkuyu yenip seni ısıttım azıcık. Fakat mermer bir heykeli ısıtmaya çabalamaktan farksızdı. Senden geride kalan, on yedi saat öncesine dek yaşamış bir insanın çizgileri ve anılarından başka bir şey değildi artık. İçimi müthiş bir öfke kapladı. Hiçbir şey yapamamanın kızgınlığıyla körüklenen bir öfke. Hatta nefret! Sen kaza sonucu ölmemiştin: Yanlışlıkla da öldürmemişlerdi. Sen, hiç kimse için sorun yaratmayasın diye öldürülmüştün. Yerden kalktım. Biri örtüyü tekrar üzerine çekti ve içinde yattığın çekmeceye bir tekme atarak seni tekrar karanlığa kaydırdı.

Dışarıda akşam karanlığı bastırmıştı. Üzerimde dolaşan kuşku dolu bakışlarıyla, «Ağlamıyor!» diyenler oldu. Kolokotroni Sokağında senin şiirin duruyordu: «Mutsuz son, iktidarı, ellerinde tutanların isteğine uygun biçimde olacak.» Sokrat'ın şu sözleri de duruyordu: «Gidiş saatı

gelip çattı. Her birimiz kendi yoluna gidecek: Ben ölmeye, siz yaşamaya. Hangisinin daha iyi olduğunu yalnızca Tanrı bilir.» Yaralı bir vahşi hayvanın uluması gibi patlayacak bir öfke kapladı içimi. «Sen, benim için yazacaksın kitabı. Söz ver!» «Söz veriyorum!» 5 Mayıs diye tekrarlaman bundan mıydı? Cenaze günü randevusu muydu yoksa! Morgda seni görmeye, yüzükleri ikinci kez değiştirmeye, «Yaşasın! Yaşasın!» diye bağıran ahtapotla karşılaşmaya gelmek varmış. Ve bu arada, Dağ yerinde, İktidar'lara özgü duyarsızlığıyla duruyor, kargalar Halk sözcüğünün, Özgürlük sözcüğünün resmedildiği donları rüzgârda dalgalandırarak cesedin üzerinde birbirlerine ziyafet çekmeye hazırlanıyorlardı. Bu sırada, Mihalis Steffas da Korent'te arkadaşlarıyla birlikte kahvesini yudumlayarak pastacıklarını atıştırmak için sevdiği pastahaneye doğru yol alıyordu.

Pastahanede, daha sonraki günlerde ve aylarda, gerek polis gerekse basın önünde olduğu gibi büyük bir soğukkanlılık gösterdi. Olaydan sonra üç trafik işaretini geçip Olga Sokağına vardığında Peugeot'daki zararı saptamak için durmuştu. Vuliagmeni Sokağına yaya olarak gitmiş ve yokuşun tepesinde durarak ne olup bitiyor diye göz atmıştı. Olması gereken şeyler oluyordu. Toz bulutunda iki kişi cansız birini, taşıyorlardı ve üçüncü kişi de bağırıyordu. «Olüyor, öldü bile, ölüyor galiba!» Pencerelerde ışıklar yanıyor, dışarıya uzanıp kimin öldüğünü ya da ölmekte olduğunu soranlar oluyordu. Olup bitenler onu hiç etkilememişti. Iki üç dakika geçtikten sonra gerisin geri gelmiş ve Peugeot'nun direksiyonuna geçmişti.

Sabahın üç buçuğunda Steffas Korent'e dönmüş, arabasını aynı yere park etmiş ve hemencecik uyumaya gitmişti. Öğlenden sonra saat birde uyanmış, yemeğini yemiş, hafifçe kestirmiş, ardından arkadaşlarıyla bir kahve

içmek üzere sevdiği pastahaneye yollanmıştı. Görünmesi, kentteki varlığını kanıtlaması gerekti.

Pastahaneye saat yediye doğru geldi. Arkadaşlarının oturduğu masaya gitti. Belediye başkanının oğlu, Dimitri Nikolau adında bir arkadaşı ve bir de hani o Floransa'da Nazi eğilimli Taki ile birlikte Steffas'ı misafir eden Hristo Grispos ile Notis Panayotis adındaki iki öğrenci. «Şuraya bak, kimler var! Paskalya tatili dolayısıyla mı geldiniz?» «Evet.» «Ya sen Mihalis? Nerelerde gizlenmiştin?» «Ne gizlenmesi! Atina'dan dün geldim otobüsle. Dünden beri buradayım.» Düzelen havadan ve böylece ertesi gün denize gidebileceklerinden söz ettiler. Sonra Grispos'un kardeşi geldi. «Duydunuz mu radyodaki haberi?» «Hayır, ne var?» «Panagulis'i öldürmüşler.» «Panagulis'i mi? Öldürmüşler mi?» «Çocuklar, Panagulis'i öldürmüşler!» Steffas'ın ağzından tek söz çıkmıyordu. «Kim öldürmüş dedin?» «Belli değil. Otomobille saldırmışlar ve arabasını tamponlayarak savurtmuşlar. Iki arabaymış peşinden gidip çarpan. Bir beyaz Mercedes, bir de kırmızı Jaguarmış.» «Neden, 'miş' diyorsun?» «Çünkü Jaguar marka arabanın Jaguar olmadığını söyleyenler olduğu gibi, Mercedes'in de Mercedes olmadığını söyleyenler var. Genellikle bilinen bir şey varsa, Vuliagmeni Sokağındaki bir garajda yaşamının son bulduğu... Pat diye anında ölmüş. Ya da az sonra. Karaciğeri paramparça olmuş, sağ akciğeri yırtılmış, kalbi de bomba gibi patlamış. Pat diye!» Bu arada Steffas, haber kendini ilgilendirmiycrmuş gibi, hiç konuşmadan duruyordu. Olaydan iki ay sonra Grispos ve Panayotis, Steffas'ın yüzünde ya da davranışlarında herhangi bir tepki görmediklerini söylediler. Hiçbir şey olmamış gibi, normal davranıyormuş. Olsa olsa, birazcık canı sıkkın duruyormuş. Sık sık esniyormuş. «Kimseyi tutukladılar mı?» «Hayır. Bu konuda hiçbir aydınlatıcı bilgi yok.» «Peki, kaza mıymış,

yoksa değil miymiş?» «Ne kazası yahu? Sana, adamı küt diye yere sermişler diyorum. Anlamıyor musun? «Peki, gazeteler ne diyor?» «Bugün gazete çıkmaz. Bugün Bir Mayıs değil mi?» «Evet. Tamam.» «Peki, kim yapmış olabilir bu işi?» «Kim bilebilir ki!» Bu meçhul ifadenin ardından konuyu değiştirdiler ve ertesi gün yapacakları deniz gezintisini konuşmaya başladılar. «Yarın denize gideceğimiz kesin mi?» «Tabii. Lutrakis'e gidiyoruz.» «Peki, kim götürecek?» «Steffas götürüyor, Peugeot'suyla. Bak sahi, aklıma geldi, Mihal. Senin Peugeot nerede?» O ana dek susan Steffas suskunluğunu bozdu ve her zamanki sesiyle yanıt verdi. «Burada araba. Nerede olabilir ki? Alandaki parkta.» «Öyleyse, neden yürüyerek geldin? Bozuk mu? Kaza falan mı geçirdin?» «Yok canım, kaza falan değil, trafiğe kaydını yaptırıp plaka almadım da. Biliyorsun, yakalarlarsa, ceza keserler. Az da kesmezler!» «Yahu, bayram günü bu düşünülür mü? Kim ceza yazacak? Şuradan Lutrakis'e kadar kim durdurur ki?» «Hayır. Olmaz...» «Hadi canım, inat etme.» «Olmaz dedim size!» Belediye Başkanının oğlu lafa karıştı. «Peki, peki. Kızmayın. Ben götürürüm sizi. Benim de arabam var yani... Ne olmuş?» «Kimler geliyor?» «Ben gelirim,» diye atıldı Grispos. «Ben de gelirim,» diye ekledi Nikolau. «Benim verilmiş bir sözüm var,» dedi Panayotis. «Sen Mihal, geliyor musun?» «Tabii.» dedi Steffas. «Öyleyse, çocuklar, yarın görüşürüz. Saat onda.» «Tamam. Saat onda.» Kararlaştırıldığı gibi gitti işler. Neşeli bir gezi olmuş Grispos'un anlattığına göre. Hem giderken hem dönüşte Steffas'ın neşesi yerindeymiş. Gezintinin neşe kaynağı oymuş. Gülmüş, şakalaşmış, otomobil, giyim ve kadınlar konusunda epey sohbet etmiş. Özellikle kadınlar konusunda. Ölümünden hiç söz açmamış. Bu konu-

ya ötekiler de değinmemişler.

2 Mayıs Pazar günü öğleden sonra saat dörde doğru Atina'ya dönmüş. Yine Grispos'un dediğine göre, önce sinemaya, ardından da evine gitmiş. Fakat sonradan onu kim görmüş, ne yapmış, aradan yirmi dört saat geçince polise gitmeye kim ikna etmiş ya da zorlamış bilinmiyor. Yalnız tek bir şey biliniyor kesinlikle: Hiç kimse, ama hiç kimse, ondan kuşkulanmamış. Hem zaten aranan arabanın markası Mercedes'miş, Peugeot üstünde duran bile yokmuş. Ne var ki, kaza sonucu öldürülmediğin, kasten ve emir üzerine öldürüldüğün söylentisi tehlikeli biçimde büyüyor, nehir suları gibi kabarıyordu. Bunu durdurmak gerekti. Pazartesi öğleden sonra, Steffas avukatıyla birlikte polis dairesine gitti. Birlikte çittiği, Kaselakis adında bir avukattı. Bu avukat, Albaylar Cuntası ile CIA arasındaki ilişkiler konusunda bir araştırma yürüten Ingiliz gazeteci Anne Chapman'ı öldürmekle suçlanan Niko Mundis'i savunmuş olan avukattı. O zaman da avukat Kaselakis, Niko Mundis'in siyasi bir cinayet işlemediğini ve kadına tecavüz sırasında kendini tutamayarak öldürdüğünü savunmuştu. Bu aynı Kaselakis şöyle diyordu: Steffas, sırf gerçek ortaya çıksın ve siyasi bir cinayet sanılmasın diye kendini ele veriyordu. Basit bir trafik kazasıydı. Steffas'ın da, az kalsın, hayatını kaybetmiş olabileceği basit bir trafik kazası. Kazadan sonra bir toz bulutunun yükseldiğini ve iki kişinin kazaya uğrayan arabadan birini çıkarıp taşıdıklarını görmüştü, ama geride bir ceset bıraktığının farkında değildi. Nitekim o adamın öldüğünü ve ölenin de Panagulis olduğunu ancak pazartesi sabahı, gazeteleri okuduğunda öğrenmişti. Ne kazadan önce, ne de sonra bir kırmızı araba görmemişti. Siyasi cinayet görüşünü desteklemekten çıkarları olanların uydurmasıydı kırmızı araba. Komünist sempatizanı olmakla bilinen ve şimdi de Papandreu'cu sos-

yalist, sol'un dostu olan biri Panagulis'i nasıl öldürebilirdi? Polis ikna olmuş göründü ve onu tutuklayacağı yerde korumaya başladı. Steffas'ın bir basın toplantısı düzenlemesine bile ses çıkarmadı. Steffas bu basın toplantısında soğukkanlılığı ve kendine güven açısından herkesi şaşırtmıştı doğrusu. Onu çıkmaza sokabilecek hiçbir soru yoktu. Herkese, akıllıca düşünmesi önerisinde bulunarak, gocunacağı bir şeyi olsaydı kendiliğinden polise gidip gitmeyeceği sorusuna yanıt vermelerini istiyordu. Biri, kazadan sonra neden durup arabadaki kişinin yardımına koşmadığını sorunca da, «Gördüm ki iki kişi onu alıp taksiye bindiriyorlardı. Bana yapacak bir şey kalmamıştı,» yanıtını vermişti. «Peki, neden o taksiyi izleyeceğin yerde Korent'e gittin?» diye sorduklarında da, «Paniğe kapıldığımı kabul etmeliyim. İçimi anlatılmaz biçimde Korent'e dönme isteği kapladı. Olamaz mı?» yanıtını verdi. Ertesi gün Egina gezisinden niye vazgeçtiğini soranlara da, Egina'ya gitmeyi artık canının istemediğini söyledi. Kırmızı araba diye bir otomobilin olmadığı konusunda neden bu denli ısrar ettiği yolundaki soruları da, olaya siyasi cinayet gözüyle bakılmasını istemediği için bunun üzerinde durduğunu ve kendisinin kırmızı araba diye bir şey görmediğini belirterek yanıtlıyordu. Sorular yoğunlaşınca «Ben buraya, sizler beni yargılayasınız diye gelmedim. Gerçek ortaya çıksın, kazanın tanıklığını yapayım diye geldim. Gördüğünüz gibi tutuklu bile değilim,» yanıtını veriyor ve şöyle ekliyordu: «Ben ne dediğimi, ne yaptığımı bilen biriyimdir.»

*
**

Biliyordu. Hem de nasıl biliyordu! Nitekim sorgu yargıcı, senin yeşil renkli arabanın Peugeot tarafından darbelendikten başka rengine yakın kırmızılıktaki bir arabanın

da vurmasıyla lekelendiği yolunda İtalyan uzmanlarının verdiği rapora aldırmadı bile. Steffas'ın geçmişini gözönüne almadıktan başka, 30 Nisan Cuma sabahı da Kolokotroni Sokağındaki tekstil makineleri mağazasına gelişini hesaba katmadı. 1975 yazında Floransa'ya Nazi eğilimli Takis'le gidişini ve sürekli olarak aradıkları birini bulamayışlarının yarattığı hayal kırıklığı içinde günlerini geçirdiklerini de hesaba katmadı. Sorgu yargıcına on bir saat süreyle verdiğim ifadede Hristo Grispos'un ve Notis Panayotis'ten duyduklarımı aktarışım, üç yıl süreyle sana yağan telefon tehditlerini, neler çektiğini Girit'te, Roma'da, Atina'da otomobille seni öldürmek için uğraştıklarını söyleyişim, son günlerinde eline geçirdiğin ve içeriğini mahkemede açıklama hakkını mahfuz tuttuğum belgelerden söz edişim hiç hesaba katılmadı. Hatta, daha önce, adı davalara karışmış olan Selanikli Yorgo Leonardos'un, 16'yı 17 Nisana bağlayan gece Atina'nın Omonya alanında Arakni ve Örümcek adlı Faşist gruplardan dört üyenin buluştuğunu açıklaması da bir işe yaramadı. Senin bana telefonda açıklayacağını müjdelediğin ünlü Kohinoor gizli planından önce sözünü ettiğin örgütlerin adıydı bunlar. Leonardos'un ifadesine göre, bu gruptan dört kişi buluşup Panagulis'e çenesini kapaması için bir ders vermeyi kararlaştırmıştı. Fakat kararlaştırdıkları yalnızca bir dersti; talihsizsizlik sonucu derste fazla ileri gidilmişti. Leonardos bunları bildirirken ad ve tarih açıkladı, kesin ve ayrıntılı bilgiler verdi. Verdiği adlar arasında aşırı sağcılardan doktor Vasili Keselas da vardı. Selanik'teki CIA ajanıydı bu. Sonra, adı komünist milletvekili Lambrakis'in öldürülmesi olayına karışmış Andon Mikalopolus'un adını verdi. Hatta bu adamın kırmızı bir BMW'si de olduğunu söyledi. Sorgu yargıcına verdiği bilgide Leonardos bunları söyledi. Bu arada, senin ölümünden sonra, doktor, Kaselas'ın o dö-

nemde birçok Yunan faşistinin sığınağı olan Londra'ya nakledildiğini de belirtti. Arakni örgütü tarafından kullanılan gaz püskürtmeli tabancalardan birini bile sundu. Kurbanları şersemletip baygınlık veren silahtı bu. Hani 158789 numarayla tescil edildiğini söylediğim ünlü tabancalardan. Federal Alman yapısı. Fakat Kaselas ile Mikalopulos bu suçlamalara, Leonardos'un gösteriş budalası ve iftira etmeye bayılan bir kaçık olduğunu, söylemekle karşılık verdiler. İftira suçundan ceza yemiş biri olduğunu belirttiler. Leonardos da korktu. İfadelerini değiştirdi. Ya da değiştirmek zorunda kaldı. Oysa sonradan, gazeteciler Leonardos'un öyle kaçık filan olmadığını ve iftira etmekle ün yapmış biri olmadığını saptamışlardı. Arakni diye bir örgüt gerçekten vardı. Doktor Kaselas, Londra'ya gerçekten gitmişti. Diğer bazı gazeteciler de Mikalopulos'un gerçekten bir BMW'si olduğunu saptamışlardı. Mikalopulos kırmızı BMW'sini sattığını söyledi. Sonra kime sattığı sorulduğunda da, «Canım, satmadım. Armağan ettim,» dedi. Selânik'e giden gazeteciler arabayı kime armağan ettiğini de öğrenmek istediler. «Bir kiliseye hibe ettim,» dedi. Hangi Kiliseye diye sorunca da, «Defolun, namussuzlar sizi!» diye bağırıp çağırdı. Sorgu yargıcı, İktidar'ın sorgu yargıcı bunları da hesaba katmadı. Adına Sol dediğimiz kuruluşun üyeleri de, bütün bu olaylara aldırmadı. Böylece bir trafik kazası varsayımıyla, yalnızca Steffas mahkemeye verildi. Mahkeme tedbirsizlikle adam öldürmek suçundan üç yıl hapse mahkûm etti. Temyiz Mahkemesi de beş bin Drahmi para cezasına çarptırdı. Bu arada Heim Fashions Moda Evi'nin ortaklarından olmuştu. Bu nedenle de beş bin Drahmi'yi ödemek hiç de zor olmadı.

İşte böylesine saçma sapan işler olurken, yargıç Yuvelos, seni yayınlamaktan alıkoyduğu arşiv belgelerini ya-

yınlayarak demokrasi şampiyonu oluyordu. Tabii ki yayınladığı belgeler, ejderhaya ve ejderhanın yakınlarına dokunmayan, ejderha tarafından Gizikis'e gönderilen yazıyı es geçen belgelerdi. Ejderha Savunma Bakanı koltuğunda bir güzel oturmaya devam ediyor, yerine tüm görkemiyle yerleşiyordu. Partin de Tsatsos'u atarak, yani senin istediğini ölümünden sonra gerçekleştirerek yeniden temiz bir siyasi parti kimliğine bürünüyordu. Papandreu ise, cesedini öksüz birini evlat edinir gibi kabullenmişti. Bu arada dostların, Parlamentoda bir koltuk için Papandreu'nun kanadı altına giriyorlardı. Papandreu da senin adını siyasi toplantılarda eski bir çaput parçası gibi dalgalandırıyordu. Faşistler Fazis'i döverek kafatasını yarıp belleğini darmadağın ediyorlardı. Bana da tehdit mektuplarıyla telefonlar geliyordu: Eğer — yazarsan — bunları, görürsün — ne — olur sana! Kitabını — yayınla — da — gör — gününü!

Bütün bu olup bitenleri, halk yine kör — sağır — dilsiz olarak kabulleniyor, işine öyle geldiği için ya da güçsüzlüğü nedeniyle boyun eğiyordu. Kimse de, Sağ'cı olsun, Sol'cu olsun, ılımlı olsun, «Hepiniz de katilsiniz! Düzen ve Yasa, Adalet ve Özgürlük kisvesi altında yaşıyorsunuz!» diye bağıramıyordu. Bu sırada kötülük simgesi balina, Moby Dick, sesinin kaybolmasıyla sakinleşen sularda hiçbir yara almadan uzaklaşıyordu. İktidar bir kez daha yenmişti. Hiçbir zaman ölmeyen, kaya parçalarından bazıları yuvarlansa bile yine tüm heybetiyle aynen kalan, olsa olsa rengi birazcık değişen İktidar. Ne var ki, böyle sonuçlanacağını sen anlamıştın. Bu konuda en ufak bir kuşku besliyor idiysen bile, o kuşku kıvılcımı da son nefesinle birlikte sönüp gitmişti. Gittiğin yer, dünyayı değiştirmeyi amaçlayan, Dağ'ı devirmek isteyen, sürüye insanlık aşılamak isteyenlerin düzenli bir biçimde atıldığı bir kör kuyuydu. Buraya atılanlar boyun eğmeyenler, anlaşılma lük-

süne erişemeyenler, ozanlardır. Savaşım vermenin çılgınlık olduğunu bile bile savaşanların atıldığı kuyu. Gereksiz görünen fakat bu gereksiz savaşımlar olmadan da hiçbir anlam taşımayacak olan yaşamı değerlendiren öykü kahramanlarıdır. Her şeye karşın, bir gün, yalnızca bir günceğiz, insanları kendilerine getiren, geleceğinden umut kesildiği anda geliveren ve gelmesiyle günün birinde çiçek açacak tohumları saçan bir tek gün için bile olsa, sürü önemini anladı. O gün sürü değildi artık. «Yaşıyor! Yaşıyor!» «Aleko yaşıyor! Yaşasın! Yaşasın!» diye bağırıp çağıran, önüne geleni benliğinin potasında eriten ahtapot olmuştu o gün. Şimdi, üzerinden altın zincirler sarkan, elmas ve yakutlar arasında parlayan, gelmiş, geçmiş ve günümüzün tüm İktidar'larının simgesi olan rahip, tabutun kristalini parçalayıp bir insandan bu dünyaya arta kalacak tek anının bu olduğu kanısıyla seni çukura kaydırırken, yüzündeki o anlamlı ve alaylı gülümseyişin nedeni buydu işte!

SON

79

Park

Caddesi

Harold Robbins

Bir Başka Günün Anıları

Harold Robbins

Soykırım

Gerald Green

Kökler

Alex Haley

Gemi

Ernest Lehman

Açık
Araba

Anton Myrer

ORİANA FALLACİ

